from the body). මූලාශ්‍ර: දීඝ.නි: (1): 6 මහාලි සූත්‍රය, පි. 340, EDN: 6: Mahāli Sutta: About Mahāli-Heavenly Sights, Soul and Body, p. 118.

▲ **ජීවිතයේ කෙටිබව**-Short is the life span: ජීවිතය ඉතා කෙටි නිසා අප්‍රමාදව සසරින් එතර වීමට කටයුතු කරන්න යයි බුදුන් වහන්සේ නිරතුරුව සංඝයාට අවවාද අනුසාසනා වදාළහ.**බලන්න**:මහා පරිනිබ්බාන සූත්‍රය. අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:7.2.2.10 අරක සූත්‍රය, පි.496,.මේ පිලිබඳව දක්වා ඇති උපමා **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5, අරක ශාස්තෘ.
▲**ජීවිත මදය**: පාලි: **ජීවිතමදො**-life infatuation: යහපත් ආයුෂ තිබීම නිසා, මත්වීම ජිවිත මදය ඇතිවීමට හේතුවය. තමන් ගේ ජීවිතය, මගේය කියා මත්වේ. මේවා සිත කෙලසන අකුසල්ය. දුගතිය ඇති කරයි. **බලන්න**: මදය.
▲**ජිව්හාඉන්ද්‍රිය-** Tongue faculty: ජිව්හාඉන්ද්‍රිය, රස වේදනාව ඇතිකරයි, සළායතන යන්ගෙන් එකකි. මෙය ජිව්හායතන ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත.**බලන්න**: ආයතන,ඉන්ද්‍රිය, සළායතන.

▲**ජිව්හා විඥානය-** Tongue Conciseness: **බලන්න**: ආයතන.

ජෂ
▲ **ජ්‍යෙෂ්ඨ භික්ෂුව හා භික්ෂුණිය-**The most senior Bhikkhu & Bhikkhni: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ සිටි ජ්‍යෙෂ්ඨ භික්ෂුන් අතුරින් අග්‍ර අඤ්ඤා කොණ්ඩඤ්ඤ තෙරුන්ය, අග්‍රතම භික්ෂුණිය, මහා ප්‍රජාපති ගෝතමී තෙරණියය. **බලන්න:** අග්‍ර, උපග්‍රන්ථ:1,2.

ඤ කොටස: ඤත,ඤණ

ඤත
▲ **ඤාතගම**-Nathagama: මල්ල ප්‍රදේශයේගමකි, නාදික ගම ලෙසින්ද හඳුන්වයි. රජගහනුවරට උතුරින්, ගංගානම් නදියේ උතුරු දෙසින් පිහිටි මෙ ගමේ, ගඩොලින් කරනලද ශාලාවේ ,බුදුන් වහන්සේ අවසාන චාරිකාවේදී වැඩසිටියහ. මෙ ගමේ බුදුන් වහන්සේ සරණගිය බොහෝ ගිහි පැවිදි භවතුන් සිටිබව මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: මහාපරිනිබ්බාන සූත්‍රය, උපග්‍රන්ථය:1,2,3. **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග:සෝතාපත්ති සංයුත්ත:11.1.8 හා 11.1.9,11.1.10 ගිඤ්ජකාවස්ථ සූත්‍ර, පි.184.

ඤණ
▲**ඤාණය**-Nana: ඤාණය, ඥානය, ප්‍රඥාව, නුවණ ලෙසින්ද දක්වා ඇත. ධර්මය අවබෝධ කරගැනීම පිනිස පිහිටවන විවිධ ඤාණ පිලිබඳ මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ඛු.නි: පටිසම්භිදා1: ඤාණ කථා, පි.31.
▼**ඤාණය ලැබීම** ගැන බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: **" ඉමා වෙදනාති මෙ භික්ඛවෙ පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු චක්ඛුං උදපාදී ඤාණං උදපාදී පඤ්ඤා උදපාදි විජ්ජා උදපාදි ආලොකො උදපාදි..."** සටහන්: * මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ වේදනාපිලිබඳ අවබෝධය ඇතිවීමය. ** ඉද්දිපාද පිලිබඳ ඤාණය ඇතිවීම ගැන **බලන්න:** සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: ඉද්දිපදසංයුත්ත: 7.1.9 ඤාණසූත්‍රය, පි. 34. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: වේදනාසංයුත්ත:2.3.5 ඤාණසූත්‍රය, පි.468.
▲**ඤාණචක්ඛු**-Nanachakkhu: ධර්මය යථා පරිදි දැකීම ඤාණචක්ඛුය. ධම්මචක්ඛු ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. සෝතාපන්න මග ඵල ලැබුවිට ධම්ම

චක්ඛු පහළවේ. ධම්මචක්කපවත්වන සූත්‍රයේදී, සම්බුද්ධත්වය ලැබූ බුදුන් වහන්සේ, තමන්වහන්සේට ඤාණය පහළවූ බව පෙන්වා ඇත. එය නුවණනමැති ඇස (නුවණැස) පහලවීමය. **බලන්න**: සෝතාපන්න.

▲ **ඤාණචරියාව-Nanachariya**: ඤාණචරියාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සතර ආරිය සත්‍ය පිලිබඳ නුවණ **බලන්න**:චරියාකථා.

▲ **ඤාණත්‍රය**-Nanathraya: ඤාණත්‍රය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: අනිත්‍ය, අනිමිත්ත, විහාරසමාපත්ත ආදීය පිලිබඳ තුන් ආකාර නුවණය. **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි: පටිසම්භිදා 1: ඤාණකථා: 29-31 ඤාණත්‍රය, පි.196.

▲ **ඤාණදර්ශනය**-Nanadarshanaya: ඤාණදර්ශනය ((knowledge and vision), ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මාර්ගඵල ලැබීමේ ඤාණයය. ශීලය යහපත් පදනමක පවත්වාගෙන, අනුක්‍රමයෙන් ඤාණදර්ශනය හා විමුක්තිය ලැබීම මෙහි දක්වා ඇත. **සටහන**: පා.සි.ශ: පි. 300: "ඤානදස්සන: ශ්‍රමණ ඵලය, විදර්ශනා ඥානය, දිවැස්, සර්වඥතා ඥානය, ප්‍රත්‍ය වෙක්ෂ ඥානය, ආර්ය මාර්ගය, මාර්ග ඥානය, ඵලඥානය, ඤාණ දසසන වේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: ආනිසංසවග්ග: 10.1.1.1. කිමත්ථිය සූත්‍රය, පි.30, අංගු.නි:(1):1 නිපාත:කායගතාසති වග්ග, පි. 125 හා අමත වග්ග, පි. 130, EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52 & The Deathless, p. 53.

▼**බුදුන් වහන්සේ වෙත**, බඹසරවසන්නේ ඤාණදර්ශනය පිණිසය. ඒ පිලිබඳ මග ආරිය අටමගය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.5.7 ඤාණදර්ශන සූත්‍රය, පි.76.

▲ **ඤාණපඤ්චකය**-Nanapanchakaya: පස් ආකාර නුවණ ලැබීම මෙහි පෙන්වා ඇත: 1) අභිඥාප්‍රඥාව 2) පරිප්‍රඥාව 3) ප්‍රහාන ප්‍රඥාව 4) භාවනා ප්‍රඥාව 5) සාක්ෂාත්ක්‍රියා ප්‍රඥාව. **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි: පටිසම්භිදා 1: ඤාණකථා: 20-24 ඤාණපඤ්චකය, පි.188.

▲ **ඤාණරාසිඡක්කං**-Nanarasichkka: සමාධි වශයෙන් ලබන සුවිසි නුවණ (24) මෙහි විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි: පටිසම්භිදා 1: ඤාණකථා: 11 ඤාණරාසිඡක්කං, පි.396.

▲ **ඤාණවත්ථු**-Nanavathtu: මෙහි දී පෙන්වා ඇත්තේ, මාර්ගය වැඩීම පිණිසවූ 44ක්වූ අවබෝධයන්ය: 1) ජරාමරණ දැනගැනීම, හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 2) ඉපදීම දැනගැනීම, හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 3) භවය හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 4) උපාදාන හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 5) තණ්හාව හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 6) වේදනාව හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 7) ස්පර්ශය හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි.8) සළායතන හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 9) නාමරූප හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 10) විඥානය හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 11) සංඛාර හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. **සටහන:** * එම කරුණු මෙහිදී විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. ** මේවා යහපත් ලෙස අවබෝධ කර ගැනීම පිණිස ආරියඅටමග වර්ධනය කරගතයුතුය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත: 1.4.3 ඤාණවත්ථු සූත්‍රය 1, පි.110.

▼ **මෙහි දී පෙන්වා ඇත්තේ**, මාර්ගය වැඩීම පිණිසවූ 77 ක්වූ ඥාණයන් ගැනය. 1) **ජාතිය** i හේතුකොට ජරාමරණ වේයයන නුවණ ,ජාතිය නැතිකළ ජරාමරණ නැතිවේය යන නුවණ ii) අතීතයේද ජාතිය හේතුකොට ජරාමරණ ඇතිවූවේය, ජාතිය නැතිවූකළ ජරාමරණ නැතිවූවේ යන නුවණ iii) අනාගතයේද ජාතිය හේතුකොට ජරාමරණ ඇතිවේය ජාතිය නැතිවූකළ ජරාමරණ නැතිවේය යන නුවණ iv) එම අවබෝධයද ක්ෂය ස්වභාවය ඇතිබව v) එම අවබෝධයද වය ස්වභාවය ඇතිබව vi) එම අවබෝධයද විරාග ස්වභාවය ඇතිබව vii) එම අවබෝධයද නිරෝධ ස්වභාවය ඇතිබව දන්නා නුවණ. **එලෙස**: එක් කරුණක් පිලිබඳ 7ත් ආකාර නුවණ, 11 කරුණු පිලිබඳව 77 ත් ආකාර නුවණ- පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රියාවලිය 11 අනුව: 2) භවය 3) උපාදාන 4) තණ්හාව 5) වේදනා 6) ස්පර්ශය 7) සළායතන 8) නාමරූප 9) විඥානය 10) සංඛාර 11) අවිද්‍යාව. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: අභිසමය සංයුත්ත: 1.4.3 ඥාණවත්ථු සූත්‍රය 2 , පි.114.

▲ **ඥාණවාදය**-Nanavadaya: රහත්බව ලැබූ භික්ෂුව ඒ බව ප්‍රකාශ කරන එක් ක්‍රමයකි. **බලන්න**: අරහත්. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත :මහා වග්ග: 10.1.3.4. මහාචුන්ද සූත්‍රය,පි. 106. EAN: 10: The Great Chapter: 24.4. Cunda, p. 501.

ඥ කොටස: ඥත,ඥණ

ඥත

▲ **ඥාතපරිඥා**-Nathaparinna: ඥාතපරිඥා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මතා පිලිබඳ විශේෂ නුවණින් අවබෝධ කරගැනීමය (the full understanding of the known). මෙය අභිඥෙයිය ධර්මය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: සංඛත ධාතු, අසංඛත ධාතු, අභිඥෙයිය ධර්ම,ආහාර, චතුරාර්යසත්‍ය.**මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3) ඛන්ධවග්ග:භාරවග්ග: 1.1.3.3. අභිජාන සූත්‍රය, පි.76, ESN:22: Khandasamyutta: 24.3 Directly knowing, p.1022.

ඥණ

▲**ඥාණය**-Nana: ඥාණය, නුවණ, අවබෝධයය. ඥාණය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. ධර්මයට අනුව ඥාණය ලැබීම යනු ධර්මය අවබෝධ කරගැනීම ධර්මානුකූලව ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය ගෙනයාමේ හැකියාවය. එම නුවණ ඇති අය නුවණැතියන්- ප්‍රඥාවන්තයන්-පණ්ඩිතයන ලෙසින් පෙන්වා ඇත. එම අවබෝධය නොමැති අය අඥාණය, බාලයන්ය. **බලන්න**: බාල පණ්ඩිත.

ඨ කොටස: ඨත, ඨන

ඨත

▲**ඨිති කුසලය**- ṭhitikusala: මෙය ජාන සමාධි සමාපාත්ති කුසලය කලක් පවත්වාගැනීමට ඇති හැකියාවය. **බලන්න: ජාන මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (3): ඛන්ධකවග්ග: ජානසංයුත්ත:13.1.2. ඨිති කුසල සූත්‍රය, පි.566.

▲**ඨිතත්ත පුද්ගලයා**: පාලි: **ඨිතත්තො පුගගලො**- the person who is inwardly firm: ධර්මයට අනුව ඨිතත්ත යනු අභ්‍යන්තරය- ආධ්‍යාත්මය ස්ථිරකරගත් පුද්ගලයාය, අනාගාමී උතුමාය. බුදුන් වහන්සේ ඨිතත්ත පුද්ගලයා මෙසේ හඳුන්වා ඇත: මෙලොව ඇතැම් පුද්ගලයක්, පංච ඔරම්භාගිය සංයෝජන ක්ෂය කර, (මරණින් මතු) සුද්ධාවාස නම් වූ බ්‍රහ්ම

ලෝකයේ ඕපපාතික උපතක් ලබා, (නැවත මෙලොවට නො එයි), එහිදී ම (අරහත්වය ලබා) පිරිනිවන් පාති.**"කතමො ච භික්ඛවෙ, ඨිතත්තො පුග්ගලො? ඉධ භික්ඛවෙ එකච්චො පුග්ගලො පඤ්චන්නං ඔරම්භාගියානං සඤ්ඤොජනානං පරික්ඛයා ඔපපාතිකො හොති, තත්ථ පරිනිබ්බායී අනාවත්තිධම්මො තස්මා ලොකො. අයං වුච්චති ඨිතත්තො පුග්ගලො"** (Here, with the utter destruction of the five lower fetters, some person is of spontaneous birth, due to attain final nibbāna there without ever returning from that world. This is called the person who is inwardly firm). **සටහන**: මෙහිදී දක්වා ඇත්තේ අනාගාමී උතුමා පිලිබඳවය. පංච ඕරම්භාගිය සංයෝජන ක්‍ෂය කර ඇතිනිසා ඔහු ස්ථිරවශයෙන්ම නිවන ලබන කෙනෙකි. **බලන්න:** පංච ඕරම්භාගිය සංයෝජන, අනාගාමී. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.1.5 අනුසෝත සූත්‍රය, පි. 34 , EAN:4: 5.5 Along with the Stream, p. 148.

ඨන

▲ **ඨාන-**Situation: ඨාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යම්කිසි තත්වයක් හෝ අවස්ථාවක් ගැනය. මෙය තථාගතයන් සතු විශේෂ ඥානයකි:**"...ඉධ භික්ඛවෙ තථාගතො ඨානඤ්ච ඨානතො අට්ඨානඤ්ච අට්ඨානතො යථාභූතං පජානති..."**. වියහැකි දේ වියහැකිබව, වියනොහැකි දේ වියනොහැකි බව යථා පරිදි දන්නා නුවණ. **බලන්න**: තථාගත දස බල ඥාන. **සටහන්:** විස්තර පිණිස බලන්න: සංයු.නි. (4) මාතුගාමසංයුත්තය, ඨාන සූත්‍රය, සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: බොජ්ඣංග සංයුත්ත: ඨාන සූත්‍රය, අංගු.නි: 2 නිපාත: ඨාන සූත්‍ර 2, අංගු.නි: 5 නිපාත: ඨාන සූත්‍රය.

ත කොටස: තක,තග,තජ,තට,තත,තථ,තද,තන,තණ,තප, තඹ,තම,තය,තර,තල,තව,තස

තක

▲**තක්ෂිලා නුවර-**Takshila Nuwara: බුදුන් වහන්සේ වැඩවසන සමයේ වයඹදිග ඉන්දියාවේ පිහිටි ප්‍රසිද්ධ නුවරකි. මෙ නුවර වාසය කල උගත් අචාර්යවරුන්ගෙන් (දිසාපාමොක් වැනි) ශිල්ප හැදෑරීමට භාරතයේ සෑම ප්‍රදේශයකින් පාහේ සිසුන් පැමිණිබව බෞද්ධසාහිත්‍යයේ දක්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේගේ වෛද්‍යවරයා වූ ජීවක, ශිල්ප හැදෑරීම පිණිස තක්ෂිලාවට පැමිණ ඇත. බලන්න: උපග්‍රන්ථය:3. බුදුන් වහන්සේගේ ශ්‍රවක, පුක්කුසාති තෙර, ගිහිකල එම නුවර රජකම් කළහ. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1.

▲ **තිකභෝජනය-**Thika bhojanaya: බුදුන් වහන්සේ විසින් සංඝයාට පනවන ලද විනය නීතියකි. එනම්, පවුල් විසින් දෙන භෝජන, දුර්භික්ෂ ආදීය නැති කාලයේදී, සතර දෙනක් එකතුව වැළඳීම ඇවතක්ය. කරුණු 3 ක් නිසා තික භෝජනය පනවා ඇතයයි ආනන්ද තෙරුන් පෙන්වා ඇත: "දුස්ශීල භික්ෂූන්ට නිග්‍රහ කිරීම පිණිසද , ප්‍රියශීලී භික්ෂූන්ගේ පහසු විහරණය පිණිසද, 'ලාමක අදහස් ඇති අය බෙදී, සංඝභේදය නොකරත්වා' යන අදහස ඇතිව හා පවුල් කෙරෙහි දයාව ඇති නිසාය". (The Blessed One laid down this rule for three reasons...: for restraining ill-behaved persons and for the comfort of well-

behaved bhikkhus, with the intention,'May those of evil wishes, by forming a faction, not create a schism in the Saṅgha and out of sympathy towards families). * **බලන්න**: විනය: පාචිත්තිය 32. ** **බලන්න**: ESN: Note: 295, p. 979. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: කස්සප සංයුත්ත: 4.1.11 චීවර සූත්‍රය,පි.352, ESN: 16: Kassapa samyutta: 11 The Robe, p. 821.

▲ **තීක්ෂණ ප්‍රඥාව**: පාලි: **තික්ඛපඤ්ඤා-** sharpness of wisdom: ධර්මතා තියුණු ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමේ නුවණ තීක්ෂණ ප්‍රඥාව වේ. **තීක්‍ෂණ ප්‍රඥාව පරිපූර්ණවීම.** නිබ්බිදානුපස්සනාව**:** රූපය පිලිබඳ නිබ්බිදානුපස්සනාව, වැඩීමෙන් නැවත නැවත එහි යෙදීමෙන් තීක්‍ෂණප්‍රඥාව (තික්ඛප්‍රඥා) පරිපූර්ණවේ: **"නිබ්බිදානුපස්සනා... රූපෙ නිබ්බිදානුපස්සනා, භාවිතා බහුලීකතා තික්ඛපඤ්ඤං පරිපූරෙති". තීක්‍ෂණ ප්‍රඥාව යනු කුමක්ද?** වහා කෙළෙස් සිඳිය යුතුය, උපන් කාම, ව්‍යාපාද, විහිංසා විතර්ක වහා බැහැර කර විනාශ කර ගතයුතුය, උපන් නුපන් අකුසල දුරුකර ගත යුතුය, උපන් රාග දෝෂ මෝහ...ආදී කෙළෙස් බැහැර කර ගත යුතුය යන නුවණ. තවද එකම (භාවනා) අසුනේ හිඳ සතර මග සතර ඵල, සතර ප්‍රතිසංවිධි, සය අභිඥා පිලිබඳ අධිගමය, ප්‍රත්‍යක්ෂ නුවණ තීක්‍ෂණ ප්‍රඥාව වේ. **මූලාශ්‍ර**:ඛු.නි:පටිසම්භිදා 2: ප්‍රඥාවග්ග: 3.1 ප්‍රඥා කථා, පි. 166-188.

▼ **තීක්‍ෂණ ප්‍රඥාව ඇතිවීම:** 1) සත්පුරුෂ සේවනය 2) සද්ධර්ම ශ්‍රවණය 3) යෝනිසෝමනසිකාරය 4) ධර්මයට අනුකූලව පිළිපැදීම (ධර්මානුධර්ම ප්‍රතිපදාව) යන සතර ධර්මය ඇති පුද්ගලයාට (සෝතාපන්න) තීක්ෂණ ප්‍රඥාව ඇතිවේ.**"...ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ, චත්තාරො ධම්මා භාවිතා බහුලීකතා තික්ඛපඤ්ඤාතාය සංවත්තනතීති"** (these four things, when developed and cultivated lead to the sharpness of wisdom) **බලන්න**: ප්‍රඥාව, සතර ධර්මය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සෝතාපන්න සංයුත්ත:11.7.12 තික්ඛ ප්‍රඥා සූත්‍රය, පි. 282 , ESN: 55: Sotapatthisamyutta: Greatness of Wisdom: p. 2262.

▼ **තීක්‍ෂණ ප්‍රඥාව** කායගතා සතිය වැඩීමෙන්, විපුල කරගැනීමෙන් ලැබෙන යහපත් ඵලයකි. **බලන්න**: කායගතා සතියේ ප්‍රතිලාභ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: කායගතාසති වග්ග සූත්‍ර: 1.16.7-සිට, පි. 126, EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52.

තග

▲ **ත්‍යාගසම්පන්බව-** accomplishment in generosity: ත්‍යාගසම්පන්බව යනු දුරුකළ මසුරුකම ඇතිව, දානශිලිව, නිර්ලෝභීව, අතහැරීමට පුරුදුව විසීමය, කුසලයකි.එම ගුණය මෙලොව හා පරලොව යහපත හා සුවය පිණිස හේතුවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(5):8 නිපාත: ව්‍යාගපජ්ජ සූත්‍රය,පි.256, EAN:8: 54.4 Dīghajāṇu, p. 441.

▼ **ත්‍යාගසම්පන්බව** ගිහි උපාසකයෙක් තුල ඇති ගුණයකි.: **බලන්න:** සංයු.නි: (5-2) සෝතාපත්තිසංයුත්ත:පුඤ්ඤාභිසන්දවග්ග: 11.4.7 මහානාම සූත්‍රය.

▲**ත්‍යාගානුස්සති භාවනාව**-Thyagganusati bhavana: ත්‍යාගානුස්සති භාවනාව- චාගානුසතිය, අනුසති භාවනාවකි, සමාධිය වඩාගැනීමට, සසර කලකිරීම පිණිස, නිවන පිණිස පවතී. **බලන්න**: භාවනා, චාගානුසතිය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) නිපාත: ඒකධම්මපාලිය සූත්‍ර, පි.100.

▲ **ත්‍යාගශීලි-** Generous: ත්‍යාගශීලි බව කුසලයකි. මසුරුකම හැර දමා, තමන්සතු දේ, නිදහසේ දීමට කැමති බවය. අනුසති භාවනා අරමුණකි, ආධ්‍යාත්මික වර්ධනයට උපකාරී වේ. ශ්‍රද්ධාව ඇතිවිට ත්‍යාගශීලිබව ඇතිවේ. අන්‍යන්ට ගරුකිරීම, වැරදි නිවැරදි කරගැනීමට ඇති කැමත්ත - කීකරුකම හා කල්‍යාණ මිත්‍ර සේවනය, ත්‍යාගශීලිවීමට උපකාරීවේ. **බලන්න**: දාන, ත්‍යාගානුස්සති භාවනාව, ආමච්ඡ, අලෝභය. **සටහන්: *** ත්‍යාගශීලිබව, ආමච්ඡ-මසුරු නැතිබව, අලෝභය, ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. සුගතියේ යළි උපතට හේතුවේ. ** ත්‍යාගශීලි වීම ඉන්ද්‍රිය සංවරයට උපකාරිවේ. **බලන්න**: ඉන්ද්‍රිය සංවරය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(6): 10 නිපාත:10.2.3.6.තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN-10: 76-6. Incapable, p. 54.

▲ **ත්‍යාගශීලිනොවීම-** uncharitable: ත්‍යාගශීලිනොවීම යනු දයාව, අනුකම්පාව නොමැතිබවය. අකුසලයකි. නොසන්සුන්සිත (උද්දච්ඡය), අසංවරබව හා දුෂ්චරිතබව (දුසිල්වත්බව) නිසා සිතේ ත්‍යාගශීලිබව ඇතිනොවේ. **බලන්න**: අවදඤ්ඤුතාවය **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(6): 10 නිපාත:10.2.3.6.තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN-10: 76-6. Incapable, p. 524. තැගිදීම උපමාව: උපග්‍රන්ථය:5.

තජ

▲ **තේජෝ ධාතුව-** the fire element: සතර මහා භූතයන් ගෙන් එකකි. **බලන්න**: චතුධාතු, ධාතු.

▲**තේජෝ ධාතු සමාපත්තිය-**Thejo dhatu samapatti: තේජෝකසිණය වඩා ලබාගන්නා සමාපාත්තිය, තේජෝ ධාතු සමාපත්තියය. බුදුන් වහන්සේ හා මහා මුගලන්, මහා කාශ්‍යප, මහාකප්පින, අනුරුද්ධ ආදීවූ ශ්‍රාවක සංඝයා, බ්‍රහ්මලෝකයකට පැමිණීම, එහි තේජෝධාතු සමාපත්තියෙන් වැඩසිටීම මෙහි දක්වා ඇත. **සටහන**: තේජෝධාතු සමාපත්තියට සම වැදීමෙහි දක්‍ෂ -තේජෝධාතු කුසලය- ඇති භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර සාගත තෙරුන්ය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1 **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: බ්‍රහ්මසංයුත්ත:6.1.5 අපරාදිට්ඨි සූත්‍රය, පි.286.

තට

▲ **තුට්ට උපාසක-**Tutta Upaska: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

තත

▲ **තිත්ත ඇට උපමාව-** Simile of the bitter seeds: මේ උපමාව යොදාගෙන ඇත්තේ මිථ්‍යාදිට්ඨිය ඇති වැරදි මගේ ගමන් කරනවිට ලැබෙන ප්‍රතිඵල අයහපත් බව පෙන්වීමටය. කරවිල ඇටය නිසා ඇතිවෙන ගෙඩි තිත්ත රසය ගනී. **බලන්න**:මිථ්‍යාත්වය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: සමණසඤ්ඤා වගග: 10.3.1.4. බීජ සූත්‍රය,පි.410, EAN:10: 104. 4-A Seed, p.541.

▲**තිත්මුවා උපමාව-**Simile of the dotted deer: මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ, තිත්මුවා, වැද්දාට හසුනොවී, ගොදුරු පිණිස සුදුසු තැනකට යයි, වැද්දා හැසිරෙන තැන්වලින්, දුර හුදකලා තැනකට යයි. එනිසා ඌ මළපුඩු වලට හසුනොවේ. එලෙස එකලාව හැසිරෙන විට බාධා වලට හසුනොවී (මාරයා නමැති වැද්දාට හසුනොවී) මාර්ගය වඩා ගත හැකිය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:** ඛු.නි: සුත්ත නිපාත: උරගවග්ග: 1-2 ඛග්ගවිසාණ සූත්‍රය, පි. 31,

තථ

▲ **තථාගතයන් වහන්සේ**: පාලි: තථාගතො -Tathāgata -the Perfect One: තමන් හඳුන්වා දීම පිණිස හෝ පෙර වැඩවිසූ බුදුවරු පිළිබඳව, බුදුන් වහන්සේ 'තථාගත' යන පදය යොදාගෙන ඇත. එහි අර්ථය නම්:

" එලෙස ගිය උතුමා" (තථා-ගත-one who has thus gone)

"එලෙස පැමිණි උතුමා" (තථා-ආගත- one who has thus come). බලන්න:බුදුන් වහන්සේ. **ශබ්දකෝෂ: B.D**: p.326: 'tathāgata: the Perfect One…the one who has "thus gone", or "thus come", is an epithet of the Buddha used by him when speaking of himself' **G.B:** p. 766: 'tathāgata: … refers to one who has attained Supreme Enlightenment. It is one of the ten titles of the Buddha…'

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.** "බුදුරදුන් තමන් වහන්සේ ගැන බෙහෙවින් ව්‍යවහාර කර තිබෙනු පෙනෙන්නේ තථාගත යන වචනය ය. බුදුරදුන් විසින් ද තථාගත යන වචනයේ අර්ථ විවරණයක් දීඝනිකායේ පාසාදික සූත්‍රයෙහි කර ඇත්තේය. අටුවාවල එහි අර්ථවිවරණය කර ඇත්තේ මෙසේ ය. අට කරුණකින් භාග්‍යවතුන් වහන්සේ තථාගතවනසේක: 1) තථා ආගතොති තථාගතො-පෙර බුදුවරු ආ පරිදි ආ බැවින් (ලෝක සත්ත්වයන් හට පිහිටවීමට). 2) තථා ගතොති තථාගතො- පෙර බුදුවරු ගිය පරිදි ගිය බැවින් (නොවරදින ගමනක් -නිවනට ගිය නිසා) 3) තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො- තථ යනු සත්‍යට නමකි. උන්වහන්සේ සත්‍යයේ ලක්ෂණ යථා පරිදි දැනගත්තේය 4) තථධම්මෙ යථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො- චතු සත්‍ය ආදී සත්‍ය අවබෝධ කල නිසා 5) තථ දස්සිතාය තථාගතො- සකල සත්ත්වයන් විසින් දකින ලද, අසන ලද, සොයාගත් ආදි සියල්ල ඇති සැටියෙන් දක්නා නිසා 6) තථවාදිතාය තථාගතො- නොවරදිනන දෙයක්ම ප්‍රකාශ කරන නිසා 7) තථා කාරිතාය තථාගතො- යමක් කියන්නේද, ඒ දේ ඒ ආකාරයෙන්ම කරන්නේය. 8) අභිභවනට්ඨෙන තථාගතො- නොවරදින බෙහෙත-ඖෂධය ඇතිනිසා.". "**සුවිසිමහාගුණය**": පි. 210: රේරුකානේ චන්දවිමල මහානාහිමි, 2005.

▼**තථාගතයන් ලෙසින් හැඳින්වීම**: එලෙසින් හඳුන්වාදීම පිළිබඳව උන්වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: 1) " මහණෙනි, දෙවියන් සහිත... ප්‍රජාව විසින් යම් රූප...ශබ්ද...ගන්ධ...රස... ස්පර්ශ ... ආයතනයක්, ධර්මයට ඇලීමක් ලබන ලදද , සොයන ලදද, සිතින් ලුහුබැඳ ගන්නාලදද, ඒ හැම තථාගතයන් විසින් අවබෝධ කරණ ලදී. ඒ නිසා 'තථාගත' යයි කියනු ලැබේ. **" යං භික්ඛවෙ සදෙවකස්ස ලොකස්ස…සදෙවමනුස්සාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවිචරිතං මනසා, සබ්බං තං තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධං. තස්මා තථාගතො'ති වුච්චති"**. 2) "...යම් රැයක තථාගතයන් චතුසත්‍ය අවබෝධ කරයිද, යම් රැයක තථාගතයන් පිරිනිවන් පානා සේක්ද, ඒ අතර තුර කාලයේදී තථාගතයන් විසින් යමක් කථා කර ...පවසා... විස්තර කර තිබේද, ඒ හැම ඒ පරිද්දෙන්ම වේ, වෙනස් නවේ. එනිසා, 'තථාගත' යයි කියනු ලැබේ" (whatever the Tathāgata speaks, utters, or expounds in the interval between the night when he awakens to the unsurpassed perfect enlightenment and the night when he attains final nibbāna, all that is just so and not otherwise; therefore he is called the Tathāgata). 3)"තථාගතයන්, කියන දේ කරයි, කරන දේ කියයි. තථාගතයන් තමන් කියන දේ කරන,

කරන දේ කියන හෙයින් 'තථාගත' යයි කියනු ලැබේ". **"යථාවාදී භික්ඛවෙ තථාගතො තථාකාරී, යථාකාරි තථාවාදී, ඉති යථාවාදී තථාකාරී යථාකාරි තථාවාදී. තස්මා තථාගතො'ති වුච්චති"**. 4) "දෙවියන්... සහිත ප්‍රජායෙහි තථාගතයන් හැම මැඩ (අභිභවා) සිටිති, අන්‍යයන්, තථාගතයන් මැඩ නොසිටි, ඒකාන්තයෙන්ම, සෑම දෙයක්ම තථාගතයන් දකින්නේය (අවබෝධ කලහ), විශාරදය, ඒ නිසා, 'තථාගත' යයි කියනු ලැබේ"."**සදෙවකෙ... සදෙවමනුස්සාය තථාගතො අභිභූ අනභිභූතො, අඤ්ඤදත්‍ථු දසො වසවත්ති. තස්මා තථාගතො'ති වුච්චති"** (... in this world with its devas... and humans, the Tathāgata is the vanquisher, the unvanquished, the universal seer, the wielder of mastery; therefore he is called the Tathāgata). **බලන්න**:EAN: Notes: 656- 659, p. 615, උපග්‍රන්ථය:6. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(2):4 නිපාත:උරුවෙලවග්ග: 4.1.3.3 ලෝක සූත්‍රය,පි.69, EAN:4: Uruwela:23.3 The World p.156, ඛු.නි:ඉතිවුත්තක:4.1.13 ලෝක අවබෝධ සූත්‍රය, පි. 510.

▼**තථාගතයන් අග්‍රය-** Tathāgata is the greatest: තථාගතයන් සියලු ලෝක සත්ත්වයන්ට අග්‍රය.(Tathāgata is the chief among all beings). **බලන්න:** අග්‍ර දේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:10.1.2.5 අප්‍රමාද සූත්‍රය,පි.68, EAN: 10: 15-5 Heedfulness, p.497. සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.13.1 තථාගත සූත්‍රය, පි. 126, ESN: 45: Maggasamyutta: 139.1 The Tathāgata, p. 1681.

▼**තථාගතයන් පහළවීම** - Arising of Tathāgata: ජාති ජරා හා මරණ යන ධර්මතා 3 ලෝකයේ නො පවතින්නේ නම් තථාගතයන්ගේ පහළවීම සිදු නොවේ, ධර්මවිනයේ බැබලීමක් නොමැත. එම ධර්මතා ලෝකයේ පවතින නිසා තථාගතයන් ලෝකයේ පහළවේ, ධර්මවිනය ප්‍රකශයට පත්කරයි, බබලවයි. **සටහන**:උපාලි සූත්‍රයේ- තථාගතයන් ලොව පහළවීම, ධර්මය දේශනා කිරීම ආදී වූ විස්තර දක්වා ඇත. **බලන්න:** අංගු.නි:(6): 10 නිපාත: උපාලි වගග: 10.2.5.9. උපාලි සූත්‍රය, පි.390. EAN: 10: 99.9 Upaali, p. 538. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6):10 නිපාතය: 10.2.3.6 තයෝධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▼ **තථාගතයන්ගේ පහළවීම ලෝකයාගේ සුව සෙත පිණිසය**

"...**තථාගතයන්ගේ උපත**, බොහෝ දෙනාගේ හිත සුව පිණිසය. ලොවට අනුකම්පාව පිණිසය,දෙවි මිනිසුන් ගේ යහපත පිණිසය … **තථාගතයන්ගේ** ඉපදීම ලොව දුර්ලභ දෙයකි... තථාගතයෝ අසිරිමත් මිනිස්බවක් ඇතිව උපත ලබති ... තථාගතයන්ගේ කාලක්‍රියාව බොහෝ දෙනාට ශෝචනීය සිදුවීමකි". "....**තථාගතයන්වහන්සේ**, ලොව ඉපදීම- අද්විතය (unique), අසහාය (without a peer), අප්‍රතිමය (without counterpart), අප්‍රතිසමය (incomparable), අප්‍රතිභාගය (matchless), අප්‍රතිපුද්ගලය (unrivaled), අසමය (unequaled) අසම සමය (without equal), දෙපා ඇතියනට අග්‍රය (the foremost of bipeds)".

"... **තථාගතයන් ගේ පහළවීම නිසා**: 1 මහත්වූ මහා ප්‍රඥාවක්ෂු ඇතිවේ (manifestation of great vision) 2 මහා ප්‍රඥාආලෝකය පහළවේ (the manifestation of great light) 3 මහා ප්‍රඥා දීප්තයක් (ප්‍රඥාවභාසය) (manifestation of great radiance) ඇතිවේ 4 අනුත්තරිය ධර්මයන් 6 කගේ ඇතිවීම වේ (manifestation of the six things unsurpassed) 5 සිව් පිළිසිඹියාවන්ගේ සාක්ෂාත් වීම සිදුවේ (realization of the four

analytical knowledges) 6 අටලොස් වැදෑරුම් අනෙක ධාතුන්ගැන විනිවිදයන අවබෝධය ඇතිවේ (the penetration of numerous elements) 7 අටලොස් වැදෑරුම් නානා ධාතුන්ගැන විනිවිද යන අවබෝධය ඇතිවේ (the penetration of the diversity of elements) 8 විද්‍යාවිමුක්ති ඵලයන්ගේ සාක්ෂාත් කිරීම වෙයි (the realization of the fruit of true knowledge and liberation) 9 සොතාපත්ති සිට අරහත් දක්වා මාර්ග ඵලයන්ගේ සාක්ෂාත් කිරීම වෙයි.**බලන්න:** සය අනුත්තර ධර්ම, ධාතු, සිව් පිළිසිඹියා. **මූලාශ්‍ර:** අං.ගු.නි: (1) 1නිපාත: ඒකපුගගල වග්ග, පි. 79-82, හා 2 නිපාත:2.2.6.1- 2.2.6.4 සූත්‍ර, පි. 184, EAN:1: One person, p.43 & EAN: 2: VI People: p.66, අංගු.නි: (6) : 10 නිපාත: උපාලි වගග: 10.2.5.9. උපාලි සූත්‍රය,පි.390, EAN: 10: V,99.9 Upaali, p. 538.

▼**තථාගතයන්,** දුකින් මැඩුන ලෝකය දෙස අවිහිංසාවෙන් බලති "එකසනවූ ගල් පව්වක් මුදුනේ සිටින කෙනෙක්හට හාත්පස සිටින ජනයා පහසුවෙන් දැකිය හැකිය. එලෙස, සුන්දර ප්‍රඥාව ඇති, සමතැස් ඇති, පහවූ ශෝක ඇති බුදු රජාණන්වහන්සේ ඒ සෙල්පව්ව නම් උපමාවූ දහම් පහයට නැගී, ජාති ජරාවෙන් මඩනා ලද ශෝකයෙහි ගැලුනු ජන සමුහයා බලන සේක". **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය: උපමා. **මූලාශ්‍රය:**ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.2.1 විතක්ක සූත්‍රය, පි.388.

▼**තථාගතයන් හඳුන්වන නම්**- Designations for Tathāgata: **ශ්‍රමණ** (Ascetic), **බ්‍රාහ්මණ** (Brahmin), **වෙදගු** (Healer), **භිසක්ක** (Master of knowledge), **නිර්මල** (One unstained), **විමල** (Stainless one), **ඤාණී** (Knower), **විමුත්ත** (Liberated one). **සටහන්:** * තථාගතයන්, තුන්ලෝකයෙහි දතයුතු සියල්ල දන්නා නිසා, උන්වහන්සේ **'සමන්තචක්ඛු'** ලෙසින් හඳුන්වයි. **බලන්න**: ඛු.නි: පටිසම්භිදාමග්ග 1: මහාවග්ග, ඤානකතා: 72-73 සර්වඥතා අනාවරණ ඤානයෝ, පි. 264. ** තථාගතයන්, චතුසත්‍ය අවබෝධ කළනිසා **'බුද්ධ'**ය, උපද්‍රවයන් ඉවසන නිසා කෙළෙස් නසන නිසා **'නිරුත්තර සිංහ'** ය, චිත්විසාරද නිසා **'චතුවෙසාරද්‍ය'**ය. **බලන්න**: ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 4.1.13 ලෝකඅවබෝධ සූත්‍රය, පි. 510. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(5):8 නිපාත:8.2.9.5 තථාගතඅධිවචන සූත්‍රය, පි.368, EAN:8: 85.5 Designations, p. 454.

▼ **තථාගතයන් බ්‍රහ්මචක්‍රය පැවැත්වීම**-The Tathāgata teaches the Wheel of Brahmā: තථාගතයන් අට පිරිසට බ්‍රහ්මචක්‍රය පවත්වයි (to the eight assembly). තථාගතයන්, සිංහයා මෙන් අග්‍ර ස්ථානය ඇතිව, බල දහයක් ඇතිව, අටපිරිසට, විශිෂ්ට ධර්ම චක්‍රය -බ්‍රහ්මචක්‍රය පවත්වයි: **"දස ඉමානි භික්ඛවෙ තථාගතස්ස තථාගතබලානි යෙහි බලෙහි සමන්නාගතො තථාගතො ආසභං ඨානං පටිජානාති,පරිසාසු සීහනාදං නදති, බ්‍රහ්මචක්කං පවත්තෙති".** **සටහන්**: * **සිංහ:** තථාගතයන් හඳුන්වන අපර නමකි ** **පිරිස:** ධර්මය අසන පිරිස බලන්න: අටපිරිස. ** **බ්‍රහ්මචක්‍රය:** ඉතා උතුම්වූ, ශ්‍රෙෂ්ඨවූ අනර්ඝවූ චක්‍රය, ධර්ම චක්‍රය හඳුන්වන නමකි. **බලන්න**: EMN: note: 181, p. 1081. හා ධම්ම චක්‍රය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත :10.1.3.1 සිංහනාද සූත්‍රය,පි. 90, EAN: 10: 21.1 The Lion, p. 499, දිඝ.නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය, පි, 368, EDN: 33: Saṅgīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▼**තථාගතයන් අසිරිමත්ය විස්මිත දහමින් යුක්තය**: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "...ආනන්ද, තථාගතයෝ, අසිරිමත්ය, අසිරිමත් දහම්

ඇත, විස්මිතය, විස්මිත ගුණ ඇත". (The Tathāgatas, Ānanda, are wonderful and possess wonderful qualities; the Tathāgatas are amazing and possess amazing qualities). **සටහන්** * බුදුන් වහන්සේ එසේ වදාළේ, තථාගතයන් සතු ඉද්ධිබල පිලිබඳ ආනන්ද තෙරුන් කළ විමසීමකට පිළිතුරු ලෙසිනි ** ඉද්ධිබල වඩාගත් නිසා තථාගතයන්ට බඹලොව තෙක් කයෙන් විවිධ ඉර්දී ප්‍රතිහාර්ය පෑමට ඇති හැකියාව මේ සූත්‍රයේ විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2): මහා වග්ග: ඉද්දිපාද සංයුත්ත: 7.3.2 අයගෝලසූත්‍රය, පි. 70, ESN: 51: Iddipadasamyutta: 22.2 The Iron Ball, p. 2087.

▼ **මේ සූත්‍රයේ තථාගතයන්** සතු අද්භූත හා ආශ්චර්යමත් ධර්මතා විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත.**මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (3): 3.3.3 ආචාරියා අද්භූත සූත්‍රය, පි. 302, EMN: 123: Wonderful and Marvelous, p. 897.

▼ **තථාගතයන්ගේ සතර ආශ්චර්ය අද්භූත ධර්මතා:** තථාගතයන් පහළවීම නිසා සතර ආශ්චර්ය අද්භූත ධර්මතා පහළවේ: 1) බෝසතුන් තුසිත දෙව් ලොව සිට මව්කුසයට පැමිණෙන අවස්ථාවේ, ලෝකය ආලෝක කරමින්, දේව අලෝකයට වඩා අග්‍රවූ මහා ආලෝකයක් පැතිරේ 2) බෝසතුන් මව්කුසින් එලියට පැමිණෙන අවස්ථාවේ, ලෝකය ආලෝක කරමින්, දේව අලෝකයට වඩා අග්‍රවූ මහා ආලෝකයක් පැතිරේ 3) තථාගතයන් සම්මා සම්බුද්ධත්වයට පත්වන අවස්ථාවේ, ලෝකය ආලෝක කරමින්, දේව අලෝකයට වඩා අග්‍රවූ මහා ආලෝකයක් පැතිරේ 4) තථාගතයන් ධම්ම චක්‍රය පවත්වන අවස්ථාවේ, ලෝකය ආලෝක කරමින්, දේව අලෝකයට වඩා අග්‍රවූ මහා ආලෝකයක් පැතිරේ. **සටහන:** ම.නි: ආචාරියා අද්භූත සූත්‍රයේ බෝසතුන්ගේ පහළවීම සම්බන්ධ ආශ්චර්ය ධර්ම විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** ආචාර්යවරයා සතු අද්භූත හා ආශ්චර්යමත් ධර්මතා **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.3.3.7 තථාගත අචඡරිය සූත්‍රය, පි. 272, EAN:4: 127.7 Astounding-1, p. 195.

▼ **යම් කලෙක** අරහත් සම්‍යක්සම්බුද්ධ තථාගත කෙනෙක් ලොව උපදින්නෝය, ඒ කල දෙව් මුළුව පිරේ, අසුර මුළුව පිරිහේ. **බලන්න:** අසුර.

▼**තථාගත සම්මා සම්බුද්ධයන්** වහන්සේ උත්තම දස පුද්ගලයන් අතරින් පළමු තැන ගනී. **බලන්න**: උත්තම දස පුද්ගලයෝ.

▼**තථාගතයන්** ලෝකයාට ධර්මය දේශනා කරන්නේ ඔවුන් කෙරේ ඇති හිතානුකම්පාව නිසාය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: මාරසංයුත්ත: 4.2.4 පතිරූප සූත්‍රය, පි. 230, ESN:4: Marasamyutta:14.4 Suitable, p.280.

▼ **තථාගත ඣාන නුවණ:** අචින්ත ධර්මතාවක්වූ ඣාන පිළිබඳව බුදුවරු තත්වාකාරයෙන්ම අවබෝධ කර ඇත. එය තථාගතයන්ගේ එක් දසබලයකි. **බලන්න:** තථාගත දසබලඥාන, අචින්ත ධර්මතා.

▼ **තථාගත දසබලඥාන:** තථාගතයන් සතු විශේෂ නුවණ, බල දසය, දසබල ඥාන (දසබලානි) ලෙසින් දක්වා ඇත. **බලන්න:** "සුවිසි මහාගුණය". **1) පළමු දසබල ඥානය: වියහැකි දේ වියහැකිබව, වියනොහැකි දේ වියනොහැකි බව යථා පරිදි දන්නා නුවණ** (the possible as possible and the impossible as impossible) .**"...ඉධ භික්ඛවෙ තථාගතො ඨානඤ්ච ඨානතො අට්ඨානඤ්ච අට්ඨානතො යථාභූතං පජානාති..."**. සටහන්: * එම නුවණ 'ස්ථාන අස්ථාන දන්නා

නුවණ', " **කාරණය කාරණය වශයෙන්ද අකාරණය අකාරණය වශයෙන්ද තතු ලෙසින් දන්නා නුවණ**" ලෙසින්ද හඳුන්වයි. ** **ඨාන** යන වචනයෙන් දක්වන්නේ ඒ ඒ කරුණු සිදුවීම හා ඒ ඒ දෙය ඇතිවීමේ හේතුවය. **අට්ඨාන:** හේතු නොවනදෙයය. ** පළමු දස බල නුවණ මගින්, යම් යම් දේ සිදුවීමට හේතුව නිවැරදිව දැනගන්නේය, එසේම, අහේතුවද නිවැරදිව දනගන්නේය. හේතු හා අහේතු පිළිබඳ නිවැරදිව දන්නා නුවණ- යථා භූත ඥානය, තථාගතයන්ගේ බලයකි. **2) දෙවෙනි දසබල ඥානය: තුන්කාලයේම සමාදන්වූ කර්ම විපාක පිළිබඳ (හේතු හා ඵල) යථා ලෙසින් දන්නා නුවණ (**the result of the undertaking of kamma past, future, and present in terms of possibilities and causes). **"තථාගතො අතීතානාගත පච්චුප්පන්නානං කම්ම සමාදානානං ඨානසො හෙතුසො විපාකං යථාභූතං පජානාති...". සටහන:** * කර්ම විපාක නුවණ ඉතා ගැඹුරුය, බුදුවරුන්ට මිස ශ්‍රාවකයනට අවිශය කරුණකි. ශ්‍රාවකයනට දත හැක්කේ කර්මවිපාකවල සුළු කොටසක පමණි. ** මේ නුවණ මගින් පෙන්වන්නේ බුදුන් වහන්සේට කර්මය විභාගකර දැක්වීමට ඇති අවබෝධය ය. **බලන්න**: EMN: note: 183, p. 1081. **3) තෙවෙනි දසබල ඥානය: සර්වත්‍රගාමිනීප්‍රතිපාදා ඥානය-** the ways leading everywhere. **"... තථාගතො සබ්බත්‍ථගාමිනිං පටිපදං යථාභූතං පජානාති". සටහන්**:* අපාය, තිරිසන් ලෝකය, ප්‍රේත ලෝක, අසුර ආදී දුගතියට, මිනිස්ලෝකයට, දේව ලෝක, බ්‍රහ්ම ලෝකහා හා නිවන කරා යන සියලු මාර්ග පිළිබඳ තථාගතයන්යට ඇති යථා අවබෝධය මේ නුවණින් පෙන්වා දේ. **බලන්න**: EAN: note: 1984, p. 677. ** තථාගතයන් ...අරහත් ආදී මග ඵලයන්ට පැමිණීම දන්නා සේක **4) සිව්වෙනි දසබල ඥානය: ලෝකයේ අනේකධාතු නානාධාතු දන්නා නුවණ-** the world with its numerous and diverse elements **"තථාගතො අනෙකධාතු නානාධාතු ලොකං යථාභූතං පජානාති" සටහන්**: * පංචඋපාදානස්කන්ධයේ, ආයතනයන්හි, විවිධ ධාතු නියම ලෙසින්ම දන්නා නුවණ මින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: EAN: note 1985, p. 677. ** සම්පූර්ණයෙන්ම නැතිවන නිසා, බිඳී...යන නිසා ස්කන්ධ, ආයතන ලෝක නම්වේ. ධාතුවල තම තමන්ගේම ස්වභාවය ඇති නිසා ...පෙනෙන නිසා රූප ධතුවවේ...එලෙස, රූප,වේදනා, සංඥා, සංඛාර, විඥාණ ආදීවූ ධාතු පිළිබඳව තථාගතයන්ට යථා අවබෝධය ඇත.

5) පස්වෙනි දසබල ඥානය: සත්ත්වයන් ගේ විවිධවූ චරිත ස්වභාවය දන්නා නුවණ- the diversity in the dispositions of beings **"..තථාගතො සත්තානං නානාධිමුත්තිකතං යථාභූතං පජානාති" සටහන්:** * ලෝක සත්ත්වයන්ගේ චරිත සවභාවය: උසස් හෝ පහත් බව, සමාන ගුණ ඇති සත්වයෝ එකට එකතුවීම පිළිබඳ තථාගතයන්ගේ අවබෝධය.**බලන්න**: EAN: note 1986, p. 677. ** අධිමුක්ති යනු අදහස ය. එය සත්ත්වයන් තුළ ඇති, තේරුම් ගැනීමට දුෂ්කරවූ අනුශය ධාතුවකි. බොහෝවිට පුද්ගලයෝ අනුශය වශයෙන් යටපත්වී ඇති තම අදහස් නොදනිති. තථාගතයන්, තමන්වෙත පැමිණෙන සෑම දෙනාගේම අදහස් නිවැරදි ලෙස දනී. සත්ත්වයන්ගේ අදහස් විවිධ, සමහරු අනුනට දුක දීමට කැමතිය; සමහරු සොරකම් කිරීමට...අනුන් රැවටීමට කැමතිය... එලෙස ලාමක අදහස් ඇති අය හීනාධිමුක්තික යයි හඳුන්වයි. තවත් අයට උසස් අදහස් ඇත... වැඩිහිටියනට ගරු කිරීම, දහමට කැමතිවීම...ඔවුන් ප්‍රනිතාධිමුක්තික ලෙසින් හඳුන්වයි. **6) සයවෙනි දසබල ඥානය: උසස්**

හෝ පහත් අදහස් ඇති ලෝක සත්ත්වයන්ගේ, පුද්ගලයන්ගේ ඉන්ද්‍රිය දියුණුඇත්ද දියුණුවී නැත්ද යයි දන්නා නුවණ- superior or inferior condition of the faculties of other beings and persons (ඉන්ද්‍රිය පරියෝපරියත්ත ඥානය- ධර්මය අවබෝධකරගැනීමට ඉන්ද්‍රියන් කෙතෙක් වැඩි තිබේද යයි අවබෝධ කරගැනීම). “**...භික්ඛවෙ තථාගතො පරසත්තානං පරපුග්ගලානං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තං යථාභූතං පජානාති**”. **සටහන්:** * ලෝක සත්ත්වයන්ගේ විවිධවූ අදහස්-නැඹුරුකම්, ඔවුන් තුල ඇති අනුසය ධර්ම, සිතේ නියම ස්වභාවය, චරිත ස්වභාවය, ප්‍රතිභානය, ඉන්ද්‍රියන්, ගතිගුණ, යමක් ග්‍රහණය කරගැනීමේ තත්වය, සම්භාව්‍ය-යමක් දියුණු කරගැනීමට ඇති ශක්තිය ආදීය පිලිබඳ තථාගතයන්ට මනා අවබෝධය ඇත. අටුවාවට අනුව පුද්ගලයෙක් ගේ පංච ඉන්ද්‍රිය (ශ්‍රද්ධා, විරිය ආදී...) දියුණුව තිබේද, පසුබැස තිබේද යන්න අවබෝධ කිරීමය. බලන්න: EAN: note: 1987, p. 677) ** තථාගතයන් ප්‍රධාන සත්ත්වයන්ගේ, හීන සත්ත්වයන්ගේ ඉන්ද්‍රිය මේරීම - ඉන්ද්‍රිය පරාවරතාව දනී. **7) සත්වෙනි දසබල ඥානය: ජාන, විමොක්ඛ, සමාධි සමාපත්තීන් කෙළෙසීම, පිරිසිදුවීම, සමාධි ජාන සමාපත්ති වලින් නැගීසිටීම පිලිබඳ අවබෝධය** - knowledge of the defilement, the cleansing, and the emergence in regard to the jhānas, emancipations, concentrations, and meditative attainments “**...තථාගතො ඣානවිමොක්ඛ වීමොකඛසමාසමාධිසමාපත්තිනං සංකිලෙසං වොදානං වුට්ඨානං යථාභූතං පජානාති**”. **සටහන්:** * ජානසමාපත්ති කෙළෙසීම, පිරිසුදුකරගැනීම, ජානවලින් නික්මීම, විමුක්තිය, සමාධිය, ජානසමාපත්ති ලැබීම පිලිබඳ තථාගතයන්ගේ අවබෝධය ** සිව්ජාන, අෂ්ඨවිමොක්ඛ, ජානසමාපත්ති, සංක්ලේශ- ව්‍යවදාන-ව්‍යුත්ථාන, ආදිය දන්නා තථාගත නුවණ. **8) අටවෙනි දසබල ඥානය: අනෙකවූ, විවිධවූ පෙර ජාති දන්නා නුවණ- පූර්වනිවාසානු සමෘතිය- පෙරවිසූ කඳ පිළිවෙත දන්නා නුවණ**- the Tathāgata recollects his manifold past abode. “**...තථාගතො අනෙකවිහිතං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරති ...**” සටහන්: * අනෙකවිධි අතීත ජාති දන්නා නුවණ ** සීමාවක් නොමැතිව පෙර ජාති දැකිය හැකි නුවණ තථාගතයන්ට ඇත. **9) නවවෙනි දසබල ඥානය: සත්ත්වයන් මරණින් මතුඋපත ලබන ස්ථාන ගැන දන්නා නුවණ- දිව්‍යැස**-divine eye. “**...තථාගතො දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙන අතික්කන්තමානුසකෙන සත්තෙන පස්සති චවමානෙ උපපජ්ජමානෙ හීනෙ පනීතෙ සුවණ්ණෙ දුබ්බණ්ණෙ සුගතෙ දුග්ගතෙ...**” . **සටහන්:*** චුතුප්පාතඥාණය - කර්මානුරූපව සත්ත්වයෝ උපත ලබාගන්නා අන්දම අවබෝධකරගැනීම ** ඒ ඒ භවයන්ගෙන් චූතවන සත්ත්වයෝ ඔවුන් කළ පින්පව් අනුව සුගතියක හෝ දුගතියක උපදිනා අන්දම තථාගතයන් මැනවින් අවබෝධ කර ඇත. **10) දසවෙනි දසබල ඥානය: ආශ්‍රවක්ෂය ඥානය**- සියලු ආසවයන් ක්‍ෂය කළබව දන්නා නුවණ- knowledge of the destruction of Taints. “**... තථාගතො ආසවානං ඛයා අනාසවං චෙතොවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්තිං දිට්ඨෙවධම්මෙ සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරති...**”. **සටහන්:** * තථාගතයන් වහන්සේ, සියලු ආසවයන් ක්‍ෂය වීමෙන් අනාශ්‍රව, චිත්ත විමුක්තිය, ප්‍රඥා විමුක්තිය ලබා, ඒ බව විශිෂ්ඨ ඥානයෙන් දැන, සාක්ෂාත් කොටගෙන වාසය කරයි. එය තථාගතයන් යන් සතු බලයකි. ** අංගු.නි: (3): 5 නිපාතයේ: බලවග්ග: තථාගත බල සූත්‍රයේ: තථාගතයන්: ශ්‍රද්ධාබලය, හිරිබලය, ඔත්තප්ප

බලය. විරියබලය හා ප්‍රඥා බලය ඇතිව බ්‍රහ්මචක්‍රය පවත්වන බව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අං.ගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.3.1 සිංහනාද සූත්‍රය, පි. 90, EAN:10: 21.1. The Lion, p. 499, ම.නි: (1): 1.2.2. මහාසීහනාද සූත්‍රය, පි. 184, EMN: 12: The Greater Discourse on the Lion's Roar, p.160.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර:1. දසබල ඥාන පිලිබඳ ගාථාව:**

ඨානාඨානෙ විපාකෙ ච-මගගෙ සබබතථ ගාමිනා,
නානාධතුම්හි ලොකසමිං - අධිමුතතම්හි පාණිනං,
පරොපරියනතෙ ඤානං - ඉන්ද්‍රියානඤ්ච ජනතුනං
ඣනාදීසු ඤානං පුබබෙ - නිවාසෙ දීබබචකඛු ච,
ආසවකඛයඤානකනති - දසඤානබලං මතං:
"**සුවිසිමහාගුණය**": පි.162, රේරුකානේ චන්දවිමල මහානාහිමි, 2005.
▼ **ඒ ඒ සත්වයාගේ ඉන්ද්‍රිය** දියුණුව හෝ පරිහානිය පිලිබඳ විශේෂ ඥානයක් බුදුවරුන් සතුය, එය **තථාගත** දස බල නුවණකි**. බලන්න**: ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රිය.

▼ **තථාගතයන්ට** පමණක් ඇති සර්වඥතා ඥානය: අනාවරණ ඥානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ **බලන්න:**අනාවරණ ඥානය.
▼ **ආසයඅනුසය ඤාණය**, තථාගතයන් සතු නුවණකි. **බලන්න**: ආසයඅනුසය ඤාණය.
▼ **දහසක් ලෝකධාතු පිලිබඳව තථාගත අවබෝධය**: බුදුන් වහන්සේ, දහසක් ලෝක ධාතු පිලිබඳ විස්තර ප්‍රථම කොසල සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. අං.ගු.නි (1) 3 නිපාතයේදී: ලෝකධාතු තුල සිටින සත්ත්ව‍යන් හට ඇසෙන පරිදි තථාගතයන්හට හඬ පැතිරිවිය හැකිබව පෙන්වා ඇත.**බලන්න**: දහසක් ලෝක ධාතුව. **මූලාශ්‍ර:** අං.ගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.9.ප්‍රථම කොසල සූත්‍රය,පි. 134 , EAN: 10: The Great Chapter, 29.9 Kosala-1, p. 505, අං.ගු.නි: (1): 3 නිපාත: ආනන්දවග්ග**: 3.2.3.10 සූත්‍රය**, පි. 440, EAN:3: Ānanda: 80.10 Abhibhū, p. 120.
▼ **තථාගතයන් සියලු මූලධර්ම පිලිබඳ විශාරදය**: තථාගතයන් ට සියලු ධර්මතා ගැන නිසැක අවබෝධය ඇත. ඒ නිසා විවිධ පුද්ගලයන්හට (නොයෙක් දිට්ඨි ඇති, මත ඇති) විවිධ ලෙසින් ධර්මය ඉගැන්වීමට තථාගතයන් සමත්ය. එලෙස නොයක් ක්‍රම මගින් තථාගතයන් ධර්මය දේශනා කරනවිට, ඒ අනුව කෙනෙක් පුහුණු වන්නේනම්, දහම ප්‍රගුණ කරන්නේනම්, ඔහු, ඇති දේ(exists)ඇති බව හා නැති දේ නැතිබව දැනගනි; පහත් දේ (හීන -inferior) පහත්බව, උසස් දේ (ප්‍රණීත-sublime) උසස්බව දැන ගනී, ඉක්මවා යාහැකි දේ (surpassable) ඉක්මවා යා හැකිබව, ඉක්මවා ගිය නොහැකිදේ ඉක්මවා ගිය නොහැකි බව දනී. එලෙසින්, කෙනෙකුට නියම ලෙසින්, දැනගතයුතු, දැකියයුතු, අවබෝධ කලයුතු දේ , දැනගැනීමට, දැකගැනීමට, අවබෝධකරගැනීමට හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර**: අං.ගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.2 අධිවුත්තිපද සූත්‍රය,පි. 96, EAN: 10: III The Great Chapter: 22.2 Doctrinal Principles, p. 500.
▼ **උසස් හා පහත් පුද්ගලයන් පිලිබඳ තථාගත ඥානය:** පුද්ගලයන් ගේ ආධ්‍යාත්මික වෙනස්කම්: ඔවුන්ගේ ශිලය, ලබා ඇති මාර්ග ඵල ආදී කරුණු පිලිබඳ තීරණය කිරීමට සමාන්‍ය පුද්ගලයෙක් සමත් නොවේ.

එවැනි තීරණ ගත හැක්කේ තථාගතයන්ට හෝ ඒ සමාන ගුණ ඇති උතුමෙකුට පමණක් බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ඔවුන් ගැන හිතුමානපයේ තීරණ ගැනීමෙන් බොහෝ අකුසල් රැස්වේ. එම නිසා අන්‍යන්ගේ ආධ්‍යාත්මික තත්වයන් සංසන්දනය කරමින්, ඔවුන් විනිශ්චය නොකළ යුතුවේ. (Therefore, Ānanda, do not be judgmental regarding people. Do not pass judgment on people. Those who pass judgment on people harm themselves. I alone, or one like me, may pass judgment on people). **සටහන්**: * මෙහිදී ආධ්‍යාත්මික වෙනස්කම් ඇති පුද්ගලයන් දස දෙනෙක් ගැන පෙන්වා ඇත ** මේ සූත්‍රය දේශනා කිරීමට මුල්වුවේ, මිගසාලා උපාසිකාව, තම පියා (පුරාණ,) හා මාමා (ඉසිදත්ත) සකදාගාමී බව ලැබීම ගැන ආනන්ද තෙරුන්ගෙන් ඇසූ ප්‍රශ්නයක් පිලිබඳවය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.3.5 මිගසාලා සූත්‍රය, පි. 274, EAN:10: 75.5 Migasālā, p. 522.

▼**තථාගතයන් ධර්ම රාජයාය**: තථාගතයන් ධර්මයම ආශ්‍රය කර, ධර්මයටම සත්කාර කර, ධර්මයට ගරුකර, ධර්මය පුදමින් වාසය කරන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. තථාගතයන්ගේ ධජය, ධර්මය ය. කලයුතු හා නොකළයුතු කාය, වචී හා මනෝ කර්ම කුමක්ද යයි පෙන්වා, (සක්විති රජ තම පිරිස රැකගන්නා ලෙසින්) තථාගතයන් පිරිසට ආරක්ෂාව ලබාදේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: 3.1.2.4 සූත්‍රය, පි. 246 , EAN:3: 14.4 Wheel turning Monarch p. 82.

▼ **තථාගතයන් ගේ ධර්මයේ ආශ්චර්යබව**: තථාගතයන් ධර්මය දේශනා කරනවිට ඇතිවෙන අසිරිමත් හා ආශ්චර්යමත් කරුණු: 1) තණ්හාවෙන් බැඳුන ලෝකයාට, තථාගතයන්, තණ්හාව පහකිරීම පිළිබඳව ධර්මය දේශනා කරනවිට ඔවුන් කන්යොමු කරති, ධර්ම කරුණු අවබෝධ කරගැනීමට සිත යොදවති. 2) මානයෙන් මත්වූ ලෝකයාට, තථාගතයන්, මානය පහකිරීම පිළිබඳව ධර්මය දේශනා කරනවිට ඔවුන් කන්යොමු කරති, ධර්ම කරුණු අවබෝධ කරගැනීමට සිත යොදවති. 3) උද්වේගය (අනුපශමය- excitement) ට ඇලුන ලෝකයාට, තථාගතයන් සාමය-ශාන්තබව පිළිබඳව ධර්මය දේශනා කරනවිට ඔවුන් කන්යොමු කරති, ධර්ම කරුණු අවබෝධ කරගැනීමට සිත යොදවති. 4) අවිද්‍යාවෙන් බරවූ ලෝකයාට, තථාගතයන්, විද්‍යාවඇතිකර ගැනීම පිළිබඳව ධර්මය දේශනා කරනවිට ඔවුන් කන්යොමු කරති, ධර්ම කරුණු අවබෝධ කරගැනීමට සිත යොදවති. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.3.3.8 දුතිය තථාගත අච්ඡරිය සූත්‍රය, පි. 274 , EAN:4: 128.8 Astounding- 2 , p. 195.

▼**තථාගතයන් පහළවීම නිසා අරිය අටමග පහළවේ. මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත:1.2.4. උප්පාද සූත්‍රය, 1.2.5. පරිශුද්ද සූත්‍රය, පි. 52, ESN: 45: Maggasamyutta, 14.4, 15.5 Arising, p. 1619.

▼**තථාගතයන් ඇතිකල බුදුසසුන බැබලේ**: ආනන්ද තෙරුන් ඇසූ පැණයකට පිළිතුරු ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: “ යම්තාක් කල් ලොව තථාගතයන් නො උපදිත්ද, ඒ තාක් ම අන්‍ය ආගමිකයන් ගේ බැබලීම වේ. යම්කලක තථාගතයන් උපදි ද, එකල බුදුසසුන බබලයි”. ඒ පිලිබඳ දැක්වූ **උපමාව**: යම්තාක් හිරු නො නගිද, ඒ තාක් කදෝපැණි (කළාමැදිරියා) තෙම බබලයි. හිරු නැගී කල්හි කදෝපැණි තෙම, නො බබලයි. **මූලාශ්‍ර:** බු.නි: උදාන පාලිය: 6.10 තථාගත උත්පාද සූත්‍රය, පි. 304.

▼**තථාගතයන් සිහිකර ස්ථූප සෑදීම:** තථාගතයන් සිහිකර - අනුස්මරණය කර ස්ථූප සෑදීම, ඒවාට පුද පූජා කිරීම නිසා බොහෝ පින් ලැබේ. **බලන්න:** ස්ථූප, දීඝ.නි: මහා පරිනිබ්බාන සූත්‍රය.
▼ **තථාගතයන් වහන්සේ** අනුපාදිශේෂ පරිනිර්වාණ ධාතුවෙන් පිරිනිවීගිය ස්ථානය සැදැහැති කුලපුත්‍රයෙක් විසින් දැකියයුතු සංවේග කටයතු ස්ථානයක්ය-පූජනිය ස්ථානයක්ය. **බලන්න:** අනුපාදිසේස පරිනිබ්බාන ධාතුව, මහාපරිනිබ්බාන සූත්‍රය, සිව් පූජනිය ස්ථාන.
▼ **තථාගතයන් ශ්‍රාවකයන්ට ධර්මය දේශනා කිරීමේ අරමුණ** තථාගතයන්**,** විශිෂ්ඨ ඥානයෙන් දැන, සත්වයන්ගේ විශුද්ධිය පිණිස, සෝක විලාප මැඩපවත්වා ගැනීම පිණිස, දුක්වේදනා හා දොම්නස අහවරකරගැනීම පිණිස, මාර්ගය ලැබීම පිණිස, නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීම පිණිස, ශ්‍රාවකයනට ධර්මය දේශනා කරනබව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත, 10.2.5.5 උත්තිය සූත්‍රය,පි.374, EAN: V,95-5 Uttiya, p.536.
▼**තථාගතයන් ධර්මය දේශනා කරන ක්‍රමය: ආකාර 2 කින් දේශනා කරන්නේය:** 1) සැකෙවින් (**සඞ්ඛිත්තෙන** -සංඛිත්තෙන-in brief **)** 2) විස්තරාත්මකව(**විත්ථාරෙන**-විත්ථාරේන- in detail) **සටහන:** අටුවාවට අනුව: සැකෙවින් දේශනා කිරීම යනු ධර්ම කරුණ පිලිබඳ සැකිල්ල-කෙටි සටහන (මාතිකා) දැක්වීමය .විස්තරාත්මව දේශනා කිරීම යනු, ධර්ම කරුණ විස්තරකර, විභාග කර දැක්වීමය. කෙටියෙන් ධර්මය දේශනා කරන්නේ නුවණැතියන්ටය- ප්‍රඥාව අධික අයටය. සාමාන්‍ය හෝ අවම නුවණ ඇති අය පිණිස විස්තරාත්මකව ධර්මය දේශනා කරයි.**බලන්න**: EAN: note: 230, p. 592. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.2.4 සූත්‍රය, පි. 144, EAN: 2: 14.4 Sutta, p. 58.
▼ **තථාගත ධර්මය වරදවා ගැනීම:** තථාගත ධර්මය විකෘති කරන අයද, ඒ පිලිබඳ යහපත් අවබෝධය ඇති අයද ලෝකයේ සිටිති. **ධර්මය විකෘති කරන අය:** 1. තථාගතයන් කෙරෙහි ද්වේශය ඇති අය 2. තථාගතයන් කෙරෙහි විශ්වාසයක් ඇතිවුවද ධර්මය වරදවා වටහාගත් අය. ඔවුන් ධර්මය විකෘති කරන අන්දම: 1) තථාගතයන් නොවදාළ ධර්මය උන්වහන්සේ විසින් වදාරනලදී යයි පැවසීම 2) තථාගතයන් වදාළ ධර්මය උන්වහන්සේ විසින් නොවදාරනලදී යයි පැවසීම 3) තථාගතයන් වදාළ ධර්මය, අර්ථ විවරණය අවශ්‍ය තැන්හි, එය අවශ්‍ය නොවේ යයි පැවසීම. 4) තථාගතයන් වදාළ ධර්මය, අර්ථ විවරණය අවශ්‍ය නොවන තැන්හි, අර්ථ විවරණ අවශ්‍යයයි පැවසීම. **ධර්මය විකෘති නො කරන අය:**1) තථාගතයන් නොවදාළ ධර්මය උන්වහන්සේ විසින් නො වදාරනලදී යයි පැවසීම 2) තථාගතයන් වදාළ ධර්මය උන්වහන්සේ විසින් වදාරනලදී යයි පැවසීම 3) තථාගතයන් වදාළ ධර්මය, අර්ථ විවරණය අවශ්‍ය තැන්හි, එය අවශ්‍යබව පැවසීම 4) තථාගතයන් වදාළ ධර්මය, අර්ථ විවරණය අවශ්‍ය නොවන තැන්හි, ඒවා අවශ්‍ය නොවන බව පැවසීම. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.3.2- 2.1.3.5 සූත්‍ර, පි. 154 , EAN: 2: 22.2-25.5, Suttas, p.60.
▼**තථාගතයන් හැර දැමූ දස ධර්මතා:** එක් සමයක බාහුන තෙරුන් බුදුන් වහන්සේගෙන් මෙසේ විමසුහ: "කුමන ධර්මතාවලින් මිදී, සීමාවලින් නිදහස්වූ සිතක් ඇතිව තථාගතයන් වැඩ වාසය කරන්නේද?". තථාගතයන් ධර්මතා 10කින් වෙන්ව විමුක්ති සුවය ඇතිව වාසය කරණ බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. 1 රූප 2 වේදනා 3 සංඥා 4 සංස්කාර 5

විඥාන 6 ජාතිය 7 ජරාව 8 මරණය 9 දුක 10 කෙළෙස්. ඒ පිළිබඳ **උපමාව:** යම් ලෙසකින්, උපුල්මලක් ...රතුනෙළුමක්...සුදු නෙළුමක්, දියෙහි ඇතිවී, දියේම හැදී, දියෙන් මතුවී, දියනිසා කිලිටිනොවී, නැගී සිටින්නේද, එලෙසින්, දස ධර්මයන් ගෙන් මිදී, වෙන්වී, විමුක්තවී තථාගතයන්, සීමාවලින් නිදහස්වූ සිතක් ඇතිව වැඩ වාසය කරති. **"සෙය්‍යථාපි බහුන උප්පලංවා පදුමං වා පුණ්ඩරීකංවා උදකෙ ජාතං උදකෙ සංවඩ්ඪං උදකා අච්චුග්ගම්ම තිට්ඨති අනුපලි ත්තං උදකෙන. එවමෙව ඛො බාහුන ඉමෙහි දසහි ධම්මෙහි තථාගතො නිස්සටෙඨා විසංයුත්තො විප්පමුත්තො විමරියාදීකතෙන චෙතසා විහරතීති"** "Bāhuna, it is because the Tathāgata is released, detached, and emancipated from ten things that he dwells with a mind free from boundaries: Form, feelings, perceptions, volitional activities, consciousness birth … old age … death … suffering … defilements). **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.2.4.1. බාහුන සූත්‍රය,පි.296, EAN:10: The Elders: 81.1. Bahuna, p. 526.

▼ **තථාගත ධර්මය ඉගෙනගන්නා ක්‍රමය:** යම් භික්ෂුවක් ගුණ 10කින් සමන්විත නම් ඔහුට ධර්මය උගැන්වීමට, දේශනා කිරීමට තථාගතයන් නැඹුරුවේ, එහෙත්, භික්ෂුවකට එම ගුණ නොමැතිනම් ඔහුට ධර්මය උගැන්වීමට, තථාගතයන් නැඹුරුනොවේ: 1 භික්ෂුව සද්ධා සම්පන්නය 2 තථාගතයන් වෙත පැමිණේ 3 තථාගතයන් ඇසුරු කරයි 4 ප්‍රශ්න විමසයි 5 කන්යොමා ධර්මය අසයි 6 ඇසූ ධර්මය සිතේ දරාගනී 7 සිතේ දරාගත් ධර්මය විමසා බලයි 8 අර්ථය දැන ධර්මය අවබෝධ කරගනී 9 ඔහු ධර්ම කතාවේ දක්ෂය; අසා සිටින අයට ඉගැන්වීමට දක්‍ෂය; කතාවට ශූරය; ඇසූ ධර්මය අර්ථය පැහැදිලිකර, කරුණු ඔපකර, කියා පෑමට හැකියාව ඇත. 10 සබ්‍රම්මචාරීන්හට ඔහු ධර්මය උගන්වයි, ඔවුන්ව උනන්දුකරයි; ඔවුන් පොළඹවාගනී, ඔවුන් සතුටු කරති. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6)10 නිපාත: ථෙර වග්ග: 10.2.4.3. පුන්ණිය සූත්‍රය,පි.302, EAN: 10: The Elders: 83.3. Punniya, p. 526.

▼ **තථාගත ශ්‍රාවකයන්:** තථාගතයන් වහන්සේගේ අනුත්තර අරහත්වය දකිමින් රහත් මහණ, සසුනේ ඉතා යටත්ව වාසය කරන බව සැරියුත් තෙරුන් මෙහි දී දක්වා ඇත.**බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:1,2 **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත: 4.6.8 සූකරඛත සූත්‍රය, පි.436.

තද

▲ **තදංග නිබ්බාන-** Nibbāna in a particular respect: ප්‍රථම ජාන ආදී ඒ ඒ අංගයන්ගේ නිවීම තදංග නිබ්බානයය. තදංග නිබ්බානය පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇතිබව ආනන්ද තෙරුන් වදාළහ: "ඇවැත්නි, මේ සසුනේ මහණ...ප්‍රථම ජානයට පැමිණ වාසය කරයි…(එලෙස සිව් ජාන) එපමණකින්ම, තදංග නිබ්බානය යයි අවස්ථානුරූපව (පර්යායෙන්) බුදුන් වහන්සේ දෙසනා කරන ලදී" ." මේ සසුනේ මහණ... ආකාසානඥ්චායතන සමාපත්තියට පැමිණ වාසය කරයි... (එලෙස සිව් අරූප සමාපත්ති) එපමණකින්ම, තදංග නිබ්බානය යයි අවස්ථානුරූපව, බුදුන් වහන්සේ දෙසනා කරන ලදී". "...මේ සසුනේ මහණ මුළුමනින්ම, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනය ඉක්මවා සඤ්ඤාවෙදයිත නිරෝධයට පැමිණ වාසය කරයි. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා විපස්සනා ප්‍රඥාවෙන් දැකීමෙන් ඔහුගේ ආසව ක්‍ෂයවේ. එපමණකින්ම, තදංග නිබ්බානය යයි අවස්ථානුරූපව, බුදුන් වහන්සේ දෙසනා කරන ලදී" **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5):

9 නිපාත: සාමඤ්ඤවග්ග: 9.1.5.9 තදංග නිබ්බාන සූත්‍රය, **පි**. 566, EAN:9: 50.9 Nibbāna in a particular respect, p. 485.

▲**තාදීගුණ**-Tadiguna: තාදීගුණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ උතුම්, ශ්‍රේෂ්ඨ ගුනයන්ය. එනම්, බුදු, පසේබුදු, රහතුන් සතු නිර්මල ගුණයන්ය. **බලන්න**: ක්‍රෝධය.

▲ **තෙදන්ඩික**- tedaṇḍika: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ පැවති අන්‍ය ආගමික නිකායන් අතුරින් එකකි. **බලන්න:** අන්‍ය ආගමික නිකායන්.

▲**තොදෙය්‍ය තෙර**- Thodeiya Thera**: බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲ **තොදෙය්‍ය මානවක-** Thodeiya Manawka: **බලන්න**: **:** උපග්‍රන්ථය:3.

▲ **තුදු බ්‍රහ්මරාජ-**Brhama Tudu: කෝකාලික භික්ෂුවගේ ගුරුවරයාවූ මෙතුමා, මරණින් මතු බ්‍රහ්ම ලෝකයේ පහලවූහ. මෙතුමා පච්චේක බ්‍රහ්මය. ඒ භික්ෂුව, අගසව් දෙනම ගැන අසත්‍ය කතා කරන අවස්ථාවේ එලෙස නොකරන්න යයි ඔහුට අවවාද කරන ලද බව මෙහි පෙන්වා ඇත. ආර්යන්ට ගරහන පුද්ගලයන්, ඒකාන්තයෙන්ම නිරයේ බොහෝ කලක් දුක්විඳින බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6)10 නිපාත: 10.2.4.9. කොකාලික සූත්‍රය,පි.331, EAN: 10: 89.9. Kokalika, p. 530, සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: බ්‍රහ්මසංයුත්ත:6.1.9 තුදුබ්‍රහ්ම සූත්‍රය, පි.296.

තන

▲ **තාන-** Thana: **තාන** -රක්ෂා ස්ථානය-රැකවරණය සහිත තැන, නිවන හඳුන්වන නමකි.**බලන්න**: නිවන.

▲**තුන්කාලය-** Three times: තුන්කාලය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ වර්තමාන, අතීත හා අනාගත කාලයන්ය. මෙය අද්ධව ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** අද්ධව.

▲ **තුන්කාලය දන්නා නුවණ-**පාලි: *තීණි ඤාණානි*- knowledge of 3 times: ධර්මයට අනුව තුන් කාල දන්නා නුවණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අතීතය දන්නා නුවණ , අනාගතය දන්නා නුවණ හා වර්තමානය දන්නා නුවණය (තුන් කාලය පිලිබඳව අවබෝධ ඥාණය). මෙය බුදුවරු සතු විශේෂ නුවණකි. **ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස** මේ ඥාණ 3 උපදවා ගත යුතුවේ: **"... අතීතංසෙ ඤාණං, අනාගතං සෙ ඤාණං, පච්චුප්පන්නං සෙ ඤාණං"**. බලන්න: උත්පාදයිතව්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර: දීඝ.නි** : (3): 11දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1. "ත්‍රිවිධ අධ්වයෝ-**තුන් වැදැරුම් කාල: 1) අතීත භව පර්යාන්ත වූ හේතූන්: අවිද්‍යා සංස්කාර යන මේ දෙක පැවත එන අතීත කාලය 2) වර්තමාන හේතුවෙන් අනාගතයෙහි ජාති ජරා මරණ ඇතිවන අනාගත කාලය 3) අතීත හා අනාගත යන දෙදෙනාගේ මධ්‍යයෙහි ඉපදුන නිසා විඥාන නාම රූප ආදී සෙසු අංග 8 ප්‍රත්‍යයුත්පන්න නිසා ඇති වර්තමාන කාලය.**සද්ධර්ම කෝෂය,** පි. 177.

▲ **තුන්දොර-** The 3 doors: තුන්දොර ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ කය, වචනය හා මනසටය. තුන්දොරින් දස කුසල හෝ දස අකුසල සිදුවේ. අපිරිසිදු ක්‍රියා නිසා කෙනෙක් පිරිහේ. එහෙත් තුන්දොරින් කරන යහපත් ක්‍රියා මගින් ආරිය විනයේ පිරිසුදුබව ලබාගැනීමට හැකිවේ. පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** දස කුසල් හා දස අකුසල්, අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: අකුසල පෙයියාල වග්ගයේ සූත්‍රයන්හි තුන්දොරින් කරන අකුසල විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1):1.1.9.සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය, පි. 130, EMN:

9 Sammādiṭṭhi Sutta, p. 121, අංගු.නි :(6) 10 නිපාත: 10.4.2.10 චුන්ද සූත්‍රය, පි.508, EAN: 10: 176.10.Cunda, p.553.

▼**තුන්දොරින්** උපදවන චේතනා අභිසංඛාර ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අභිසංඛාර.

▼**තුන්දොරින්** කරණ යහපත් හෝ අයහපත් ක්‍රියාවන් කම්මවේ. මේවා කම්ම පථ ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** කම්ම.

▲**තුන් භවය: පාලි: තිසෝ භවො-** Three Realms: ධර්මයේ තුන් භවය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යළි උපත ලබන ස්ථාන ගැනය. එනම්: කාම ලෝකය, රූප ලෝකය හා අරූප ලෝකය. මේවා කාම ධාතු, රූප ධාතු හා අරූප ධාතු ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස මේ තුන් භවය, විශේෂ නුවණින්, යහපත් ලෙසින්ම අවබෝධ කරගතයුතු ධර්මතාය.**බලන්න**: අභිඥෙයිය ධර්ම, ධාතු, විඥානය පිහිටන ස්ථාන. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲**තුන්ලෝකය-**Three worlds: තුන්ලෝකය, තුන් භවය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මේවා සත්වයා යලි උපත ලබන ස්ථානයන්ය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4): සළායතනසංයුත්ත: අනිච්ච වග්ග සූත්‍ර-12 , පි. 28,

▲ **තුන් සමාධිය**: පාලි: **තයො සමාධි**-3 Samadhis: තුන් සමාධිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පළමු, දෙවෙනි හා තෙවෙනි ජාන සමාපත්තින්ය: i විතක්ක හා විචාර ඇති 1 නි ජානය (**සවිතක්කසවිචාරො සමාධි**) ii විතක්ක නොමැති විචාර ඇති 2 නි ජානය (**අවිතක්කසවිචාරො සමාධි**) iii විතක්ක හා විචාර නොමැති 3 නි ජානය (**අවිතක්ක විචාරො සමාධි**). මේ සමාධි , ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය වර්ධනය කරගැනීම පිණිස වඩා ගත යුතු ධර්මතාවන්ය.**බලන්න**: භාවේතබ්බ ධර්ම, ජාන. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

තණ

▲ **තණඅග පිනිබිඳුව උපමාව-**Simile of the dew drop: **බලන්න:** ජීවිතයේ කෙටිබව දක්වන උපමා-උපග්‍රන්ථය:5, අරක ශාස්තෘ.

▲ **තණ්හාව**: පාලි: **තණ්හා:** craving-greed: තණ්හාව, ලෝභය, අබිජ්ජාව, ආශාව ආදී ලෙසින් හඳුන්වයි. **බලන්න**: ලෝභය, අබිජ්ජාව.ධර්මයට අනුව තණ්හාව, සසරගමන දික්කරණ කෙළෙස් මුල් තුනෙන් 1 කි. ලෝභය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මෙය දස අකුසලයකි. තණ්හාවේ ආදීනව හා ඉන් මිදීමෙන් ලැබෙන සැනසීම ආදී විස්තර පිණිස **බලන්න**: ධම්ම පදය: තණ්හා වග්ග.

▼**තණ්හාව පටිච්චසමුප්පාදයේ 8 නි පුරුකය.** වේදනා නිසා තණ්හාව හටගනී, වේදනා නිරෝධ වීමෙන් තණ්හාව නිරෝධවේ: **"...වෙදනා පච්චයා තණ්හා..."** . **"...වෙදානා නිරොධා තණ්හා නිරොධො.."** **තණ්හාව** නිසා උපාදාන ඇතිවේ, තණ්හාව නිරෝධ වීමෙන් උපාදාන නිරෝධවේ. **තණ්හාව සය ආකාරයට ඇතිවේ- සළායතනමගින්: 1)** රූප තණ්හාව- ඇසෙන් දකින රූප කෙරේ ඇති ඇල්ම **2)** ශබ්ද තණ්හාව - කණෙන් ඇසෙන ශබ්ද කෙරේ ඇති ඇල්ම.**3)** ගන්ධ තණ්හාව- නාසයට දැනෙන ගඳසුවඳ කෙරේ ඇති ඇල්ම **4)** රස තණ්හාව- දිවට දැනෙන රස පිලිබඳ ඇති ඇල්ම **5)** ස්පර්ශ තණ්හාව - කයට දැනෙන පහස පිලිබඳ ඇති ඇල්ම **6)** ධර්ම තණ්හාව - සිතින් සිතන සිතුවිලි පිලිබඳ ඇති ඇල්ම. (craving

for forms, craving for sounds, craving for odors, craving for tastes, craving for tactile objects, craving for mental phenomena- mind objects). **සටහන්**: * **ධර්ම තණ්හාව** (dhammataṇhā) යනු විඥාණය නිසා හටගන්නා තණ්හාවය- ආශාවන්ය-(පස් ඉඳුරන්ගෙන් අල්ලා ගන්නා දේ පිලිබඳ ඇති ඇල්මය-විඥාණ හැර). අපූර්වදේ ගැන, මනස්කල්පිත දේ ගැන, දුරඅවබෝධ-භවාත්මක කරුණු, බුද්ධිමය පර්යාය, වේදනා හා චිත්තවේගී අවස්ථා ආදිය පිලිබඳ විඥාණයේ ඇතිවන ආශාවන්ය. **බලන්න**: EMN: note: 126, p. 1075. ** ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස මේ තණ්හා 6 පහකර ගතයුතුය. **බලන්න**: පහාතබ්බ ධර්ම. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: 1.1.1 පටිච්චසමුප්පාද සූත්‍රය හා 1.1.2 විභඞ්ග සූත්‍රය, පි.24, ESN: 12: Nidanavagga: 1.1. Dependent Origination & Analysis of Dependent Origination, p. 610, ම.නි: (1):1.1.9 සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය, පි.130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta, p. 121.

▼ **එජා** ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තණ්හාවය. **බලන්න:** තණ්හාව. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි (4) සළායතනසංයුත්ත: 1.9.7 එජාසූත්‍රය, පි.167.

▼**තණ්හාව** හැරදැමීම චාගය වේ. **බලන්න**: චාගය, ධම්මචක්කපවත්තන සූත්‍රය.

▼**දුකට මුල** නම් තණ්හාවය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි (3): ඛන්ධසංයුත්ත: භාරවග්ග: 1.1.3.10 අඝමූල සූත්‍රය, පි.84

▼ **ආහාර ඇතිවීමට** මූලික හේතුව තණ්හාවය. එම තණ්හාව නැතිකරගැනීම පිණිස සිව් අහාර පිළිබඳව නුවණින් අවබෝධ කරගැනීම අවශ්‍යයය **බලන්න**: අහාර.

▼ **තණ්හාවේ** අන්තය නිවන ය.**මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (4): අසංඛතසංයුත්ත: 9.2. 42.අන්තසූත්‍ර, පි.682, ESN: 43: Asankhatasamyutta: II, p. 1507.

▼**තණ්හාව ඇතිවීම**: සළායතන මගින් අල්ලා ගන්නා බාහිර අරමුණු කෙරේ ඇති බැඳීම හෝ ඒවා නැතිකරගැනීමට ඇති කැමැත්ත නිසා තණ්හාව ඇතිවේ. පංච කාමවස්තු කෙරේ ඇති ලෝභය (රූප,ශබ්ද, ගඳ සුවඳ, රස හා කාය ස්පර්ශය) කාමතණ්හාව ඇති කරයි. භව තණ්හාවට හේතු වන්නේ නැවත නැවත උපත් ලබා ගනිමින් කම් සැප විඳීමට ඇති කැමත්තය. නැවත උපතක් ලබා ගැනීමට ඇති අකමැත්ත විභව තණ්හාවය. **බලන්න**: පංචකාම ගුණ.

▼ **සියලු තණ්හා** (රූප තණ්හාව, ශබ්ද තණ්හාව, ගන්ධ තණ්හාව,රස තණ්හාව,ඵොට්ඨබ්බ තණ්හාව,ධම්ම තණ්හාව) අනිත්‍යය ය. එලෙස, දකිනා පුද්ගලයා **'සද්ධානුසාරි'** ය, .ඒබව, විදසුන් නුවණින්, ජාන සමාපත්ති ලබා අවබෝධ කරගන්නා පුද්ගලයා **'ධම්මානුසාරි'** ය. ඔවුන් සම්බෝධිය පිහිට කරගෙන ඇත. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (3): ඛන්ධවග්ග: ඔක්කන්තිසංයුත්තය: චක්ඛුවග්ග: 4.1.8 සූත්‍රය, පි.474.

▼ **තණ්හාව ත්‍රිවිධය**: ත්‍රිවිධ තණ්හාව: කාම, භව හා විභව තණ්හාවන්ය. ඒ තණ්හා ප්‍රහීණය කරගැනීම, අරහත්වය ලැබීමය, සසර වටයේ දුක නැතිකරගැනීමය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු: නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.5.11 තණ්හා සූත්‍රය, පි. 278, ESN: 6: 106.11 Craving, p. 364.

▼ **තණ්හාව නිසා සක්කාය දිට්ඨිය ඇතිවේ.**කෙනෙක් තුල සක්කාය (මමය කියා ඇතිවන හැඟීම-සක්කාය දිට්ඨිය) ඇතිවන්නේ, යළිඋපත ගෙනදෙන, ඒ...මේ තැන සිත අලවන තණ්හාව මගින්ය. එනම් කාම

තණ්හාව, භව තණ්හාව හා විභව තණ්හාව යයි බුදුන් වහන්සේ වදාරා ඇත. **" යායං ... තණ්හා පොනොභාවිකා නන්දිරාගසහගතා තත්‍ර තත්‍රාභිනන්දිනී, සෙය්‍යථීදං: කාමතණ්හා භවතණ්හා විභවතණ්හා...අයං ඛො... සක්කායසමුදයො වුත්තො භගවාති' (...** it is craving, which brings renewal of being, is accompanied by delight and lust, and delights in this and that; that is, craving for sensual pleasures, craving for being, and craving for nonbeing. This is called the origin of identity). **බලන්න:** සක්කාය දිට්ඨිය. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (1):1.5.4. චූල වෙදල්ල සූත්‍රය,පි. 721, EMN:44: Cūḷavedalla Sutta, p.379.

▼ **තණ්හාව දැලක් වැනිය.** එය ලෝකයා වටකර බැඳ තබා ඇත. පංච උපාදානස්කන්ධය මමය ලෙසින් අල්වා ගැනීම නිසා ඇතිවෙන, ආධ්‍යාත්මික තණ්හාව හා බාහිර තණ්හාව දැලක් ලෙසින් මිනිසා වටලාගෙන ඇති අන්දම මෙහි විස්තර කර ඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.4.5.9 තණ්හාජාලිනි සූත්‍රය, පි.424.

▼**තණ්හා පහ**: සාමාන්‍ය ලෝකයාතුල තණ්හා 5 ක් ඇත: **1) කාම තණ්හාව:** (sensual craving) කාමලෝකයට ඇති ආසාව හා කාම වස්තු පිලිබඳ ඇලීම. **2) භව තණ්හාව:** සසර පවත්වාගෙන යෑමට ඇති ආසාව - ත්‍රිවිධ භවයන්හි යලි යලි ඉපදීමට ඇති කැමැත්ත (craving for becoming). **3) විභව තණ්හාව:** (craving for extinction) නැවත උපතක් ඇතිවීමට ඇති අකැමැත්ත, මෙය උච්ඡෙද වාදයය (සසර නැතිකරගැනීම නොවේ). මේ භවයෙන් පසු නැවත කයක් ඇතිනොවේ යන මතය. **බලන්න**: දිට්ඨි. **4) රූප තණ්හාව**: ජාන සමාපත්ති ලබා රූප බ්‍රහ්ම ලෝකවල පහළවීමට ඇති කැමැත්ත. **5) අරූප තණ්හාව**: අරූප සමාපත්ති ලබා අරූප බ්‍රහ්මලෝකවල පහළවීමට ඇති කැමැත්ත. **මූලාශ්‍ර:** දිඝ.නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය- ඡෙදය 10, පි. 378 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together-section 10 , p. 365.

▼ **තණ්හාව සියල්ල පාලනය කරයි**: ලෝකයේ සියල්ල පාලනය කරන්නේ තණ්හාවය; ලෝකය ඇදගෙන යන්නේ තණ්හාවය, සියල්ල තණ්හාවේ වසඟයට පත්වීසිටි යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **"තණ්හාය නීයති ලොකො තණ්හාය පරිකස්සති, තණ්හාය එක ධම්මස්ස සබ්බෙව වසමන්වගූති"**. (The world is led around by craving; By craving it's dragged here and there. Craving is the one thing that has all under its control). **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත: 1.7.3 තණ්හා සූත්‍රය, පි. 98, ESN: 1. Devatasamyutta: 63.3 Craving, p. 144.

▼ **දුක ඇතිකරන්නේ තණ්හාවය**: කාම, භව හා විභව තණ්හාව- දුක ඇතිවීමය, **'දුක්ඛසමුදය අරිය සත්‍යය'** යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි:(5-2): මහාවග්ග:සච්ච සංයුත්ත, 12.2.1 ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය, පි. 294 හා 12.2.3 ඛන්ධසූත්‍රය, පි.299, ESN: 56 : Saccasamyutta: 11.1 Setting in motion the wheel of the dhamma, p.2276 & 13 .3 Aggregates, p. 2280.

▼ **තණ්හාව ප්‍රහාණය කිරීම**: කාම, භව හා විභව තණ්හා නැතිකිරීමේ මග ආරිය අටමග සම්පූර්ණ කරගැනීමය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි:(4):සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදක සංයුත්ත: 4.1.10 තණ්හා සූත්‍රය, පි.508, ESN: IV Salayathnavagga: 38 Jambukhādakasaṃyutta: 10 Craving, p. 1405.

▼ **තණ්හාවෙන් එතර වීම**: ආර්ය මාර්ගය නැමති පාලම හදාගත් පුද්ගලයා, ගැඹුරුවූ, පලල්වූ තණ්හා නමැති නදිය තරණය කොට එතෙර

නමැති නිවනට සැපත්වේ. ඒ තණ්හා නදිය තරණය කල ප්‍රඥාවන්තයන්ට (තමන් ලැබූ අනුභාවය මගින්) ඕනෑම නදියක් සැනින් තරණය කල හැකිවේ. **සටහන**: ගංගානම් ගඟ පිරිතිබෙන අවස්ථාවේ, ඉර්දී බලයෙන් සංඝයා හා එතෙරට පැමිණි බුදුන් වහන්සේ එම ප්‍රකාශය වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (2)මහාපරිනිර්වානසූත්‍රය,පි149, EDN:16 Mahaparinibbana Sutta, p. 175.

▼ **සම්මාදිට්ඨිය නිසා තණ්හාව අවබෝධවේ**: තණ්හාව පිළිබඳ මනා අවබෝධය ලබාගැනීම පිණිස සම්මා දිට්ඨිය ඇතිවිය යුතුය.**මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.1.9 සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය, පි. 130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta-Right View, p. 121.

▼ **තණ්හාව පහාතබ්බා ධර්මයකි**:ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස පහකර ගත යුතු (**පහාතබ්බා ධර්ම**) ධර්මතා ලෙස කාම, භව හා විභව තණ්හාව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: පහාතබ්බා ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼ **තණ්හා සතර -** The four cravings:සතර ආකාරයට, සංඝයා තුළ තණ්හාව ඇතිවේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එනම්: 1) චීවර 2) පිණ්ඩපාත 3) සේනාසන 4) මේ ජාතිය-උපත පිළිබඳව හෝ අනාගත ජාතිය ගැන ඇතිවෙන ආශාවන්. **මූලාශ්‍ර:** අං.ගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.1.9 තණ්හා සූත්‍රය, පි. 42, EAN:4: 9.9 Craving, p. 150, ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 4.1.6 තණ්හාඋත්පාද සූත්‍රය, පි. 494, The Itivuttaka: translated by Peter Masefield: PTS: 105 The Craving Arising sutta, p. 103.

▼ **තණ්හාව මිනිසාගේ සහායිකාවය**: මේ දීර්ඝ සසරේ, එක් භවයක සිට තවත් භවයකට ආදී වශයෙන්, ගමන් කරන මිනිසාගේ සහායිකාව - දෙවෙනියා ලෙසින් ගමන් කරන්නේ තණ්හාව යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. තණ්හාවට බැඳුන ඔහුට සසර මැඩ ගත නොහැකිවේ. තණ්හාවේ ආදීනවය, එනම්, දුකේ මුල, තණ්හාවය යයි අවබෝධ කර, එය පහකර, උපාදාන නොකර, සිහිනුවණ ඇතිව භික්ෂුව වාසය කළයුතුවේ: **"තණ්හාදුතියො පුරිසො දීඝමද්ධාන සංසාරං- ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවං සංසාර නාතිවත්තති. එතමාදීනවං ඤත්වා තණ්හං දුක්ඛස්ස සම්භවං-වීතතණ්හො අනාදානො සතො භික්ඛු පරිබ්බජෙ'ති"** **මූලාශ්‍ර:** අං.ගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.1.9 තණ්හා සූත්‍රය, පි. 42, EAN:4: 9.9 Craving, p. 150.

▼ **වේදනාව නිසා තණ්හා දෙකක් ඇතිවේ**: වේදනාව හේතු කොටගෙන ඇතිවන තණ්හා දෙකකි: 1) **වට්ටමූලක තණ්හාව:** මූලික තණ්හාව ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මේ නිසා සසර ගමන දික්කරන යළිඋපත සකස්වේ. (as primary craving, the basis of rebirth). 2) **සමුදාචාර තණ්හාව:** යම් දෙයක් පිළිබඳව ඇතිවෙන තණ්හාව නිසා ඒ දේ ගැන සෙවීමට යාම, ඒ දේ තමාගේ කරගැනීමට සිතීම, ඒ දේ රැකගැනීමට යාම. එලෙසින් තණ්හාව ක්‍රියාත්මක වීම නිසා අකුසල් ඇතිවේ. **බලන්න:** EDN: Note: 335, p. 425, **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (2): 2 මහානිදාන සූත්‍රය, ඡෙදය:18. පි. 95, EDN:15: Mahānidāna Sutta: The Great Discourse on Origination, p. 166.

▼ **භව තණ්හාවේ මුල -** First point of craving for existence භවතණ්හාව පටන්ගත් මුල්තැනක් දැකිය නොහැකිය යි බුදුන් වහන්සේ

වදාළහ. එමනිසා, භවතණ්හාව මෙවකට පෙර නොවිය, ඉන්පසු භවතණ්හාව පහළවී යයි කිවනොහැකිය. එසේවුවද, භවතණ්හාව ඇතිවීමට හේතු ඇත. එමගින් භවතණ්හාව පෝෂණය වේ. (A first point of craving for existence, is not seen such that before this there was no craving for existence and afterward it came into being.' Still, craving for existence is seen to have a specific condition...that craving for existence has a nutriment; it is not without nutriment).**සටහන:** මේ සූත්‍රයේදී භව භවතණ්හාව,අවිද්‍යාව නිසා පෝෂණයවන ආකරය විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි.(6):10 නිපාත, යමක වග්ග: 10.2.2.2. තණ්හා සූත්‍රය, පි.238, EAN: II Pairs: 62.2 Craving, p.518.

▼ **තණ්හා මූලක ධර්මතා නමය:** 1) තණ්හාව නිසා සෙවීම (පර්යේෂණ) ඇතිවේ (කාම වස්තු සෙවීම) 2) සෙවීම නිසා ලැබීම ඇතිවේ 3) ලැබීම නිසා විනිශ්චය (කුමන දේ තෝරා ගන්නේද යන) ඇතිවේ. 4) විනිශ්චය නිසා කැමත්ත හා ආශාව ඇතිවේ (ඡන්දරාගය) 5) කැමත්ත හා ආශාව නිසා බැඳීම (මමය මාගේය යන) ඇතිවේ 6) බැඳීම නිසා තණ්හා, දිට්ඨි ලෙසින් පරිග්‍රහණය කිරීම වේ 7) පරිග්‍රහණය නිසා මසුරුකම ඇතිවේ 8) මසුරුකම නිසා ආරක්ෂාකිරීම (වස්තුව රැකීමට) ඇතිවේ 9) ආරක්ෂාකිරීම නිසා දඬු මුගුරු, අවි ආදිය ගැනීම කළහ කරගැනීම ඇතිවේ. **සටහන්:** * මේ පිලිබඳ අටුවාව පෙන්වා ඇති විස්තර පිණිස **බලන්න**: EAN: Note: 1889, p. 672. ** දීඝ.නි: මහානිදාන සූත්‍රය, ම.නි: මධුපිණ්ඩික සූත්‍රය: මේ කරුණු විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5) : 9 නිපාත: 9.1.3.3.තණ්හාමූලක සූත්‍රය, පි. 470, EAN: 9: 23.3 Craving, p. 470.

▼**තණ්හක්ඛය:** තණ්හක්ඛය- තණ්හාව ක්‍ෂය කිරීම යනු නිවනය, තණ්හාව සහමුලින්ම නැතිකිරීමය. සතර සති පට්ඨානය මැනවින් වඩා ගැනීමෙන් තණ්හාව විනාශ කරගැනීමට හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: අනුරුද්ධසංයුත්ත: 8.1.7 තණ්හක්ඛය සූත්‍රය, පි. 96, ESN:52: Anuruddhasamyutta: 7.7 Destruction of Craving, p. 2117, සංයු.නි: (4): අසංඛතසංයුත්ත: 9.2 -042 සූත්‍ර, පි.686.

▼ **තෘෂ්ණාසංක්‍ෂය විමුක්තිය:** තෘෂ්ණාසංක්‍ෂය විමුක්තිය (තණ්හාවෙන් ගැලවීම) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ රහත් ඵල සමවතය-අරහත්වය ලැබීමය. **මූලාශ්‍ර:** ඛු.නි: උදාන පාලිය: 7.6 තණ්හක්ඛය සූත්‍රය, පි. 310.

▼ **තණ්හා සංයෝජනය:** තණ්හා සංයෝජනය තරම් සත්ත්වයන් සසරට බැඳගන්නා වෙනත් එකම සංයෝජනයක් බුදුනුවණින් නො දකින බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. තණ්හාවෙන් බැඳුන ඔවුන් දිගුකලක් සසර සැරිසරයි. එමනිසා, තණ්හාව පහකර දුකින් ගැලවීමට කටයුතු කළයුතුවේ. **මූලාශ්‍ර:** ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 1.2.5 තණ්හා සංයෝජන සූත්‍රය, පි. 360, The Itivuttaka: translated by Peter Masefield: PTS: 15 The Fetter that is Craving sutta, p. 7.

▼ **තණ්හා ගංගාව:** තණ්හාව ගලයන ගංගාවක් බඳුය, එවැනි ගඟක් පාලනය කල හැකිවන්නේ -සංවරය ඇතිව , සිහියෙන් (සතිය) කටයුතු කිරීමෙනි, මාර්ග ප්‍රඥාව ඇතිකරගැනීමෙන්, තණ්හාව නමැති නදිය වසාදැමිය හැකිය.**බලන්න:** ගංගා උපමාව:උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-1 අජිතමානවක, පි.336

▼ **රහතුන් තණ්හාව තරණය** කළ උතුමන්ය.**මූලාශ්‍රය**: ඛු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-8 හෙමක මානවක,පි.354.
▼**සියලු කාලයන්** පිලිබඳ ඇති තණ්හාව දුරුකිරීම, මාර බන්ධනයෙන් ගැලවීමය. **මූලාශ්‍රය**: ඛු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-12 භද්‍රාවුධමානවක, පි.358.
▲**තණ්හාකාය සය**- The six classes of craving: තණ්හාකාය සය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, වේදනා ඇතිවීම නිසා, ඇතිවන සය තණ්හාවන්ය. **බලන්න:** ඡ ඡක්ක ධම්මො.
▲ **තණ්හා නිස්සය**-Thanha nissaya: මෙය විවිධ ශිල සමාදන් වීම් වලින් එකකි. භව සම්පත් පැතීම මින් අදහස් කෙරේ. **බලන්න**: ශීලය

තප

▲ **තපනීය ධර්ම**- the tormenting Dhamma: තපනීය ධර්ම මගින් තමාට හා අන් අයට පීඩා හිරිහැර සිදුවේ, පසුතැවිල්ල ඇති වේ, අකුසල ධර්මයකි. කෙලෙස් ඇතිවේ, එය මිථ්‍යා මගය.**බලන්න**: අතපනීය ධර්ම.**මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: සාධු වග්ග, 10.3.4.8 තපනීය සූත්‍රය, පි.472, EAN: 10: 135.2 Good: p.548.

▼ **දසඅකුසල** තපනිය ධර්ම යයි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (6): 10.4.3.8 තපනීය සූත්‍රය,පි.532.
▼**තපණිය ධර්ම ඇතිවීම**: 1) කෙනෙක් කායික දුෂ්චරිතයේ යෙදේ එසේම, කායික සුචරිතය පැහැර හරි. 2) කෙනෙක් වාචික දුෂ්චරිතයේ යෙදේ එසේම, වාචික සුචරිතය පැහැර හරි.3) කෙනෙක් මනසින් දුෂ්චරිතයේ යෙදේ එසේම, මනසින් සුචරිතය කිරීම පැහැර හරි. තමන් එලෙස ත්‍රිවිධ දුෂ්චරිතයේ යෙදුන බව, ත්‍රිවිධ සුචරිතය පැහැර හැරිය බව සිතන ඔහුට තැවිල්ල ඇතිවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.1.3 තපණිය සූත්‍රය, පි. 136 , EAN: 2: 3.3 Causing Torment, p. 56.
▼**තපනිය ධර්ම** නිසා, ලෝකයා මෙලොව හා පරලොව දුක් තැවිලි ඇතිවේ, මරණින් මතු දුගතියක උපත ලබති. **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි: ඉතිවුත්තක:2.1.3 තපනිය සූත්‍රය, පි.378.
▲ **තපස්කර්ම**- Thapaskarma: තපස්කර්ම (තපොකර්ම) යනු, තාපසයන්, විමුක්තිය ලබා ගැනීම පිණිස පුරුදු පුහුණු කරන දුෂ්කර ව්‍රතයන්ය,තපස් ව්‍රත ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. අත්තකිලමතානු යෝගය ලෙසින්ද දක්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේ වැඩ සිටි සමයේ විවිධ තාපස නිකායන් පැවතිණි. සය-සත් වසරක් දුෂ්කර ක්‍රියා අනුගමනය කර, එහි නිෂ්ඵලබව අවබෝධකර ඒවා හැර, මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවට එළඹ, විමුක්තිය - බුද්ධත්වය ලබා නෙරංජනා නදීතිරයේ, අජපාල නුගරුක මුල විවේක සුවයෙන් වැඩ සිටි බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: “ ඒ දුෂ්කර ක්‍රියාවලින්, ... අවැඩදායක ක්‍රියාවලින් ඒකාන්තයෙන්ම මිදුනෙමි, මැනවින්ම මිදුනෙමි, සිත ස්ථිරය, එළඹී සිහි ඇත්තේමි, මැනවින් සත්‍ය අවබෝධ කෙළෙමි”.**“මුත්තො වතම්හි තාය දුක්කරකාරිකාය. සාධු මුත්තො වතම්හි තාය අනත්‍ථසංහිතාය දුක්කරකාරිකාය. සාධු යීතො සතො බොධිං සමජ්ඣගන්ති”** (I am indeed freed from that grueling asceticism! It is good indeed that I am freed from that useless grueling asceticism! It is good that, steady and mindful, I have attained enlightenment!). ඒ අවස්ථාවේ මාරයා පැමිණ පැවසුවේ තපස් කර්ම නිසා මිනිසුන් පිරිසුදුවන බවත්, එය හැර දැමූ ඔබ පිරිසුදු මග වරදවා

ගත් බවය. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "අමරබව (නිවන) ලබාගැනීමට ඇති තපස අනර්ථය, හරියට වැලිකතරේ, නැවක්, රිටි හා පොලුවලින් ගෙනයනවා වැනිය. ඒ නිසා ඒ මග අත් හළෙමි. ශීලයද සමාධියද ප්‍රඥාවද යන ආරිය මාර්ගය, සත්‍ය අවබෝධය පිණිස වඩා, පරම ශුද්ධියට පැමිණියෙමි. මාරය! ඔබව පැරදුවෙමි" **බලන්න**: අත්ත කිලමතානු යෝගය. උපමාව: නැව: උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:මාරසංයුත්ත: 4.1.1. තපොකර්ම සූත්‍රය, පි. 214, ESN:4: Marasamyutta: 1.1 Austere Practice, p. 264.

▲ **තපස්සු හා භල්ලුක උපාසකයන්** -Thapassu & Bhallukha upasaka **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය :3.

▲**තපුස්ස ගහපති**-Householder Thapussa:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය :3

▲ **තෘප්තිමත්බව**- satisfied: තෘප්තිමත්බව (තර්පණය) යනු ලද දෙයින් සෑහීමට පත්වීමය (සන්තුෂ්ටිය). දායකයා විසින් තෘප්තිමත් කළනොහැකි පුද්ගලයන් 2ක් සිටිති: දෙනදේ (ලෝභයෙන්) තැන්පත් කිරීමට පුරුදු කෙනා හා දෙනදේ අනුවණ ලෙසින් වියදම් කරන (නාස්තිකරන) කෙනා. එහෙත්, එම අගුණ නැති අයව, දායකයාට පහසුවෙන්ම තෘප්තිමත් කළ හැකිවේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 2 නිපාතය, ආසාවග්ග: 2.3.11.4 සූත්‍ර 2කි,පි. 206.

▲ **ත්‍රිපිටකය-**Thripitakaya: ත්‍රිපිටකය යනු බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධම්ම විනය ඇතුලත් පොත් පෙළටය: විනයපිටකය, සූත්‍රපිටකය හා අභිධර්ම ▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර**: **1. බුද්ධජයන්ති ත්‍රිපිටකය:** https://www.thripitakaya.org/tipitakaya/Index/633?s=21208 (thripitakaya.org, tipitaka.lk)- info@thripitakaya.org **2. "Reference Table of Pali Literature"**: Compiled by Bhikkhu Nyanatusita, 2008 (මෙහි ත්‍රිපිටකයේ ඇතුලත් සියලු පොත් පිලිබඳ විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත) **3. "A Guide to the Udāna":** by Ernesto Fernandez: (මෙහි බුද්ධකනිකාය: උදාන පාලියේ ඇතුළත් සූත්‍ර නාමාවලිය දක්වා ඇත) **4. ත්‍රිපිටක සූචිය: පොල්වත්තේ බුද්ධදත්ත මහානායක හිමි, 1953 (**තුන්පිටකයේ ඇතුලත් සූත්‍ර, ගාථා, ශික්ෂා පද ආදියේ නාමවලිය).

▲ **ත්‍රිපරිවෘත්ත**-Thriparivatta: ත්‍රිපරිවෘත්ත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ චතුසත්‍ය, තුන් ආකාරයෙන් අවබෝධ කිරීමය. **බලන්න**: චතුරාර්යසත්‍ය.

තඹ

▲**තුඹස ප්‍රහේලිකාව-** Puzzle of the anthill: දහම් මග ගමන්කරන පුද්ගලයෙකුට හමුවන බාධක හා ඒවා මගහැර විමුක්තිය ලබාගැනීම පිලිබඳ විස්තරය මෙහි දක්වා ඇත.මේ දේශනාව් වදාළේ කුමාරකාශ්‍යප තෙරුන්ටය.**මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (1): 1.3.3 වම්මික සූත්‍රය, පි.374, EMN:23 Vammika Sutta, p.228.

තම

▲**තමෝතමපරායන-**Thamothamaparayana: තමෝතමපරායන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ 'අඳුරෙන් අඳුරට' යෑමය. එබඳු පුද්ගලයාගේ ස්වභාවය: පහත් කුලයක ඉපදීම, දිළිඳුබව, තුන්දොරින් දුශ්චරිතය කිරීම. මරණින් මතු දුගතියේ උපත ලබයි. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.2.4.5 තමෝතමපරායන සූත්‍රය, පි.184.

▲ **තමෝජෝති පරායන-** Thamojotiparayana: තමෝජෝතිපරායන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ 'අඳුරෙන් එළියට' යැමය. එබඳු පුද්ගලයාගේ ස්වභාවය: පහත් කුලයක ඉපදීම, දිළිඳුබව, තුන්දොරින් සුචරිතය කිරීම. මරණින් මතු සුගතියේ උපත ලබයි. **මූලාශ්‍රය:** අං.ගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.2.4.5 තමෝතමපරායන සූත්‍රය, පි.184.

▲**තිම්බරුක පරිබ්‍රාජක**Thimbaruka paribrajaka. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

තය

▲**තායනගාථා-**Thayanagatha: තායන ගාථා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, තායන නම් දේවපුත්‍ර, බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක පැවසූ ගාථාවන්ය. එම ගාථා අර්ථසහිත නිසා, මග බඹසරට මුල්වන නිසා එම ගාථා ඉගෙන ගැනීමට, සජ්ඣායනා කිරීමට බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට උපදෙස් වදාළහ: "විරිය කර තණ්හාව නැමති ජල ප්‍රවාහය නවත්වා ගන්න, කාමය දුරු කර ගන්න, කාමය ප්‍රහීණ නොකර ධ්‍යාන ලබා ගැනීමට නොහැකිය. වීරිය දැඩිව කරන්න, පැවිද්ද ලිහිල්ව ගැනීමෙන් කෙලෙස් වැගිරේ. දුසිරිතය කළවිට පසු තැවිලි ඇතිවේ, සුචරිතය මගින් පසුතැවිලි ඇති නොවේ, එය උතුම්ය. කුසතණ, වරදවා අල්ලා ගත්විට තමගේගේ අත කැපේ, එලෙස, වරදවා ගන්නා ලද මහණකම් නිරයට ගෙනයයි. ලිහිල් කටයුතු, කිලිටි ව්‍රත, සැකකටයුතු හැසිරීම බඹසර නොවේ, ඉන් මහත් ඵල නොලැබේ". **මූලාශ්‍රය**:සං.යු.නි: (1) සගාථවග්ග: දේවපුත්‍ර සංයුත්ත: 2.1.8 තායන සූත්‍රය, පි.118.

තර

▲**තරහ-** Anger: තරහ: කිපීම, ක්‍රෝධය ලෙසින්ද දක්වා ඇත. මෙය අකුසලයකි. **බලන්න**: අකුසල. **සටහන්:** * විවිධ ලෙසින් තරග ගන්නා පුද්ගලයන් පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න**:* ආසිවිෂෝපම පුද්ගලයෝ. ** මිනිස්ලොවදී කෙනෙක්, නිතරම තරහ සිත් ඇතිව, අසතුටින් වාසය කරයි නම්, මරණින් මතු උපදින්නේ දුගතියකය. ඔහු මිනිස්ලොව උපත ලැබුවහොත්, අරූපිවේ. **බලන්න**: මනි: (3): 3.4.5 චූළකම්ම විභංග සූත්‍රය, පි. 448.

▲ **තරුණ රුක-** Young tree: සංයෝජන ධර්මතා පිලිබඳ කෙනෙක් නිතර නිතර ආස්වාදය කිරීම නිසා ඔහුගේ තණ්හාව වැඩෙන පිළිවෙල, තරුණ රුකක් නිතර නිතර පස් පොහොර ආදිය දමනවිට හොඳින් වැඩී එන ලෙසින් වැඩේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. එසේ තණ්හාව ඇතිවීම දුක ඇතිවීමය. එහෙත්, සංයෝජනයන්හි ආදීනව දකින්නේ නම්, එම පුද්ගලයාට තණ්හාව නිරුද්ධ කර, දුකින් මිදීමට හැකිවේ. හැදීගෙන එන තරුණ රුකක් මුලින්ම ගලවා, ගින්නෙන් පුළුස්සා අළු ගඟේ පාකර හැරීමෙන් ඒ ගසේ වැඩීමක් සිදුනොවේ. එලෙස, සංයෝජන වල ආදීනව නිතර බලමින්ඒවා පහ කර දුකින් මිදියයුතුය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ.**උපමාව**:තරුණ රුක:උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:** සං.යු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත:1.6.7 තරුණරුක සූත්‍රය,පි. 162, ESN:12: Nidanasamyutta: 57.7. The sapling, p.689.

▲ **තෙර**: පාළි: **ථෙර-**elder: තෙර -ථෙර (ස්ථවිර) ලෙසින් හඳුන්වන්නේ, වසර 10 ක් හෝ ඊට වැඩි උපසම්පදාව ඇති වැඩිහිටි භික්ෂුවය. භික්ෂුවක් **'තෙර'**- වැඩිහිටි භික්ෂුවක් ලෙසින් හැඳින්වීම පිණිස අවශ්‍ය ගුණ අතරින් ශිලසම්පන්න බව එක් ගුණයකි. **බලන්න**: ශිලසම්පන්න. **සටහන:** එවැනි

භික්ෂුණිය, තෙරණිය- ත්රිකා- ථෙරිකා (ස්ථවිරි) ලෙසින් දක්වා ඇත.
▼ **ගුණ 4 කින් සමන්විත මහණ**, තෙර බවට- වැඩිහිටි බවට පත්වේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: 1) ශීලසම්පන්නබව 2) බහුශ්‍රැතබව 3) සිව්ජාන සමාපත්ති පහසුවෙන්ම ලබාගැනීමේ හැකියාව 4) ආසව ක්ෂයකර, චේතෝවිමුක්තිය හා ප්‍රඥාවිමුක්තිය ලබා වාසය කිරීම . **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.3.2.දෙවෙනි උරුවෙල සූත්‍රය, පි.66, EAN: 4: 22.2 uruwela-2, p. 155.

▼**අගුණ 5ක් ඇති** තෙරුන් ලෝකයාට අනර්ථය ඇති කරති. **ගුණ 5ක්** සමන්නාගත තෙරුන් ලෝකයාට අර්ථය ඇති කරයි. විස්තර පිණිස **බලන්න**: අංගු.නි: (3) 5 නිපාත:ථෙර වග්ග: 5.2.4.8 ථෙර සූත්‍රය.
▼**ගුණ 10ක්** ඇති තෙර පහසුවෙන්ම ඕනෑම දිසාවක වාසය කරයි. විස්තර පිණිස **බලන්න**: අංගු.නි: (6) 10 නිපාත:උපාලි වග්ග: 10.2.5.8 ථෙර සූත්‍රය.
▼**බුදුන් වහන්සේ,** තෙරුන්-ස්ථවිර වරුන් බ්‍රාහ්මණ ලෙසින්ද හඳුන්වා ඇත. විස්තර පිණිස **බලන්න:** ඛු.නි: උදාන: 1.5 ස්ථවිර සූත්‍රය.
▲**තෙරවාදය-** Theravada: බුදුන් වහන්සේගේ පැරණිම ඉගැන්වීම් තෙරවාදය ලෙසින් පෙන්වා ඇත. එම ඉගැන්වීම් අනුගමනය කරණ පිරිස තෙරවාදීන් ලෙසින් හඳුන්වයි. **ශබ්දකෝෂ: B.D:** p.179: "**Theravada**: Doctrine of the Elders, is a name of the oldest from of the Buddha's teaching…".

▲ **තෙරුවන් සරණ**-Theruwan sarana.තෙරුවන් සරණ :බුද්ධ ධම්ම හා සංඝ රත්නය සරණ යාම සෑම බෞද්ධයෙක් විසින්ම කරණ මූලික නමස්කාරයකි. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ රත්නය. **සටහන**: ධජග්ග හා රත්න සූත්‍රයන්හි තෙරුවන් සරණ යාමේ යහපත විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.
▲ **තීරණපරිඥා** -full understanding by scrutinization: ධර්ම කරුණු පිලිබඳ පූර්ණ අවබෝධ ලැබීම පිණිස, එම කරුණු ගැන විමසා බලා ලබාගන්නා අවබෝධය මින් අදහස් කෙරේ. **බලන්න**: අභිජාන.
▲ **තිරිසන් කතා**-Pointless talks: ධර්මයට අනුව තිරිසන් කතා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මාර්ගයට අවහිර වන නුසුදුසු දේ ගැන කතාකිරීමය. ඒ කතා මග බඹසර පිණිස උපකාරී නොවේ. **බලන්න**: කතාව. **සටහන**: සංයුනි:සච්චසංයුත්ත:සමාධිවග්ග: 12.1.10 තිරිසන්කථා සූත්‍රයේ, තිරිසන් කතා කුමක්ද යයි විස්තරකර ඇත.
▲ **තිරිසන් ලෝකය**: පාලි: **තිරච්ඡාන යොනියො** - animal realm ධර්මයට අනුව තිරිසන් ලෝකය -තිරිසන් යෝනිය: අකුසල කර්ම විපාක එලදීම පිණිස යළි උපත ලබන දුගතියකි, සතර අපායෙන් එක් අපායකි. **බලන්න**: සුගතිය හා දුගතිය, සතර අපාය. **සටහන**:සංයු.නි:සච්චසංයුත්ත: පංචගතිපෙයියාල වග්ගය: තිරච්ඡානචුති සූත්‍ර 6: බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ තිරිසන් යෝනියේ සිට මිනිස් ලෝකයට- මනුෂ්‍ය උත්පත්තියට- යළි උපත ලබා ගැනීම දුෂ්කර බවය.
▼**තිරිසන්ලෝකයේ සිටින සතුන්-ප්‍රාණීන් ගේ ස්වභාවය:** 1) **තණකොළ ආහාරයෙන්** ජීවත්වන සතුන්:අශ්ව, ගව, බූරුවෝ, එළුවන්, මුවන් ආදීන්. 2) **අසුචි අහාර ලෙසින්** ගන්නා සතුන්: කුකුළෝ, ඌරෝ, බල්ලෝ, සිවලෝ ආදීන්. 3) **අඳුරේ: උපත ලබා, ජීවත්ව, මැරි** යන ප්‍රාණීන්: කාව- ඉපියා, පණුවෝ, ගැඩවිල්ලෝ ආදීන්. 4) **ඛිජුවකින්, ජලයේ** උපත ලබා, ජීවත්ව, ජල්යේම මියයන සතුන්: මාළුවෝ, කැස්බෑවෝ, කිඹුලෝ ආදීන්.

5) **අශුචියේ, කුණු** (කුණුවූ මාළුන්, මළ සිරුරු) ආදියේ උපතලබා, එහිම ජීවත්වී මියයන විවිධ ප්‍රාණීන්. මේ සියලු සතුන්, මිනිස් ලෝකයේදී රස තණ්හාව බැඳුන, අකුසල කළ අනුවණ මිනිසුන්ය. තිරිසන් සතෙකුට, මරණින් මතු මිනිස් ලොව උපත ලැබීම පහසු නොවේ, එයට හේතුව ධර්මයේ හැසිරීමට අවස්ථාව, කුසල කර්ම කිරීමට අවස්ථාව විරල නිසාය. තිරිසන් ලෝකයේ සතුන් එකිනෙකා මරා කයි, දුබල සතුන්, ප්‍රභල සතුන් විසින් මරා කයි. **තිරිසන් සතෙකුට**: මිනිස්බව ලබාගැනීමේ අපහසුව පිළිබඳව මේ උපමාව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: එක් ඇසක් ඇති කැස්බෑවා, අවුරුදු 100 කට වරක් මුහුද පතුලේ සිට ගොඩට එයි, එම අවස්ථාවේදී එක් සිදුරක් ඇතිවිය වියදණ්ඩක් මුහුදේ පාවී එයි. ඒ කැස්බෑවාට, වියදන්ඩේ ඇති එක් සිදුර, පෙනෙන ඇසින් බලා, උගේ ගෙල දමාගැනීම දුර්ලභ දෙයකි, එසේ මිනිසත්බව ලැබීම දුර්ලභය. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි :(3) : 3.3.9 බාල පණ්ඩිත සූත්‍රය, පි. 376, EMN: 129: Fool & Wise Men, p. 929.

▼ **තිරිසන් ලෝකය**, දසඅකුසල් කරණ මිනිසුන් යළිඋපත ලබන දුගතියකි. කෙනෙක් මියගිය පසු තිරිසන්ලොව උපන්නේනම්, ඔහුගේ ඥාතීන්,මෙලොව සිට ඔහුවෙනුවෙන් කරන පුදපූජා වල ඵල - පින්දීම ඔහුට ලබාගැනීමට නොහැකිය. කෙනෙක් දසඅකුසල් කරමින්, ශ්‍රමණබ්‍රාහ්මණයන්ට දාන ආදීවූ පුදපූජා කරන්නේනම්, ඔහු මතුබවයේ, තිරිසන් යෝනියේ උපත ලැබුවද, පෙරකළ දානවල අනුසස් නිසා ඔහුට ආහාර පාන ආදිය ලබෙනබව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: පින්දීම. **සටහන:** තිරිසන් ලෝකයේ සිට සුගතියේ උපතක් ලැබීම පහසු නැතිබව මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: තිරිසන් චුත සූත්‍ර, පි.380. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි (6) 10: නිපාතය:10.4.2.11 ජාණුස්සොණි සූත්‍රය, පි. 518, EAN:10: 177.11: Jāṇussoṇī, p. 554.

▼ **අකුසලයන් ඇද දෙයක්ය**-වැරදි අතට යන දෙයක්ය. එලෙස, අකුසල කරන මිනිසුන් ගේ ගති ස්වභාවය වකුටුය, මෙබඳු අය නිසැකයෙන්ම යළිඋපත ලබන්නේ නිරයේ හෝ බඩගාගෙන යන සතුන් (සර්පයින් ආදී) අතරයයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **සටහන්:** * සර්ප, ගෝනුසු, පත්තෑ, මුගටි, මීයෝ වැනි සතුන් බඩගාගෙන යන සතුන්ය. ** මේ පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න**: සංසප්පනිය ධර්ම පරියාය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: කරජකාය වගග:10.5.1.6. සංසප්පනිය පරියාය සූත්‍රය, පි.560, EAN:10: The Deed Born Body, 216.6, Creeping , p.558.

▲ **තිර්ථක**-Thirthaka: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ සිටි අන්‍යආගමික නිකායන් අතුරින් එකක් තිර්ථක ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අන්‍යආගමික නිකායන්.

▲**තිරෝකුඩ්ඩ සූත්‍රය**- Thirokuddasutta: මියගිය ඥාතින්, ප්‍රේතභවයක උපත ලබා, පිං ගැනීම පිණිස ඔවුන්ගේ දොරකඩ අසලට පැමිණීම මෙහි විස්තර කර ඇත. ඔවුන්හට පිං දීමෙන්, ඒ ප්‍රේතයන්ට යහපත් විපාක ලැබේ. එසේම, දාන පූජා කරන අයටද පින් ඇතිවේ. **බලන්න**: ඛු.නි: තිරෝකුඩ්ඩ සූත්‍රය,ප්‍රේත.

තල

▲ **තාලපුත්‍ර තෙර**-Talaputhra thera.බලන්න: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **තාලාවත්‍ථු**- Talavatthu : තාලවත්‍ථු: තල්ගසය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ තමන්වහන්සේ, කරටිය මුලින්ම සිදිනලද තල් ගසක්

මෙන්, රූපය, ශබ්දය ආදී සියලු රස- කෙලෙස් පහ කරණ ලද බවය. එය උච්ඡින්න භවනෙත්තති ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **"රූපරසා…තෙ තථාගතස්ස පහීනා, උච්ඡින්නමූලා තාලාවත්ථු කතා අනභාවකතා ආයතිං".** **සටහන**: කරටිය මුලින්ම සිඳිනලද තල් ගස නැවත පැල නොවේ. කෙලෙස් සහමුලින්ම පහ කිරීම පිණිස මේ උපමාව බොහෝ සූත්‍රවල දක්වා ඇත**. බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5, උච්ඡින්න භවනෙත්තති. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.2.1 වේරඤ්ජ සූත්‍රය, පි. 62, EAN: 8: The 11 .1 Verañjã, p 416.

▲ **තිලෝක** - Three worlds: තිලෝක යනු තුන් ලෝකයය (ත්‍රයිලෝක) : කාමලෝකය, රූප ලෝකය හා අරූප ලෝකයය. **බලන්න**: තුන් භවය.

▲ **තිලෝගුරු** - Teacher of the 3 worlds: තිලෝගුරු - තුන්ලෝකයට ගුරු,බුදුන් වහන්සේ , මිනිසුන්ට (මනුෂ්‍යලෝකය) දේවියන් හා බ්‍රහ්මයන්ට (දේවලෝක, බ්‍රහ්මලෝක) ධර්මය දේශනා කරන උතුම් ශාස්තෘන් වහන්සේය. **බලන්න:** බුදුගුණ.

▲ **තුලාව**- Weights: තුලාව යනු තරාදියය. වෙළඳ කටයුතු වලදී වැරදි තුලා (කූට තුලා) භවිතා කිරීම වංචාවකි, වැරදි ජීවන ක්‍රමයකි, අකුසලයකි. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ නිවැරදි තුලා භාවිතා කරන අය ලෝකයේ දුලබය, වැරදි තුලා භාවිතා කරන අය ලෝකයේ සුලභය. **බලන්න**: සම්මා ආජීවය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.10.4 තුලාකූටාදී සූත්‍රය, පි. 370, ESN: 56: Saccha samyutta: 94.4 False Weights, p. 2370.

▲ **ත්‍රිලක්ෂණය**: පාලි: **තිලක්ඛන**- tri-lakshanya - Three characteristics of existence: ත්‍රිලක්ෂණය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුදහමේ මූලික සිද්ධාන්ත වන අනිච්ච, දුක්ඛ හා අනාත්ම යන ධර්මතාවයන්ටය. **බලන්න:** අනිච්ච දුක්ඛ හා අනාත්ම. **ශබ්දකෝෂ: B.D**: p. 179: "**The 3 characteristics** of existence are impermanency, suffering and not-self…' **P.T.S**: p. 1298: "**The 3 properties** (tilakkhaṇaṃ) of existing things or of the phenomenal world are anicca, dukkha, anatta, or impermanence, suffering, unreality… through contemplating them arises vipassanā & pacceka-bodhi-ñāṇa…"

තව

▲ **තාවතිංස දේවලෝකය -**Tāvatiṃsa devaloka: තව්තිසා දෙවලෝකය ලෙසින්ද හඳුන්වයි, කාමාවචර දේවලෝකයකි, සක්දෙව්දු මෙහි අධිපතිය, එහි දේවසභාව 'සුධර්මා දේව සභාව' ලෙසින් හඳුන්වයි. **බලන්න**: දේවලෝක,අසුර,සක්‍රදෙවියෝ.

▼කරුණු 3 කින්, තව්තිසා දෙවියන්, උත්තර කුරු හා ජම්බුද්වීප වාසීන්ට වඩා ප්‍රබලයයි මෙහි දක්වා ඇත: 1) දිව්‍යආයුෂ 2) දිව්‍ය රූපය 3) දිව්‍ය සැපය. **බලන්න**: ජම්බුද්වීපය, උත්තරකුරු දේශය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (5): 9 නිපාත: 9.1.3.1 ඨාන සූත්‍රය, පි.462.

▼ **මරණාසන්න පුද්ගලයෙක්** යළි උපත සුගතියක පිහිටුවා ලීමට උපකාරිවීම පිණිස, ඔවුන්ට දෙවලොක ගැන- තව්තිසාව ගැනද විස්තර කරන බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සෝතාපත්තිසංයුත්ත: 11.6.4 ගිලාන සූත්‍රය, පි. 270.

▲ **තෙවෙනි ශ්‍රමණ**-Theveni shramana :තෙවෙනි ශ්‍රමණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අනාගාමී උතුමාය, එතුමන් ඇත්තේ, ආරියඅටමග ඇති බුදුසසුනේ පමණය. **බලන්න**: ආරියඅටමග. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (2): 3: මහා

පරිනිබ්බාන සූත්‍රය, පි. 126, EDN: 16: Mahāparinibbāna Sutta, p.171.
▲ **ත්‍රිවිද්‍යා**: පාලි: **තෙවිජ්ජා-**Three knowledges: ත්‍රිවිද්‍යා, ත්‍රිවේද- තෙවිජ්ජා ලෙසින්ද හඳුන්වයි. ධර්මයට අනුව අරහත්වය සාක්ෂාත් කරගැනීමෙන් පහළ වන තුන් ආකාර වූ උසස් අවබෝධය ත්‍රිවිද්‍යාවය: පෙරවිසූ කඳ පිළිවෙත දන්නා නුවණ, චුතඋත්පත්ති නුවණ, ආසව ක්‍ෂය කිරීමේ නුවණ. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ ඥාණ. බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ, සිටි බ්‍රාහ්මණයන් ත්‍රිවේදය- මන්ත්‍ර ලෙසින් කටපාඩම් කර හැදැරූ බැවින් ඔවුන් ත්‍රිවෙදකයන් ලෙසින් හඳුන්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ බ්‍රාහ්මණ ත්‍රිවිද්‍යාවට වඩා තමන්වහන්සේ අවබෝධ කළ ත්‍රිවිද්‍යාව වෙනස්බවය. **"එවං ඛො අහං භික්ඛවෙ ධම්මෙන තෙවිජ්ජං බ්‍රාහ්මණං පඤ්ඤාපෙමි නාඤ්ඤං ලපිතලාපනමත්තෙනා'ති"**. ත්‍රිවිධ නුවණ ලැබූවන් 'තෙවිජ්ජා බ්‍රාහ්මණ' ලෙසින් දක්වමි. පෙර සිටි ඍෂින් කියන ලද දේ කී පමණින්ම 'තෙවිජ්ජා බ්‍රාහ්මණ' ලෙසින් නොපනවමි. (It is due to these three knowledges that one becomes three-veda Brahmin, it is of this three-Veda one that I speak, not of that other of muttered mumblings). **සටහන්:** * 'තෙවිජ්ජා බ්‍රාහ්මණ': රහතන් වහන්සේය. ** විස්තර පිණිස **බලන්න**: දීඝ.නි: (1) තෙවිජ්ජා සූත්‍රය.

මූලාශ්‍ර: ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.5.10 ත්‍රිවිද්‍යා සූත්‍රය, පි. 482, The Itivuttaka: translated by Peter Masefield:PTS: 99 The Three-Veda sutta, p. 84.

▼**ජානසමාපත්ති** මගින් සිත කර්මණ්‍යබවට පත්වීමෙන්, බුදුන් වහන්සේට, තෙවිජ්ජා නුවණ පහළවූ බව මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: වෙරඤ්ජසූත්‍රය.
▲ **ත්‍රිවිධ අකුසල මූල:** පාලි: **තීනි අකුසලමූලානි**- Three un-wholesome roots: ත්‍රිවිධ අකුසල මූල නම් ලෝභය (රාගය),දෝසය හා මෝහයය. සියලු කෙළෙස් ඇතිවන්නේ මේ මුල් පදනම් කර ගෙනය. මේ අකුසල්, ආධ්‍යාත්මික මාර්ගයට හානිය ගෙනදේ, හානභාගිය ධර්මයන්ය. **බලන්න**: අකුසල මූල, හානභාගිය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (3):11 දසුත්තර සූත්‍රය,පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **ත්‍රිවිධ අගති-** Three wrong paths: ධර්මයේ ත්‍රිවිධ අගති ලෙස පෙන්වා ඇත්තේ අගතියට- පරිහානියට ගෙනයන රාග දෝස හා මෝහ යන අකුසල් මුල් 3 පිලිබඳවය. **බලන්න**: අකුසල මූල. **සටහන:** ත්‍රිවිධ අගතිය: රාග දෝස හා මෝහය ය. මේවා තියුණු ලෙසින් උපදින නිසා ඒවා ගිනි ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. සද්ධර්ම කෝෂය**,** පි. 116.
▲ **ත්‍රිවිධ අනුමෝදනා-** Three gratitude's: ත්‍රිවිධ අනුමෝදනා යනු**:** සංඝයාට පිරිනමන බත්දානය, මංගල කරුණක් හෝ අවමංගල කරුණක් නිසා පිරිනමන දාන. එම දානයන් පිරිනැමූ පසු, සංඝයා විසින් දායකයන්ට කරන අනුමෝදනා- ආශීර්වාදයන්ය. **සටහන**: සංඝයා ත්‍රිවිධ අනුමෝදනා උගත යුතුය යි බුදුන් විසින් වදාරන ලදී. දානයේ ආනිසංස ප්‍රකාශ කිරීම අනුමෝදනා වය. සංඝයාට පිරිනැමූ දානයෙන් පසු දායකයන්ට දාන ආනිසංස, දහම් කතා -බනක් පැවසීම කල යුතුවේ. මංගල දාන (විවාහ, ඔටුනු පැළඳවීම් ආදිය) දී මංගල සූත්‍රය, රතන සූත්‍රය, පිරිත් සජ්ජායනය කල යුතුය. අවමංගල දාන- මතක දාන, මළවුන් සිහිකර දෙන දාන අදියේද, තිරෝකුඩ්ඩ සූත්‍රය දේශනා කිරීම,

අනුමෝදනා බන කිවයුතුවේ. **බලන්න**: ශ්‍රී සද්ධර්ම කෝෂය, අනුමෝදනා, පි. 223.

▲**ත්‍රිවිධ ආස්‍රව** -Three taints: ත්‍රිවිධ ආස්‍රව -ආශ්‍රව- ආසවලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කාම, භව, අවිද්‍යා ආස්‍රවයන්ය. **බලන්න**: ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්ෂය කිරීම.

▲**ත්‍රිවිධ කල්‍යාන ශාසනය**- Thrivida kalyanasasanay: ත්‍රිවිධ කල්‍යාන ශාසනය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ශීල සමාධි හා ප්‍රඥා යන ත්‍රිවිධ ශික්ෂාවටය. **බලන්න:** ශීල සමාධි ප්‍රඥා.

▲ **ත්‍රිවිධ ඉන්ද්‍රිය**: පාලි: ***තීනි ඉන්‍ද්‍රියානි***- three faculties: ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රියන්ට බාහිරව, බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇති ඉන්ද්‍රියන් පිලිබඳ විස්තරයේ ත්‍රිවිධ ඉන්ද්‍රිය යුගල 2ක් දක්වා ඇත: **බලන්න**: ඉන්ද්‍රිය. **පළමු ත්‍රිවිධ ඉන්ද්‍රියන්**: 1) ස්ත්‍රී ඉන්ද්‍රිය (**ඉත්ථින්ද්‍රියං** -femininity faculty), 2) පුරුෂ ඉන්ද්‍රිය (**පුරිසින්ද්‍රියං**- masculinity faculty) 3) ජීවිත ඉන්ද්‍රිය (**ජීවිතින්ද්‍රියං**- life faculty). **සටහන්:** * ස්ත්‍රී ඉන්ද්‍රිය හා පුරුෂ ඉන්ද්‍රිය පිළිබඳ නිකායන්හි වැඩි විස්තර නැත. අභිධර්ම පිටකයේ 'උපාද රූප' යටතේ මේවා දක්වා තිබේ.** අටුවාවට අනුව: ස්ත්‍රී ඉන්ද්‍රිය මගින් කැපිපෙනෙන ස්ත්‍රී ලක්ෂණ, ස්වභාවය පාලනය කරයි, පුරුෂ ඉන්ද්‍රිය, පුරුෂභාවය පාලනය කරයි *** ජීවිත ඉන්ද්‍රිය, කයේ පැවැත්මට වගකියයි. ධම්මසංඝානි , විභංග හා විසුද්ධි මාර්ගයේ මේ පිලිබඳ විස්තර දක්වා ඇත. **බලන්න**: ESN: note: 205, p. 2413. **දෙවන ත්‍රිවිධ ඉන්ද්‍රියන්:** 1) අනඤ්ඤාත-ඤානස්සාමීති ඉන්ද්‍රිය (සෝවාන්ඵල නුවන) 2) අඤ්ඤිඉන්ද්‍රිය (සෝවාන්ඵලයේ සිට රහත් මග දක්වා ඇති නුවන) 3) අඤ්ඤඤාතවින්ද්‍රිය (රහත්මග නුවන). **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි : (5-1):මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රිය සංයුත්තය: 4.3.2 ජීවිතඉන්ද්‍රිය සූත්‍රය, පි. 392, ESN: Indriya samyutta: 22.2 The Life Faculty p. 1949, ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.2.3 ඉන්ද්‍රිය සූත්‍රය, පි. 418.

▲ **ත්‍රිවිධ චක්ෂු** - Three Eyes: බුදුන් වහන්සේ ත්‍රිවිධ චක්ෂු - තුන් ඇස්, මෙසේ පෙන්වා ඇත: **මසැස** (ඇස), **දිවැස** හා **පැණැස**. **මසැස**: කයේ ඇති ඇස (භෞතික ඇස). **දිවැස:** සාමාන්‍ය ලෝකයාට නො පෙනෙන, ඉර්දී බල නිසා ඇතිවෙන ආධ්‍යාත්මික බලය. **පැණැස:** ප්‍රඥා ඇස, මාර්ගය වඩා ගැනීමෙන් ඇතිවන නුවණ. ඇසෙහි පැවැත්ම දිවැසට කාරණය වේ. ආසවක්ඛය නුවණ පහළවීම පැණැසය. ඒ ඇස ලැබීමෙන් සියලු දුකින් මිදේ. **මූලාශ්‍ර:** ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.2.2 චක්ෂු සූත්‍රය, පි. 416.

▲ **ත්‍රිවිධ ඥාණ**: පාලි: **තෙවිජ්ජා**- Threefold knowledge: ධර්මයේ ත්‍රිවිධ ඥාණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අරහත්වය සාක්ෂාත් කරගැනීමෙන් පහළ වන තුන් ආකාර වූ අවබෝධයන්ය. ත්‍රිවිද්‍යා-තෙවිජ්ජා ලෙසින්ද හඳුන්වයි. 1) පෙරවිසු කඳ පිළිවෙත දන්නා නුවණ, 2) දිවැස -චුති උත්පත්ති නුවණ 3) ආසවක්ඛය- ආස්‍රව ක්ෂය කරගැනීමේ නුවණ. (Knowledge of recollection of manifold past abodes, the divine eye, the knowledge of destruction of the taints). නිවන සාක්ෂාත් කර ගැනීම පිණිස ත්‍රිවිධ ඥාණ ලැබීම අවශ්‍යතාවයකි. **බලන්න**: ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්ෂයකිරිම, කර්මන්‍යාසිත. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ**: පි.310: "**තෙවිජ්ජා:** ත්‍රිවිද්‍යාව: බාහිර ත්‍රිවිද්‍යාව, සාසනික ත්‍රිවිද්‍යාව යයි දෙයාකාරය". **B.D:** p.179: "**Te-Vijja**: One endowed with the 3 fold

higher knowledge: in Brahmanism: 'Knower of the 3 Vedas', in Buddhism: one who has realized 3 kinds of knowledge: Remembrance of past lives, Divine Eye, Extinction of all cankers" **සටහන්: *** ම.නි: **තෙවිජ්ජාවච්ඡගොත්ත සූත්‍රයේදී** බුදුන් වහන්සේ, ත්‍රිවිධ ඥාණ ලැබීම ගැන විස්තර කර ඇත. ** **පටිසම්භිදාවේ**: ත්‍රිවිධ ඥාන-ඥානත්‍රය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: විහාරත්ථ ඥානය-අනිත්‍යදර්ශනය දන්නා නුවණ, සමාපත්ති ඥානය-අනිමිත්ත සමාපත්තියේ නුවණ, විහාරසමාපාත්තියේ නානත්වය දැකීමේ නුවණ- විහාර සමාප්‍රත්‍යත්ත ඥානය වේ.**බලන්න**:ඛු.නි:පටිසම්භිදා1:ඥාණකථා: 29-31ඥානත්‍රය,පි. 196.

▼**ත්‍රිවිධ ඥාණ,මාර්ගය වැඩීම පිණිසය**: එම ඥාන සාක්ෂාත් කරගැනීම මගින් භික්ෂුව පරිපූර්ණබව ලබාගනී යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6 කාණ්ඩය): 10 නිපාත:ආනිසංස වගග, 10.1.1.10 **විජ්ජා සූත්‍රය**, පි.50, EAN:10: Benefits: 10.10.True Knowledge, p. 494.

▼ **ත්‍රිවිධ ඥාණ,** සච්ඡිකාතබ්බ ධර්මයකි, නිවන පිණිස සාක්ෂාත් කරගත යුතු ධර්මයකි. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.
▼ **සප්ත බොජ්ඣංග** වර්ධනය කරගැනීමෙන් ත්‍රිවිධ ඥාන සාක්ෂාත්වේ. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6):10 නිපාත: සමණසඤ්ඤා වගග: 10.3.1.2.බොජ්ඣංගසූත්‍රය, පි.406, EAN:10: 102.2. Factors of Enlightenment, p. 540.

▲ **ත්‍රිවිධ කුසල මූල:** පාලි: **තීනි කුසලමූලානි**- Three wholesome roots ත්‍රිවිධ කුසල මූල නම් අලෝභය, අදෝසය හා අමෝහය. මේ කුසල් තුන, ආධ්‍යාත්මික මාර්ගයට විශේෂබවක් ගෙනදේ. **බලන්න**: කුසල මූල, විශේෂභාගිය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.
▲ **ත්‍රිවිධ තණ්හා:** පාලි: **තිස්සො තණ්හා -** Three cravings :ත්‍රිවිධ තණ්හා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කාම, භව හා විභව තණ්හාවන්ය. **බලන්න**: තණ්හාව, ආහාර. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිංශ:** පි.249: "**කාම තණ්හා:** කාම තෘෂ්ණාව, කාමආශාව, වස්තුකාම - කෙලෙශ කාමයන්හි ආශාව...පි. 406: **භව තණ්හා:** භව තෘෂ්ණාව, භවාසාව...පි.475: **විභව තණ්හා:** උච්ඡෙදදෘෂ්ටි සහගත රාගය". **B.D:** p. 74: "**Kāma-Tanhā**: Sensuous craving…p.: 33: **Bhava- Tanhā**: Craving for eternal existence …p.190: **Vibhava-Tanhā**: Craving for Non- existence or for Self-anihilation".

▲ **ත්‍රිවිධ දුක**- Three Sufferings: ත්‍රිවිධ දුක ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ: 1) **දුක්ඛදුක්ඛ** 2) **සංඛාර දුක්ඛ** 3) **විපරිනාම දුක්ඛ. බලන්න**: දුක.
▲ **ත්‍රිවිධ ධම්මඅංග**-Three Dhamma factors: ධර්මයේ ත්‍රිවිධ අංග ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ශීලය, සමාධිය හා ප්‍රඥාවය. බුදුදහම එම කරුණු මත පදනම්ව ඇත. බුදුන් වහන්සේ නිරතුරුවම මේ අංග වඩාගැනීම පිණිස සංඝයාට අවවාද අනුසාසන කර ඇත. අවසාන චාරිකාවේ යෙදුන බුදුන් වහන්සේ මේ ගුණයන් වැඩීමේ ආනිසංස වදාළ

බව මෙහි පෙන්වා තිබේ: "...සිල ...සමාධිය...ප්‍රඥාව මෙබඳුය. ශීලයෙන් වඩනලද සමාධිය මහත් ඵල මහා අනුසස් ඇත්තේය. සමාධියෙන් වඩනලද ප්‍රඥාව මහත් ඵල මහා අනුසස් ඇත්තේය. ප්‍රඥාවෙන් වඩන ලද සිත කාම...භව...අවිද්‍යා යන ආසව කෙරන් මොනවට මිදේ".**"ඉති සීලං, ඉති සමාධි, ඉති පඤ්ඤා. සීලපරිභාවිතො සමාධි මහප්ඵලො හොති මහානිසංසො. සමාධි පරිභාවිතා පඤ්ඤා මහප්ඵලො හොති මහානිසංසො. පඤ්ඤා පරිභාවිතං චිත්තං සම්මදෙව ආසවෙහි විමුච්චති, සෙය්‍යථීදං කාමාසවා භවාසාවා අවිජ්ජාසාවා'ති".** මූලාශ්‍රය: දීඝ.නි: (2): 3: මහාපරිනිබ්බාන සූත්‍රය, 14 ඡේදය,පි.142.

▲ **ත්‍රිවිධ ධම්මතා**-Three types of Dhamma: ත්‍රිවිධ ධම්ම-ධර්මතා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කිසියම් ධර්මතා 3 ක් පහ කර ගැනීම පිණිස, වෙනත් ධර්මතා 3ක් වඩා ගැනීමය: 1) **රාගය දෝසය හා මෝහය**: රාගය ප්‍රහීණය පිණිස **අශුභය,** දෝසය ප්‍රහීණය පිණිස **මෛත්‍රීය,** මෝහය ප්‍රහීණය පිණිස **ප්‍රඥාව** වැඩිය යුතුය. 2) **ත්‍රිවිධ දුශ්චරිතය** ප්‍රහාණය පිණිස **ත්‍රිවිධ සුචරිතය** වැඩිය යුතුය 3) **කාමවිතක්ක-** ප්‍රහීණය පිණිස **නෙක්ඛම්ම විතක්ක, ව්‍යාපාදවිතක්ක-** ප්‍රහීණය පිණිස **අව්‍යාපාදවිතක්ක, විහිංසා විතක්ක-** ප්‍රහීණය පිණිස අවිහිංසා විතක්ක වැඩිය යුතුය 4) **කාමසංඥා-** ප්‍රහීණය පිණිස **නෙක්ඛම්මසංඥා, ව්‍යාපාද සංඥා-** ප්‍රහීණය පිණිස **අව්‍යාපාද සංඥා, විහිංසාසංඥා-** ප්‍රහීණය පිණිස **අවිහිංසා සංඥා** වැඩිය යුතුය. 5) **කාමධාතු-** ප්‍රහීණය පිණිස **නෙක්ඛම්ම ධාතු, ව්‍යාපාදධාතු-** ප්‍රහීණය පිණිස **අව්‍යාපාද ධාතු, විහිංසාධාතු** ප්‍රහීණය පිණිස **අවිහිංසා ධාතු** වැඩිය යුතුය 6) **ආසවාද දිට්ඨිය** (ශාශ්තවත-view of gratification) ප්‍රහීණය පිණිස **අනිත්‍යසංඥා, ආත්මානු දිට්ඨිය** (සක්කාය- view of self) ප්‍රහීණය පිණිස **අනත්ත සංඥාව, මිථ්‍යා දිට්ඨිය** (62 ක්වූ දිට්ඨී) ප්‍රහීණය පිණිස **සම්මා දිට්ඨිය** වැඩිය යුතුය. 7) **අරතිය** (Discontent) ප්‍රහීණය පිණිස **මුදිතාව, විහිංසාව** ප්‍රහීණය පිණිස **අවිහිංසාව,** අධර්මචරියාව- ප්‍රහීණය පිණිස, ධර්මචරියාව වැඩිය යුතුය. 8) **අසන්තුෂ්ටිය** ප්‍රහීණය පිණිස **සන්තුෂ්ටිය, අසම්ප්‍රජන්‍යය** ප්‍රහීණය පිණිස **සම්ප්‍රජන්‍යය, දැඩි ආශාව** (මහේච්ඡතාවය-strong desires) ප්‍රහීණය පිණිස, **අල්පේච්ඡතාවය** (Fewness of desires) වැඩිය යුතුය. 9**) දොවචස්සතාවය** (difficult to correct) ප්‍රහීණය පිණිස **සුවචභාවය, පාපමිත්‍ර සේවනය** ප්‍රහීණය පිණිස **කලණමිතුරු-කල්‍යාණමිත්‍ර සේවනය, චිත්තවිකෙෂ්පය** (mental distraction) ප්‍රහීණය පිණිස **ආනාපානසතිය** වැඩිය යුතුය. 10) **උද්දච්චය** ප්‍රහීණය පිණිස **සමථය,** අසංවරය (ඉන්ද්‍රිය) ප්‍රහීණය පිණිස **සංවරය, ප්‍රමාදය** ප්‍රහීණය පිණිස **අප්‍රමාදය** වැඩිය යුතුය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (4): 6 නිපාත**:** තික වග්ග සූත්‍ර, පි. 280, EAN:6: I Triads, p. 364.

▲ **ත්‍රිවිධ නිස්සාරණීය ධාතු:** පාලි: **තිස්සො නිස්සරණීයා ධාතුයො**-Three elements making for deliverance -nissāraṇīyā dhātuyo: ත්‍රිවිධ නිස්සාරණීය ධාතු ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ **:** නෙක්ඛම්මය, අරූපය හා නිරෝධය ය. මේවා කෙළෙස්වලින් නිදහස් වීමට, විමුක්තිය පිණිස උපකාරිවන ධර්මතාය. ත්‍රිවිධ නිස්සාරණීය ධාතු, විනිවිදව අවබෝධ කරගැනීමට දුෂ්කර (පහසු නැති) දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍යා ධර්ම යන්ය. **බලන්න**: නිස්සාරණීය ධාතු, දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍යා ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **ත්‍රිවිධ ප්‍රඥා** - Three wisdoms: ධර්මයේ ත්‍රිවිධ ප්‍රඥා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: **1) සුතමය ප්‍රඥාව-** ධර්මය අසා-ශ්‍රවනය, ඉගෙන ඒ ගැන ලබාගන්නා අවබෝධය නිසා ඇතිවන දහම් නුවණ **2) භාවනාමය ප්‍රඥාව-** භාවනා අරමුණක් මගින් සිත සමාධියට පත්කර ගැනීමෙන් ඇතිවන දහම් නුවණ. **3) චින්තාමය ප්‍රඥාව-** ධර්මය සිතින් ආවර්ජනය කර ලබාගන්නා දහම් නුවණ. **විස්තර පිණිස බලන්න**: * **පටිසම්භිදා** 1: ඤාණකථා, ** **සිංහල විසුද්ධිමග**,14 පරිච්ඡේදය, පි. 631 ** **අභි.ධ.පි: විභංගප්‍රකරණ** 2: ඥානවිභංග. **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (3): 10 සංගීති සූත්‍රය, පි. 368, EDN: EDN: 33: Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▲ **ත්‍රිවිධ පුණ්‍යක්‍රියා වස්තු**- Three kinds of merits: දානය, ශීලය හා භාවනාව ත්‍රිවිධ පුණ්‍යක්‍රියා වස්තු යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. මෙලොව හා පරලොව උතුම් සැප විපාක පිණිස පින්ක්‍රියාවල යෙදීම යහපත්වේ. දානය මෙලොව පරලොව සැප පිණිස, ශීලය සම හැසිරීම පිණිස, භාවනාව මෙත්තා සහිත සිත වැඩීමට උපකාරීවේ. මේ කුසල ධර්මතා 3 දියුණු කරගැනීම බඹලොව උපතට හේතුවේ. **මූලාශ්‍ර:** ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.2.1 පුණ්‍යක්‍රියා වස්තු සූත්‍රය, පි. 416.

▲ **ත්‍රිවිධ පිරිසිදුබව** -Three purification: කයෙන්, වචනයෙන් හා මනසින් (තුන් දොරින්) කරන දසකුසල් ක්‍රියා නිසා මිනිසුන්ගේ පිරිසිදුබව -පාරිශුද්ධිය ඇතිවේ. දස අකුසල නිසා මිනිසුන් අපිරිසිදුවේ. **බලන්න:** දසඅකුසල්, දස කුසල්,ආරියවිනයේ පිරිසිදුබවලැබීම.
▲ **ත්‍රිවිධ භය-** Three Fears: ධර්මයේ ත්‍රිවිධ භය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ලෝක සත්වයාට අනිවාර්යෙන්ම මුහුණ දීමට ඇති ජාති ජරා හා මරණ භයටය. **බලන්න**: ජාති ජරා මරණ.

▲**ත්‍රිවිධ භව**-Three bhava : ත්‍රිවිධ භව, කාම, රූප, අරූප භව 3 ය. **බලන්න:** තුන්භවය, ආහාර, යළිඋපත.
▲ **ත්‍රිවිධ මානා**:පාලි: **තීසු වීධාසු-තයො මානො**- three discriminations මානය, විධා ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. සාමාන්‍යලෝකයා පංච උපාදානස්කන්ධය, සිය ආත්මය ලෙසින් ගැනීම විවිධ මාන-මැනීම් වලට හේතුවේ. ඒ අනුව ලෝකයේ මාන 3 ක් ඇති පුද්ගලයන් දැකිය හැකිය. මේවා අකුසල්ය. **බලන්න**: මාන.
▼**බුදුන් වහන්සේ ත්‍රිවිධ මාන** මෙසේ පෙන්වා ඇත: “මහණෙනි, මේ මාන 3 ක්වේ: 1) මම ශ්‍රේෂ්ඨ වෙමි -I am superior (අතිමානය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත) 2) මම සමාන වෙමි -I am equal (මානය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත) 3) මම හීනවෙමි-හීනමානය -I am inferior. (ඔමානය -අවමානය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත)”. එම මාන යථා ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමට හා ඒවා ප්‍රහීණය කරගැනීමට ආරිය අටමග මනාව වැඩියයුතුවේ. **“තිස්සො ඉමා භික්ඛවෙ, විධා... ‘සෙය්‍යො හමස්මී’ති විධා, ‘සදිසො හමස්මී’ති, විධා, ‘හීනො හමස්මී’ති විධා...”** **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත: 1.15 විධා සූත්‍රය, පි.154, ESN: Maggasamyutta: 162.2 Discriminations, p. 1707.

▼ **ත්‍රිවිධමානය ඇතිවීම**: යමෙක්, මම අන්‍යයන් හා සමවෙමි හෝ විශිෂ්ඨ වෙමි හෝ හීන වෙමි යයි සලකයි, ඒ ගැන විවාද කරයි, එමගින් මානය උපදී. එහෙත් එවැනි සංකල්පනා රහතන්වහන්සේට නොමැත යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1):සගාථවග්ග: දේවතා

සංයුත්ත: 1.2.10 සමිද්ධි සූත්‍රය, පි. 44, ESN: 1: Devata samyutta: 20.10 Samiddhi, p. 79. **සටහන:**සංයු.නි: (4) වේදනාසංයුත්ත: යොගක්ඛෙමිවග්ග: 1.11.5 සෙය්‍යා සූත්‍රයේදී, ඇස, කණ... ආදී අභ්‍යන්තර ආයතන සයේ ක්‍රියා කාරිත්වය නිසා ත්‍රිවිධ මාන ඇතිවෙන බව විස්තර කර ඇත.

▼ **මානය පහ කිරීම නිවනය**: සියලු තණ්හා අහවරකර, මානය, අවමානය හා අතිමානය (මානා, ඔමානො, අතිමානො- Conceit, the inferiority complex, and arrogance) පහකර, සංයෝජන උදුරාදැමූ මහණ අර්හත්වය ලබා සසර දුක නිමා කරඇත-නිවන ලබාඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.5.11. තණ්හා සූත්‍රය, පි. 278 , EAN: 6: 106.11. Craving, p. 364.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1. "සෙයියොහමස්මීති මානය"** යනු මම ජාතියෙන්, කුලයෙන්... රූපයෙන්... ශිල්පශාස්ත්‍රයකින් හෝ වෙනත් කරුණකින් අන් අයට වඩා උසස් යයි කියා සිතීමය. (මෙහිදී මානය කොඩියක් මෙන් ඉහලට ඔසවා ඇත). **සදිසෝ මාන** යනු (පෙරකී කරුණු වලින්) අන්‍යයන් හා සමාන යයි සිතීමය. **හීන මානය** (පෙරකී කරුණු වලින්) අන්‍යයන්ට වඩා පහත් යයි සිතීමය. ත්‍රිවිධ මාන ලෝභ, ද්වේශ තරම් නපුරු කෙලෙස් නොවේ, එහෙත්, කෙනෙක්ගේ පිරිහීමට හේතුවේ". **කෙලෙස් එක්දහස් පන්සීය**: පි. 66, රේරුකානේ චන්දවිමල නාහිමි, 2008.

▲ **ත්‍රිවිධ මල**- Three stains: ත්‍රිවිධ මල යනු සිත කිලිටිකරණ කෙළෙස් 3 ය: රාග දෝස හා මෝහ .**බලන්න**: මල. **සටහන:** අංගු.නි: **(1)** බාල වග්ගය : බාලයන්ගේ ගති ලක්ෂණ පෙන්වීමේදී ඔවුන්ට ත්‍රිවිධ මල ඇතිබව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: දුස්ශීලය, ඉරිසියාව-ඊර්ෂ්‍යාව, මසුරුකම. එම අවගුණ නිසා ඔවුන් දුගතියට යයි. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (1)3 නිපාත: 3.1.10 සූත්‍රය,පි. 240, EAN: 3:10.10 Stains, p. 81.

▲ **ත්‍රිවිධ රත්නය**- Three Jewels: ත්‍රිවිධ රත්නය- තෙරුවන්, බෞද්ධයන්ට ඇති අනර්ඝම රත්නයන්ය: බුද්ධ, ධර්ම හා සංඝ. **රතන සූත්‍රයේ** ත්‍රිවිධ රත්නයේ ගුණ විස්තර කර ඇත. **බලන්න**: තිසරණ, තෙරුවන්.

▼ **ත්‍රිවිධ රත්නය සරණකරගැනීම** යහපත පිණිසය: දිගුකලක් මුළුල්ලේ ගිහියෙක්, ත්‍රිවිධ රත්නය සරනකොටගෙන සිටි නම් ඔහු දුගතියක යළි උපත නොලබන බව බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රයේදී පෙන්වා ඇත: අනාගාමී, සකදාගාමී, සෝතාපන්න පුද්ගලයන් දුගතියෙන් මිදිඇත, ඔවුන් ත්‍රිවිධ රත්නය කෙරෙහි අවෙච්චාසහගත ප්‍රසාදය ලැබූ උතුමන්ය. අවෙච්චාසහගත ප්‍රසාදය නොලැබූ එහෙත්, තිසරණය කෙරහි යම් ප්‍රසාදයක් ඇති පුද්ගලයෙක් සිටි. ඔහුගේ පංච ඉන්ද්‍රිය වර්ධනය වී ඇත. විමසා බලා ධර්මය ඔහු පිළිගනී. එවන් පුද්ගලයා දුගතිගාමී නොවේ. **මූලාශ්‍ර:**සංයු:නි: (5-2) සෝතාපත්තිසංයුත්ත: සරකානි වග්ග:සරකානි සූත්‍ර 2, පි. 214.

▼**ත්‍රිවිධ රත්නයේ ගුණ** දැක පැහැදීමක් ඇති, ආරිය කාන්ත ශීලය ඇති පුද්ගලයා දහම් ගඟට පිළිපන් කෙනකි, ආශ්‍රවක්ෂයකර ඔහු පරතෙරට-නිවනට පැමිණේ. ඒ පිලිබඳ බුදුන් වහන්සේ වදාළ **උපමාව**: කන්දක් මතට පතිතවන වැස්ස, මුදුනේ සිට ක්‍රමයෙන් පහළට ගලාවිත් කෙළවර සාගරයට ඇතුළුවේ, එලෙස, තෙරුවන් ගුණ ගැන පැහැදී, යහපත් ශීලය ඇති තැනැත්තා සියලු කෙළෙස් හැර, නිවන ලබයි. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සෝතාපත්තිසංයුත්ත: පුඤ්ඤාභිසන්ද වග්ග:11.4.8 වස්ස

සූත්‍රය, පි. 250.
▼ **ත්‍රිවිධ රත්නයේ** අග්‍රබව බව සලකා කෙනෙක් පහන් සිතින් දන් දෙන්නේ නම් එම පින අග්‍රවේ. **බලන්න**: අග්‍රපින.
▼ **ත්‍රිවිධ රත්නය කෙරේ** ඇති අවෙච්චාසහගත ප්‍රසාදය හා ආරිය කාන්ත ශීලය ඇති ආරිය ශ්‍රාවකයාහට ඇති පුණ්‍ය ගණන්කිරීමට නොහැකිය. **බලන්න**: අසංඛ්‍යෙය පුණ්‍ය, ශ්‍රද්ධාව,අශ්‍රද්ධාව, සෝතාපන්න, ඉන්ද්‍රකීලය.
▲ **ත්‍රිවිධ වේදනා** : පාලි: **තිස්සො වෙදනා-**Three feelings: ත්‍රිවිධ වේදනා නම්: සැප වේදනාව, දුක වේදනාව හා සැපත් නොවන දුකත් නොවන වේදනාව-උපේක්ඛා. (සුඛා වෙදනා, දුක්ඛා වෙදනා, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා). ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස, ත්‍රිවිධ වේදනා පිරිසිඳව අවබෝධ කල යුතුවේ. **බලන්න**: වේදනා, පරිඥෙය්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **ත්‍රිවිධ සුචරිතය හා ත්‍රිවිධ දුෂ්චරිතය:** පාලි: **තීනි සුචරිතං, තීනි දුච්චරිතං-** Three good conduct & three bad conduct: ධර්මයේ ත්‍රිවිධ සුචරිතය සේ පෙන්වා ඇත්තේ කයෙන්, වචනයෙන් හා මනසින් (තුන්දොරින්) කරන යහපත්- හොඳ ක්‍රියා ගැනය. ත්‍රිවිධ දූෂ්චරිතය නම් කයෙන්, වචනයෙන් හා මනසින් කරන අයහපත්- නරක ක්‍රියාය. **බලන්න**: තපනිය හා අතපනිය ධර්ම, අසංවරය, ඉන්ද්‍රිය සංවරය, ඉන්ද්‍රිය අසංවරය.
▼**ඒකාන්තයෙන්ම** ත්‍රිවිධ සුචරිතයේ හැසිරිය යුතුය; ත්‍රිවිධ දූෂ්චරිතය දුරු කල යුතුය යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

"එකංසෙනාහං ආනන්ද අකරණීයං වදාමි කාය...වචී...මනො දුච්චරිතන්ති... ... එකංසෙනාහං ආනන්ද කරණීයං වදාමි කාය... වචී...මනො සුචරිතං". කෙනෙක් ත්‍රිවිධ දූෂ්චරිතයේ යෙදෙනවිට ඔහුට ආදීනව ඇතිවේ: ඒ පිලිබඳ කෙනක් තමාටම උපවාද කරගනී, ප්‍රඥාවන්තයන් ඒ පිලිබඳ විමසා බලා ඔහුට නිගරුකරති, ඔහු ගැන අපකීර්තිය පැතිරේ, සිහි මුලාවෙන් මියයයි, මරණින් මතු දුගතියේ- සතර අපායේ යලි උපත ලබයි. කෙනෙක් ත්‍රිවිධ සුචරිතයේ යෙදෙනවිට ඔහුට ප්‍රතිලාභ ඇතිවේ: ඒ පිලිබඳ කෙනක් තමාටම උපවාද නොකරගනි, ප්‍රඥාවන්තයන් ඒ පිලිබඳ විමසා බලා ඔහුට ප්‍රසංසා කරති, සිහියෙන් මියයයි, මරණින් මතු සුගතියේ-දෙව්ලොව උපත ලබයි. **බලන්න:** ධර්මචරියාව හා අධර්මචරියාව. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.2.8 සූත්‍රය, පි. 150, EAN: 2: 18.8 Sutta, p. 59.
▼ **ඉන්ද්‍රිය අසංවරය නිසා** ත්‍රිවිධ දූශ්චරිතය පෝෂණය වේ. ත්‍රිවිධ දූශ්චරිතය නිසා පංච නීවරන පෝෂණයවේ. **ඉන්ද්‍රිය සංවරය** නිසා ත්‍රිවිධ සුචරිතය පෝෂණය වේ. ත්‍රිවිධ සුචරිතය නිසා සතර සති පට්ඨානය පෝෂණය වේ. **බලන්න**: අවිද්‍යාව හා විද්‍යාව. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: යමක වග්ග: 10.2.2.1 අවිද්‍යා සූත්‍රය, පි.232, EAN:10: II Pairs: 61.1.Ignorance, p. 517.
▼ **ත්‍රිවිධ සුචරිතයෙන්** වාසය කිරිමෙන් අත්තරක්ඛිතය සිදුවේ: තමා විසින් තමාව ආරක්ෂා කර ගැනීමට හැකිවේ. **බලන්න:** අත්තරක්ඛිතය.
▲ **ත්‍රිවිධ සෝතාපන්න පුද්ගලයෝ-** Three kinds of Stream Winners සෝතාපන්න මග ඵල ලබා ආධ්‍යාත්මික වර්ධනයේ වෙනස් කම් නිසා, අරහත්වයට පත්වීමට ගත කරන කාලසීමාව අනුව, සෝතාපන්න

පුද්ගලයෝ තුන් වර්ගයකි: **1) ඒක බීජ** (එකබීජීසස - the one-seed attainer): සංයෝජන 3 පහකර සෝතාපන්න බව ලබාගත් මේ උතුම් පුද්ගලයා එක් මිනිස් භවයක් තුල දුක කෙලවර කරගනී: **"සො තිණ්ණං සඤ්ඤොජනානං පරික්ඛයා එකබීජී හොති: එකඤ්ඤෙව මානුසසකං භවං නිබ්බත්තෙත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති".** (with the utter destruction of three fetters, he is a one-seed attainer who, after being reborn once more in human existence, makes an end of suffering). **සටහන:** සංයෝජන 3 : සක්කායදිට්ඨි, සීලබ්බත පරාමාස, විචිකිච්ඡා. **2) කොලංකොල** (කොලඞකොලො -the family-to-family attainer): සංයෝජන 3 පහකර සෝතාපන්න බව ලබාගත් මේ උතුම් පුද්ගලයා උත්පත්ති භව 2 ක් හෝ 3 ක් අතර සසර සැරිසරා දුක කෙලවර කරගනී: **"සො තිණ්ණං සඤ්ඤොජනානං පරික්ඛයා කොලඞකොලො හොති. ද්වෙ වා තීණි වා කුලානි සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති"** (with the utter destruction of three fetters, he is a family-to-family attainer who, after roaming and wandering on among g families two or three times, makes an end of suffering). 3) **සත්තඛත්තුපරම- උපරිම සත්වරක්:** (සත්තක්ඛත්තුපරමං -seven-times-at-most attainer): සංයෝජන 3 පහකර සෝතාපන්න බව ලබාගත් මේ උතුම් පුද්ගලයා උපරිම උත්පත්ති භව 7 ක් තුල, දෙව් මිනිස් ලෝක වල සැරිසරා දුක කෙලවර කරගනී: **"සො තිණ්ණං සඤ්ඤොජනානං පරික්ඛයා සත්තක්ඛත්තුපරමො හොති:සත්තක්ඛත්තුපරමං දෙවෙච මනුස්සෙ ච සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති". (**with the utter destruction of three fetters, he is a seven-times-at-most attainer who, after roaming and wandering on among devas and humans seven times at most, makes an end of suffering) **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1) : 3 නිපාත: 3.2.4.7 සූත්‍රය**,** පි. 450, EAN: 3: 88. 8 The Process of Training -3, p. 123.

▲ **ත්‍රිවිධ සංඛාර-** Three Sanskara: කාය සංඛාර -සංස්කාර, වචී සංඛාර හා මනෝ සංඛාර, ත්‍රිවිධ සංඛාරවේ. **බලන්න:** චේතනා, සංඛාර. ත්‍රිවිධ සංස්කාරයන්හි යෙදෙන පුද්ගලයන් තිදෙනෙක් ගැන බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) පුද්ගලයෙක් දුක්සහිතවූ කාය, වචී හා හා මනෝ සංස්කාරයේ යෙදේ. එහි විපාක වශයෙන් යලි උපත ලැබූ ඔහුට : දුක් සහිත ස්පර්ශය ඇතිවේ; එම ස්පර්ශය නිසා දුක් වේදනා ඇතිවේ. එම වේදනා, ඒකාන්තයෙන්ම දුකසහිතය, හරියට නිරයේ ඇති දුක් වේදනාවන් ලෙසින් පීඩා ගෙනදේ. 2) පුද්ගලයෙක් නිදුක් කාය,වචී හා හා මනෝ සංස්කාරයේ යෙදේ. එහි විපාක වශයෙන් යලි උපත ලැබූ ඔහුට : සුඛ සහිත ස්පර්ශය ඇතිවේ; එම ස්පර්ශය නිසා සැප වේදනා ඇතිවේ. ඒ සුඛ වේදනා ඒකාන්තයෙන්ම ප්‍රසන්නය. හරියට, සුභකින්න දෙව්ලොව සිටින දෙවියන් ලබන ප්‍රසන්න සුඛය මෙන් සැප සහිතය. 3) පුද්ගලයෙක් දුක්සහිත හා දුක්රහිත, කාය,වචී හා හා මනෝ සංස්කාරයේ යෙදේ. එහි විපාක වශයෙන් යලි උපත ලැබූ ඔහුට : දුක් සහිත හා සැප සහිත ස්පර්ශ ඇතිවේ, එමගින්, දුක් සහිත හා සැප සහිත වේදනාවෝ ඇතිවේ. එම දුක් සහිතවූ , දුක් නැති ප්‍රසන්නවූ, මිශ්‍ර වේදනාවෝ, හරියට සමහර දෙවියන්ට, මිනිසුන්ට හෝ පහත් ලෝකවල සිටින සත්ත්වයන්ට (විමානක ප්‍රේතයන් වැනි) ඇතිවෙන දුක් හා සැප වේදනාමෙන්වේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාත:3.1.3.3 සූත්‍රය,පි. 266,EAN:3:23-3

volitional activities, p. 86.

▲**ත්‍රිවිධ සමාධි**-Three samdhi: ත්‍රිවිධ සමාධි ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සුඤ්ඤත සමාධිය, අනිමිත්ත සමාධිය, අප්පණිත සමාධිය (emptiness samdhi , sign-less samdhi , undirected samdhi) යන විමොක්ක යන්ය. **බලන්න**: විමොක්ක දොරටු තුන. මේ තුන් සමාධිය නිවනට මගය. **සුඤ්ඤත සමාධිය** ඇතිකරගන්නේ විදර්සනා - විපස්සනා නුවණින් අනාත්ම ස්වභාවය අවබෝධ කරගැනීමෙන්ය; **අනිමිත්ත සමාධිය,** ඇතිකරගන්නේ සියලු දේ අනිච්චබව අවබෝධ කරගැනීමෙන්ය- නිමිති අල්වා නොගැනීමය. **අප්පණිහිත සමාධිය:** ඇතිකරගන්නේ සසර දුක අවබෝධය මගින්ය- සියල්ල දුක ගෙනෙදෙන බව- කිසිවක් ප්‍රණීත නොවන බව, එමනිසා සසරට ඇලීම පහවී යයි. **සටහන්:** Suññata samādhi, animitta samādhi, appaṇihita samādhi- One who, at the stage of advanced insight, contemplates things as non-self, acquires the emptiness concentration on arriving at the path and fruit (because he has seen things asempty of self); one who contemplates things as impermanent acquires the sign-less concentration (because he has seen through the 'sign of permanence'; one who contemplates things as suffering acquires the undirected concentration (because he has no leaning to things seen as painful). See too the discussion of the 'triple gateway to liberation' at Vism 657–59. **බලන්න**: ESN: Note: 368, p. 1570. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග:අසංඛත සංයුත්ත, 9.1.4 සුඤ්ඤත සමාධිය සූත්‍රය, පි. 662, ESN: 43: Asankatasamyutta: p. 1493.

▲ **ත්‍රිවිධ ශ්‍රමණ කාර්ය**: පාලි: **තීණි සමණකරණියානි**-Three ascetic tasks: ත්‍රිවිධ ශ්‍රමණ කාර්ය ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ ශ්‍රමණජීවිතය පිණිස භික්ෂුන් විසින් පුරුදු පුහුණු කළයුතු කාර්යය 3 ක් ගැනය. එනම්, අධි ශීලශික්ෂා සමාදානය, අධි චිත්තශික්ෂා සමාදානය, අධිප්‍රඥා ශික්ෂා සමාදානය (The undertaking of the training in : the higher virtuous behavior, higher mind, and higher wisdom). **බලන්න**: අධිශීලශික්ෂාව, අධිචිත්තශික්ෂාව, අධිප්‍රඥාශික්ෂාව.

▼ **ත්‍රිවිධ ශ්‍රමණ කාර්ය** ගැන බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:**"තීණිමානි භික්ඛවෙ සමණස්ස සමණකරණියානි.කතමානි තීණි: අධිසීල සික්ඛාසමාදානං, අධිචිත්තසික්ඛාසමාදානං, අධිපඤ්ඤාසික්ඛාසමාදානං. ඉමානි ඛො භික්ඛවෙ තීණි සමණස්ස සමණකරණියානි".** එම පුහුණුව පිණිස මෙසේ හික්මිය යුතුය: අපට, අධි ශීලශික්ෂා සමාදානය... අධි චිත්තශික්ෂා සමාදානය... අධිප්‍රඥා ශික්ෂා සමාදානය පිලිබඳ තදබල කැමැත්තක් ඇත: **"තස්මාතිහ භික්ඛවෙ එවං සික්ඛිතබ්බං: තිබ්බො නො ඡන්දො භවිස්සති අධිසීල සික්ඛාසමාදානෙ... අධිචිත්තසික්ඛාසමාදානෙ... අධිපඤ්ඤාසික්ඛාසමාදානෙති"**. එලෙස, අධිශීලයේ, අධිචිත්තයේ, අධිප්‍රඥාවේ හික්මෙන භික්ෂුවගේ, රාගය දෝසය හා මෝහය ප්‍රහාණය වන බවද ඔහු කිසියම් අකුසලයක හෝ පාපි ක්‍රියාවන් හි නො යෙදෙන බව ද බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: ශ්‍රමණ වග්ග: 1.2.4.1, 3.2.4.4. සූත්‍ර, පි. 450, EAN: 3: Ascetics: 81.1 Ascetics, p. 121.

▲ **ත්‍රිවිධ ශික්ෂාව**- The three training: ත්‍රිවිධ ශික්ෂාව-පුහුණුව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බඹසර ජීවිතය සාක්ෂාත් කරගැනීම පිණිස පිළිපදින පුහුණුවය: අධිශීලශික්ෂාව, අධිචිත්තශික්ෂාව, අධිප්‍රඥාශික්ෂාව. **බලන්න:** අධිශීලශික්ෂාව-අධිචිත්තශික්ෂාව- අධිප්‍රඥාශික්ෂාව, ත්‍රිවිධ ශ්‍රමණ කාර්යය, ශික්ෂාව. **සටහන:** ත්‍රිවිධ ශික්ෂාව-පුහුණුව නිසා ලැබෙන ආනිසංස පිළිබඳව **බලන්න**: ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.2.9 ශික්‍ෂා ආනිසංස සූත්‍රය,පි.398.

▲**ත්‍රිවිධ ශීලය**- Three virtues: ශීලයේ විවිධත්වය යටතේ ත්‍රිවිධ ශීලය පෙන්වා ඇත: 1. හීන සීලය: කීර්තිය පිණිස සමාදන්වේ 2. මධ්‍යම සීලය: දේවලෝක උත්පත්ති ආදිය සලකා සමාදන්වන ආනිසංස සීලයය 3. ප්‍රණීත සීලය: ප්‍රඥාව ඇතිව සමාදන්වන සීලය. **බලන්න:** ශීලය.

තස

▲ **තිසරණය**- Three Refuges: බුද්ධ ධම්ම හා සංග රත්නය සරණය- පිහිට කරගත් අය බෞද්ධයන්ය. තිසරණය යහපත් ලෙසින් පිහිටුවා ගැනීම ආධ්‍යාත්මික මගට පදනමවේ. තිසරණය සිහිපත් කිරීමෙන් සිත සුවපත් කර ගත හැකිවේ, භිය හා තැතිගැනීම පහවේ. තිසරණය, අනුසති භාවනාවකි. **බලන්න**: ධජග්ග සූත්‍රය, භාවනා, ත්‍රිවිධ රත්නය, තෙරුවන්. **සටහන:** භාග්‍යවතුන්වහන්සේ තිසරණ මහිමය ගැන ගාථා 3ක් උගන්වා චත්ත නම් මානවකයාට මරණයෙන් පසු සුගතියක යලි උපත ලබාගැනීමට මග සලසා දුන්බව ඛු.නි: විමානවත්ථු, චත්ත මානවක කතාවේ පෙන්වා ඇත.

▼වෙනත් මූලාශ්‍ර:: **1. The Threefold Refuge** by Nyanaponika Thera: Wheel: 76: BPS: 2008. **2. තිසරණ මහිම:** කටුකුරුන්දේ ඤාණානන්ද භික්ෂු, පහන්කනුව ධර්ම දේශනා, 2012

▼ **තිසරණ සරන ගිය පළමු උපාසක හා උපාසිකාව**: යසකුල පුත්‍රයාගේ පියා ඔහු සොයමින් යන්නේ බුදුහිමි දැක දහම් අසා තිසරණ සරණ ගියහ. හෙතෙම ලෝකයෙහි පළමු තේවාචික උපාසක වුයේය. යසකුල පුත්‍රයාගේ (යසකුලපුත්‍ර තෙර) මව,හා ගිහිකල බිරිඳ, බුදුහිමි වෙතින් දහම් අසා තිසරණ සරණ ගියහ. ඒ දෙදෙනා ලෝකයේ පළමුවෙන් තිසරණ සරණ ගිය උපාසිකාවන්ය. **මූලාශ්‍රය**: වින.පි**:** මහාවග්ග පාලිය 1:මහාඛන්ධක**:** 14 පබ්බජා කතා, පි. 107.

▼ **තිසරණ සරණ යාම උතුම් සරණය**: බියට, දුකට පත් මිනිසුන් කඳු, වනයන් ආදී තැන් සොයා යති. එහෙත්, ඒවායින් පිහිටක් නැත. උතුම් සරණය තිසරණයය, ඒකාන්තයෙන්ම බිය නැතිකරයි, දුක නැතිකරයි, උතුම් පිහිටය.

"එතං ඛො සරණං ඛෙමං එතං ඛො සරණමුත්තමං
එතං සරණමාගම්ම සබ්බ දුක්ඛා පමුච්චති" . **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි: ධම්මපද: බුද්ධවග්ග, ගාථා 188- 192

▲**තිස්ස තෙර1-** Tissa Thera 1.බලන්න: උපග්‍රන්ථය:1

▲**තිස්ස තෙර2 (කපිලවස්තු)-**Tissa Thera:බලන්න: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **තිස්ස බුදුන්වහන්සේ** -The Buddha Tissa: ගෝතම බුදුන් වහන්සේට පෙර වැඩසිටි, තිස්ස බුදුන් වහන්සේ සම්බෝධිය ලැබීම පිළිබඳ විස්තර

මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: ඛු.නි: බුද්ධවංස පාලි: 17 තිස්ස බුද්ධවංසො, පි.197.

▲ **තිස්ස බ්‍රහ්ම-Brhma Tissa**: බුදුන් වහන්සේගේ ශ්‍රාවකව වැඩසිටි තිස්ස තෙරුන් මරණින් මතු තිස්ස බ්‍රහ්ම ලෙසින් බ්‍රහ්ම ලෝකයේ උපත ලැබුබව, එතුමා මහා ඉර්දී ඇතිබව, මහා මුගලන් තෙරුන්, එතුමා හමුවීමට දෙව්ලොවට වැඩි බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: 6 නිපාතය:දේවතාවග්ග:6.1.4.4 මොග්ගල්ලාන සූත්‍රය.

▲ **තිස්නවයක් භික්ෂුන්වහන්සේ** - 39 Bihhukus: පාවානුවර වැසි 39ක් භික්ෂූන්හට, දීර්ඝ සංසාර දුක පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ වදාළ දේශනය අසා, ඒ භික්ෂුන් සැමදෙනාම අර්හත්වය ලැබූ අන්දම මෙහි විස්තර කර ඇත. **බලන්න:** සංයු.නි: අනමතග්ග සංයුත්ත: 3.2.3 තිංසමත්ත සූත්‍රය.

▲ **තුසිත දේවලෝකය-** Tusita Devaloka: කාමාවචර දේවලෝකයකි. බුද්ධත්වය පතා පෙරුම්පුරන බෝසතුන්-බෝධිසත්වයන්, මිනිස් ලොව පහළවීමට පෙර උපත ලබන දේවලෝකයය. **බලන්න**: දේව ලෝක, බෝධිසත්ව. **සටහන**: අපගේ බුදුන් වහන්සේගේ මව:මහමායා දේවිය මරණින් මතු තුසිත දේවලෝකයේ උපත ලැබූ බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: ඛු.නි: උදානපාලිය: 5.2 අප්පායුක සූත්‍රය, පි.250.

▲ **තස්සපාපියාසිකා කර්මය-** Tassapāpiyasikakamma: මෙය බරපතල කර්මයක් කළ සංඝයාට පනවන විනය කර්මයකි. එවැනි කර්මයක් කළ භික්ෂුව කරුණු 8 කට යටත්ව කටයුතු කලයුතුය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත **බලන්න**: විනා.පි: සංඝකර්ම.

ථ කොටස: ථන,ථප,ථම,ථර,ථල,

ථන

▲ **ථිනමිද්ධ-** Drowsiness and Lethargy: ථිනමිද්ධය- අලසබව යනු නීවරණ ධර්මයකි, ධර්ම මාර්ගය අහුරා තබයි. **බලන්න:** නීවරණ.
▼ **ථිනමිද්ධ යනු** නිදිමත, අලසකම, ඇඟමැලිකැඩීම, අරතිය, බත්මතය යන නීවරණ ධර්මතාය. ඒවා ඇතිතාක් ආරිය මග දර්ශනය නොවේ. වීරිය ඇතිකර ගැනීමෙන්, ථිනමිද්ධය පහකර, ආරිය මග උදාකරගත යුතුවේ. **බලන්න**: අරතිය, **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:දේවතාසංයුත්ත: 1.2.6 නිද්දාතන්නදී සූත්‍රය, පි. 40, ESN: 1: Devatasamyutta: 16.6 Drowsiness and Lethargy, p.75.

▼ **නූපන් ථිනමිද්ධය ඇතිවීමට**, උපන් ථිනමිද්ධය වැඩීමට, හේතුවන කරුණු: 1) අරතිය (**අරති**) මාර්ගය පිලිබඳ ඇල්ම නැතිවීම) 2) අලසකම (**තන්දි**) 3) ඇඟමැළි කැඩීම (**විජම්භිකා**) 4) බත්මත (**භත්තසම්මදො**)5) සිතේ හැකුලුනු බව (**චෙතසොලීනත්තං**) මේ කරුණු පිලිබඳව අයෝනිසෝ මනසිකාරයෙන් කටයුතු කිරීමය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, ථිනමිද්ධය ඇතිවීම හා වැඩීම පිණිස, අයෝනිසෝ මනසිකාරයෙන් කටයුතු කිරීම මේ හැර, වෙනත් එකම කරුණක් වත් බුදුඇසට නො පෙනෙනබවය. (Bhikkhus, I do not see even one other thing on account of which unarisen dullness and drowsiness arise and arisen dullness and drowsiness increase and expand so much

as discontent, lethargy, lazy stretching, drowsiness after meals, and sluggishness of mind). **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: 1.2.3 සූත්‍රය, පි. 44, EAN:1: 13.3 sutta, p. 37, සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:බොජ්ඣංග සංයුත්ත: 2.6.1 ආහාර සූත්‍රය, පි. 230, ESN: 46: Bojjhanghasamyutta: 51.1 Nutriment, p. 1787.

▼ **ථිනමිද්ධය ප්‍රහාණය කිරීම**: ථිනමිද්ධය ප්‍රහාණය කිරීමට උපකාරී ධර්ම: 1) ආරම්භක ධාතුව 2) නික්කම ධාතුව 3) පරාක්‍රම ධාතුව. ඒවා පිළිබඳව යෝනිසෝමනසිකාරයෙන් කටයුතු කිරීම. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, ථිනමිද්ධය පහකිරීමට, මේ කරුණු හැර, වෙනත් එකම කරුණක් වත් බුදුඇසට නො පෙනෙනබවය. **සටහන්**: * **ආරම්භක ධාතුව, නික්කම ධාතුව, පරාක්‍රම ධාතුව** යනු පටන් ගත් කටයුත්ත කර ගැනීමට වීරිය ක්‍රමයෙන් බලවත්විමය. **බලන්න**: වීරිය. ** අලසබව හා නිදිමත මැඩ ගැනීමට උපකාරීවන අතිරේක කරුණු: සීමාවක් ඇතිව ආහාර ගැනීම; තමන් සිටිනා ඉරියව්ව (posture) මාරුකිරීම; ආලෝක සංඥාවට සිත යොමුකිරීම; එළිමහනේ සිටීම; කල්‍යාණ මිත්‍ර ආශ්‍රය; සුදුසු යහපත් ධර්ම කතාවේ යෙදීම, ආහාර ගන්නාවිට, කුසට තව කටවල් කිහිපයක් ගැනීමට හැකිවුවද ඒඅවස්ථාවේ ආහාර ගැනීම නැවත්වීමෙන් කුසට පහසුව ඇතිවේ. **බලන්න:** EAN:Notes: 33 & 34, p 581. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1):1 නිපාත: 1.2.8 සූත්‍රය, පි. 46 , EAN:1: 18.8 sutta, p. 37, සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: බොජ්ඣංග සංයුත්ත: 2.6.1 ආහාර සූත්‍රය, පි. 230, ESN: 46: Bojjhanghasamyutta: 51.1 Nutriment, p. 1787.

▼ **භාවනාව වැඩීම පිණිස** ථිනමිද්ධය ප්‍රහාණය කරගතයුතු ආකාරය: 1) භාවනාවේ යෙදී සිටිනවිට නිදිමත ඇතිවුවේනම්, භාවනාව පිණිස මුල් කරගත් සංඥාව-අරමුණ වෙනස් කිරීම 2) තමන් ඇසූ, ඉගෙනගත් ධර්මය ගැන සිහිකිරීම-අවර්ජනා කිරීම 3) ධර්මය සජ්ජායනා කිරීම 4) දෙකන් හා ගාත්‍ර, අතින් පිරිමැදීම 5) අසුනින් නැගිට ගොස්, දියෙන් ඇස් පිරිමැදීම, සෑම දිසාවක් මැනවින් බැලීම, ආකශය හා තරකා දෙස බැලීම 6) ආලෝක සංඥාව පිහිටුවා ගැනීම. **බලන්න**: ආලෝක සංඥාව. 7) සක්මන් කිරීම- ඉදිරියට යනවිට හා ආපසු හැරී එනවිට, ඉදිරියේ ඇති දේ හා පසුපස ඇතිදේ පිලිබඳ සිතේ අවධානය ඇතිකරගැනීම (ඉන්ද්‍රිය පිහිටුවා ගැනීම- perceiving what is behind you and what is in front, with your sense faculties drawn in and your mind collected). එම කරුණු මගින් නිදිමත පහකර ගත නොහැකි නම්, අවදිවන වෙලාව සිතේ සටහන් කර කෙටි නින්දක් ගැනීම. අවදිවූ සැනෙන්, නිදිසැප යෙහි නොයෙදීමට, ථිනමිද්ධයට යට නොවීමට අදිටන් කර ගැනීම. **සටහන:** බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රය, මුගලන් තෙරුන්ට වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි. (4): 7 නිපාත: 7.2.1.8 පචලායන සූත්‍රය, පි. 426, EAN: 7: 61.8 Dozing, p. 391.

▼**අරහත්වය පසක්කරගැනීම** පිණිස ථිනමිද්ධය පහකරගැනීම අවශ්‍යවේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: අනාගාමීවග්ග: 6.2.2.2. අරහත්ඵල සූත්‍රය, පි.238.

▼**ථිනමිද්ධය,** පහ කරගැනීම පිණිස ආලෝක සංඥාව ඇති කරගතයුතුවේ. **බලන්න**: ආලෝකසංඥාව.

ථප

▲**ථූප-**Thupa: ථූප-ස්ථූප ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආරියපුද්ගලයන් සිහිකිරීම පිණිස, ධාතු තැන්පත් කිරීමට ගොඩ නංවන ස්මාරකයන්ය. එලෙස ස්මාරකයන් ඉදිකිරීම පිණිස සුදුසු උතුමන් : බුදුන්වහන්සේ, පසේ බුදුන් වහන්සේ, තථාගත ශ්‍රාවකයෝ, සක්විති රජ. **බලන්න**: ස්ථූප. **සටහන**: ‘ථූපවංසය’ පැරණි සිංහල ග්‍රන්ථයේ, පැරණි ලංකාවේ ස්තූප ගැන විස්තර දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (2) 4 නිපාත:4.5.5.5. ථූපාරහ සූත්‍රය, පි.492.

ථම

▲**ථම්භය-** obstinacy: ථම්භය යනු සිතේ ඇති තද බවය (අකීකරුබව), දහම් අවවාද ඇසීමට,: පිළිපැදීමට ඇති අකමැත්තය. මෙය උපකෙලෙසහයකි, මෙය අකුසලයකි, අරහත්වය පිණිස පහකරගතයුතු කරුණකි. බලන්න**:** අරහත්, මුරණ්ඩුබව, උපකෙළෙස.

ථර

▲ **ථෙර-ථෙරි-**Thera Theri: වැඩිහිටි භික්ෂු භික්ෂුණියන් ථෙර ථෙරි ලෙසින් හඳුන්වයි. බලන්න**:** තෙර-තෙරි.

▲ **ථෙර ගාථා ථෙරී ගාථා-** Thera gatha Theri gatha : ථෙර ථෙරී ගාථා පාළිය, ත්‍රිපිටකයේ, ඛුද්ධක නිකායට අයත් 8 නි ග්‍රන්ථය වේ. බුදුන් වහන්සේගේ, ශ්‍රාවක ශ්‍රාවිකාවන් විසින්, තමන් මගඵල ලබාගැනීම නිසා උපන් ප්‍රීතිය පළකිරීමට පැවසු උදාන, තමන් තුල ඇති උතුම් ගුණ ප්‍රකාශ කරන ගාථා, බුදුරජාණන් වහන්සේ ගේ ගුණ පවසන ගාථා, බුදුහිමියන් වෙතින් අසා දැනගත් ගාථා, ඒ ඒ අවස්ථාවන්හි ප්‍රකාශ කළ ගාථා මෙහි ඇතුලත්වේ. මේ සියලු ගාථාවන් එක්කොට ප්‍රථම සංගායනාවේදී සජ්ජායනා කරන ලදී. තෙරුන් 264 කගේ ගාථා ථෙර ගාථා නිපාතයට ඇතුලත්වේ. ත්ෙරී ගාථා 73කි.**බලන්න**: ඛු.නි:ථෙර ථෙරී ගාථා.

▲ **ථෙර නම් භික්ෂුව-** Bhikkhu Threa: බලන්න: උප ග්‍රන්ථය:1.

ථල

▲ **ථුල්ල තිස්සා මෙහෙණ-Thulla Tissa Meheniya:** බලන්න: උප ග්‍රන්ථය:4.

▲ **ථුල්ල නන්දා මෙහෙණ-Thulla Nanda Meheniya:** බලන්න: උප ග්‍රන්ථය:4.

ද කොටස: දක,දග,දඟ,දස,දඩ,දට,දත,දන,දණ,දප,ද බ,දඹ, දම,දය,දර,දල, දළ,දව,දස,දශ,දෂ,දහ

දක

▲**දක්ඛිණාව**(පාලි): **දක්ෂිණාව**-Dakkina: දක්ෂිණාව යනු උතුම් දානයය. බුදුන් වහන්සේ ඇතුළු සංඝයාට පිරිනමන සිව්පස දක්ෂිණාව ය. **බලන්න**: දානය. දක්ෂිණාව, පූජා පිළිගැන්වීම, එහි ඵල විපාක-ආනිසංස ආදී විස්තර

පිණිස **බලන්න**: ම.නි: දක්ඛිණාවිභංග සූත්‍රය. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි: 313: "**දක්ඛිණ:** සත්කාර සහිතව දෙන දානය, උත්තම දානය, චීවරාදී සිව්පසය".

▼**දක්ෂිණාවට සුදුසු උතුමන් දෙදෙනක්** බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

"දානය පිළිගැන්වීමේ නිරත පුද්ගලයන්ට-ත්‍යාගශීලි අයට, දාන මාන පිළිගැන්වීමට සුදුසු දෙදෙනක් මේ ලෝකයේ සිටි: සේඛ හා අසේඛය. කයින් වචනයෙන් හා සිතින් ඍජුව හැසිරෙන ඔවුන්, ත්‍යාගශිලින්ට, පින් ඇතිකරන කෙතකි, ඔවුන්ට කරන පුජා මහා ඵල ඇතිකරයි". **" සෙඛො අසෙඛො ච ඉමස්මිං ලොකෙ - ආහුණෙය්‍යා යජමානා නං හොන්ති, තෙ උජ්ජුභූතා කායෙන වාචාය උද චෙතසා- ඛෙත්තං තං යජමානානං එත්ථ දින්නං මහප්ඵලන්ති"** In this world the trainee and one beyond training are worthy of the gifts of those practicing charity; upright in body, speech, and mind, they are the field for those practicing charity; what is given to them brings great fruit) .**බලන්න**: සේඛ හා අසේඛ. **සටහන්: *** ම.නි: **දක්ඛිණාවිභංග සූත්‍රයේ** මේ පිලිබඳ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.** සේඛ:පුහුණුවේ යෙදීසිටින, අසේඛ: රහතන්වහන්සේ. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි:(1):2 නිපාත:2.1.4.4 සූත්‍රය, පි. 162 , EAN: 2: 35.5 Sutta, p.61.

▲ **දක්ඛිණෙය්‍යා** (පාලි): **දක්ශිනාවට සුදුසු -** worthy of offerings දක්ඛිණෙය්‍යාලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දාන මාන පුජා කිරීමට සුදුසු, සිල්වත් ගුණවත් උතුම් පුද්ගලයන් ගැනය. මෙය සංඝයා සතු ගුණයකි. **බලන්න**: සංඝ ගුණ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.2.6 ආහුණෙය්‍ය සූත්‍රය,පි.70, 11 නිපාත 11.2.1 හා 11.2.2. මහානාම සූත්‍ර, පි.645.

▲**දක්ඛිණෙය්‍ය අග්නි**-Dakkinwyya agni: ධර්ම ගුරුවරු නමැති ගින්න. මේ ගින්නටද -ගුරුවරුන්ටද පුද සත්කාර කලයුතුබව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය- පි. 381 , EDN: 33 Saṅgīti Sutta: The Chanting Together, p. 367.

▲ **දක්ෂිණාගර්හ ගින්න**-Dakkinagarha ginna: මින් පෙන්වා ඇත්තේ උතුම් සංඝයාට නින්දා පරිභව කිරීමෙන් ඇතිවෙන දුක-අයහපත් කම්මවිපාක ගැනය. **බලන්න:** ආරියඋපවාද. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (4): 7 නිපාත:මහායඤ්ඤවග්ග: 7.1.5.3 අග්ගි සූත්‍රය, පි.364.

▲ **දක්ඛිණාගිරිය**-Dakkinagiri: මගධ දේශයට දකුණින් පිහිටි කඳු ප්‍රදේශයකි. මහා සැරියුත්, මහා මුගලන් ඇතුළු බුදුන් වහන්සේගේ සංඝයා, දහම් චාරිකාව සඳහා මෙහි වැඩම කර ඇත. මෙහිදී, උත්තරා නන්ද මාතා උපාසිකාව, අගසව් දෙනම ඇතුළු සංඝයාට මහා දනක් පිරින්මනලදී. බුදුන් වහන්සේ එම දානය ප්‍රසංසා කර වදාළ බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3. බුදුන් වහන්සේ පරිනිබ්බානයෙන් පසු ආනන්ද තෙරුන්, නවක සංඝ පිරිසක් සමග මේ ප්‍රදේශයේ සංචාරය කළ බව මෙහි දක්වා ඇත.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:4 **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (2) කස්සපසංයුත්ත: 4.1.11 චීවර සූත්‍රය, පි.352.

▲ **දක්ඛිණාවිසුද්ධි**- Purification of offerings: දක්ඛිණාවිසුද්ධි ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දක්ෂිනාව- බුදුන්වහන්සේ ඇතුළු සංඝයාට පිරිනමන දාන පිරිසුදුබවට පත්වන ක්‍රමයය: **1)** දායකයා නිසා පිරිසුදු වන, ප්‍රතිග්‍රාහකයා නිසා පිරිසුදු නොවන දානය: දායකයා සිල්වත්ය, ප්‍රතිග්‍රාහකයා දුසිල්වත්වීම. **2)** ප්‍රතිග්‍රාහකයා නිසා පිරිසුදුවන, දායකයා නිසා පිරිසුදු නොවන දානය: ප්‍රතිග්‍රාහකයා සිල්වත්ය, දායකයා දුසිල්වත්වීම. **3)** දායකයා හා ප්‍රතිග්‍රාහකයා යන දෙදෙනාම නිසා පිරිසුදු නොවන දානය : දෙදෙනාම දුසිල්වත්වීම.**4)** දායකයා හා ප්‍රතිග්‍රාහකයා යන දෙදෙනාම නිසා පිරිසුදුවන දානය දෙදෙනාම සිල්වත්වීම. **බලන්න**: ම.නි: දක්ඛිණාවිභංග සූත්‍රය, දාන **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.2.3.4 පඨම අග්‍ර හා 4.2.3.5 දුතිය අග්‍ර සූත්‍ර, පි. 170, EAN: 4: 74.4 & 75.5 foremost suttas, p. 178.

▲**දක්ෂිණ දේශය**-Southern Province: බුදුන් වහන්සේ වැඩ සිටි සමයේ දක්ෂිණ දේශය ලෙසින් විස්තර කර ඇත්තේ වර්තමාන ඉන්දියාවේ දකුණු ප්‍රදේශයය- දකුණු ඉන්දියාව.එම ප්‍රදේශයේ පැවති මළවුන් අනුස්මරණය ක්‍රමයක් ගැන මෙහි විස්තර කර ඇත. **බලන්න**: ආරියධෝවනය හා ආනාරියධෝවනය.

▲ **දුක:** පාලි: **දුක්ඛං**- suffering: දුක්ඛ හෙවත් දුක (කායික හා මානසික වේදනා) බුදුදහමේ ත්‍රිලක්ෂණය ලෙසින් පෙන්වා ඇති මූලික සිද්ධාන්තයේ දෙවන ධර්මතාවය. සියලුදේ දුකය **(සබ්බං... දුක්ඛං)** යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. දුක සත්‍යයකි, චතුරාර්ය සත්‍යයේ පළමු සත්‍යයය. එය යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමෙන් **(පරිඤ්ඤෙය්‍ය)** දුකින් මිදිය හැකිබව **ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රයේ** පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අනිච්ච දුක්ඛ අනාත්ම. **සටහන්:** දුක අවබෝධ කිරීම පිළිබඳව **බලන්න**: සංයු.නි: (4): සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදක සංයුත්ත: 4.1.14 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි. 510, ESN: 35: Salayathanasamyutta: 38 Jambukhādaka-Saṃyutta: 14 Suffering, p. 1409. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: වේදනා සංයුත්ත: 1.5.2 දුක්ඛසූත්‍රය, පි.87.ESN:35: Vedanasamyutta: 23.1 All, p. 1225.

▼**දුකේ උපත**: සියලු දුක් තණ්හාව මුල් කර ඇත, අනුවණ පුද්ගලයා ඒ නිසා පුනපුනා සසරට පැමිණේ. එහෙත්, සංඛාරයන්හි අනිත්‍යබව දකින, සසර දුක ජාතිය ප්‍රභව කොට ඇතය දකින ප්‍රඥාවන්තයා, උපධි හැර සසරෙන් මිදේ (දුක්ඛනිරෝධය). **මූලාශ්‍රය**: ඛු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-4 පුන්නක මානවක, පි.340.

▼**දුක තුන්ආකාරවේ -** Three kinds of sufferings: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

"තිස්සො ඉමා භික්ඛවෙ, දුක්ඛතා. කතමා තිස්සො: දුක්ඛදුක්ඛතා, සඞ්ඛාරදුක්ඛතා විපරිණාම දුක්ඛතා. ඉමාසං ඛො භික්ඛවෙ, තිස්සන්නං දුක්ඛතානං අභිඤ්ඤාය, පරිඤ්ඤාය, පරික්ඛයාය, පහානාය අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො භාවෙතබ්බො..." . තුන් ආකාර දුක: 1) **දුක්ඛදුක්ඛ** - as pain (කායික හා මානසික වේදනා නිසා ඇතිවෙන දුක) 2) **සංඛාර දුක්ඛ** -(as inherent in formations) (චේතනා-සකස්කිරීම් නිසා ඇතිවෙන දුක) 3) **විපරිනාම දුක්ඛ** (as due to change) (වෙනස්වීම-

විපරිනාමය නිසා ඇතිවෙන දුක). දුක පිලිබඳ විශේෂ දැනුම පිණිස (**අභිඤ්ඤාය** - direct knowledge), දුක පරිපූර්ණලෙසින් අවබෝධ කරගැනීම පිණිස(**පරිඤ්ඤාය**- full understanding**),** දුක මුළුමනින්ම විනාශ කිරීම පිණිස (**පරික්ඛයාය**- utter destruction) දුක සහමුලින්ම ප්‍රහීණය කරගැනීම පිණිස, (**පහානාය** -abandoning) ආරිය අටමග යහපත් ලෙසින් වඩා ගතයුතුවේ. **සටහන**: සැප වේදනා අවසන්වීම විපරිනාම දුකකි, සකස්කිරීම් ඇතිව නැතිවීම සංකාර දුකකි. **බලන්න:** ESN: note: 274, p. 1560, ත්‍රිවිධ දුක. **සටහන:** සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග:ජම්බුඛාදකසංයුත්ත: 4.1.14 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි.510, සැරියුත් තෙරුන් ත්‍රිවිධ දුක පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය- ඡෙදය 10, පි. 380 , EDN: 33 Saṅgīti Sutta: The Chanting Together-section 10, p. 366, සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත: 1.15 දුක්ඛතා සූත්‍රය, පි.156, ESN: 45: Maggasamyutta: 165.5 Suffering, p. 1710.

▼**දුකට මුල**-Root cause for suffering: දුක, අඝ ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. දුක යනු රූපය, වේදනාව, සංඥාව, සංස්කාර හා විඥාණය ය (පංචඋපාදානස්කන්ධය).
"...කතමඤ්ච භික්ඛවෙ, අඝං: රූපං... වෙදනා... සඤ්ඤා... සඞ්ඛාරා... විඤ්ඤාණං අඝං". දුකට මුල (අඝමූලඤ්ච): තණ්හාවය: පුනර්භවය ඇතිකරන, නන්දිරාග සහගත, ඒ ඒ භවයන් ගැන අභිනන්දනය කරණ තණ්හාවය. එනම්: කාම, භව හා විභව තණ්හාවය:

"...කතමඤ්ච භික්ඛවෙ, අඝමූලඤ්ච: යායං තණ්හා පොනොභවිකා නන්දිරාගසහගතා තත්‍රතත්‍රාභි නනන්දිනී, සෙය්‍යථීදං:කාමතණ්හා, භවතණ්හා, විභවතණ්හා. ඉදං වුච්චති භික්ඛවෙ, භික්ඛවෙ අඝමූලන්ති..." **සටහන:** දුක ඇතිවීමට හේතුව පංච ස්කන්ධය උපාදාන කිරීමය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3) ඛන්ධසංයුත්ත:1.1.3.10 අඝමූල සූත්‍රය, **පි**. 84, ESN: 22: Khandasamyutta: 30.10 The Root of Misery, p. 1025.

▼ **දුක ඇතිවීම හා නැතිවීම**: සළායතන මගින් බාහිර අරමුණු අලවාගැනීමෙන් ඇතිවන වේදනාව පිලිබඳ ඇති තණ්හාව, දුක ඇතිවීමය. එම තණ්හාව සහමුලින්ම අවසන්කිරීම නිසා ඇතිවන උපාදාන නිරෝධය, ඒ නිසා ඇතිවන භව නිරෝධය දුක නැතිවීම යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **සටහන්:** * මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රියාවලිය හා එය අවසන්වීමය. ** සංයු.නි: ඛන්ධසංයුත්තය: අරහත්තවග්ගය: දුක්ඛ සූත්‍රය: යමක් පිලිබඳ ඇති තණ්හාව අවසන් කරගැනීම දුක නැතිවීමයයි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත: 1.5.3 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි. 134, ESN:12 Nidanasamutta: V Householders: 43.3 Suffering, p. 672.

▼ **දුක හා දුක ඇතිවීම චතුරාර්ය සත්‍යයේ 1 නි හා 2 නි සත්‍යයන්වේ.** **දුක යනු**: ඉපදීම... මහලුවීම...ලෙඩරෝග ඇතිවීම..මියයාම...අප්‍රියන් හා එක්වීම ...ප්‍රියයන්ගෙන් වෙන්වීම...පතන දේ නොලැබීම දුකය. කෙටියෙන් පවසන්නේ නම් මේ මුළු පංචඋපාදානස්කන්ධ යම දුකය:

" ඉද ඛො පන භික්ඛවෙ, දුක්ඛං අරියසච්චං: 'ජාතිපි දුක්ඛා ජරාපි දුක්ඛා ව්‍යාධිපි දුක්ඛා මරණම්පි දුක්ඛං අප්පියෙහි සම්පයොගො දුක්ඛො

පියෙහි විප්පයොගො දුක්ඛො යම්පිච්ඡං න ලභති තම්පි දුක්ඛං සඞ්ඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා'...” (Now this, bhikkhus, is the noble truth of suffering: birth is suffering, aging is suffering, illness is suffering, death is suffering; union with what is displeasing is suffering; separation from what is pleasing is suffering; not to get what one wants is suffering; in brief, the five aggregates subject to clinging are suffering). **දුක ඇතිවීම යනු තණ්හාවය:** යළිඋපත ඇති කරන, කාමය හා ඒ පිළිබඳ ඇල්ම ඇති, ඒතැන හා මේ තැන සතුට සොයායන, ඒ ඒ භවයන් හි ඇල්ම ඇති කරන තණ්හාවය: කාමතණ්හාවය, භවතණ්හාවය, විභව තණ්හාවය:

“ ඉද ඛො පන භික්ඛවෙ, දුක්ඛසමුදයො අරියසච්චං: 'යායං තණ්හා පොනොභවිකා නන්දිරාගසහගතා තත්‍ර තත්‍රාභිනන්දිනී, සෙය්‍යථීදං: කාම තණ්හා භවතණ්හා විභවතණ්හා'...” සටහන්: * කාමතණ්හාව: කාම වස්තූන් පිළිබඳ ඇති ඇල්ම **භවතණ්හාව: ශාශ්වත දිට්ඨි සහගත තණ්හාවය- සසර පැවැත්ම ගෙනයාමට ඇති ඇල්ම **විභවතණ්හාව: සහමුලින්ම නැතිවීමට ඇති ඇල්ම- උච්චේද දිට්ඨි සහගත තණ්හාවය. (Now this, bhikkhus, is the noble truth of the origin of suffering: it is this craving which leads to renewed existence, accompanied by delight and lust, seeking delight here and there; that is, craving for sensual pleasures, craving for existence, craving for extermination). **මූලාශ්‍ර:** වින.පි: මහාවග්ග: 1: 22 : පි. 101, සංයු.නි: (5-2): සච්චසංයුත්ත: 12.2.1 ධම්මචක්ක ප්පවත්තන සූත්‍රය, පි. 294, ESN: 56: Saccasamyutta: 11.1 Setting in Motion the Wheel of the Dhamma, p. 2276.

▼ **සළායතන නිසා දුක ඇතිවේ:** අභ්‍යන්තර සළායතන 6 ක්‍රියාත්මකවීම දුක ඇතිවීමය: ඇසෙහි, කණෙහි, නාසයෙහි, දිවෙහි, කයෙහි, සිතෙහි යම් ඉපදවීමක්, පැවැත්මක්, නිපදවීමක්, පහළවීමක් වේ නම් එය දුක ඇතිවීමය, රෝගයන්ගේ ඇතිවීමය, ජරාමරණය පහළවීමය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

“යො භික්ඛවෙ චක්ඛුස්ස... සොතස්ස... ඝානස්ස... ජිව්හාය...කායස්ස... මනස්ස උප්පාදොඨිති අභිනිබ්බත්ති පාතුභාවො, දුක්ඛස්සෙසො උප්පාදො රොගානං ඨිති ජරාමරණස්ස පාතුභාවො”. සටහන්: ඉපදවීම යනු නිමිති ගැනීම: ඇසෙන් රූප, කණෙන් ශබ්ද ආදී වශයෙන්. **සළායතන සමනය වීම දුක නිමාවීමය:** ඇසෙහි, කණෙහි, නාසයෙහි, දිවෙහි, කයෙහි, සිතෙහි යම්, නිරෝධයක්, සමනයවීමක් (වූපසම), රෝග නැතිවීමක්, ජරාමරණය අවසන්වීමක් වේනම් එය දුක නිමාවීමය. **බාහිර නිමිති නිසා දුක ඇතිවේ:** බාහිර නිමිති -අරමුණු 6:රූපයේ, ශබ්දයේ, ගඳසුවඳේ, රසේ, පහසේ, සිතුවිලි වල යම්, යම් ඉපදවීමක්, පැවැත්මක්, නිපදවීමක්, පහළවීමක් වේ නම් එය දුක ඇතිවීමය, රෝගයන්ගේ ඇතිවීමය, ජරාමරණය පහළවීමය. **බාහිර නිමිති සමනය වීමෙන් දුක නිමාවේ:** රූපයේ, ශබ්දයේ, ගඳසුවඳේ, රසේ, පහසේ, සිතුවිලි වල යම්, නිරෝධයක්, සමනයවීමක් (වූපසම), රෝග නැතිවීමක්, ජරාමරණය අවසන්වීමක් වේනම් එය දුක නිමාවීමය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතන වගග: 1.2.9 හා 1.2.10 උප්පාද සූත්‍ර, පි. 54, ESN: 35: Salāyatanasamyutta: 21.9 & 22.10 Arising of suffering, p. 1224.

▼**සයඅංග පිලිබඳ ඇල්ම ප්‍රහීණය දුකින් මිදීමය**-Terminating the pleasures for six factors is end of suffering: පස්කම් සැපය (පංචකාම ගුණ) හා මනස යන සයඅංග -ආයතන පිලිබඳ ඇති ඇල්ම දුරු කර ගැනීම දුකෙන් මිදීමය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

"පඤ්ච කාම ගුණාලොකෙ මනොඡට්ඨා පවෙදිතා එත්ථ ඡන්දං විරාජෙත්වා එවං දුක්ඛා පමුච්චති ති". බලන්න: පංචකාම ගුණ මුලාශ්‍ර:සංයු.නි: (1):සගාථවග්ග:දේවතාසංයුත්ත: 1.3.10 එණිජන්ඝ සූත්‍රය, පි. 58, ESN: 1: Devatasamyutta: 30.10 Antelope Calves, p. 93.

▼**දුක කෙරෙහි නිබිද්දාව ඇතිකරගැනීම**-:ඒ සඳහා ඇති පිළිවෙත 6 ආකාරය: 1) **දුක දත යුතුය**- Suffering should be understood.ජාතිය-උපත... ජරාව-මහළුවීම... ව්‍යාධිය-ලෙඩවීම... මරණය... ශෝකය... පරිදේව-විලාපදීම... දුක්වේදනා...දොම්නස, උපායාස, කැමති දේ නොලැබීම දුකය. කෙටියෙන් පවසන්නේ නම් , පංච උපාදාන ස්කන්ධයම දුකය.

"ජාතිපි දුක්ඛා ජරාපි දුක්ඛා ව්‍යාධිපි දුක්ඛා මරණම්පි දුක්ඛං සොක පරිදෙව දුක්ඛදොමනස්සුපයාසපි දුක්ඛා යම්පිච්ඡං න ලභති තම්පි දුක්ඛං, සඞ්ඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා"

2) **දුකේ නිදාන සම්භවය (උත්පත්ති කරුණ) දත යුතුය** (the source and origin of -Suffering should be understood) තණ්හාව දුකේ නිදානයය.

3) **දුකේ විවිධත්වය** (වෙමත්තතාව) දත යුතුය (the diversity of Suffering be understood). අධිමාත්‍රදුක (extreme suffering) අල්පමාත්‍රදුක (slight suffering) සෙමින් පහවෙන දුක (දන්ධවිරාගී -suffering that fades away slowly) ඉක්මනින්ම පහවෙන දුක (ක්ෂිප්‍රවිරාගී -suffering that fades away quickly).

4) **දුකේ විපාකය දත යුතුය** (the result of suffering should be understood): දුකේ විපාක දෙආකාරය: සම්මෝහ විපාක- දුකට පැමිණි කෙනක් විලාප කියමින්, සෝකකරමින් සිහිමුලාවට පත්වේ. පර්යේෂණ විපාක; දුකට පත් කෙනක්, ඒ දුක නැතිකර ගැනීමට කවරෙක් පිහිට වේද කියා සොයයි. 5) **දුක්ඛ නිරෝධය දත යුතුය** (the cessation of suffering should be understood) තණ්හාවේ නිරෝධය, දුක්ඛ නිරෝධයය. 6) **දුක්ඛ නිරෝධගාමිණි ප්‍රතිපදාව දත යුතුය දත යුතුය** (the way leading to the cessation of suffering should be understood) එනම්, ආරියඅටමගය. මේ කරුණු 6 යහපත් ලෙසින් දන්නා ආරිය ශ්‍රාවකයා, නිබ්බෙදික බ්‍රහ්මචරියාවවු දුක්ඛ නිරෝධය දන්නේය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.2.1.9 නිබ්බේධිකසූත්‍රය,පි.220,EAN:6: 63.9 Penetrative,p.355.

▼ **අනභිනිවෘතිය**-යළි උපතක් නොවීම දුක නැතිවීයාමය. **බලන්න**: අභිනිවෘතිය.

▼ **අභිඥෙයිය ධර්මතා** ඇතිකර ගැනීම දුක කෙළවර කරගැනීමේ මගය. **බලන්න**:අභිඥෙයිය ධර්ම.

▼**පංචඋපාදානස්කන්ධය** මගේ යයි අභිනන්දනය නොකරන්නේ නම් ඔහු දුකින් මිදී ඇත. **බලන්න:** අභිනන්දනය.

▼**ආයතන** ඇතිවීම දුකය. **බලන්න**:ආයතන.

▼ **දුක ගෙනදෙන** මග (කෘෂ්ණමග) වැරදි මගය. **බලන්න**:සුඛ මාර්ගය-දුක්ඛ මාර්ගය.

▼ **දුකට මුල** නම් තණ්හාවය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි (3): ඛන්ධසංයුත්ත: භාරවග්ග: 1.1.3.10 අඝමූල සූත්‍රය, පි.84

▼ **දුක** යනු සසර ගමනය. **බලන්න**:සුඛ හාදුක.**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.2.5 පඨම සුඛ සූත්‍රය, පි. 246, EAN:10: 65.5 Happiness 1,p. 519.

▼ **අටලෝදහම** යථා ලෙසින් අවබෝධ කිරීමෙන් දුක අවසන්කරගත හැකිය. **බලන්න**: අටලෝදහම. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.7. ප්‍රථම මහාපඤ්හ සූත්‍රය, පි. 116, EAN: 10: 27.7 Great Questions -1, p. 503.

▼**දුක අවබෝධය විමුක්තිය පිණිසය**: දුක, යථා පරිදි අවබෝධ කරගැනීම විමුක්තිය පිණිසය.

"රූපං භික්ඛවෙ දුක්ඛං,වෙදනා ... සඤ්ඤා... සඞ්ඛාරා... විඤ්ඤාණං දුක්ඛං. එවං පස්සං ...සුතවා අරියසාවකො රූපස්මිම්පි ...වෙදනායපි... සඤ්ඤායපි... සඞ්ඛාරෙසුපි... විඤ්ඤාණස්මිම්පි නිබ්බින්දති. නිබ්බින්දං විරජ්ජති, විරාගා විමුච්චති, විමුත්තස්මිං විමුත්තමිති ඤාණං හොති: ඛීණා ජාති වුසිතං බ්‍රහ්මචරියං කතං කරණියං නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාතීති" .රූපඋපාදානස්කන්ධය...වේදනා... (මුළු පංච උපාදානස්කන්ධයම) දුක යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ඒ දැක කළකිරීම ඇතිකරගන්නා ආරිය ශ්‍රාවකයා, ඒවාට නොඇලී විමුක්තිය ලබා ගනී. **බලන්න**:අනත්තලක්ඛණ සූත්‍රය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනසංයුත්ත: අනිත්‍ය වග්ග**:** 1.1.2.2 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි. 66, ESN:35: Salayatanasamyutta: 13.2 Impermanent, p. 1018.

▼**පංච උපාදානස්කන්ධයම දුකය**: තණ්හාවෙන් පංච උපාදානස්කන්ධය, මමය, මගේය, මගේ ආත්මය (මමංකාරය) යයි අල්වාගැනීම දුකය. එම තණ්හාව දුරුකර ගත යුතුය. ඒ සඳහා ඇති පටිපදාව නම් ආරිය අටමගය.**සටහන**: පංචඋපාදානස්කන්ධයම දුක බව විදසුන් නුවණින් දැනගනිම අරහත්වය ලැබීම බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: සංයු.නි: (3) ඛන්ධසංයුත්ත:අනිච්චවග්ග. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: 1.3.1.2 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි. 302, ESN: 22: Khanda samyutta: 104.2 suffering, p. 1096.

▼**සතර මහා ධාතු දුකය**: සතර මහා ධාතු (මහාභූත) ඇතිවීම, ඒවාට ඇලීම දුකයයි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ධාතුසංයුත්ත: 2.4.5, 2.4.6 . 2.4.7 සූත්‍ර, පි. 291, ESN:14: Dhatusamutta: 34.5, 35.6, 36.7 suttas, p. 778.

▼ **යළිඋපත නිසා දුක ඇතිවේ**: සැරියුත් මහා තෙරුන්, වදාළේ යළි උපත දුක බවය. යළි උපතක් නැතිනම් දුක් විඳීමක් නොමැත. යළි උපතක් ඇතිවිට දුක ඇතිවීම අපේක්ෂා කළයුතුවේ. ශීතය, ග්‍රීෂ්මය, බඩගින්න, පිපාසය, මළපහකිරීම, මුත්‍රාපහකිරීම, ගින්නෙන් අපදාවීම, පොලු, පිහි, වලින් අපදාවිම, නැදෑ මිතුරන්ගේ බැණුම් ඇසීමට සිදුවීම ආදිය දුකකි. එහෙත්, යළිඋපතක් නොවේ නම් පෙරකී දුක් ඇතිනොවේ. එය සැපයකි. **බලන්න**:යළි උපත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.2.5 පඨම සුඛ සූත්‍රය, පි. 246, EAN:10: 65.5 Happiness 1,p. 519**.**

▼ **දුක කෙළවර කිරීම**: දුක කෙළවර කරගැනීමට පිහිටවන ධර්මතා 10 ක් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ඒ එක් ධර්ම කරුණක්, යහපත් ලෙසින් දන්නා දකිනා භික්ෂුවට දුක අවසන් කර නිවන සාක්ෂාත් කරගත හැකිවේ: **1**සියලු සත්ත්‍වයෝ අහාරනිසා පෝෂණයවේ **2** නාමරූප **3** ත්‍රිවිධ වේදනා **4** සිව් ආකාර (ආහාර) පෝෂණය **5** පංච උපාදාන ස්කන්ධය **6** සළායතන **7** විඥාණය ස්ථාන හත **8** අටලෝදහම **9** සත්ත්වාවාස නමය **10** දස අකුසල්. **බලන්න**: මහා දස ධර්ම ප්‍රශ්න.**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.7. ප්‍රථම මහාපඤ්හ සූත්‍රය,පි. 116 ,EAN: 10: 27.7 Great Questions -1, p. 503.

▲ **දුක්ඛානුපස්සී**- Mindful reflection of suffering: මෙය අනුසති භාවනාවකි. සැදැහැයෙන් පැවිදිවූ කුල පුත්‍රයන්ට සුදුසු භාවනාවක් යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. පංච උපාදානස්කන්ධයේ දුක මෙනෙහි කරමින් කරන භාවනාවකි, එම අනුසතිය යහපත් ලෙස දියුණු කරගැනීමෙන් සියලු දුකෙන් මිදේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (3) ඛන්ධසංයුත්ත:කුක්කුලවග්ග: 1.3.4.13 දුක්ඛානුපස්සී සූත්‍රය, පි.348.

▼ **දුක්ඛානුපස්සී** වඩන ලෝකයාට ආහුණෙය්‍යා, පාහුණෙය්‍යා වන උතුම් පුද්ගලයන් 7 ක් ගැන මෙහි විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:අනුසයවග්ග: 7.1.2.7 දුක්ඛානුපස්සී සූත්‍රය, පි.318.

▲ **දුක්ඛ ආරිය සත්‍ය**-Dukka Ariya saccha: චතුරාර්යසත්‍යයේ පළමු සත්‍යයය. **බලන්න**: චතුරාර්යසත්‍ය

▲ **දුක්ඛ සමුදය ආරියසත්‍ය-**Dukkasamudaya Ariya saccha: දුක ඇතිවීම මින් පෙන්වා දේ. **බලන්න**: චතුරාර්යසත්‍ය

▲**දුක්ඛ නිරෝධ ආරියසත්‍ය-**Dukka nirodha Ariya saccha: දුක නැතිවීම මින් පෙන්වා දේ. **බලන්න**: චතුරාර්යසත්‍ය

▲**දුක්ඛ නිරෝධ ගාමිණී පටිපදා ආරියසත්‍ය-**Dukka nirodhagaamini patipada Ariya saccha: දුක නැතිකිරීමේ ප්‍රතිපදාව මින් පෙන්වා දේ. **බලන්න**: චතුරාර්යසත්‍ය,ආරියඅටමග.

▲ **දුකඉන්ද්‍රිය**-Duka indriya: ඉන්ද්‍රිය 22න් එක් ඉන්ද්‍රියක් ලෙස දුක ඉන්ද්‍රිය පෙන්වා ඇත. **බලන්න**:ඉන්ද්‍රිය.

▲ **දුක්බුද්‍රය ධම්ම**- Dukkhudraya Dhamma : දුක්බුද්‍රය ධම්ම (දුකගෙනදන) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: ප්‍රාණඝාතය. සොරකම-අදත්තාදනය, කාමයේ වරදවා හැසිරීම- කාමමිථ්‍යාචාරය, මුසාවාදය, පිසුණාවාචය, පරුෂාවාචය, සම්ප්‍රප්‍රලාප, ලෝභය, ව්‍යාපාදය, මිථ්‍යා

දිට්ඨිය. මේවා මිථ්‍යා දස ධම්ම, මිථ්‍යාමග ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** අං.ගු.නි: (6) 10 නිපාත: සාධුවග්ග: 10.4.3.10 දුක්ඛුද්‍රය සූත්‍රය, පි.534.

▲ **දුක්ඛධම්මය-** Nature of suffering:දුක්ඛධම්මය යනු දුකේ ස්වාභාවයය. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

"රූපය...වේදනාව...සංඥාව...සංඛාර...විඥානය දුක් ස්වභාවය ඇත්තේය" (Form...Feeling … Perception … Volitional formations … Consciousness is of a painful nature). **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (3): ඛන්ධවග්ග: රාධසංයුත්ත: 2.2.6 දුක්ඛධම්ම සූත්‍රය, පි.382, ESN: Radhasamyutta: 16.6 Painful nature, p. 1123.

▲**දුක්වේදනා-**Dukvedana: දුක් වේදනා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කායික වේදනාය. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ වේදනා, ඉන්ද්‍රිය.

▲ **දුකින් විසීම හා සැපෙන් විසීම-** Dwell in suffering & dwell in happiness: දුකින් වාසය කිරීමට හේතුවන ධර්මතා : ක්‍රෝධය, උපනාහය, මකඛය, පළාසය, ඊෂ්‍යාව, මසුරුබව, මායාව , සටකපටබව, අහිරිකය හා අනොත්තප්පය. මේ කෙළෙස් ඇති පුද්ගලයා දුකසේ වාසය කරණ කෙනෙක්ය. එහෙත්, ඒවා අත හැර: අක්‍රෝධය, අනුපනාහය, අමක්ඛය, අපළාසය, අනීෂ්‍යාව, නොමසුරු-මසුරු නැතිකම, අමායාව, සටකපට නැතිබව, හිරි හා ඔත්තප්ප ආදී කුසල ධම්ම ඇතිකර ගන්නේ නම් ඔහු සැපසේ වාසය කරණ කෙනෙකි. **මූලාශ්‍ර**: අං.ගු.නි: (1) 2 නිපාත: ක්‍රෝධ වග්ග-සූත්‍ර,පි. 226, EAN:2: XVI Anger: Suttas, p. 73.

▲ **දුකකථා කථා-** Dukkatha katha: දුකකථා කථා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කිසියම් කතාවක් නිසා අසතුටට පත්වීම, අප්‍රසාදය ඇතිවීම හා කතා කරන කෙනා ගැන කිපීමට පත්වීමය. 1) අශ්‍රද්ධාවත් කෙනෙකුට ශ්‍රද්ධාව ගැන කතාකිරීම 2) දුසිල්වත් කෙනෙකුට ශීලය ගැන කතාකිරීම 3) අල්පශ්‍රැත (අඩු දැනුම) කෙනෙකුට බහුශ්‍රැතබව ගැන කතාකිරීම 4) මසුරු කෙනෙකුට ත්‍යාගශීලිබව ගැන කතාකිරීම 5) ප්‍රඥාව නැති කෙනෙකුට ප්‍රඥාව ගැන කතාකිරීම. **බලන්න**: සුකථා කථා. **මූලාශ්‍ර**: අං.ගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.4.1.7 දුකකථා සූත්‍රය, පි. 316, EAN: 5: 1567.7 Wrongly Addressed Talk, p. 288.

▲ **දුකඛාපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා -** Practice that is painful with sluggish direct knowledge: ආධ්‍යාත්මික මාර්ගය වඩා ගැනීම පිණිස අනුගමනය කරන ප්‍රතිපදා 4 න් එකකි. අවබෝධය කල්ගතවන, දුක් පිළිවෙතය. **බලන්න:** සතර මාර්ග ප්‍රතිපදා.

▲ **දුකඛාපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා-** practice that is painful with quick direct knowledge: ආධ්‍යාත්මික මාර්ගය වඩා ගැනීම පිණිස අනුගමනය කරන ප්‍රතිපදා 4 න් එකකි. අවබෝධය ඉක්මන්-ක්ෂණික, එහෙත් පිළිවෙත දුකය. **බලන්න:** සතර මාර්ග ප්‍රතිපදා.

▲ **දුක්විපාක-** Dukvipaka: දුක් විපාක ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තුන් දොරින් අයහපත් ක්‍රියා කිරීම නිසා මෙලොව හා පරලොව විඳීමට සිදුවන දුක් වේදනාය. දුක්ඛ විපාක ධර්මය නම් මිථ්‍යාදිට්ඨිය මුල් කරගත් මිථ්‍යාමගය. **බලන්න**: කම්ම. **මූලාශ්‍ර:** අං.ගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.3.4.112

දුක්විපාක සූත්‍රය, පි. 472, EAN:10: 135.2 The Noble Dhamma, p. 548.

දග

▲ **දාගැබ**-Dagaba: උතුම් පුද්ගලයන් සිහිපත් කිරීමට, වන්දනා මාන කිරීම පිණිස බෞද්ධයන් සදා ඇති ථූප ආදිය දාගැබ් ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **බලන්න**: ස්තූප.

▲**දුගතිය**-bad destinations: දුගතිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අයහපත් කර්ම විපාක ඵල දීම පිණිස -දුක්විඳීමට සිදුවන, යළි උපත ලබන නරක ස්ථානයන්ය: නිරය, තිරිසන්ලෝකය, ප්‍රේත ලෝකය, අසුරනිකාය ආදීයය. කෙනක් තුන්දොරින් අකුසලක්‍රියා කරන්නේනම්, මිථ්‍යාදිට්ඨිය ඇත්නම් ඔහු ගේ යළි උත්පතිය දුගතියය. **බලන්න**: සතර අපාය, අසුරනිකාය, ප්‍රේත, තිරිසන්ලෝකය, නිරය. **සටහන**: බරපතල අකුසල නිසා කෙනක් දුගතියේ- අවීචිනිරයේ බොහෝ දුක් විඳී. **බලන්න**: අවීචිනිරය. **මූලාශ්‍ර**: අං.ගු.නි: (2) 4 නිපාත: කම්ම වග්ග සූත්‍ර, පි. 468, EAN:4: Kamma: p. 227, අං.ගු.නි (1) 3 නිපාත: දේවදූතවග්ග: 3.1.4.6 සූත්‍රය, පි. 292, EAN:3: Divine Messengers: 36. 6 Messengers, p.92, මනි: (3) 3.3.10, දේවදූත සූත්‍රය, පි. 400, EMN:130: The Divine Messengers, p.941.

▼**දස අකුසල** කිරීම නිසා දුගතියේ යළි උපත සකස්වනබව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අං.ගු.නි:(6):10 නිපාත: ජානුසොණි වග්ග: 10.4.2.10,චුන්ද සූත්‍රය**,** පි.508, EAN: 10: Jāṇussoṇī: 176.10, Cunda,p.553.

▼**අයහපත් ධර්ම චරියාව -අධම්ම චරියා, දුගතියට මගකි.මූලාශ්‍ර**:අං.ගු.නි:(6):10 නිපාත: කරජකාය වග්ග:10.5.1.10. අධම්ම චරියා සූත්‍රය, පි.588, EAN: 10: 220.10 Conduct contrary to the Dhamma, p.561

▼**සතර ධර්මය** ඇති ආරිය ශ්‍රාවකයා (සෝතාපන්න) සියලු දුගතියෙන් මිදී ඇත. **මූලාශ්‍ර**:සං.යු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සෝතාපත්තිසංයුත්ත:11.2.4 දුග්ගති සූත්‍රය, පි.196, ESN:55 Sithapatthisamyutta:14.4.Bad destination, p.2200.

▼**ඉවසීම නැතිකම**, ක්‍රෝධය, අමනාපය, හිරිඔතප් නැතිවීම, උපකෙළෙස නිසා ඇතිවන කෙළෙස්, කෙනෙක් දුගතියට පත්කරයි. ආර්යන්ට නින්දා කිරීමද (ආර්යඋපවාදය) දුගතියට හේතුවේ. **බලන්න**: අක්ෂාන්තිය, ආර්ය උපවාද, ක්‍රෝධ, අමනාපය, අහිරිකය හා අනොත්තප්පය, උපකෙළෙස.

▲**දුගීබව**-Poverty: දුගීබව-දිළිඳුබව-දුප්පත්කම- දළිද්ද, කාමභෝගී ලෝකයාට දුකකි. ණයගැතිබව, දුගීබවට හේතුවේ. **බලන්න**: කම්ම, ඉණ,දළිද්ද **සටහන්**: * මසුරුකම, ලෝභය නිසා කෙනෙක් මතු භවයේ දී දුගීබවට පත්වේ. ** මිනිස්ලොව දී කෙනෙක්, පූජා කලයුතු ශ්‍රමණ බ්‍රහ්මණ ආදී උතුමන්ට පූජා නොකිරීම -දන්නොදීම දුගී බවට හේතුවකි: **බලන්න**: මනි: (3): 3.4.5 චූලකම්ම විභංග සූත්‍රය, පි. 448. ** කාම භෝගීවීම නිසා මිනිසුන් දිළිඳු බවට පත්වේ. **බලන්න:** කාමභෝගී

පුද්ගලයෝ. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත:ධම්මිකවග්ග: 6.1.5.3 ඉණසූත්‍රය, පි.138.

දඟ

▲ **දැඟුල් නුවණ-** Two finger wisdom: එක්සමයක මාරයා, සෝමා තෙරණිය අසලට පැමිණ දැඟුල් නුවණ ඇති ස්ත්‍රීන්ට උත්තම බව ලබාගැනීමට නොහැකිය යයි පවසා ඇත. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:2:සෝමා තෙරණිය,පි.10 **සටහන:** කාන්තාවන්, බත් පිසනවිට, ඇඟිලි දෙකක් ඔබා බත් පිසි තිබේද යයි බලන නිසා සාමන්‍ය සමාජයේ දැඟුල් නුවණ, කාන්තවකගෙ ප්‍රඥාව දක්වීමට යොදාගෙන ඇත.

දඝ

▲ **දීඝ චාරිකා-** Lengthy Wandering: දීඝ චාරිකා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සංඝයා ධර්ම මාර්ගය වඩාගැනීම පිණිස, ගිහියන්ට ධර්මය දේශනා කිරීම පිණිස යන දුර ගමන්ය. ලෝකයාගේ සුවය සැපය පිණිස දහම් චාරිකාවල යෙදීමට බුදුන් වහන්සේ සිය ශ්‍රාවකයන්ට අනුසාසනා වදාළහ. නියම අරමුණ නොමැතිව, නුසුදුසු අවස්ථාවේ (අවස්ථිත), චාරිකාවේ යෙදීමෙන් විපත්-ආදීනව ඇතිවෙන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) නොඇසූ ධර්මය ඇසීමට නොලැබීම 2) ඇසූ ධර්මයේ නො පැහැදිලි තැන් පිරිසිදු කරගැනීමට නොහැකිවීම 3) ඇසූ ධර්මය පිලිබඳව විසාරද නොවීම 4) දරුණු රෝගාබාධ ඇතිවීම 5) මිත්‍රයන් නොසිටීම 6) මෙතක් නො ලැබූ අධිගමය නොලැබීම 7) ලැබූ අධිගමයක් ඇත්නම් එය වැටියාම 8) තමන් යම් අධිගමයක් ලැබුවේ නම් ඒ පිලිබඳ ස්ථිර බව- විසාරද බව නොමැතිකම. එහෙත්, අවස්ථානුරූපව (සමවස්ථිත) චාරිකාවේ යෙදන සංඝයාට එම කරුණු ඇති නොවීම නිසා චාරිකාවේ යහපත් ප්‍රතිඵල - ආනිසංස ලබා ගත හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත, 5.5.3.1 හා 5.5.3.2 දීඝචාරික සූත්‍ර, පි. 438, EAN:5 : 221.1 & 222.2 Lengthy wanderings, p. 307.

▲ **දීඝායු උපාසක-**Digayu upasaka: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲**දීඝජානු කෝලිය පුත්‍ර-**Dighajanu Koliyaputtha: බලන්න: උපග්‍රන්ථය:3

▲**දීඝනක පරිබ්‍රාජක-**Diganaka paribrajaka: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය: 3

▲ **දීඝපරාජන යක්සෙනවි-Dighaparajana Yakka:** අනුරුද්ධ, නන්දිය හා කිම්බිල තෙරුන්, අරහතත්වයට පත්වීම ගැන මෙතුමා බුදුන් වහන්සේට පැවසීම පිලිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:නන්දිය තෙර.

දඩ

▲**දැඩි ආශාව-** strong desires: මෙය ලෝභය, අබිජ්ජා, මහේච්ඡතාවය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. අකුසලයකි. **බලන්න**: ලෝභය, ත්‍රිවිධ ධම්මතා.

දට

▲**දට්ඨබ්බං** -To see: දට්ඨබ්බං යනු දැකිමය -ධර්මයට අනුකූලව දැකීමය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, ධර්මතා පිලිබඳ යථාබව - ඇත්ත ඇති සැටියෙන් දැකිය යුතු බවය. එමගින්, සත්‍ය අවබෝධ වේ. **බලන්න**: යථාභූතඥානය.

▼ ත්‍රිවිධ වේදනා දැකිම පිළිබඳව **බලන්න**: සංයු.නි: සළායතන වග්ග: වේදනාසංයුත්ත: සගාථාවග්ග: 1.20.5 **දට්ඨබ්බ සූත්‍රය.**

▼**පංචඋපාදානස්කන්ධය,සළායතන හා බාහිර අරමුණු** දැකීම පිළිබඳව **බලන්න**: අනත්තලක්ඛණ සූත්‍රය, ආදිත්තපරියාය සූත්‍රය.

▼ **ශ්‍රද්ධා ඉන්ද්‍රිය ආදීවූ ඉන්ද්‍රිය 5** දැකිම පිළිබඳව **බලන්න:** සංයු.නි: මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත: 4.1.8 **දට්ඨබ්බ සූත්‍රය.**

▲**දිට්ඨි:** පාලි: **දිට්ඨි**- Views: දිට්ඨි යනු මිනිසුන්තුල ඇති විවිධ මත, විශ්වාස, දර්ශන (දැකීම), අදහස්, ආකල්ප ආදියය. ධර්මයට අනුව ඇති කරගතයුතු දිට්ඨිය නම් සම්මා දිට්ඨියය. සම්මා දිට්ඨිය තිබීම සසරින් ගැලවීමට මගය, මිථ්‍යා දිට්ඨිය සසර ගමන දික් කරයි. **සටහන:** දිට්ඨි පිලිබඳ වැඩිවිස්තර පිණිස බලන්න:ම.නි: (1) චූළ වෙදල්ල සූත්‍රය**,** ම.නි: (2) මහාමාලුන්කය සූත්‍රය හා අග්ගිවච්චගොත්ත සූත්‍රය**,** ම.නි.(3) පඤ්චත්තය **සූත්‍රය**, දීඝ.නි: (1) බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රය.

▼**අලාමක දිට්ඨි අනර්ථය පිණිසවේ**: අලාමක දිට්ඨි නිසා කුසල් සිතක් ඇති නොවේ. එම දිට්ඨි: 1) වැඩදායක නොවේ 2) මගබඹසරට මුල් නොවේ 3) නිර්වේදය පිණිස නොවේ 4) විරාගය පිණිස නොවේ 5) නිරෝධය පිණිස නොවේ 6) උපසමය-කෙළෙස් හැර දැමීම පිණිස නොවේ 7) අභිඥාණය- විශේෂ දැනුම පිණිස නොවේ 8) සම්බෝධිය පිණිස නොවේ 9) නිවන- සසරින් ගැලවීම පිණිස නොවේ. එම නිසා, යමක් ගැන සිතන්නේ නම් චතුසත්‍ය මෙනෙහි කරන්න, විරිය වඩා නිවන ලබා ගැනීමට කටයුතු කරන්න යයි බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට අවවාද කර ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2):මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.1.8 චින්තා සූත්‍රය, පි. 290, ESN: 56: Sacchasamyutta: 8.8 Reflection, p. 2272.

▼ **පහකරගත යුතු දිට්ඨි** :අපණ්ණක ධර්මය-දුකින්මිදීමේ මග-වඩාගැනීම පිණිස පහකරගතයුතු දිට්ඨි හා මත: **1) ශුන්‍යවාදය/ නාස්තික දිට්ඨි** **(**doctrine of nihilism 2) **අකිරියවාදය (**The doctrine of non-doing) ක්‍රියාවන් පිළිනොගැනීම 3) **අහේතුක වාදය**- හේතුඵල ධර්මය පිළිනොගැනීම (doctrine of non-causality) 4) **අරූප බ්‍රහ්ම ලෝක නැතය යන පිළිගැනීම 5) භව නිරෝධය- නිවන පිළිනොගැනීම.** **බලන්න:** අපණ්ණක ධර්මය. **සටහන:** ඉහත මත පිලිබඳ වැඩිදුර විස්තර පිණිස **බලන්න**: දීඝ.නි: ශ්‍රමණඵල සූත්‍රය. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (2): 2.1.10 අපණ්ණක සූත්‍රය, පි.124, 2.1.1 හා කන්දරක සූත්‍රය පි. 18, EMN: 60: Apaṇṇaka Sutta- The Incontrovertible Teaching, p. 478 & EMN: 51: Kandaraka Sutta, p. 425.

▼ **දිට්ඨි පහකර ගැනීමේ ක්‍රමය**: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

“ ලෝකය හෝ ආත්මය පිළිබඳව නොයක් ආකාර දිට්ඨි උපදියි. යම් දෙයක් ආශ්‍රිත එම දිට්ඨි ඇතිවෙන්නේ නම්, එහි ලැග සිටින්නේ නම්, ඒවා භාවිතා කරන්නේ නම්, ඒ බව යථා නුවණින් යුතුව දැකිය යුතුය

(යථාභූත ඥානයෙන්): **'මෙය මගේ නොවේ, මෙය මම නොවේ, මෙය මගේ ආත්මය නොවේ ය'** යි දැකීමෙන් එම දිට්ඨි පහ කර ගත හැකිය, විසිකර දැමිය හැකිය" (... as to those various views that arise in the world associated either with doctrines of a self or with doctrines about the world: if [the object] in relation to which those views arise, which they underlie, and which they are exercised upon is seen as it actually is with proper wisdom thus: 'This is not mine, this I am not, this is not myself,' then the abandoning and relinquishing of those views comes about). **සටහන්**: * අටුවාවට අනුව 'යම් දෙයක්' ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පංචස්කන්ධය ය. එනම්, ජීවත්වන පුද්ගලයෙක්: රූපය, වේදනාව, සංඥාව, සංස්කාර හා විඥානය යන ස්කන්ධ 5 තමායයි - පුද්ගලයෙක් යයි සැලකීමය. ** එම ප්‍රකාශයෙන් පෙන්වා ඇත්තේ: පංචස්කන්ධය, ආත්මය නොවේ (මගේ නොවේ ආදී) යයි විදසුන් නුවණ පහළ වන්නේ සෝතාපත්ති මගඵල සාක්ෂාත් කරගැනීමෙන් බවය. **බලන්න**:EMN: notes: 104 & 105, p. 1072. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි:(1): 1.1.8 සල්ලේඛ සූත්‍රය, පි. 111, EMN: 8 Effacement, p. 108.

▼ **බුද්ධ අනුගාමිකයන්ගේ දිට්ඨිය**:අන්‍ය ආගමික පිරිසක් විමසනු ලදුව අනේපිඬු (අනාථපිණ්ඩික) මහසිටානන්, බුදුන් වහන්සේගේ ධර්මය අනුගමනය කරන කෙනෙක් ලෙසින් තමා දරන දිට්ඨිය මෙසේ පෙන්වා ඇත: **1)** අන්‍ය ආගමිකයන් දිට්ඨි 10 ක් දැරීමට හේතුව එම කරුණු පිළිබඳව අයෝනිසෝ මනසිකාරයෙන් බැලීම හෝ වෙනත් කෙනක් පැවසූ දෙයක් නිසා මතයක් ඇති කරගැනීම නිසාය:

'දැන් ඒ දිට්ඨි ඇතිවී තිබේ, එය හෙතුභූතය (හෙතුවක් නිසා ඇතිවිය), චේතනා නිසා ඇතිවිය, හේතුඵල සම්බන්ධයක් නිසා හටගෙන ඇත, එනිසා, ඒවා අනිච්ච ස්වභාවය දරයි. අනිච්ච ස්වභාවය ඇති ඕනෑම දෙයක් දුකකි. මේ දුක, තමාගේ මතය යයි ඔබ හැම අල්ලා ගෙන සිටී' 2) සිටුතුමා තමා දරන දිට්ඨිය මෙසේ පවසා ඇත:

"ඇතිවූ ඕනෑම දෙයක් හේතුභූතය, චේතනා නිසා ඇතිවිය, හේතුඵල සම්බන්ධයක් නිසා හටගෙන ඇත, අනිච්චය. අනිච්චදේ දුකය. දුක ගනදෙන දේ මගේ නොවේ. මම එය නොවේ, මෙය මගේ අත්තමය නොවේ'. මේ තමා' මගේ දිට්ඨිය." **සටහන්**:* ඉන්පසුව පරිබ්‍රාජකයෝ මෙසේ ඇසූහ: "ගහපතිය, ඇතිවූ ඕනෑම දෙයක් හේතුභූතය, චේතනා නිසා ඇතිවිය, හේතුඵල සම්බන්ධයක් නිසා හටගෙන ඇත, අනිච්චය. අනිච්චදේ දුකය. මේ දුකටද ඔබ ඇලී සිටින්නේ? අල්ලාගෙන සිටින්නේ?' ** **පිළිතුර:** "භාන්තේ, ඇතිවූ ඕනෑම දෙයක් හේතුභූතය, චේතනා නිසා ඇතිවිය, හේතුඵල සම්බන්ධයක් නිසා හටගෙන ඇත, අනිච්චය. අනිච්චදේ දුකය. දුක පිළිබඳව ඇති සැටියෙන්, පැහැදිළිලෙසින්ම, ප්‍රඥාවෙන් මෙසේ දැක්කෙමි: මෙය මගේ නොවේ, මම මෙය නොවේ, මෙය මගේ ආත්මය නොවේ'. මේ තමා උතුම් ලෙසින්ම ඉන් මිදීම, එය මම අවබෝධකළෙමි".

" යං ඛො භන්තෙ කිඤ්චි භූතං සංඛතං චෙතයිතං පටිච්චසමුප්පන්නං තදනිච්චං යදනිච්චං, තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තං 'නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තාති'. එවමෙතං යථාභූතං සම්මාප්පඤ්ඤාය සුදිට්ඨං තස්ස ච උත්තරිං නිස්සරණං යථාභූතං

පජානාමිති". (Bhante, whatever has come into being and is conditioned, a product of volition, dependently originated, is impermanent. Whatever is impermanent is suffering. Having clearly seen what is suffering as it really is with correct wisdom thus: 'This is not mine; I am not this; this is not my self,' I understand as it really is the superior escape from it." ** සිටුවරයා එම සිදුවීම බුදුන් වහන්සේට පැවසූ අවස්ථාවේ, උන්වහන්සේ, සිටුවරයාට ප්‍රසංසා කොට ඔහුගේ පිළිතුරු අනුමත කළහ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(6):10 නිපාත, 10.2.5.3. කිංදිට්ඨික සූත්‍රය, පි.360, EAN:10: 93-3 View, p. 534.

▼ **අන්‍යආගමික දිට්ඨි -**Views of other sectors: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ අන්‍ය ආගමිකයන් අතර පැවති දිට්ඨි දහයකි: 1 ලෝකය සදාකාලිකය 2 ලෝකය සදාකාලිකය නොවේ 3 ලෝකය අසීමිතය, 4 ලෝකය අසීමිත නොවේ 5 ආත්මය හා කය එකමදෙයකි, 6 ආත්මය එකකි, කය වෙනත් එකකි, 7 තථාගතයන් මරණින් පසු සිටි, 8 තථාගතයන් මරණින් පසු නොසිටි,9 තථාගතයන් මරණින්පසු සිටි හා නොසිටි, 10 තථාගතයන් මරණින්පසු සිටින්නේ ද වේ නොසිටින්නේද වේ. "**සස්සතො ලොකොති වා අසස්සතො ලොකොති වා, අන්තවා ලොකොති වා අනන්තවා ලොකොති වා, තං ජීවං තං සරීරන්ති වා අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීරන්ති වා හොති, තථාගතො පරම්මරණාති වා න හොති තථාගතො පරම්මරණාති වා හොති ච න හොතිච තථාගතො පරම්මරණාති වා නෙව හොති න න හොති තථාගතො පරම්මරණාති වා**" (The world is eternal'or 'The world is not eternal' 'The world is finite' or 'The world is infinite', 'The soul and the body are the same' or 'The soul is one thing and the body another','The Tathāgata exists after death' or 'The Tathāgata does not exist after death' or 'The Tathāgata both exists and does not exist after death' or 'The Tathāgata neither exists nor does not exist after death')

සටහන: සංයු.නි (3) ඛන්ධවග්ග:දිට්ඨිසංයුත්තයේ, මේ දිට්ඨි 10 ගැන විස්තරාත්මකව පෙන්වාඇත.**මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.2.9 පඨමාරියවාස සූත්‍රය, 10.1.2.10 හා දෙවෙනි අරියවාස සූත්‍රය, පි.82-84, 10.2.5.3. කිංදිට්ඨික සූත්‍රය,පි.360, EAN:10:19.9 & 20.10 Abodes of the Noble Ones, p. 498-499, 93-3 View, p. 534.

▼ **අන්‍යආගමික දිට්ඨි 10 පිලිබඳ බුද්ධ දේශනාව**: එක් සමයක උත්තිය පරිබ්‍රාජික, දිට්ඨි 10 ගැන විමසුවිට, බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: ඒ කරුනු 10 ගැන තමන්වහන්සේ ප්‍රකාශ කර නොමැත. එයට හේතුව: " උත්තිය, මම විශිෂ්ඨ ඥානයෙන් දැන, සත්ත්වයන් විශුද්ධිය පිණිස, සෝක විලාප මැඩපවත්වා ගැනීම පිණිස, දුක්වේදනා හා දොම්නස අහවරකරගැනීම පිණිස, මාර්ග ය ලැබීම පිණිස, නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීම පිණිස, ශ්‍රාවකයනට ධර්මය දේශනා කරමි" "**අභිඤ්ඤාය ඛො අහං සාවකානං ධම්මං දෙසෙමි සත්තානං විසුද්ධියා සොකපරිද්දවානං සමතික්කමාය දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථඞ්ගමාය ඤායස්ස අධිගමාය නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායාති**"
සටහන්: * ඉන්පසුව, උත්තිය, බුදුන් වහන්සේගෙන් මෙලෙස විමසුහ:

" ගුරු ගෝතම, එසේ ... ශ්‍රාවකයනට ධර්මය දේශනා කරනවිට, මුළු ලෝකයම, එහෙමත් නැත්නම් ඉන් අඩක් නැත්නම් තුනෙනේ එක් පංගුවක් වත් නිවන් දකිනවාද?" . ඒ අවස්ථාවේදී බුදුන් වහන්සේ පිළිතුරු නොදී නිශ්බදවූහ. ** එවිට, ආනන්ද තෙරුන්, බුදුන් වහන්සේගේ නිහඬ වීම පිළිබඳව උත්තිය වැරදි ලෙසින් සිතා ඔහුට අයහපතක් වේ යයි දැන මෙසේ වදාළහ:

" උත්තිය, ඔබගේ ප්‍රශ්නය පිළිබඳව මම **උපමාවක්** කියන්නම්, සමහර නුවණැති පුද්ගලයෙක් උපමාවකින් පැවසූ විට ඒ පිලිබඳ තේරුම් ගනී: රජෙක් සතු ප්‍රාන්ත නුවරක් ඇත. එම නුවර-නගරය සවිමත් පවුරු ප්‍රාකාර, ආදියෙන් වටකර ඇත; ඇතුල්වීමට ඇත්තේ එක් දොරටුවක් පමණි. එහි දොරටුපාලකයා නුවණැති, දක්‍ෂ, බුද්ධිමත් කෙනෙකි. නුවර ප්‍රකාරය පරික්ෂා කරණ ඔහුට, බළලෙක් වැනි කුඩා සතෙකුට උවත් ඇතුළුවීමට නොහැකි, විවර නැතිබව පෙනේ. නුවරට කොපමණ සෙනගක් ඇතුළුවෙනවාද, පිට වෙනවාද යයි ගණනක් කීමට ඔහු නොදනී. එහෙත්, යම්කිසි ලොකු සත්ත්වයෙක් නුවරට ඇතුළු වෙනවානම් හෝ පිට වෙනවානම්, එම සතා නුවර දොරකඩින් ඇතුළුවී හෝ පිටවිය යුතු බව ඔහු දනී. එලෙස, උත්තිය, මුළුලොවම හෝ ඉන් අඩක් හෝ තුනෙනේ දෙකක් හෝ විමුක්ත්තියට පත්වෙනවා ද යන්න ගැන තථාගතයන්ට අදාළ නොවේ. එහෙත් තථාගතයන් මේ පිළිබඳව නියතවම දනී:

"විමුක්තිය ලැබූ හෝ ලබන හෝ මතුවට ලබාගන්නා ලෝකයේ ඕනෑම පුද්ගලයෙක් පළමුව ප්‍රඥාව දුර්වල කරන පංච නිවරණ ප්‍රහීණය කලයුතුය; ඉන්පසු සතර සතිපට්ඨානය මනාව පිහිටුවාගත් සිතකින්, නිවැරදි ලෙසින් සප්ත බොජ්ඣංග ධර්ම වැඩිය යුතුය. මේ ක්‍රමයට සත්ත්වයෝ ලෝකයෙන් නිකුත්ව (සසරින්) විමුක්තිය ලබාගති, ලබති, (මතුවට) ලබාගනි. උත්තිය, ඔබ පළමුව ඇසූ ප්‍රශ්නයම, නැවත වෙනත් ආකාරයකින්, භාග්‍යවතුන්වහන්සේගෙන් විමසූහ; එමනිසා, උන්වහන්සේ ඔබට පිළිතුරු නොවදාළහ". **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5- උපමා:ප්‍රඥාවන්ත දොරටු පාලයා, **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත, 10.2.5.5. උත්තිය සූත්‍රය,පි.374, EAN:10: 95-5 Uttiya, p.536.

▼**දිට්ඨි 10 පිළිබඳ ආනන්ද තෙරුන් ගේ ප්‍රකාශය**: එක් සමයක, කොකනද පරිබ්‍රාජක, දිට්ඨි 10 පිළිබඳව විමසූ විට, ආනන්ද තෙරුන් පැවසුවේ: තමන්හට එම දිට්ඨි නොමැතිබවය. එවිට, පරිබ්‍රාජකයා නැවත මෙසේ ඇසූහ: "එයට හේතුව එම දේ ගැන ඔබ නොදන්න නිසාද? දකින්නේ නැති නිසාද?' තෙරුන් මෙසේ වදාළහ**:**

'මිත්‍රය, මම නොදන්නවා නොවේ, නොදකිනවා නොවේ, මම දනිමි, මම දකිමි'. එසේ දන්නා දකිනා අයුරු කෙසේද? යයි පරිබ්‍රාජකයා විමසූවිට තෙරුන් මෙසේ වදාළහ:

" ඒ දිට්ඨි (10) , මනසින් ඇතිකරගත් දේය; ඒවා දිට්ඨි ඇතිකරණ පදනමය (මූලය), ඒවා දිට්ඨි ඇතිකරණ අධිෂ්ඨානමය, ඒවා සිත උන්මාදකරන දිට්ඨියන්ය, ඒවා දිට්ඨි ඇතිකරයි, ඒවා දිට්ඨි ගලවාදායි. ඒ බව මම දනිමි, දකිමි. ඒ ගැන මම දන්නා දකිනා නිසා "මම නොදනිමි නොදකිමි' යයි මම කියන්නේ මන්ද?"". **"යාවතා ආවුසො දිට්ඨිගතා යාවතා දිට්ඨිට්ඨානං දිට්ඨාධිට්ඨානං දිට්ඨිපරියුට්ඨානං දිට්ඨිසමුට්ඨානං**

දිට්ඨිසමුග්ඝාතො. තමහං ජානාමි, තමහං පස්සාමි, තමහං ජානන්තො, තමහං පස්සන්තො ක්‍යාහං වක්ඛාමි 'නජානාමි, නපස්සාමි' ති. 'ජානාමහං ආවුසො පස්සාමී'ති'' සටහන: තෙරුන්ගේ ප්‍රකශය අසා, උන්වහන්සේ ආනන්ද තෙරුන් බව දැනගත් පරිබ්‍රාජයාක මෙසේ පැවසුහ:

" ඇත්තවශයෙන්ම, මා දැන සිටියේ නැහැ, මම ඔබ වහන්සේ වැනි මහා ඇදුරුතුමෙක් ගෙන් ප්‍රශ්න අසන බව; ඒ බව දැන සිටියා නම් මෙතෙක් දුරට මම කතා කරන්නේ නැහැ. ඔබ වහන්සේ මා කමාකරන සේක්වා" **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6): 10 නිපාත: 10.2.5.6.කොකනද සූත්‍රය, පි.378, EAN: 10: 96-6. Kokanada, p. 536.

▼**බුද්ධ දේශනා පිලිබඳ අන්‍යආගමිකයන් ගේ දිට්ඨි හා මත**-Views of other sectarians on the teaching of the Buddha.: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ විසූ අන්‍ය ආගමිකයන්, බුද්ධ දේශනා පිළිබඳව මෙවැනි මත පළකර ඇත: 1) ශ්‍රමණ ගෝතම, හැම තපස්බවක්, හැම දුෂ්කරවූ තවුස්දමක් ගරහයි. 2) ශ්‍රමණ ගෝතම, සෑමදෙයක්ම අහෝසිකරන්නෙකි (වෙනයිකො -abolitionist), ඔහු නිශ්චිත ප්‍රකාස කිරීමෙන් වැලකිසිටි.**සටහන්**: ඔවුන්ගේ ඒ මත පිළිබඳව චම්පා නුවර, වජ්ජියමාහිත ගහපති මෙසේ කරුණු දක්වා ඇත: **1)** " ...භාග්‍යවතුන්වහන්සේ, හැම තපස්බවක්, හැම තවුස්දමක් ගරහන්නේ නැත. යමක් ගැරහිය යුතුනම්, උන්වහන්සේ ඒදේ ගරහති; යමක් පැසසිය යුතු නම් උන්වහන්සේ ඒදේ පසසති. ගැරහියයුතු දේ ගරහන, පැසසිය යුතු දේ පසසන ,භාග්‍යවතුන් වහන්සේ, **විභජ්ජවාදීය**, එක් පසක් පමණක් ගෙන කටයුතු නො කරන්නේය". **2)** "... භාග්‍යවතුන්වහන්සේ නියතලෙසින්ම, 'මේ කුසල ධර්මය' 'මේ අකුසල ධර්මය' යයි ප්‍රකාශකර ඇත; එලෙස, භාග්‍යවතුන්වහන්සේ, කුසල දහම කුමක්ද අකුසල දහම කුමක්ද ? යයි ප්‍රශ්න කලවිට, උන්වහන්සේ, ඒ ගැන නිශ්චිතවම පෙන්වා ඇත. උන්වහන්සේ අහෝසි කරන්නෙක් හෝ නියත ප්‍රකාශ නොකරන කෙනෙක් නොවේ". **සටහන**: වජ්ජියමාහිත ගහපතිගේ ප්‍රකාශය බුදුන් වහන්සේ අනුමත කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:10.2.5.4. වජ්ජියමාහිත සූත්‍රය,පි.368, EAN:10: 94-4 Vajjiyamāhita, p.535.

▼ **දිට්ඨි -බුදුසසුනට බාහිර** -Views external to Buddhasasana බුදු සසුනෙනේ බැහැර විවිධවූ දිට්ඨි ඇති පුද්ගලයන් අතුරින් මෙබඳු දිට්ඨියක් ඇති අය අග්‍ර බව බුදුහිමි වදාළහ:

"අතීතයෙහි නොසිටියේ නම්, වර්තමානයේ කර්ම සකස් කරන ආත්මභාවයක් විය නොහැකිය. වර්තමානයේ නොසිටීනම්, අනාගතයක් සඳහා කර්ම සකස්වීමක් නැත, අනාගතයේ ඇතිවීමක් නොවේ".එවැනි දිට්ඨියක් ඇතිකෙනෙකුට භවපැවැත්ම (සසර) පිළිබඳව පිළිකුලක් නොමැත, එසේම භවනිරෝධය පිළිබඳව ද පිළිකුලක් නැත". **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.9.ප්‍රථම කොසල සූත්‍රය,පි.134, EAN:10: The Great Chapter, 29.9 Kosala-1, p. 505.

▲ **දිට්ඨිගතවීම**-Established in views: දිට්ඨිගතවීම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මිථ්‍යාදර්ශන 2ක් ඇතිව භවයට ඇලීමය. 1) ලෝකය ශාශ්වත යන දිට්ඨිය -ආත්මය හා ලෝකය ස්ථිරයයි සැලකීම 2) උච්ඡේදවාද දිට්ඨිය (ආත්මය හා ලෝකය මරණින් මතු නැතය යයි සැලකීම). එහෙත් නුවණැස ඇති ප්‍රඥාවන්තයෝ එම අන්ත දෙක්ට නොපැමිණ, පංච

උපාදානස්කන්ධයේ යථා තත්වය අවබෝධ කර දිට්ඨිවලට නොපැමිණ සිටිති. **මූලාශ්‍රය:**බු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.2.12 දිට්ඨිගත සූත්‍රය, පි.402.

▲**දිට්ඨි අනුසය** - diṭṭhānusayo: මෙය අනුසය ධර්මයකි, විවිධ මත ගැන සිත යට පවතින කෙළෙස්ය. **බලන්න:** අනුසය.

▲**දිට්ඨි ආස්‍රව**-Ditti asrava: ආස්‍රව -ආසව 4 න් එකකි, සිත කෙළෙසන කරුණකි. **බලන්න:** ආස්‍රව.

▲ **දිට්ඨි ඔඝය-** the flood of views:සසර ඇද ගෙනයන, අකුසල් ජලප්‍රවාහ 4න එකකි. **බලන්න**: ඔඝ සතර.

▲ **දිට්ඨධම්ම**: පාලි: **දිට්ඨධම්ම**-in the present life-diṭṭha-dhamma දිට්ඨධම්ම යනු මෙලොව දී දැකිය හැකි ධර්මතාවයන්ය. උදාහරණයක් ලෙසින් මෙලොව දී ඵල දෙන කර්ම දිට්ඨධම්ම වේදනීය කර්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත. පරලොව දී විපාක දෙන කර්ම සම්පරායික ලෙසින් පෙන්වා ඇත. නිවන මේ ජීවිතයේදීම දැකිය හැකි ධර්මයකි. **බලන්න**: කම්ම, සම්පරායික ධර්ම.

▲**දිට්ඨධම්ම වේදනීය කර්ම**-Diṭṭha-Dhamma-Vedaniya-Kamma කර්ම විපාක ඇතිකරන එක අවස්ථාවක් ලෙසින් දිට්ඨධම්ම වේදනීය කර්ම බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. තමන් විසින් කරනලද යහපත් හෝ අයහපත් කර්ම වල ප්‍රතිවිපාක මේ ජීවිතයේදීම විඳීමය. **බලන්න**: කම්ම, කම්මවිපාක.

▲ **දිට්ඨධම්ම නිබ්බාන:** පාලි: **දිට්ඨධම්ම නිබ්බානප්පත්තො -** Nibbāna in this very life: දිට්ඨධම්ම නිබ්බානප්පත්තො යනු මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාගැනීමය- නිවීමය. **දිට්ඨධම්ම නිබ්බානය** පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇතිබව ආනන්ද තෙරුන් වදාළහ:

"ඇවැත්නි, මේ සසුනේ මහණ...ප්‍රථම ජානයට පැමිණ වාසය කරයි…(එලෙස සිව් ජාන) එපමණකින්ම, මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාගැනීම යයි අවස්ථානුරූපව (පර්යායෙන්බුදුන් වහන්සේ දෙසනා කරන ලදී" " මේ සසුනේ මහණ... ආකාසානඤ්චායතන සමාපත්තියට පැමිණ වාසය කරයි... (එලෙස සිව් අරූප) එපමණකින්ම, මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාගැනීම යයි අවස්ථානුරූපව, බුදුන් වහන්සේ දෙසනා කරන ලදී" "...මේ සසුනේ මහණ මුළුමනින්ම, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනය ඉක්මවා සඤ්ඤාවෙදයිත නිරෝධයට පැමිණ වාසය කරයි. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා විපස්සනා ප්‍රඥාවෙන් දැකීමෙන් ඔහුගේ ආසව ක්ෂයවේ. එපමණකින්ම, මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාගැනීම යයි අවස්ථානුරූපව, බුදුන් වහන්සේ දෙසනා කරන ලදී".**මූලාශ්‍ර:** අං.ගු.නි: (5): 9 නිපාත: සාමඤ්ඤවග්ග: 9.1.5.10 දිට්ඨධම්ම නිබ්බාන සූත්‍රය, **පි**. 566, EAN:9: 51.10. Nibbāna in this very life, p. 485.

▼ **රහතන්වහන්සේ මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාඇත.** රූප, වේදනා, සංඥා, සංඛාර, විඥාන යන ධර්මතා (පංච උපාදානස්කන්ධය) පිළිබඳ කළකිරී, නොඇලී, නිරෝධවී, උපාදාන රහිතව විමුක්තිය ලබා, මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාගත් ආරිය උතුමානම් රහතන්වහන්සේය. (if one, through revulsion towards form… feeling … perception … volitional formations … consciousness, through its fading away

and cessation, one is liberated by non-clinging, one can be called a bhikkhu who has attained Nibbāna in this very life) **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: 1.3.2.3 හා 1.3.2.4. සූත්‍ර, පි. 312, ESN: 22: Khandasamyutta: 115.3 & 116.4 A speaker on the Dhamma, p. 1101.

▲ **දිට්ඨධම්මසුඛ විහරණය**: පාලි: **දිට්ඨධම්මාසුඛවිහාරා**- pleasant abiding here and now. ආරිය විනයේ දිට්ඨධම්මසුඛ විහරණය**-** මෙලොවදීම සුවපත්ව වාසය කිරීම ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, සිව් ජාන සමාපත්ති (1-4 ජාන) ලබා ගැනීමය.**බලන්න:** අෂ්ඨ සමාපත්ති, සිව් ජාන. **සටහන්:** * රහතන්වහන්සේ මේ ජීවිතයේදීම දිට්ඨධම්මසුඛ විහරණය ඇතිව සිටි. ** මේ ජීවිතයේම සුවය සැපය ඇතිව වාසයකිරීම පිණිස-දිට්ඨධම්මසුඛවිහරණය පිණිස බුදුන් වහන්සේ දුර ආරණ්‍යසේනාසන වල වැඩ වාසය කලබව මෙහි පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ආරඤ්ඤ සේනාසන, අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.3.10 සූත්‍රය,පි. 157. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.1.8 සල්ලේඛ සූත්‍රය, පි. 112, EMN: 8. Sallekha Sutta- Effacement, p.108.

▼**ආරියවිනයේ**, සිව්ජාන සමාපත්ති හඳුන්වා ඇත්තේ මේ ජීවිතයේදීම විඳිනා සුඛ විහරණ ලෙසින්ය- **දිට්ඨධම්මාසුඛවිහාරා. බ**ලන්න: අෂ්ඨ සමාපත්ති.

▼**කායගතා සතිය** වැඩි දියුණු කරගැනීමේ ඵලයක් ලෙස මේ භවයේදීම සැප විහරණය ඇතිව වාසය කිරීමට ලැබේ **(දිට්ඨධම්මාසුඛවිහාරාය සංවත්තති).බලන්න:**කායගතාසතිය.

▲ **දිට්ඨිනිජ්ජානඛන්ති:**පාලි: **දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්ති**- reflective acceptance of a view :දිට්ඨිනිජ්ජානඛන්ති යනු, යම්දෙයක් යහපත් ලෙසින්ම පිළිගැනීම පිණිස භාවිතා කළයුතු ධර්මතා 5 න් එකකි. මෙය ධර්මය ක්‍රමානුකූලව පුහුණුකිරීම පිණිස අවශ්‍ය අංගයකි. **සටහන**:* දිට්ඨි=යම්කිසි කරුණක් ගැන සිතේ ඇති මතය-විශ්වාසය, නිජ්ජාන= ඒ පිළිබඳව විමසා බැලීම, ඛන්ති= එසේ විමසා බලා ඇති කරගන්නා නුවණ. මෙය අවබෝධයකි. එහෙත්, ප්‍රත්‍යවෙක්ෂ ඥානය නොවේ. **බලන්න**: පංච ධර්මතා-ක්‍රමානුකූල පුහුණුව පිණිස. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (2): 2.5.5. චඞ්කී සූත්‍රය, පි. 672, EMN: 95 Cankī Sutta, p. 704.

▲**දිට්ඨිනිස්සය**-Dittinissaya: දිට්ඨිනිස්සය ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ සීලය මගින් පාරිශුද්ධ බව පැතීමය.**බලන්න**: ශීලය.

▲ **දිට්ඨිප්‍රාප්ත**:පාලි: **දිට්ඨප්පත්තො** -the one attained to view: දිට්ඨියට පැමිණි ආරිය උතුමාය (vision attainer). සත් ආරිය පුද්ගලයන් ගෙන් කෙනෙකි. ප්‍රඥා ඉන්ද්‍රිය බලවත්ය. තථාගත ධර්මය ප්‍රඥාවෙන් විමසා බලා විභාගකර ආරිය සත්‍ය නුවණින් දැක ඇත. අප්‍රමාදව කටයුතු කරන්නේ නම මේ භවයේදීම අරහත්වය ලබාගත හැකිය. **බලන්න**. උත්තම දස පුද්ගලයෝ,සත් ආරිය පුද්ගලයෝ. **සටහන:** බුදුන් වහන්සේ, සැරියුත් මහා තෙරුන්හට දිට්ඨිප්‍රාප්ත පුද්ගලයා පිලිබඳ වදාළ විස්තරය පිණිස **බලන්න:** අංගු.නි: (1) 3 නිපාත: 3.1.3.1සූත්‍රය ,පි. 260, EAN:3:

21.Saviṭṭha, p. 85. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (2) 2.2.10 කිටාගිරි සූත්‍රය, පි. 251, අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: 10.1.2.6 ආහුණෙය්‍යා සූත්‍රය, පි.70,

▲ **දිට්ඨි යොගය**: පාලි: **දිට්ඨියොගො**- the bond of views: දිට්ඨි යොගය යනු ලෝක සත්ත්‍වයා සසරට බැඳ තබන බැමි- කෙලෙස් බැඳීම් 4 න් එකකි, හානභාගිය ධර්මයකි.**බලන්න:** සතර යොග, හානභාගිය ධර්ම.

▲ **දිට්ඨිසම්පන්න:** පාලි: **දිට්ඨිංසම්පන්නානං**- attend to certainty: දිට්ඨිසම්පන්න ලෙසින් ධර්මයේ පෙන්වා ඇත්තේ, යම් පුද්ගලයෙකුට බුදුන් වහන්සේ කෙරහි ඇති විශ්වාසය තහවුරුවීමය, ශ්‍රද්ධාවෙන් පිලිගැනීමය, සම්මා දිට්ඨියට පැමිණීමය- දිට්ඨිය සම්පුර්ණවීමය. දිට්ඨිසම්පන්නබව පළමුවම ඇතිවන්නේ සෝතාපන්න වූ විටය. **සටහන**: දිට්ඨිසම්පන්නවීම හා අවෙච්චාසහගත ප්‍රසාදය ඇතිවීම සමානය. **බලන්න**: අවෙච්චාසහගත ප්‍රසාදය, සෝතාපන්න.

▼ **යම් කෙනෙක් මා කෙරෙහි නිසැකබවට**- නියතබවට පත්වේද, ඔවුන් හැම දිට්ඨි සම්පන්න ය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:

" යෙ කෙචි භික්ඛවෙ, මයි නිට්ඨංගතා, සබ්බෙ තෙ දිට්ඨිසම්පන්නා නං..." . **සටහන:** සෝතාපන්න- අරහත්වයට පත්වන සියලු ආරිය පුද්ගලයෝ දිට්ඨි සම්පන්නය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.2.2.3 නිට්ඨඞ්ගත සූත්‍රය, පි.244, EAN:10: 63.3 Certainty, p. 519.

▼ **දිට්ඨි සම්පන්න** සෝතාපන්න පුද්ගලයාගේ ස්වභාවය: ඔහු ධර්මතා **6 ක් ප්‍රහීණය කර ඇත**: සක්කායදිට්ඨිය, විචිකිච්චාව, සීලබ්බතපරාමාස, අපායගමනිය රාගය, දෝසය හා මෝහය. **ඔහුට කළනොහැකිදේ** (අභබ්බදේ): 1 තමාගේ ගුරුවරයාට ගෞරවනොකර, සමාදරය නොකර සිටීම 2 ධර්මයට ගෞරවනොකර, සමාදරය නොකර සිටීම 3 සංඝයාට ගෞරව නොකර, සමාදරය නොකර සිටීම 4 ශික්ෂා පුහුණුවට ගෞරවනොකර, සමාදරය නොකර සිටීම 5 පන්සිල් හැරදැමීමට හා 62ක්වු දිට්ඨිට්වලට පැමිණීමට 6. කාමාවචර ලෝකයේ අටවැනි උපතක් ලැබීමට, කිසිම සංඛාරයක්: 7 නිත්‍ය 8 ශුභ ලෙසින් ගැනීමට 9 කිසිම ධර්මයක් ආත්ම ලෙසින් ගැනීමට 10 ආනන්තරිය කර්ම කිරීමට 11 අන්ධවිශ්වාස හා භක්තිය මගින් ආධ්‍යාත්මික පිරිසිදුබව ලැබේ යයි කටයුතු කිරීමට 12 බුදුසසුනට බාහිර පුද්ගලයෙක් ගුරුවරයා කර ගැනීමට. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.4.6 සිට 6.2.4.10 සූත්‍ර, පි. 268, EAN:6: 90.6 to 94.10 p. 362.

දත

▲ **දූත කර්ම**- Missionary: දූත කර්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ධර්ම දූතසේවයය. සංඝයා, පිරිස- සමුහය වෙතට පැමිණ ධර්මය යහපත් ලෙසින් දේශනා කිරීමය. දූත කර්මය පිලිබඳ තිබිය යුතු ගුණ:1) යහපත් ලෙසින් ඇසීමට හැකිබව 2) යහපත් ලෙසින් අනුන් (ධර්මය) ඇසීමට පොලඹවා ගැනීමට හැකිබව 3) යහපත් ලෙසින් ඉගෙනීමට හැකිබව 4) යහපත් ලෙසින් අනුන්ට උගැන්වීමට හැකිබව 5) යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමට හැකිබව 6) යහපත් ලෙසින් අනුන්ට අවබෝධ කරවීමට හැකිබව 7) අදාළ දේ හා අදාළ නොවන දේ කුමක්ද යන්න දැනගැනීමේ හැකියාව තිබීම 8) සන්ධු සරුවල්-කළහ ආදිය නොකරන

කෙනක් වීම. මේ කරුණු 8 සමන්විත සැරියුත් තෙරුන් ධර්ම දූත සේවයට අනගියයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. "යමෙක්, විවාදසුළු පිරිස අතරට පැමිණ නොසැලී සිටීද, වචන අතනොහරිද, දහම් පණිවිඩය නොසඟවයිද, සැකනැතිව (දෙගිඩියාව) කතා කරයිද, ප්‍රශ්න අසනවිට අවිනිශ්චිත නොවේද- නොකිපේද, එවැනි මහණ ඒකාන්තයෙන්ම දූතකර්මයට සුදුසුවේ, අනගිවේ". **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5) 8 නිපාත: 8.1.2.6 දූතෙය්‍ය සූත්‍රය, පි.100, EAN:6: 16.6.Mission, p.421.

▲ **දූත සේවය-** Messenger service: දූතසේවය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පණිවිඩ ආදීය කිරීමය. ගිහියන්ගේ පණිවිඩ පත් ආදී සේවයේ වැලකුණ සංඝයා ස්වල්පයය, එහෙත්, එසේ කරණ අය බොහෝය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත:12.10.3 දූතෙය්‍ය සූත්‍රය, පි.370, ESN:56: Saccha samyutta: 93.3 Messages, p. 2369.

▲ **දුතිය ඣානය-**The second jhana: සතර ඣානයන් ගෙන් දෙවැනියට එළඹෙන ඣානය දුතිය-ද්විතිය ඣානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ඣාන,සිව්ඣාන.

▲ **දුතියා-** The second: දුතියා යනු දෙවැන්නාය- සහකාරයා/ සහායිකාවය.මේ දීර්ඝ සසරේ, එක් භවයක සිට තවත් භවයකට ආදී වශයෙන්, ගමන් කරන මිනිසාගේ (පෘතග්ජන) සහායිකාව - දෙවෙනියා ලෙසින් ගමන් කරන්නේ තණ්හාව යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:

"තණ්හාදුතියො පුරිසො දීඝමද්ධාන සංසාරං..." .**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.1.9 තණ්හා සූත්‍රය, පි. 42, EAN:4: 9.9 Craving, p. 150.

▼**මිනිසාගේ සහයිකාව**-දෙවැන්නිය කව්රුද? යයි දෙවියෙක් ඇසු පැණයට, පිළිතුරු ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

"ශ්‍රද්ධාව, පුරුෂයාට දෙවැන්නියවේ..."

සටහන: * මෙහිදී පුරුෂයා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සත්පුරුෂයාය ** එම පුද්ගලයාට අනුසාසනා කරන්නේ ප්‍රඥාවය,නිවනට මැනවින් ඇලුන ඔහු සියලු දුකින් මිදේ. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත:1.6.9 දුතියා සූත්‍රය, පි. 96, ESN:1: Devatasamyutta: 59.9 Partner,p.139.

▲ **දෙතිස් මහාපුරිස ලක්ෂණ-**Thirty two marks of the great man සියලු මහා පුරුෂයන්හට ඇති උතුම් කායික ලක්ෂණ දෙතිස් මහා පුරුෂ ලක්ෂණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත.උත්තම පුරුෂයන්ට 32 ක් වූ මහා පුරිස ලක්ෂණ ඇතිබව, බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ ඉන්දියානු සමාජයේ පැවති පිළිගැනීමකි. සූත්‍රදේශනාවන්ට අනුව එබඳු ලක්ෂණ ඇත්තේ බුදුවරු හා සක්විති රජවරුන්ටය. **බලන්න**: බුදුන් වහන්සේ, ලක්‍ෂණ, මහාපුරුෂ ලක්ෂණ. **සටහන :**දීඝ.නි: (1) අම්බට්ඨ සූත්‍රය, ම.නි:සේලසූත්‍රය ආදි සූත්‍ර ගණනාවකම මහා පුරිස ලක්ෂණ විස්තර කර ඇත.

▼ **බාවෙරි බ්‍රහ්මණයා**, තම සිසුන්ට බුදුන් වහන්සේ හඳුනා ගන්නා ආකාරය මෙසේ පවසා ඇත:"පිළිවෙලින් විස්තර කරණ ලද පරිපූර්ණවූ

දෙතිස් මහපුරිස් ලකුණු වේදයෙහි ආයේය.යම් පුරුෂයකු ගෙ ශරිරාවයන්හි තෙල මහපුරිස් ලකුණු වෙත් නම්, ඔහුට දෙගතියක් ම එයි, තෙවැන්නක් නොවේ. ඉදින් හේ ගිහිගෙයි වෙ නම්...සක්විති රජය. ඉදින් ගිහිගෙයින් නික්ම සසුන් වැඩි නම්...අරහත් අනුත්තර සම්බුද්ධ වේ"**සටහන:** බාවෙරි බ්‍රහ්මණ හට මහා පුරිස ලක්ෂණ වලින් 3 ක් ඇතිබව් බුදුන් වහන්සේ වදාළහ, බලන්න: 1023 ගාථාව්. **මූලාශ්‍රය**: ඛු.නි:සුත්තනිපාත:පාරායනවග්ග:වස්තු ගාථා: 1004-1007.

දද

▲ **දාදු කැටය උපමාව-**Simile of the gambling cube**:** **බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:5

දන

▲ **දානය-** offerings: දානය යනු දීමය, ත්‍යාගශීලි බවය, මසුරුකම නැතිබවය. අහාර, පාන,ඇඳුම්, නිවාස, බෙහෙත් -සිව්පසය ආදිය ලෝභය නැතිව, තව කෙනෙකුගේ යහපත තකා දීමය. දානය කුසලය ක්‍රියාවකි, යහපත් විපාක ඇතිකරයි. දානපාරමිතාව, බෝසතුන්ගේ දස පාරමිතාවන් ගෙන් එකකි. **බලන්න**: දක්ඛිණා, ත්‍යාගශීලි. **සටහන්:** * අංගු.නි: 5: නිපාත: **දානවග්ග**යේ දාන පිළිබඳව විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. ** දානය, චාගය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** චාගය. ** දානය දීම හා නොදීම නිසා දෙව්ලොව හා මිනිස් ලොව ලැබෙන විපාක වල වෙනස හා පැවිදිබවට පත්වූවිට ලැබෙන විපාක වල වෙනස මෙහිදී විස්තරකර අත. ඒ පිළිබඳව කරුණු 5 ක් බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: සුමණාවග්ග:5.1.4.1. සුමණා සූත්‍රය, පි.72.

▼ **දානය,** ත්‍රිවිධ පුණ්‍යක්‍රියා වස්තුවලින් එකකි, උතුම් සැප විපාක ලැබේ. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ පුණ්‍යක්‍රියා වස්තු

▼**දානය පිරිනමන** ආකාරය හා එහි යහපත් විපාක මේ සූත්‍ර යේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: මහා දානය. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (5): 9 නිපාත:9.1.2.10 වේලාම සූත්‍රය, පි.456, EAN:9:20.10 Velāma, p.469.

▼ **දානය පිරිනැමීමේදී** අංග 6 ක් සම්පූර්ණ විය යුතුවේ. **බලන්න**: ඡළඅංග දානය.

▼**දානය පිරිනැම්ම යහපත් විපාක -ආනිසංස ඇති කරයි**: කප් 91 ක කාලය බලනවිට දන් දුන් කුලයක් පිරිහීමට පත් නොවූ බව බුදුන් වහන්සේ මෙහිදී පෙන්වා ඇත. එසේම, සිල්ඇතිව, බොහෝ දන්දුන් ධනවත් කුලයන්ද, දාන අනුසස් නිසා මහත්වයට පත්වී ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග:ගාමිණිසංයුත්ත: 8.1.9 කුල සූත්‍රය, පි.610

▼ **බුදුන් සරණගිය**, සිල්වත්, ප්‍රඥාවන්ත කෙනෙක් දාන පූජා කරයි, එවැනිම වෙනත් පුද්ගලයෙක් දාන පූජා නොකරයි. ඔවුන්ට මෙලොව හා පරලොව ලැබෙන විපාකයන්හි වෙනස මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: සුමණාවග්ග: 5.1.4.2 චුන්දීසූත්‍රය, පි.76.

▼**දානය පිරිනැමීමෙන්** පසු සුදුසු අනුමෝදනා කල යුතුය. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ අනුමෝදනා.

▼**දානය පිරි නැමීමේ ඵල**: යහපත් ලෙසින් උතුමන්ට දානය දෙන පුද්ගලයාට මේ ජීවිතයේදීම දැකිය හැකි ඵල - සාන්දෘෂ්ටික, හතරක් (සතර සාන්දෘෂ්ටික දාන ඵල) මෙහි දක්වා ඇත: ඒ දානපතියා: බොහෝ දෙනාට ප්‍රියවේ, සත්පුරුෂයෝ ඔහු ඇසුරු කරති, සමාජයේ ඔහු ගැන කිර්තිය පැතිරේ, ඔහුට ඕනෑම සභාවකට බිය රහිතව එළඹීමට හැකියාව ඇත. මරණින් මතු සුගතියේ උපත ලබයි. **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: සුමණාවග්ග: 5.1.4.4 සිහසේනාපති සූත්‍රය, 5.1.4.5 දානආනිසංස සූත්‍රය,පි.82,

▼**කවරෙකුට දනය දීම සුදුසුද?** පසේනදී කෝසල රජු කල විමසීම පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: යම් කෙනෙක් කෙරේහි සිත පහදින්නේ නම් ඔහුට දීම සුදුසුය. **කවරෙකුට දෙන දානය මහත්ඵල වේද? :** සිල්වතාට දන් දීමෙන් මහාඵල ලැබේ, පංච නීවරණ පහ කළ උතුමාට දෙන දානය මහා ඵල ඇතිකරයි. අසේඛවූ රහතුන්ට දෙන දානය මහා ඵල ඇතිකරයි. **සටහන**: අසපු, පැන්පොකුණු , සක්මන්මලු , වනසේනාසන, අහාර පැන් ආදියද රහතුන් කෙරෙහි පහන් සිතින් දීම අග්‍ර බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (1) කෝසල සංයුත්ත: 3.3.4 ඉස්සත්ථ සූත්‍රය, පි.206.

▼ **කුමක් දිය යුතුද?** එක්සමයක දෙවියෙක්, බුදුන් වහන්සේගෙන් මෙසේ ඇසුහ: 1) කුමක් දීමෙන්, කෙනෙක් බලය දෙන්නේද? 2) කුමක් දීමෙන්, කෙනෙක් වර්ණය දෙන්නේද? 3) කුමක් දීමෙන්,කෙනෙක් සැපය දෙන්නේද? 4) කුමක් දීමෙන්, කෙනෙක් ඇස් දෙන්නේද? 5) සියල්ල දෙන තැනැත්තා කවුද? බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: " **ආහාර** දෙනකෙනා බලය දෙයි. **වස්ත්‍ර** දෙනකෙනා වර්ණය (අලංකාරය) දෙයි**.** **යාන** දෙන කෙනා සැප දෙයි. **පහන්** -ආලෝක දෙනකෙනා (පහන්පූජා) **ඇස් (පෙනීම**) දෙයි. යමෙක් **ආවාස** දෙන්නේනම් හෙතෙම **සියල්ල දෙන්නෙක්වේ (සබ්බ දාන)** . යමෙක් **ධර්මය අනුශාසනා** කරන්නේ නම් ඔහු **අමෘතය** (deathless- නිවන) දෙන්නේය". **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1) : සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත: ආදිත්ත වර්ගය, කිංදද සූත්‍රය , පි. 82, ESN: 1: Devathasamyutta: 42.2 Giving what ? , p. 117.

▼**දාන දීමට හේතු**: පුදගලයන් විවිධ හේතුමත දාන පිරිනමන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) පළමුව නින්දා අපහාස කර දෙන දානය 2) බිය නිසා දෙන දානය 3) පෙරදී කෙනක් තමාට දුන්බව සිහිකර දෙන දානය 4) දන්දීම නිසා, ලබන තැනැත්තා තමාටත් පෙරලා දෙයි යන සිත ඇතිව දෙන දානය 5) දීම යහපත්බව සිතා දෙන දානය 6) ඉවුම් පිහුම් නොකරන මිනිසුන් ගැන සිතා, තමන් උයන පිහන නිසා ඔවුනට දියයුතුය යයි සිතා දෙන දානය 7) දීම නිසා තමන්ට නම්බුනාම ලැබේ යයි සිතා දෙන දානය 8) තමන්ගේ සිත පිරිසුදු කරගැනීමට, පහන් කර ගැනීමට දෙන දානය 9) කැමැත්ත නිසා දෙන දානය 10) තරහ සිතින් දෙන දානය 11) අවිද්‍යාව නිසා දෙන දානය 12) අනුන් විවේචනය කරයි යන බිය නිසා දෙන දානය 13) පරම්පරාවේ පුරුද්ද තබාගැනීම පිණිස දෙන දානය 14) දෙව්ලොව සැප පතා දෙන දානය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.4.**1 දාන සූත්‍රය** හා 8.1.4.3 දානවස්තු සූත්‍රය, පි. 172, EAN:8: 31.1 Giving & 33.3 Grounds, p. 430.

▼ **ගුණවත් සිල්වත් සංඝයාට** දන්දීම නිසා දේවලෝක උත්පත්තිය ලබන බව මෙහි පෙන්වා ඇත. දානය පිරිනැමීමට සුදුසු ගුණ 6 ක් මෙහි මෙහි විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: මහාවග්ග:6.2.1.5 දාරුකම්මික සූත්‍රය,පි.194.

▼**අහාර දාන**: කෙනෙක් මසුරුකම දුරුකර පහන් සිතින් හා සැදැහැයෙන් ආහාර දෙන්නේද, එමගින් ලබන පින් මෙලොව හා පරලොව යහපත පිණිස වේ. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි:(1): සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත: **අන්න සූත්‍රය,** පි. 84, ESN:1: Devatha samyutta : 43-3 food, p. 118.

▼ **කැඳබත් දන්දීමේ අනුසස්-** Offering of Rice porridge: කැඳබත් අවුසදයක් යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ, එම දානයේ දීමේ අනුසස් 10 ක්වේ: කැඳබත් දෙන තැනැත්තා 1) ආයුෂ දෙයි 2) වර්ණය දෙයි 3) සැපය දෙයි 4) බලය දෙයි 5) නුවණ දෙයි 6) පානය කළ කැඳ බඩගිනි නසයි 7) පිපාසාව දුරු කරයි 8) වාතය අනුලොම් කරයි 9) වස්තිය පිරිසිදු කරයි 10) නොපැසි ඉතිරිවූ (කුසේ) අහාර පැසවයි. මිනිස් සම්පත් හෝ දෙව් සම්පත් ලබනු කැමැත්තා නිති කැඳ දන්දීම සුදුසුය. **මූලාශ්‍රය**:වින.පි: මහා වග්ග පාළි 2 , පි 56.

▼ **දානයේ අනුසස්**: උතුමන්ට, සතුටු සිතින් දාන පිරිනැමීම නිසා අනුසස්- පින් ඇතිවෙන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ම.නි: **දක්ඛිණාවිභංග සූත්‍රයේ**, දානය පිරිනැමීමේ අනුසස් විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. දානය දෙන තැනත්තා, ප්‍රතිග්‍රාහකයාට (ලබන තැනැත්තාට) කරුණු 5 ක් දෙයි: ආයුෂ, ශරීර වර්ණය, සැපය (කායික හා මානසික), බලය (ශක්තිය) හා ප්‍රතිභානය (නුවණ).

“**ආයුං දෙති, වණ්ණං දෙති, සුඛං දෙති, බලං දෙති, පටිභාණං දෙති**” (One gives life, beauty, happiness, strength, and discernment)

යහපත් සිතින් දානය දෙන පුද්ගලයන්හට: මෙලොව හා පරලොව සැප ලැබේ, දීර්ඝ ආයුෂ හා කීර්තිය ලැබේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත:5.1.4.7 භෝජන සූත්‍රය, පි.86, EAN: 5: 37.7 Food, p. 249.

▼ **යහපත් සිතෙන්** දෙන දානයේ යහපත් විපාක මෙලොව මෙන්ම පරලොවදී ද විඳීමට හැකිවේ. **බලන්න**: පින්දීම. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:10.4.2.11 ජාණුස්සොණි සූත්‍රය, පි. 518, EAN:10: Jāṇussoṇī,177.11, p.554.

▼ **යහපත් ලෙසින්** දෙන දානය නිසා යහපත් උත්පත්ති -දානුපත්ති 8 ක් ලැබීම මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත:දානවග්ග: 8.1.4.5 දානුපත්ති සූත්‍රය, පි.178.

▼**දානයේ අනුසස් 5 ක්**: 1) බොහෝදෙනාට ප්‍රියවීම 2) සත්පුරුෂ ආශ්‍රය ලැබීම 3) පන්සිල් නොකඩා සිටීමට හැකිවීම 4) කිර්තිය පැතිරීම 5) මරණින් මතු ස්වර්ගයේ උපත ලැබීම. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත:5.1.4.5 දානආනිසංස සූත්‍රය, පි. 84, EAN:5: 35.5 The Benefits of giving, p. 249.

▼ **බ්‍රහ්මචාරින්ට දන් පිරිනැමීම**: බුදුන් වහන්සේ ඇතුළු සංඝයාට, සුනිධ හා වස්සකාර යන අජාසත් රජුගේ, මහා ඇමතියන් විසින් දෙනලද දාන යේ අනුසස්, බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත:

"යම් පෙදෙසක පණ්ඩිත අය වාසය කරනවිට, ඔවුන් සිල්වත්වූ බ්‍රහ්මචාරින් හට දන් දී, එහි සිටින යම් දෙවිවරුනට පිං පුදයි. ඒ පින් ලද දෙවියෝ ඔවුනට බුහුමන් කරති. මවකු තම ඇකයෙහි සිටින පුතුට මෙන් දෙවියන් ඔවුනට අනුකම්පා කරති. එලස දෙවියන්ගේ දයාව ලත් ඔවුන්හට සැම කල්හිම යහපත ඇතිවේ". **මූලාශ්‍ර**: වින.පි: මහාවග්ග 2: පි 70 හා දීඝ.නි: (2): මහාපරිනිර්වාන සූත්‍රය, පි.156, EDN : 16 Maha parinibbana Sutta, p 175.

▼ **සංඝයාට දන්දීම**: එක්සමයක, විසාඛා සිටුදුව-විසඛා මහා උපාසිකාව**,** ආහාර දාන, කැඳ දාන, වස්ත්‍ර දාන සංඝයාට පුජාකිරීමට අවසර ලබාගත් අවස්ථාවේ, බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

"සුගතයන්වහන්සේගේ ශිල සම්පන්නවූ යම් ශ්‍රාවිකාවක් ප්‍රමුදිතව ආහාර පාන දේද, මසුරුමල මැඩ ස්වර්ගයට හිතවූ, ශෝක දුරු කරන්නාවූ, සුව එලවන්නාවූ දන් දේද, ඕ තෝමෝ දිව්‍යමය ආයුෂ (පරලොවදී) ලබයි. පහවූ රාගාදී රජස් ඇති, පව් නැති මාර්ගයට පැමිණ, පින් කැමති ඕ තොමෝ සුවපත්ව රෝග රහිතව ස්වර්ග ලෝකයෙහි බොහෝ කලක් සතුටු වෙයි". **මූලාශ්‍රය:**වින.පි: මහාවග්ග 2: පි. 214.

▼**දෙවියන් දාන වර්ණනා කිරීම**: එක්සමයක සතුල්ලප්කායික දෙවිවරු සමුහයක්, බුදුන් වහන්සේ වෙත පැමිණ දානය පිරිනැමීමේ අනුසස් පැවසුහ: 1) පින් කැමති අය දන්දීම මැනවි 2) ස්වල්පයක් ඇති කල්හිද දීම මැනවි 3) ශ්‍රද්ධාවෙන් දෙන දානය මැනවි 4) දැහැමින් ලත් දෙයක් ආරියන්හට දීම මැනවි 5) දීමට සුදුසු අය තෝරාගෙන දීම මැනවි 6) දනය දීමේදී ප්‍රාණඝාතයෙන් වැලකිම මැනවි. ඒ දෙවිවරුන්ගේ ප්‍රකාශ මානාව පවසන ලදබව පැවසු බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

" සැදැහැයෙන් දෙන දානය නන් අයුරින් පසසන ලදී. දානයට වඩා ධර්ම පදය හෙවත් 'නිවන' ශ්‍රේෂ්ඨය. පෙරද, ඉතා පෙරද, නුවණැති සත්පුරුෂයෝ නිවනම අවබෝධ කලාහුය". මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: සාධු සූත්‍රය. පි. 64, ESN: 1 Devatha samyutta: 33.3 Good, p 100.

▼ **දන් දීම හා නොදීම**: එක්සමයක සතුල්ලප්කායික දෙවිවරු සමුහයක් බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක දානය නොදීම හා දීම පිලිබඳ ගුණ හා අගුණ පැවසුහ: 1) මසුරුකම හා අප්‍රමාදය නිසා කෙනෙක් දන් නොදේ, පින් කැමති අය දන් දියයුතුය. 2) දන් දීමනිසා -තමන් දුගිබවට පත්වේ, බඩගින්න හා පිපාස දුක ඇතිවෙය- යන බියෙන් මසුරු පුද්ගලයා දන් නොදේ. ඒහෙත්, නොදෙන නිසා ඔහුට මෙලොවද පරලොවද බඩගින්න හා පිපාස දුක ඇතිවේ. 3) මසුරුකම දුරුකොට දන් දෙන්නේනම් මෙලොවද, පරලොවද යහපත් විපාක විදීමට හැකිවේ. 4) සමහර මිනිසුන් තමනට ස්වල්පයක් තිබුනද, තමාසමග සිටින අය සමග ඒදේ බෙදාගනී-බෙදාදී වැළදීම, එය පැරණි චාරිත්‍රයකි. ඔවුන් මසුරුකමින් මියගිය මිසුන් අතර නොමළ මිනිසුන්ය. **සටහන:** අටුවාවට අනුව මසුරුමිනිසුන් තමන් සතුදේ බෙදාහදා නොගන්නා නිසා එම දේ මැරුන දේ වැනිය. **බලන්න**:

ESN: note 64, p. 510. 5) බොහෝසම්පත් ඇති සමහර මිනිසුන් දන් නොදේ, එහෙත් දුප්පත් මිනිසා තමනට ඇති දෙයින් දන් දේ, එවැනි දානය, දහස් ගුණයකින් වටින්නේය. 6) ස්වල්පයක් ඇතිකළ දීම දුෂ්කරවුවද සත්පුරුෂයා යහපත් දේ කරයි, එහෙත්, අසත්පුරුෂයා එසේ නොකරයි. සත්පුරුෂයා සුගතියේ උපත ලබයි, අසත් පුරුෂයා දුගතියට යයි. බුදුන් වහන්සේ දෙවියන්ගේ ප්‍රකාශ අනුමතකර මෙසේ වදාළහ:

"යමෙක් දුකසේ උපයා ගන්නා දෙයින් තම පවුල නඩත්තුකර, ස්වල්ප දෙයින් වුවද දන්දෙමින් දහමේ හැසිරේ. ඒ දුගී මිනිසාගේ දානයේ අගය, ධනවත් කෙනෙකුගේ මහා දානයකට වඩා දසදහස් ගුණයකින් වැඩිය". ධනවතා දහස්ගණන් වැය කර දෙන දානය දුගියාගේ දනය තරම් අගය නොවීමට හේතුව කුමක්ද? යයි දෙවියෙක් බුදුන් වහන්සේ විමසුවිට උන්වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: " කෙනෙක් අධර්මයෙන් වෙනත් අය පෙලා, දඬුවම්කර, ඔවුනට දුක ඇතිකර දෙන මහා දානය 'දැහෙමින් සෙමින්' කළ දානයේ' (දැහැමිදානය) නො ගැනෙන්නේ එය අධාර්මික දානයක් (අදැහැමි දානය) නිසාය" **සටහන**: 'දැහෙමින් සෙමින් කළදානය': ධාර්මිකව, තමන් සතු ස්වල්පදෙයින්, ධාර්මිකව දෙන දානයවේ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.4.2 මච්ඡරි සූත්‍රය, පි. 62, ESN: Devatasamyutta: 32.2 Stinginess, p. 97.

▼ **ධර්මදානය අග්‍රය**: බුදුන් වහන්සේ, දාන අතුරින් ධර්මය තකා දෙන දාන අග්‍ර යයි වදාළහ.**බලන්න**: අග්‍ර ධර්ම දාන.

▼ **මනාප දේ දන්දීම**: එක් සමයක, විසල්පුරවැසි උග්ග ගෘහපති, ඔහු කැමති ආහාර ආදිය දේ බුදුන් වහන්සේට සතුටු සිතින් පිළිගැන්වූහ. එම පුණ්‍යකර්මය නිසා මරණින් මතු දෙව්ලොව උපත ලැබූහ. **සටහන**: දෙව්ලොව උපත ලබා, බුදුන් වහන්සේ වෙත පැමිණ තමන් මනාප දේ පූජා කළ නිසා තමන් මනාපවූ දෙව්සැප ලැබූ බව පැවසූහ. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.5.4 මනාපදායි සූත්‍රය, පි. 98, EAN:5: 44.4 The Giver of the Agreeable, p. 252.

▼ **ආමිෂ දානය හා ධර්ම දානය**: ආමිෂ දානය හා ධර්ම දානය අතුරින් ධර්ම දනය අග්‍රයයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ.**බලන්න**: අග්‍රදාන. **මූලාශ්‍ර**:බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.5.9 දාන සූත්‍රය, පි. 480.

▼ **ආරියන්ට දානය පිරිනැමීම**: ආරියන්: සේඛ හා අසේඛ උතුමන්ට දානය දීම මහත් ඵල මහා ආනිසංස ලැබීමට හේතුවන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** දක්ඛිණා. සිල්වත්, පහකළ රාගය ඇති යහපත් පුද්ගලයන්, ආරියන්ට දෙන දාන නිසා දිව්‍ය ලෝක, බ්‍රහ්ම ලෝකවල යලි උපත ලැබෙන අන්දම **අංගු.නි: 8 නිපාත, දානවග්යේ** විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. සරුබිමක වැපිරූ බීජ නිසා සරු අස්වැන්නක් ලැබේ, එලෙස, ආරිය අටමග පරිපූර්ණ කරගත් ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණ උතුමන්ට දන්දීම මහත් ඵලයක් මහා ආනිසංස ලැබීමට හේතුවේ. බලන්න" බීජ උපමාව: උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.4.4 ඛෙත්තූපම සූත්‍රය, පි. 174, EAN:8: 34.4 The Field, p. 430.

▼ **සංඝ දානය** බුදුන් වහන්සේ ප්‍රමුකකොටගෙන සංඝයාට පිරිනමන දානයය. **බලන්න**: සංඝ දානය.

▼ **මළවුන් අනුස්මරණ දාන**: මළවුන් අනුස්මරණය කිරීමට දෙන දානයේ යහපත් විපාක ඇත. **බලන්න**: මළවුන් අනුස්මරණය.

▼ **සත්පුරුෂයන්ගේ දානය**: ශ්‍රද්ධාව, හිරිඔතප්ප හා කුසල සිත ඇතිව සත්පුරුෂයන් දෙන දාන නිසා ඔවුන්ට දෙව්ලොව සැප ලැබේ. බුදුන් වහන්සේ සත්පුරුෂ දාන 8ක් පෙන්වා ඇත: 1) පිරිසුදු දේ දෙයි 2)ප්‍රණීත දේ දෙයි 3) සුදුසුකල දෙයි 4) කැප දේ දෙයි 5) පරික්ෂා කර දෙයි 6) නිරතුරුවම දෙයි 7) පහන් සිතින් දෙයි 8) සතුටු සිතින් දෙයි. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.4.2 ද්විතිය දාන සූත්‍රය, පි.172 හා 8.1.4.7 සප්පුරිස දාන සූත්‍රය, පි. 186 , EAN:8: 32.2 Giving, p. 430 & 37.7 Good person's gift, p. 432.

▼ **බෙදාදී වැළඳීම**: බෙදාදී ආහාර වැළඳීම බොහෝ අනුසස් ගෙනෙදෙන බව බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රයේ දී පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය** : ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 1.3.6 දානසංවිභාග සූත්‍රය, පි. 372.

▼ **දැහැමිදානය අග්‍රයයි** බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** අග්‍ර දැහැමිදානය.

▼ **යහපත් ගුණ ඇති** උපාසක/උපාසිකා දානශිලිය. **බලන්න**: ගිහිඋපාසක උපාසිකා.

▼ **කාලදානය**: කාලදානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සුදුසු අවස්ථාවේ තෑගි, දාන ආදිය පිරිනැමීමය: 1) ආගන්තුකයන්ට දීම 2) චාරිකාවක යන අයට දීම 3) ගිලන් අයට දීම 4) සාගත කාලයෙහි දීම 5) තමන් ගේ වතුපිටිවලින් ලැබුණ ධාන්‍ය, පලතුරු ආදී වූ පළමු අස්වැන්න අන්‍යයන් හා බෙදාගැනීම. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.4.6 කාලදාන සූත්‍රය, පි. 84, EAN:5: 36.6 Timely, p. 249.

▲**දන්ඩපාණි ශාක්‍ය-**Dandapaani Sakkya: බුදුන් වහන්සේ, කපිල්වත්තු නුවර, මහා වනයේ වැඩසිටින අවස්ථාවක, දන්ඩපාණි සාක්‍යයන්, බුදුන් වහන්සේගෙන්, එතුමන්ගේ වාදය-ඉගැන්වීම පිලිබඳ විමසුහ. **බලන්න**: බුදුන්වහන්සේ. ඒ විමසීම, මධුපිණ්ඩික සූත්‍රය දේශනා කිරීමට හේතුව විය. **සටහන:** අටුවාවට අනුව ඔහු, දේවදත්ත භික්ෂුවගේ පක්‍ෂය ගත් කෙනෙකි. තරුණයෙක් වුවද, ඔහු රන් හැරමිටික් ඇතිව, ව්‍යායාම පිණිස වනයේ ඇවිදියි. **බලන්න**:EMN: note: 226, p.1085. **බලන්න**: ම.නි: මධුපිණ්ඩික සූත්‍රය.

▲**දාන්ත**- Tamed: දාන්ත- දමනය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සිත ධර්මයේ දමනය වීමය. දැමුණු සිත මහා අර්ථය පිණිස පවතී යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. අදාන්ත වග්ගයේ මේ පිළිබඳව විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: 4 අදන්ත වග්ග: පි. 50, EAN:1 : IV Untamed. p. 38.

▼**බුදුන් වහන්සේ ශ්‍රාවකයන්** දමනය කරන ආකාරය- ක්‍රමානුකූල පුහුණුව අනුව, මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. මැනවින් දමනය කරන ලද හස්තියෙක් සුවිනීතවන ලෙසින්, එම පුහුණුව යහපත් ලෙසින් පිළිපදින මහණ, තරුණ හෝ වේවා, මධ්‍යම වයසේ හෝ වේවා, මහලුවියේ හෝ වේවා, ක්ෂීණාශ්‍රව ලබා, දාන්තව, කාලක්‍රියා කරන්නේය

යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍රය:** ම.නි: (3) 3.3.5 දන්තභූමි සූත්‍රය, පි.320.

▲**ද්‍රෝන බ්‍රාහමණ**-Brahmin Doṇa: **බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:3

දණ

▲**දණ්ඩ**-Punishment: දණ්ඩ යනු ලීය-පොල්ල, මුගුර වැනි අවියකි. අනුන්ට ගැසීමට භාවිතා කරන ආයුධයක්ය. අනුන්ට දඬුවම් කිරීම වධ හිංසා කිරීමද දණ්ඩ ලෙසින් පෙන්වා ඇත. කෙනෙක් යම්කිසි අපරාධයක්, වැරද්දක් කළවිට රටේ පාලකයන් හෝ සමාජය විසින් ඒ පුද්ගලයාට නිසි දඬුවම් පමුණුවයි. ඇතැම් අවස්ථාවල බලවත් මිනිසුන්, නිරපරාදේ බලහින මිනිසුන්ට දඬුවම් හිංසා කරයි. ඒවා අකුසල කර්මවේ, අයහපත් විපාක ඇති කරයි. **ධම්ම පදයේ: දණ්ඩ වග්ගයේ**: රහතන්වහන්සේ හැර සෙසු සියලු සත්ත්‍වයෝ (මිනිසුන් මෙන්ම තිරිසන් සතුන්ද) දණ්ඩනයට බිය බව දක්වා ඇත. තමන් දඬුවම්වලට බිය නිසා, වෙනත් අයද දඬුවම්වලට බියනිසා වධ හිංසා නොකළ යුතුවේ. එසේ හිංසා පීඩා කරන අය, නිවන් සුවය ලබන්නේ නැත, ඔවුන් අපායගාමිය. විස්තර පිණිස **බලන්න**: ධම්මපදය: දණ්ඩවග්ග.

▼**සසර බිය පෙන්වීම පිණිස** බුදුන් වහන්සේ දණ්ඩ උපමාව යොදාගෙන ඇත. උඩට විසිකළ දණ්ඩ, බිමට පතිත වන ආකාරය වරින් වරට වෙනස්වේ. යම් අවස්ථාවක මුලින් වැටේ, සමහර විටක අගින් වැටේ. එලෙස දීර්ඝ සසරේ ගමන් කරන සත්ත්‍වයෝ වරක මෙලොවින් පරලොවට යයි, වරක පරලොවින් මෙලොවට පැමිණේ. **සටහන:** මේ උපමාව: සංයු.නි: මහාවග්ග:සච්චසංයුත්තයේ:සිංසපාවග්ගයේ: දණ්ඩසූත්‍රයේ ද දක්වාඇත.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි (2): නිදානවග්ග: අන්මතග්ගසංයුත්ත:3.1.9 දණ්ඩ සූත්‍රය, පි. 306,ESN:15: Anamataggasamyutta:9.9. The stick, p. 795.

▼ **දණ්ඩ භාවිතා කරමින්** සතුන්ට හිංසා කිරීම දුගතියේ කම්ම විපාක ලැබීමට හේතුවන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එසේ හිංසා නොකරන අයට (දඬු මුගුරු නොගන්නා අය) සුගතියේ සැප කම්ම විපාක ලැබේ. **සටහන:**මේ සූත්‍රයට මූලික වී ඇත්තේ, නයෙකුට හිංසා කරන දරුවන් පිරිසක් සම්බන්ධවය. **මූලාශ්‍ර:**ඛු.නි:උදානපාලිය:2.3 දණ්ඩ සූත්‍රය, පි.178.

දප

▲ **දීප්තිමත් කම්ම-** Bright kamma: දීප්තිමත් කම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යහපත් කුසල විපාක ඇතිකරන ක්‍රියාය. මේවා සුදුකම්ම ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: කම්ම.

▲ **දීප්තිමත් ධම්ම-** Bright Dhamma: හිරි ඔත්තප්ප යන ධර්මතා දීප්තිමත් ධම්ම යයි පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: හිරි ඔත්තප්ප.

▲**දීප්තිමත් මග හා අඳුරු මග:** පාලි: **සුකකමගග-කණහමගග-** bright path & dark path: ධර්මයට අනුව දීප්තිමත් මග කුසල මගය, අඳුරු මග අකුසල මගය. දීප්තිමත් මග ලෙසින් බුදුන්වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සම්මා දිට්ඨිය පෙරමුණ කරගත් ධර්මතා 10යය. අඳුරු මග නම් මිථ්‍යා

දිට්ඨිය පෙරමුන කරගත් ධර්මතා 10යය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාතය:10.3.5.2 සුක්ක මග්ග සූත්‍රය, පි. 474, EAN:10: Noble,p. 548.

▼ **දීප්තිමත් මග** -ශුක්ලමග- සුදු මග ලෙසින් ද හඳුන්වයි, දසකුසලයේ යෙදීම ඒ මගය. **අඳුරු මග: කණ්හමග්ග** - කෘෂ්ණ මග ලෙසින් ද හඳුන්වයි, දසඅකුසලයේ යෙදීම ඒ මගය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:10.4.4.2 කණ්හමග්ග සූත්‍රය, පි. 536, EAN:10: 190-2 bright path, p. 556.

▲ **දීපය-** An Island: දීපය ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ නිවනය. දීපයට යන මග අරිය අටමගය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සලායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත: 9.2-සූත්‍රය, පි. 689, ESN: 43: Asankathasamyutta: 14.3 sutta, p. 1513.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** සංඝයාට අවවාද කර ඇත්තේ දීපයක් ලෙසින් තමා සරණ කොටගෙන, වෙනත් සරණක් නොමැතිව, ධර්මය, දීපය ලෙසින් ගෙන, ධර්මය, සරණය කොටගෙන ජීවත්වෙන ලෙසය. එසේ ජීවත්වීම පිණිස, සතර සතිපට්ඨානයට අනුව කටයුතු කලයුතු බව, බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත.

“ එවං ඛො ආනන්ද, භික්ඛු අත්තදීපො විහරති අත්තසරණො අනඤ්ඤසරණො, ධම්මදීපො ධම්මසරණො අනඤ්ඤසරණො...” (Therefore, Ananda, you should live as islands unto yourselves, being your own refuge, with one else as your refuge, with the Dhamma as an island, with the Dhamma as your refuge, with no other refuge). **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (2): 3 මහාපරිනිබ්බාන සූත්‍රය**,** පි. 126, ඡෙදය-52, EDN: 16 Mahāparinibbāna Sutta: The Great Passing , p. 171, para 2.26, සංයු.නි: ඛන්ධසංයුත්ත: 1.1.5.1 අත්තදීප සූත්‍රය, පි.104, ESN: 22:Khandasamyutta: 43.1 Wirth yourselves as an Island, p. 1031.

▲ **දීපංකර බුදුන්වහන්සේ -** Buddha Dipankara: දීපංකර බුදුන්වහන්සේ වෙතින් සුමේධ තාපසයෝ (ගෝතම බුදුන්වහන්සේ), මතු බුද්ධත්වය පතා විවරණ ගැනීම මෙහි විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: බුද්ධවංස පාලි: 1 දීපංකරබුද්ධවංසො, පි.81.

▲ **දුප්පඤ්ඤ** - Unwise: දුප්පඤ්ඤ යනු අනුවණ බව- ප්‍රඥාව දුබල බවය. සප්ත බොජ්ඣංග ධර්මයන් වර්ධනය නොකරගැනීම නිසා කෙනක් අනුවණවේ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: බොජ්ඣංග සංයුත්ත: 2.5.4 දුප්පඤ්ඤ සූත්‍රය, පි. 226,ESN: 46: Bojjanghasamyutta: 44.4 Unwise, p. 1780.

▲ **දුප්පටිවිනොදය-** Hard to dispel: දුප්පටිවිනොදය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, වරක් ඇතිවූ පසු හැරදැමීමට අපහසු දේය. ධර්මයේ හැරදැමීමට අපහසු කරුනු ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: රාගය, දෝසය, මෝහය, ප්‍රතිභානය - අවබෝධය හා ගමික චිත්තය (සංචාරය-ගමන් යැමට ඇති තද ආශාව). (once arisen, are hard to dispel: Lust, Hatred, Delusion,Discernment ,The urge to travel). **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5

නිපාත: 5.4.1.10 දුප්පටිවිනොදය සූත්‍රය, පි. 322, EAN:5: 160.10 Hard to dispel, p. 289.

▲**දෙපිටකාවටු-** duplicity: දෙපිටකාවටු බව- වංචාසහගත බව-කුහනං ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. අව ගුණයක්වූ මේ කරුණ පහ නොකර උත්තරීමනුස්සධම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආරියභාවය ලබාගැනීමට නොහැකිය. **මූලාශ්‍ර:** අංගුනි: (4): 6 නිපාත: අරහත්වග්ග: 6.2.3.3 උත්තරීමනුස්සධම්ම සූත්‍රය, පි.254, EAN:6: 77.3 Superior, p.360.

▲ **දෙපත් කියත-** double edge Saw: බුදුන් වහන්සේ අනුගමනය කරන පිරිස තරහ නොගෙන වාසය කලයුතු අන්දම පෙන්වීම් පිණිස මේ දෙපත් කියත උපමාව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: කකචූපම උපමාව-උපග්‍රන්ථය:5

දබ

▲**දබ්බමල්ල පුත්ත තෙර-** Dabbamalla Thera:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **දිබ්බචක්ඛු ඥාණය-** divine eye element: දිබ්බ චක්ඛු හෙවත් දිවැස්, විශිෂ්ඨ ඥාන (අභිඥා) 6 න්එකකි. මිනිස් ඇස ඉක්මවා ගිය තැන් බැලීමට හැකි බලයකි. **චුතුප්පාතඥාණය**-චුතිඋත්පත්ති නුවණ ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මෙය බුදුවරු සතු දසබල ඥානයෙන් එකකි. සත්ඣයෝ ඔවුන් කළ කුසල හෝ අකුසල කර්මයන්ගේ විපාක වශයෙන්, සුගතියේ හෝ දුගතියේ යළි උපතලබති: පහත් හෝ උසස් ස්ථානවල, රූපිව හෝ අරූපීව, වාසනාවන්තව හෝ අවාසනාවන්තව උපත් ලබන අන්දම බුදුන් වහන්සේ ඒ ආකාරයෙන්ම (තත්වාකාරයෙන්ම) දකී. බුදුන් වහන්සේට, විශ්වයම දැකිය හැක්කේ දිවැස් නිසාය. **සටහන්**: * **ම.නි: මහාසකුලදායි සූත්‍රයේ** බුදුන් වහන්සේ, තම ශ්‍රාවකයන්ට දිවැස් ලබාගැනීම පිණිස උපදෙස් දෙන බව පෙන්වා ඇත. ** The divine eye (*dibbacakkhu*) is the ability to see objects at remote distances, including distant world systems; to see other realms of existence; and to see beings dying and being reborn in accordance with their kamma. **බලන්න**: EAN, note no 78, p. 584. ** විස්තර පිණිස **බලන්න**: සංයු.නි. (5-2) ඉද්දිපාද සංයුත්තය හා පටිසම්භිදා 1: ඥානකතා: 54. දිව්‍යචක්ෂු ඥානය, පි. 238. **ශබ්දකෝෂ: B.D**: p. 3: "**Divine eye:** dibba chakkhu- he sees being vanishing and re-appearing, low & noble ones, beautiful & ugly…"

▼ **සතර සතිපට්ඨානය** වැඩු බැවින්, බහුල කළ බැවින්, තමන් වහන්සේට දිවැස් ලැබූ බව අනුරුද්ධ තෙරුන් පෙන්වා ඇත. **සටහන:** බුදුන් වහන්සේගේ දිවැස් ලැබූ ශ්‍රාවකයන් අතුරින් අනුරුද්ධ තෙරුන් අග්‍රය **බලන්න**: අග්‍ර ශ්‍රාවකයන්. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: අනුරුද්ධසංයුත්ත: 8.2.13 දිබ්බචක්ඛු සූත්‍රය, පි. 106 , ESN: Mahavagga: 52: Anuruddhasamyutta: 23.13 Divine Eye, p. 2135.

▲**දිබ්බසෝත ඥාණය-** divine ear element: දිබ්බසෝත ඥාණය හෙවත් දිවකන, ඉද්දිපාද වඩා ගැනීමෙන් ලැබෙන ත්‍රිවිධ අභිඥා වලින් එකකි. දිවකණ ඇතිවිට ළඟක හෝ වේවා, දුරක හෝ වේවා ඇති කතා, ශබ්ද ඇසීමේ හැකියාව ලැබේ. **සටහන්**: * ම.නි: **මහාසකුලදායි සූත්‍රයේ** බුදුන් වහන්සේ, තම ශ්‍රාවකයන්ට දිවකන් ලබාගැනීම පිණිස උපදෙස් දෙන බව

පෙන්වා ඇත. ** විස්තර පිණිස බලන්න: සංයු.නි. **ඉද්දිපාද සංයුත්තය**. **ශබ්දකෝෂ: B.D**: p. 3: "**Divine ear**: with the divine ear -dibbasota he hears sounds both heavenly and human, far and nearer"

▼ **බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "** මහණෙනි, මම යම් තාක් කැමති වේ නම්, ඒ තාක් විසුද්ධ වූ මිනිස් විෂය ඉක්මවා ඇති දිව කණින්, දිව්‍ය වූ, මිනිස්වූ, දුරවූ ළඟවූ ශබ්ද අසමි" (Bhikkhus, to whatever extent I wish, with the divine ear element, which is purified and surpasses the human, I hear both kinds of sounds, the divine and human, those that are far as well as near...) **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: කස්සපසංයුත්ත: 4.1.9 ජාන අභිඥා සූත්‍රය, පි. 342, ESN: 16: Kassapa samyutta: 9 Jhānas and Direct Knowledges, p. 817.

▼**අනුරුද්ධ තෙරුන් මෙසේ වදාළහ:** "...සතර සතිපට්ඨානය වැඩූ බැවින්, බහුල කළ බැවින් මම මිනිස්බව ඉක්මවා පැවති විශුද්ධ වූ දිව්‍යමය ශ්‍රෝතධාතුවෙන් දුරවූද ලඟවූද දෙව් මිනිස් ශබ්ද අසමි..." **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: අනුරුද්ධසංයුත්ත: 8.2.3 දිබ්බසෝත සූත්‍රය, පි. 102, ESN:Mahavagga: 52: Anuruddhasamyutta: 13.3 Divine Ear, p. 2126.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.** " ඒ යොගාවචර භික්ෂුව... චතුධ්‍යාන සමාධින් සමාධිමත් වූ කල්හි... පිරිසුදු වූ, මිනිස් කන්හි ශබ්ද ඇසීමේ ශක්තිය ඉක්මා ඇති, දෙවියන්ගේ සෝතය වැනි හෙයින් දිබ්බසෝත යයි කියන නුවණ ලබයි. දිව්‍යමය වූ ද මනුෂ්‍යමය වූ ද ශබ්ද ඇසීම...".**සිංහල විශුද්ධිමාර්ගය:** 13 පරිච්ඡේදය**:** පි. 593.

▲ **දුබ්බන්ණිය මිටියක්ෂයා-**Ugly yakka: සක්දෙවිඳුගේ උතුම් ගුණයක් වන නොකිපෙන බව පෙන්වීමට, බුදුන් වහන්සේ මේ දේශනාව වදාළහ:

"දුබ්බණිය (දුර්වර්ණවූ), මිටිවූ, එක්තරා යක්ෂයෙක්, සක්දෙවිඳුගේ අසුනේ වාඩිවී සිටියේය. ඒ බව දුටු තව්තිසා වැසි දෙවියෝ, ඔහුට දොස් පැවසුහ, අවමන් කළහ. දෙවියන් එසේ අවමන් කරනවිට යක්ෂයාගේ රූපය අලංකාර බවට පත්විය. එබව දුටු දෙවියෝ, පුදුමයට පත්ව සක්දෙවිඳුවෙත පැමිණ 'ක්‍රෝධය බුදින' යකෙක්, සක්දෙවිඳුගේ අසුනේ වාඩිවී සිටින බව සැලකළහ. අනතුරුව, ඒ යක්ෂයා ඉදිරියට පැමිණි සක්‍රදෙව්, ඔහුට නමස්කාර කර, 'නිදුකානෙනි, මම සක්දෙවිඳු වෙමි' යයි තෙවරක් පැවසිය. එසේ පවසනවිට, ඒ යක්ෂයා අතිශයෙන් දුර්වර්ණව, මිටිව අතුරුදහන්විය. ඉන්පසු, සක්දෙවිඳු තම අසුනේ වැඩසිට මෙසේ පැවසුහ: "...මම නොගැටුණු සිත් ඇත්තෙමි, නො කිපෙමි, මා කෙරහි ක්‍රෝධය නො පිහිටයි". **සටහන්**: * සක්දෙවිඳුගේ ආසනය 'පාණ්ඩුකම්බල ශෛලාසනය' වේ. අටුවාවට අනුව, බ්‍රහ්මදෙවිකෙනෙක්, සක්දෙවිඳු ගේ ඉවසීම ගැන අසා, ඒ බව පරික්ෂා කිරීම පිණිස, දුර්වර්ණ යක්ෂයෙක් ලෙසින් එහි පැමිණියහ. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: සක්කසංයුත්ත:11.3.2 දුබ්බන්ණිය සූත්‍රය,පි.448, ESN: 11: Sakkasamyutta:22.2 Ugly, p. 494.

දඹ

▲ **දඹදිව:** පාලි: **ජම්බුදීප-** Jambudipa- India: බුදුසමයේ, වර්තමාන ඉන්දියාව හැඳින්වූවේ දඹදිව ලෙසින්ය (**ජම්බුද්වීපය-** Rose-Apple

Continent), දඹනම්වූ පලතුරුගස් බොහොමයක් පැවති නිසා ජම්බුදීපය යයි කියයි. බුදුන් වහන්සේ උපත ලැබුවේ මේ රටේය. එවක, මහාදීප 4 ක් ගැන දක්වා තිබේ. දකුණු මහාදීපය, ජම්බුද්වීපය ලෙසින්ද, බටහිරින් පිහිටි මහාදීපය අපරගොයාන ලෙසින්ද, උතුරේ පිහිටි මහාදීපය උත්තරකුරු ලෙසින්ද, නැගෙනහිරින් පිහිටි මහාදීපය පුබ්බවිදේහ ලෙසින්ද සඳහන්වේ. අටුවාවට අනුව හිමාල කඳු අසල මහා විශාල ජම්බු ගස් නිසා, ජම්බුද්වීපය ලෙසින් හඳුන්වා ඇත. **බලන්න**: EAN: Note: 183, p. 589, ජම්බුදිපය.

▼ **බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:**"...මේ දඹදිව ආරණ්‍ය, වන, බිම් පොකුණු රමණීයය, අල්පය. කඳු, බෑවුම්, ගංගා, කටු හා ලඳු බිම්, රළු උස් බිම් බොහෝය...". **සටහන**: දඹදිව පිලිබඳ විස්තර පිණිස බලන්න: අංගු.නි: (1) :1 නිපාත: ජම්බුද්වීපපෙයාාලවග්ග. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1) : 1 නිපාත: ජම්බුද්වීපපෙයාාලය: 1.16.4.1 සූත්‍රය, පි. 11, EAN: 1: Jambudīpa Repetition Series, 333.1, p. 49.

▼ **බුදුසමයේ දඹදිව පැවති ගණිත ක්‍රමය**: 1) **එක කෝටිය**=දස ලක්ෂ 10කි 2) එක් කෝටි ඒවා කෝටියක් = එක **ප්‍රකෝටියකි**. 3) ප්‍රකෝටි ඒවා කෝටියක්= **කෝටිප්‍රකෝටියකි** 4) කෝටිප්‍රකෝටි ඒවා කෝටියක්= එක **නහුත** යකි 5) නහුත කෝටියක්= **නින්නාහුත** එකකි 6) නින්නාහුත කෝටියක් = එක් **අබ්බුද** යකි 7) අබ්බුද 20ක් = එක **නිබ්බුද** යකි. **බලන්න:**EAN:note: 2115, p. 682. **සටහන**: බුදුන් වහන්සේ එම ගණිත ක්‍රමය පෙන්වා ඇත්තේකෝකාලික භික්ෂුවට නිරයේ විඳීමට ඇති දීර්ඝ කාලය පෙන්වාදීමටය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6):10 නිපාත: ථෙර වග්ග, 10.2.4.9. කොකාලික සූත්‍රය,පි.331, EAN:10: The Elders: 89.9. Kokalika, p. 530.

දම

▲**දුම**-Smoke: ගින්නට සලකුණ-සංකේතය දුමය. **බලන්න:** සංකේතය.

▲**දෝමනස්ස ඉන්ද්‍රිය**-Domanassa indriya: සිතට සුවයක් නොදැන, සැප ඇති නොකරන, යම් පහසක් නිසා සිතට ඇතිවෙන දුක් වේදනාව දෝමනස්ස ඉන්ද්‍රියවේ. මෙය ඉන්ද්‍රිය 22න් එකකි. **බලන්න**: ඉන්ද්‍රිය.

දය

▲**දයාව**-Dayawa: දයාව, අනායයන් කෙරෙහි ඇති අනුකම්පාව දයාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත. සතර බ්‍රහ්මවිහරණයක් වන කරුණාව, දයාව ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **බලන්න**:කරුණාව.

▲**දායකයා**- Dayakaya: බුදුන් වහන්සේ ප්‍රමුඛ සංඝයාට, සිව්පස පිරිනමන, සේවාවන් කරන පුද්ගලයා දායකයාය. අනාථපිණ්ඩික සිටුවරයා, විශාකා මහා උපාසිකාව, වෙළුකන්ට නන්දමාතා උපාසිකාව, පසේනදී කෝසල රජ, සේනිය බිම්බිසාර රජ ආදීන් බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍ර දායක පිරිස ලෙසින් සූත්‍ර පිටකයේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:3. දායකයා ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ දානය පිරිනමන පුද්ගලයාය. ඔහුට, දානයට පෙරද, දන් දෙන අවස්ථාවේද, දානය පිරිනැමීමෙන් පසුවද සිතේ සොමනස, සතුට, පහන්බව තිබීම මගින්

දානය දීමේ කුසලය සම්පූර්ණවේ. **බලන්න**: සංඝදානය, දානය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.1.4.7 ඡළාඞගදාන සූත්‍රය, පි. 112, EAN:6: 37.7 Giving, p. 332.

▲ **දියනෑම-**Bathing: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ සමහර බ්‍රාහ්මණ නිකායන්, දිය නෑමෙන් විසුද්ධිය ඇතිවේ යන දිට්ඨිය දැරුහ. **බලන්න:** ජල ස්නානය.

▲ **දියබුබුල උපමාව-**Similes of Water drop**:** **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5

▲ **දියේ ඇඳි ඉර උපමාව-**Similes of drawing a line on the water**:** **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5

දර

▲ **දර්ශන අනුත්තර** -unsurpassed sight: බුදුන් වහන්සේ හා බුද්ධ ශ්‍රාවකයන් දැකීම උතුම් දර්ශනයක් බව මෙහි පෙන්වා ඇත. එයට වඩා උතුම් දර්ශනයක් නොමැත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.1.3.10 අනුත්තරිය සූත්‍රය, පි. 92, EAN:6: 30.10 Unsurpassed Things, p. 329.

▲**දර්ශනවිසුද්ධි ඤාණය**-Darshnavisuddhi nana: සියළු සංඛත අසංඛත ධර්මයන්ගේ ඒකසංග්‍රහත්වයද, කාමච්ඡන්ද ආදියේ නානත්වයද, නෙක්ඛම්ම ආදියේ ඒකත්වය ද ප්‍රතිවේධ- අවබෝධ කිරීමේ ප්‍රඥාව දර්ශනවිසුද්ධි ඤාණය ය. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: පටිසම්භිදා 1: 40 දර්ශනවිසුද්ධි ඤාණය, පි.220.

▲ **දාරුකම්මික ගහපති**- Householder Darukammika: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය: 3.

▲**දාරුක්ඛන්ධ-**large block of wood: දාරුක්ඛන්ධ යනු මහා දැවකඳක්ය. සැරියුත් තෙරුන්, මහා දැවකඳක් මුල් කරගෙන, ඉද්දිබල ඇති සිත වසඟයට පත්කරගත් භික්ෂුවක්, එම දැවකඳ සලකා බලන අයුරු පෙන්වා වදාළහ: **(භික්ඛු ඉද්ධිමා චෙතසොවසිප්පත්තො-** a bhikkhu possessing psychic potency who has attained mastery of mind**).** **සටහන**: එම දැවකඳ: සතර මහා ධාතු ලෙසින් (පඨවි ආදී), සුභ ලෙසින්, අසුභ ලෙසින් සැලකිය හැකිය. එම දැවකදේ ඒ ලක්ෂන 6 ඇතුළත්ව තිබේ. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (4): 6 නිපාත:6.1.4.11 දාරුක්ඛන්ධ සූත්‍රය**,** පි.120, EAN:6: 41.11 A block of wood, p. 334.

▼**දාරුක්ඛන්ධ උපමාව**: එක්සමයක, බුදුන් වහන්සේ, අයෝධ්‍යා නුවර අසල, ගංගා නදී (ගංගානම් ගඟේ) ඉවුරේ වැඩවසන කල, ගඟේ පාවියන මහා දැවකඳක් උපමා කොට මේ සූත්‍රය වදාළහ. යම් බාධාවන්ට හසු නොවී යන්නේ නම්, ඒ දරකඳ මහා මුහුදටම පාවීයන්නේය. එයට හේතුව නම්, නදියේ සැඩපහර මුහුද වෙතට නැමී ඇති නිසාය. එලෙසින්, සම්මාදිට්ඨිය ඇතිවිට, වෙනත් බාධා වලට හසු නොවන්නේ නම්, ඒකාන්තයෙන්ම,නිවනට පැමිණෙන්නේය. එම ගමනේදී **හසුවන බාධා - මාර්ගබාධා** 8 උපමාවෙන් මෙසේ පෙන්වා ඇත: 1) ගඟේ මේ ඉවුරට ගසාගෙන ඒම: - සළායතන වලට හසුවීම වැනිය 2) ගඟේ එහා ඉවුරට ගසාගෙන ගසාගෙන යාම - බාහිර අරමුණු 6 ට (බාහිර ෂඩායතන) හසුවීම වැනිය. 3) ගඟ මැද කිමිදීම-නන්දිරාගයට හසුවීම වැනිය.4) පාවී

යන්නේ නැතිව ගොඩට ගැසීම- අස්මිමානයට හසුවීම වැනිය. 5) පාවියන කොටය, මිනිසුන් ගැනීම- ගිහියන් හා බැඳීමට පත්වීම වැනිය 6) නො මිනිසුන් ගැනීම- දේවනිකායක් පතමින් මග බඹසර කිරීම වැනිය. 7) සුළියකට හසුවීම නිසා ගමන නතරවීම - පස්කම් සැපයට යටවීම වැනිය 8) පාවීයන්නේ නැතිව ගඟේ රඳා සිටීම නිසා කොටයේ ඇතුළත කුණුවීම- කෙළෙස්වලට යටවීම නිසා මග බඹසර අයහපත්වීම වැනිය. එ බාධා සැම ජය ගත්තේ නම් විමුක්තිය **සටහන:*** මේ සූත්‍රය අසා, අවබෝධය ලැබූ නන්ද නම් ගොපල්ලා, බුදුන් වහන්සේ වෙත පැවිදිව, අරහත්වයට පත්වූහ. ** දුතිය **දාරුක්ඛන්ධ උපමා සූත්‍ර**යේදී, බුදුන් වහන්සේ කිම්බිල තේරුන්හට එම උපමාව විස්තර කර වදාළහ. එහිදී, භික්ෂුවගේ ඇතුළත කුණුවීම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, යම් ඇවතකට පැමිණි මහණ, එම ඇවත පිරිසිදු නොකර වාසය කිරීමය.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග:වේදනා සංයුත්ත: 1.19.4 දාරුක්ඛන්ධ උපමා සූත්‍රය, පි.1.19.4,ESN:33: Vedanasamyutta:IV Vipers:241.4 The simile of the great log, p.1317.

▲**දරුණුබව-**Dreadful: සංසයාට ලැබෙන, ලාභ සත්කාර කිර්ති ප්‍රසංසා ආදිය, දරුණුයයි (දාරුණ) බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ඒවා අරහත්වය ලැබීම වලක්වයි. එමනිසා, මාර්ගයේ පුහුණුවන සංඝයා, ලාභ ආදිය මගින් සිත වසඟ නොකරගෙන-යට නොකරගෙන වාසය කලයුතුවේ. **සටහන:**ලාභ යනු සිව්පසයය, සත්කාර (honor) යනු සම්මාන, ගෞරව ලැබීමය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ලාභසත්කාර සංයුත්ත: දාරුණවග්ග: 5.1.1. දාරුණ සූත්‍රය, පි. 366, ESN:17: Labhasatkarasamyutta: 1.1 Dreaful, p.829.

▲**දුර්භාෂිතය-**badly spoken speech: දුර්භාෂිතය යනු අයහපත් කතාවය, අකුසලයකි, කරුණු 5 ක් නිසා දුර්භාෂිතයක් වේ: 1) නුසුදුසු අවස්ථාවේ කතාකිරීම 2) අසත්‍ය කතා කිරීම 3) රළු වචන භාවිතය 4) අන්‍යන්ට අයහපත සැලසෙන ලෙස කතා කිරීම 5) ක්‍රෝධ සහගත කතා කිරීම. එවැනි කතාව, වැරදිය, ප්‍රඥාවන්තයන් ඒ ගැන දොස් පවසති. **බලන්න**: සුභාෂිතය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු:නි: (3): 5 නිපාත: සොනවග්ග: 5.4.5.8 සුභාෂිත වාචා සූත්‍රය, පි.414.

▼**අසත්‍ය කතා** කිරීම දුර්භාෂිතයකි. එය අලික ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අලික. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි:සුත්තනිපාත: 3-3- සුභාසිත සූත්‍රය, පි.150.

▲ **දුර්ලභ දේ-**Rare things: ලෝකයේ දුර්ලභ දේ ලෙසින් සලකනකරුණු 6කි: සම්මා සම්බුදුවරුන්ගේ පහළවීම, තථාගත ධර්මවිනය දේශනා කරන පුද්ගලයන් ඇතිවීම, ආරියආයතනය- ආරියන් පහළවන ප්‍රදේශයක ඉපදීමට ලැබීම, ඉන්ද්‍රිය අවිකාලභාවය-ඉන්ද්‍රිය විකලාංගනොවීම, (unimpaired faculties), බුද්ධිමත්බව හා නිපුනබව තිබීම, යහපත් ධර්මය පිණිස කැමැත්ත- කුසල ඡන්දය තිබීම. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.5.1 පාතුභාව සූත්‍රය, පි. 272, EAN:6: V: 96.1 Manifestation, p.362.

▼**ලෝකයේ** ලබාගැනීමට දුර්ලභ ධර්මතා 10 ක් මෙහි පෙන්වා ඇත.**බලන්න**: ඉෂ්ඨධම්ම. **මූලාශ්‍රය**: අං.ගු.නි: (6) 10 නිපාත::10.2.8.3 ඉෂ්ඨධම්ම සූත්‍රය, පි.270.

▼ **තථාගතයන්** ලෝකයේ පහළවීම දුර්ලභ කරුණකි. **බලන්න**: තථාගතයන්වහන්සේ.

▼ **යහපත් සෞඛ්‍යයය**, ලෝකයේ ලබාගැනීමට දුර්ලභ දෙයකි. **බලන්න**: ආරෝග්‍ය.

▼**ලෝකයේ දුර්ලභ පුද්ගලයෝ** තිදෙනෙකි:1) සෙසුඅයට උපකාර කිරීම පිණිස පළමුව ඉදිරිපත් වන තැනැත්තා- පුබ්බකාරී 2)කෘතඥ හා කෘතවේදී පුද්ගලයා- කෙළෙහිගුණ ඇති, ස්තුතිවන්ත තැනැත්තා (grateful & thankful) 3) තෘප්තිමත්- සංතෘප්ත පුද්ගලයා -තිතෙතා 4) තෘප්තිය සලසන -පමුණුවන පුද්ගලයා- තපෙපතා. **සටහන්**: * දුර්ලභ පුද්ගලයන් 2ක් ගැන මෙහිදී පෙන්වා ඇත; 1) තෘප්තිමත් (satisfied) බව ලැබූ තැනැත්තා හා අන්‍යන් තෘප්තිමත් කිරීමට කටයුතු කරන තැනැත්තා ලෝකයේ දුර්ලභය. **මූලාශ්‍රය**: අං.ගු.නි: (1) 2 නිපාතය,ආසාවග්ග: 2.3.11.2 සූත්‍රය,පි. 206.

▲**දුර්වචභාවය-**Durvacahabhavaya: දුර්වචභාවය- දෝවචස්සතාවය නම් ධර්මයේ කීකරු නොවීමය. මෙය හානභාගිය ධර්මයකි.**බලන්න**: දෝවචස්සතාවය, හානභාගිය ධර්ම.

දල

▲ **දෙලොව-** Two worlds: මෙලොව හා පරලොව යන දෙක දෙලොව ලෙසින් පෙන්වා ඇත. අයහපත් හෝ යහපත් කම්ම විපාක දෙලොවදීම විදීමට සිදුවේ. **බලන්න:** මෙලොව හා පරලොව. **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 1.3.3. උභෝඅර්ථ සූත්‍රය, පි. 370.

දළ

▲ **දළචීවර-** coarse robes : දළචීවර යනු රළු සිවුරුය. පාංශුකූල වස්ත්‍ර, ඉවත විසිකළ රෙදි, මිනීඔතා තැබූ රෙදි ආදීයෙන් සකස් කරගත් මුදුනොවන සිවුරු දැරූ සංඝයා, බුදුන් වහන්සේගේ ශ්‍රාවක සංඝයා අතර වූහ.දළචීවර දරන භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර මොඝරාජ තෙරුන්ය, භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර: කිසා ගෝතමී තෙරණියය. **බලන්න**: අග්‍රතම ශ්‍රාවකයන්. මහා කාශ්‍යප හා උන්වහන්සේගේ ශිෂ්‍ය සමූහයද, ධූතාංග පුහුණුවේ යෙදීසිටි හෙයින් රළු චීවර දැරූහ. **විස්තර පිණිස බලන්න**: සංයු.නි: කාශ්‍යප සංයුත්තය.

▲**දළිද්ද-** Poor: දළිද්ද- දිළිඳු යනු දුගී බවය. සප්ත බොජ්ඣංග යහපත් ලෙසින් වඩා නොගන්නේ නම් කෙනෙක් ධර්මයේ දුගී බවට පත්වේ. **බලන්න**: අදළිද්ද **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1 කාණ්ඩය): මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.5.6 දළිද්ද සූත්‍රය, පි.226, ESN: Bojjangha samyutta: V: 46.6 Poor , p. 1783.

දව

▲**දෙවන ශ්‍රමණ**-Second ascetic: දෙවන ශ්‍රමණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සකදාගාමී ආරිය ශ්‍රාවකයාය. **බලන්න**: ආරිය අටමග.

▲**දෙවහිත බමුණා**-Brahamin Devahitha**: බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲ **දේවඅසුර සංග්‍රාමය** - Deva & Asura war: පෙර කල ඇතිවූ දේව හා අසුර සටන් පිලිබඳ විස්තර මෙහි පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අසුර, සංයු.නි: ධජග්ග සූත්‍රය, සංයු.නි: (1) සක්කසංයුත්ත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5): 9 නිපාත: 9.1.4.8 දේවඅසුර සංග්‍රාමය, පි. 524, EAN: 9: 39.8 Devas, p. 479.

▲ **දේවචුති-** Passing away of Devas: දේවචුති යනු දෙවියන්, දේව ආයුෂ ඉක්මවා ගිය පසු දේවලෝකයෙන් චුත වීමය- යළි උපතකට පැමිණීමය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, එලෙස චුතවන දෙවියන්ගෙන් ඉතා සුළු ප්‍රමාණයක් පමනක් නැවත දෙවලෝකයේ පහළ වනබවය. බොහොමයක් දුගතියේ යළි උපත ලබයි, සුළු කොටසක් මිනිස්ලොවට පැමිණේ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.11.7 සිට දේවචුති සූත්‍ර 4 කි, පි. 200, ESN: 56: Sacchasamyutta: 108.7 to 4 suttas: Passing away as Devas, p. 2378.

▼**දෙවියන් චුතවන** අවස්ථාවේ, අනිකුත් දෙවියෝ, ඔහුට මිනිස්ලොවට යැමට උපදෙස් දෙන බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි:ඉතිවුත්තක: චතුවග්ග:3.4.4 පුර්වනිමිත්ත සූත්‍රය,පි.450.

▲ **දේවචාරිකා-** Visiting the Devas: දේවචාරිකා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, මිනිස් ලෝකයේ සිට දේවලෝකවලට සංචාරය කිරීමය. මේ සූත්‍රයන්හි පෙන්වා ඇත්තේ මුගලන් මහා තෙරුන්, ඉද්ධිබලයෙන් තව්තිසා දෙව්ලොවට පැමිණීම හා දෙවියන්හට තිසරණ ගුණ මහිම විස්තර කිරීම ගැනය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සෝතාපන්න සංයුත්ත: 11.2.8, 11.2.9, 11.2.10 දේවචාරිකා සූත්‍ර, පි. 200, ESN: 55: Sotapatthisamyutta: 18.8, 19.9, 20.10 Visiting the Devas, p. 2204.

▲**දේවතානුසතිය**-Devathanusati : දෙවියන්ගේ ගුණ සිහිකර කරන අනුසති භාවනාවකි. මෙය එය සසර කලකිරීම පිණිස, නිවන පිණිස පවතී යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: භාවනා. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) නිපාත: ඒකධම්මපාලිය සූත්‍ර, පි.100.

▲ **දේවදත්ත භික්ෂුව-** Devadatta Bhikkhu: බලන්න: උපග්‍රන්ථය:4

▲ **දේවදූතයෝ-**divine messengers: ධර්මයේ දේවදූතයන් ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ලෝක සත්ත්වයාට සසර බිය පෙන්වා අප්‍රමාදය ඇතිකරගනිමට උපකාරීවන දහම්කරුණුවලටය. විස්තර පිණිස **බලන්න:** අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: දේවදූත වග්ග.

▼ **දේවදූතයන් පස් දෙනෙකි:** 1) තමාගේ අශුචි හා මුත්‍රා තැවරී උඩුකුරුව වැතිර සිටින අලුත උපන් දරුවා 2) මහලුව වයසට ගිය, දුබලව දුකට පත් මිනිසා 3) රෝගීව දරුණු කායික හා මානසික වේදනා විඳින මිනිසා 4) සොරකම් කිරීමේ වරදට රජතුමාවිසින් බොහෝ වධ පීඩාවන් ආදී දඬුවම් ලබන සොරා 5) මිගිය කෙනෙක්- කුණුවී ගිය මළ සිරුරක්. **සටහන්**: * එම කරුණු දේවදූතයන් ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ ඒවා දකින නුවණැති

පුද්ගලයෙකුට තමාටද එම දේ සිදුවනබව: යළිඋපතක් ඇතිවනබව, මහළුවනබව, ලෙඩවෙනබව, වැරදි කිරීමෙන් මහා දඬුවම් ලබනබව, මරණයට පත්වෙන බව අවබෝධවී, අප්‍රමාදව සසරින් එතෙර වීමට කටයුතු කිරීමට පෙළඹෙන නිසාය. ** තුන්දොරින් අකුසල කර්ම කළ කෙනෙක් මියගියපසු නිරය ආදී දුගතියක යළි උපත ලබයි. මරණයට අධිපති යමරජු එවැනි, පුද්ගලයන් අමතා දේවදූතයන් මිනිස් ලෝකයේ දී දැක තිබේද? යයි ප්‍රශ්ණකරණ බව හා අපායේ විඳීමට සිදුවන විවධ දුක්වේදනා පිලිබඳ මේ සූත්‍රවල විස්තරකර ඇත. **බලන්න**: නිරය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1):3 නිපාත: දේවදූතවග්ග: 3.1.4.6 සූත්‍රය, පි. 292, EAN:3: Divine Messengers: 36. 6 Messengers, p.92, මනි: (3): 3.3.10, දේවදූත සූත්‍රය, පි. 400, EMN:130: The Divine Messengers, p.941.

▲ **දේවධම්ම**- Deva Dhamma:හිරිඔත්තප්ප ධර්මතා දේවධම්ම යයි හඳුන්වයි. **බලන්න**: හිරි ඔත්තප්ප.

▲ **දේවධම්මික** -devadhammika: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ පැවති අන්‍යආගමික නිකායකි. **බලන්න**: අන්‍යආගමික නිකායන්.

▲ **දේවනිකාය**-Devanikaya: දේවනිකාය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සදෙව්ලෝකයට වඩා පහත් නිකායන්වල උපත ලැබූ දේව පිරිසය. **බලන්න**: ගාන්ධර්ව දේව නිකාය, ගන්ධබ්බකායික දේව නිකාය, වලාහක දේව නිකාය.

▲ **දේවපාද**- Deva pada:දේවපාද ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දෙවියන් ගමන් කරන මාර්ගයට පැමිණීමට ඇතිකරගත යුතු ගුණය. එම ගුණ ඇතිවිමෙන්, ආධ්‍යාත්මික පිරිසිදු බව නොලත් අය පිරිසුදුබවට පත්වේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1-3: ත්‍රිවිධ රත්නය පිලිබඳ ඇති අචල විශ්වාසය 4 ආරිය කාන්ත ශීලය තිබීම. 5 කරුණ ලෙසින්: අවිහිංසාවෙන් ජීවත්වීම පෙන්වා ඇත (දෙවියන් අවිහිංසාව උතුම් යයි පිළිගන්නා බව නුවණින් වටහා ගන්නා ආරිය ශ්‍රාවකයා තමන් තුල එම ගුණය ඇති කරගනි). **මූලාශ්‍ර**: සංයු. නි: (5-2): මහාවග්ග: සෝතාපන්න සංයුත්ත: 11.4.4. හා 11.4.5 දේවපාද සූත්‍ර, පි. 244, ESN:55: Sacchasamyutta: 34.4 & 35.5 Divine Tracks, p. 2228.

▲ **දේවප්‍රසාද**-Devaprasada: සිව්දහමින් යුත් ආරිය ශ්‍රාවකයෝ ගැන දෙවියෝ ප්‍රසාදයට පැමිණේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. දෙවියෝ දේව සභාවේදී මෙසේ පවසති:

"අපද, මිනිස් ලොවේ වාසය කරනවිට බුදුන් කෙරේ, දහම කෙරේ, සංඝයා කෙරේ අචල ප්‍රසාදයකින් යුතුව වාසය කළෙමු, අපහට ආරිය කාන්ත ශිලයද තිබිණි. එම නිසා, අපි දැන් දෙව්ලොව වෙසෙමු. මේ අරිය ශ්‍රාවකයාද, මියගිය පසු දෙවියන් ගේ සභාවට පැමිණෙනු ඇත" **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සෝතාපත්තිසංයුත්ත: සභාගත සූත්‍රය, පි.246.

▲**දේවප්‍රිය**-Devapriya: ධර්මානුකූලව හැසිරෙන ගිහි හා පැවිදි පිරිස දෙවියන්ට ප්‍රිය බව සූත්‍ර දේශනාවල දක්වා ඇත. දෙවියන්ට ප්‍රිය සංඝයා අතුරින් පිළින්දවච්ඡ තෙරුන් අග්‍රය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 1

▲ **දේවලොක-**Devaloka: දේවලොක, ස්වර්ගය ලෙසින්ද හඳුන්වයි, යළි උපත ලබන සුගතියකි. යහපත් කර්ම විපාක නිසා දේවලෝකවල උත්පත්තිය ලබයි. කාමාවචර දේවලෝක 6 කි, සදෙව්ලෝකය ලෙසින් ද හඳුන්වයි. මේ දේවලෝකවලට ඉහළින් ඇත්තේ බ්‍රහ්ම දේව ලෝකයන්ය, සදෙව්ලෝකයට පහළින් ඇත්තේ මිනිස්ලෝකය හා සතර අපායය. තිසරණ සරණ ගිය, සිල්වත්වූ මිනිසුන් මරණින් මතු සදෙව්ලොව උපත ලබයි. **බලන්න**: බ්‍රහ්මලෝක. **සටහන**: දීඝ.නි: ජනවසභ සූත්‍රයේ දේවලෝක ගැන විස්තර දක්වා ඇත.

▼ **දේවලෝක හය:** මිනිස්ලොවට ඉහලින් ඇති දේවලෝක 6: සදෙව්ලෝකය,කාමවාචාර දේවලෝක ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **සටහන**: සදෙව්ලොව පහලවූ සෑම දෙවියෙක්ම දුගතියේ උපත අවසන් නොකර ඇත. සෝතාපන්නවූ දෙවියෝ දුගතිය-නිරයේ උපත අවසන් කර ඇත. **බලන්න**:අංගු.නි: 6 නිපාතය:දේවතාවග්ග:6.1.4.4 මොග්ගල්ලාන සූත්‍රය.

1) චාතුර්මහාරාජික දෙව්ලොව (devas ruled by the four great kings) මේ දේවලෝකයට අධිපති දෙවියෝ 4 කි, සිව්වරම් දෙවියෝ (සතර දිශාවන් පාලනය කරන) ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. එම දෙව්ලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 500 කි. එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 50 ට සමානය. **සටහන්:** * සිව්වරම් මහා රජවරු: ධෘතරාෂ්ට්‍ර- නැගෙනහිර පාලක, විරූඪක- දකුණුදිග පාලක, විරූපාක්ෂ - බටහිර පාලක, වෙසවුණු- වෙසමුනි - උතුරු දිග පාලක, ඔවුන්ගේ නායකයා සක්දෙව්දුන්ය (ඉන්ද්‍ර). **බලන්න**: දීඝ:නි: ජනවසභ සූත්‍රය. ** අංගු:නි: (1): 3 නිපාත:3.1.4.7 සූත්‍රයේ: පොහෝදිනයන්හි, සිව්මහා රජුන්ගේ ඇමතිවරු, මිනිසුන් යහපත් ලෙසින් වාසය කරනවාද: දෙමාපියන්, ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණයන්, කුලදෙටුවන් ආදීන් පුදනවාද? උපෝසතදීන සිල් ගන්නේද? පින් කරන්නේද යයි මිනිස් ලෝකය සිසාරා සොයාබලා, ඒ බව තව්තිසා දෙවියන්ට පවසන බව පෙන්වා ඇත. **2) තාවතිංස දේවලෝකය** (Tāvatiṃsa devas) තව්තිසා- දෙව්ලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 1000 කි, එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 100 ට සමානය. සක්දෙව්දු මේ දෙව්ලොවට අධිපතිය .**බලන්න**:සක්දෙව්දු. **3) යාමදේවලෝකය** (Yāma devas): එම දෙව්ලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 2000 කි, එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 200 ට සමානය. **4) තුසිත දේවලෝකය** (Tusita devas) එම දෙව්ලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 4000 කි, එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 400 ට සමානය. **සටහන**: මතු බුදුබව පතන බෝසතුන් මිනිස් ලොවට පැමිණීමට පෙර තුසිත දේවලෝකයේ වැඩසිටී. **5) නිර්මාණරති දේවලෝකය** (devas who delight in creation) එම දෙව්ලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 8000 කි, එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 800 ට සමානය. **6) පරනිර්මිතවසවත්ති දේවලෝකය** (devas who control what is created by others) එම දෙව්ලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 16,000 කි, එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 1600 ට සමානය. **සටහන්:** * සදෙව්ලෝකයට ඉහළින් බ්‍රහ්මකායික දෙවියෝ වසති, ඉන් මතුයෙහිද දෙවියෝ වාසය කරති. **බලන්න**: ධම්මචකප්පවත්වන සූත්‍රය.** දේවලෝක වල වසන දෙවියන්ගේ ගුණ සිහිකිරීම අනුසති භාවනාවකි.**බලන්න**: භාවනා. ** මනෝමය කය ඇති, අරහත්බව ලැබූ දෙවියන්ගේ ගුණ සිහිපත් කිරීම යහපත්ය. **බලන්න**: නන්දිය සූත්‍රය ** වැඩි විස්තර පිණිස **බලන්න**: දීඝ.නි: (2) 5. ජනවසභ සූත්‍රය, පි,322 හා

දීඝ.නි: (3) 9.ආටානාටිය සූත්‍රය, පි. 328, EDN: 18 Janavasabha Sutta (17), p. 209 & 32 Āṭānāṭiya Sutta, p.353. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5): 8 නිපාතය: උපෝසථ වග්ග: උපෝසථ සූත්‍ර, පි.196, EAN:8:Uposatha: 41.1 & 42.2 , p. 434, අංගු.නි: (6): 11-නිපාත: 2 අනුසති වගග, 11.2.1, මහානාම සූත්‍රය, 11.2.2 දුතිය මහානාම සූත්‍රය, පි.645-654, 11.2.3, නන්දිය සූත්‍රය, පි.658, EAN: 11: Elevens: Recollection, 11.1 Mahanama, 12.1 Mahanama (2), p.570, 13.3. Nandiya, p.571.

▼**දේවලෝක උත්පත්ති**: දේවලෝක උත්පත්තිය යනු මෙලොව යහපත් කුසල කර්මයේ යෙදීම නිසා මරණින් මතු කාමාවචර දේවලෝකයන්හි යළි උපත ලැබීමය. **බලන්න**: සුගතිය. අනාගාමීව මියයන ආරිය පුද්ගලයෝ සුද්ධාවාස නම්වූ ඉහළ බ්‍රහ්ම දේවලෝකවල පහළවේ. අරූපසමාපත්ති, සතරබ්‍රහ්මවිහාර වර්ධනය කරගත් උතුමන් බ්‍රහ්මලෝකවල උත්පත්තිය ලබයි. **බලන්න**: අනාගාමි, බ්‍රහ්මලෝක.

▼**දේවලෝක උත්පත්තියට මග දසකුසලයය**: දසඅකුසලයෙන් වැලකි, දසකුසල් කරණ මිනිසුන් දේවලෝකයේ යළි උපත ලබති. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6) 10: නිපාතය:10.4.2.11 ජාණුස්සොණි සූත්‍රය, පි. 518, 10.5.1.1. පඨම නිරය සූත්‍රය හා 10.5.1.2.දුතිය නිරය සූත්‍රය , පි. 548EAN:10: Jāṇussoṇī,177.11, p.554, The Deed Born Body, 211.1 Hell (1) & (2) , p.556.

▼ **දේවලෝක සැප**: ඒකාන්තයෙන්ම: පැතියයුතු, ප්‍රසන්නවූ, ප්‍රියකරවූ දෙයක් ගැන කතා කරනවා නම් එය දේවලෝක සැපයය. රත්න 7ක් සතු මහා සැප සම්පත් විදින සක්විතිරජුට වඩා අප්‍රමාණවූ සැප සම්පත්, දෙවියන්ට ඇත. **බලන්න**: සක්විතිරජ. **සටහන:** බිඳුන සංඝයා එකමුතුකිරීමේ අනුසස් දෙව්ලොව සැපට හේතුවේ. එවැනි පුද්ගලයෙක් දිව්‍ය පුණ්‍ය (divine merit) ලබාගනී; කල්පයක් දෙව් සැප විඳී. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි:(3):3.3.9 බාල පණ්ඩිත සූත්‍රය, පි. 376, EMN: 129: Fool & Wise Men, p. 929, අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.4.10. ද්විතිය ආනන්ද සූත්‍රය,පි.164, EAN:10: 40.10 Ananda -2,p. 509.

▼ **දෙව්ලොව සැපට වඩා බඹසර උතුම්ය**: අන්‍යආගම්කයන්, බුදුන් වහන්සේ වෙත බඹසර වසන්නේ දෙව්ලොව උපත පිණිසද? යයි අසන්නේ නම් සංඝයා ඒ ගැන ලජ්ජාවිය යුතුයයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. දෙවලෝක සැප ගැන කලකිරීම ඇතිකර ගත යුතුය. එයටත් වඩා තුන් දොරින්, අකුසල කිරීම ගැන කලකිරීම ඇතිකර ගත යුතුය. බුදුන් වහන්සේ වෙත බඹසර වසන්නේ (දෙව්ලොව සැපට වඩා අනගි) උතුම් නිවන් සුවය පිණිසය.**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: 3.1.2.8 දේවලෝකඋත්පත්ති සූත්‍රය, පි. 254, EAN: 3: 18.8 Deva, p. 84.

▲ **දේවසත්වත පද-** Deva's 7 vows: දේවසත්වත පද ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සක්දෙවිඳු, මිනිස් ලෝකයේ උපත ලබා සිටි කාලයේ රකින ලද උතුම් සත්පදයන් පිලිබඳවය. එම පදයන් රැකීමේ විපාක ලෙසින් සක්දෙවිඳු බවට පත්වූහ. එනම්: **දිවිහිමියෙන්**: 1) මව් පියන් රකින බව 2) කුලදෙටුවන් පුදන බව 3) මිහිරි වචන භාවිතා කරන බව 4) කේලාම් නොකියන බව 5) දානශීලිබව 6) සත්‍ය කතා කරන බව 7) තරහ නොගන්නා බව, යම් හෙයකින් තරහක් ඇති වුවහොත් වහා එය නැති

කරගන්නා බව. **බලන්න**: සක්දෙවිඳු. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: සක්කසංයුත්ත: 11.2.1 දේවසත්තවතපද සූත්‍රය, පි. 432, ESN: 11: Sakkasamyutta: 11.1 Vows, p. 477.

▲ **දේවශබ්ද-** The Deva sounds: දෙවියන් අතර ප්‍රීතිරාවයන් තුනක් ඇතයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) ගිහිගෙය හැර පබ්බජාවට පැමිණෙන බුද්ධ ශ්‍රාවකයකු දැකීමෙන් දෙවියන් මෙසේ ප්‍රීති ශබ්ද කරති:

" මේ අරිය ශ්‍රාවකයා මාරයා සමග සටන් කිරීම ආරම්භ කර ඇත".

2) යම් කලක අරිය ශ්‍රාවකයා බෝධිපාක්ෂික ධර්මතා වඩමින් වාසය කරනවා දැකීමෙන් දෙවියන් මෙසේ ප්‍රීති ශබ්ද කරති:

" මේ අරිය ශ්‍රාවකයා මාරයා සමග සටන්කරයි".

3) යම් කලක අරිය ශ්‍රාවකයා, අරහත්වයට පත්වූවිට, දෙවියන් මෙසේ ප්‍රීති ශබ්ද කරති:

" මේ අරිය ශ්‍රාවකයා මාරයා සමග වූ සටනින් ජය ගත්තේය"

මූලාශ්‍ර: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.4.3 දේවශබ්ද සූත්‍රය**,** පි. 446, The Itivuttaka: translated by Peter Masefield: PTS: 82 The Deva sounds sutta, p.67.

▲ **දේවියෝ**-Deities: දෙවිවරු ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මෙලොව දී කුසලයේ හැසිරී, එහි යහපත් විපාක ලෙසින් දේවලෝකවල පහළවූ උතුම් පුද්ගලයන්ය. දෙවිවරු, දේවතා, දේවපුත්‍ර ලෙසින්ද හඳුන්වයි. දෙවිවරු, බුදුන් වහන්සේ හමුවට පැමිණ නොයක් දහම් කතාවන්හි යෙදුන බව සූත්‍ර දේශනාවන්හි දක්වා ඇත. **බලන්න**: මංගල සූත්‍රය, පාරභව සූත්‍රය ආදී. **සටහන්**: * සංයු.නි: දේවපුත්ත සංයුත්ත හා සක්කසංයුත්ත යේ දෙවියෝ බුදුන් හමුවීමට පැමිණීම ගැන විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. **දී.ස.නි: මහාසමය සූත්‍රයේ, මහා දේවසභාවක එක්වීම, හා බුදුන් වහන්සේ බැහැදැකීම දක්වා ඇත. ** දෙවියන්ගේ ආයුෂ දීර්ඝය, එහෙත් සසර දුක නැති නොකරගත් දෙවියන්ට බුදුන් වහන්සේ අනුසාසනා කර ඇත්තේ භව පැවැත්මෙන් මිදිය යුතු බවය. ** මහා මොග්ගල්ලාන රහතුන්, තව්තිසාවට වැඩි අවස්ථාවේදී, සක්දෙවිඳු හා දේවපිරිස එතුමන් හමුවීම, නන්දන දේව, සුයාම දේව, සන්තුසිත දේව,සුනිම්මිත දේව, වසවත්ති දේව, මහා තෙරුන් හා ධර්මය සාකච්ඡා කිරීම ගැන විස්තර පිණිස **බලන්න:** සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: මොග්ගල්ලාන සංයුත්තය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.1.3 උපනියති සූත්‍රය හා 1.1.4 අච්චෙන්ති සූත්‍රය,පි.30,ESN: 1:Devatasamyutta:3.3 Reaching & Time Flies by, p.60

▼ **බ්‍රහ්ම, ඉන්ද්‍ර** ආදී **දෙවියෝ,** ජාන සමාපාත්ති ලද උතුමන්ට නමස්කාර කරන බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 11 නිපාත: නිසසය වගග,11.1.9, සන්ධ සූත්‍රය, පි.636, EAN: 11: I Dependence, 9.9 Sandha, p.568

▼**සතුල්ලප්කායික දෙවිවරු බුදුන් වහන්සේ බැහැදැකීම**: එක්සමයක සතුල්ලප්කායික දෙවිවරු (බ්‍රහ්මදෙවිවරු) සමූහයක් බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක සත්පුරුෂ සේවනයේ අගය පවසාඇත .**බලන්න:** සත්පුරුෂ හා අසත්පුරුෂ **සටහන**: අටුවාවට අනුව සතුල්ලප්කායික දෙවිවරු

මිනිස්ලොවදී ධර්මය අගය කළ නිසා, මරණින් මතු බ්‍රහ්ම දෙව්ලොව උපත ලදහ.**බලන්න**: ESN:note: 59, p. 509, බ්‍රහ්මලෝක. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1):සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත:1.4.1 සබ්භි සූත්‍රය, පි. 58, ESN: Devatasamyutta, 31.1. With the Good, p. 95.

▼ **එක්සමයක සතුල්ලප්කායික දෙවිවරු** සමුහයක් බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක මසුරුමිනිසුන් දන් නොදීම නිසා ඔවුනට අයහත සිදුවන බව පවසා ඇත. **බලන්න**: මසුරුකම, දානය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.4.2 මච්ඡරිය සූත්‍රය, පි. 62, ESN: Devatasamyutta: 32.2 Stinginess, p. 97.

▼ **දෙවිවරු දහමට ප්‍රියය**: එක් සමයක සැරියුත් මහා තෙරුන්**,** ආධ්‍යාත්ම සංයෝජන හා බාහිර සංයෝජන ගැන සංසයාට වදාළ දේශනාව අසා දෙවිවරු සතුටුවූ බව මේ සූත්‍රයේ දක්වා ඇත. **බලන්න:** ආධ්‍යාත්ම සංයෝජන හා බාහිර සංයෝජන ඇති පුද්ගලයෝ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.4.5 සූත්‍රය, පි. 162 , EAN: 2: 36.5 Sutta, p.61. **සටහන්:** * දීඝ:නි: ජනවසභ සූත්‍රයේ දෙවිවරු ධර්මය ඇසීමට ප්‍රිය බව පෙන්වා ඇත.

▼**සක්දෙවිඳු** ධර්මය ඇසීම පිණිස, ධර්මකරුණු නිරවුල්කරගැනීම පිණිස බොහෝ බුදුන් වහන්සේ හමුවීමට පැමිණි බව, සංයු.නි.(1) සක්ඛ සංයුත්තයේ දක්වා ඇත. දීඝ.නි: සක්ඛපඤ්හ සූත්‍රයේ සක්දෙවිඳු ඇසූ ප්‍රශ්න මාලාව විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත**.**

▲ **ද්වයධර්ම-** the dyad: ද්වයධර්ම යනු - දෙකොටසක් ලෙසින් ධර්මය සලකා බැලීමය. ද්වයධර්මයේ එක් කොටසක් ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ: අභ්‍යන්තර ඉන්ද්‍රිය 6 ය, ඇස ආදීවූ (සළායතන). දෙවනි කොටස වන්නේ: බාහිර අරමුණුය: එනම් රූපය ආදීවූ. විඥානය මේ ධර්ම කොටස් 2 ම මත පවතී: එනම්: ඇස හා රූපය නිසා චක්ඛු විඥානය ඇතිවේ (එලෙස සෙසු ධර්මතාද). **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනසංයුත්ත: 1.9.9 හා 1.9.10 ද්වය සූත්‍ර 2කි. පි. 172, ESN:35: Vedanasamyutta: 92.9 & 93.10 **-** The dyad, p. 1254.

▲**ද්වයතානුපස්සනාව-** Observation of Dualities: ද්වයතානුපස්සනාව ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මතා 2 ක් ගැන ආවර්ජනය කිරීමය-භාවනා කිරීමය- අනුපස්සනා කිරීමය. එම අනුපස්සනාව මගින් යථාභූත ඥාණය පහළවේ. එලෙස යහපත් ලෙසින් ද්වයධර්මතා ආවර්ජනා කරන්නේනම් ඵල 2ක් ඇතිකර ගත හැකිවේ: මේ භවයේදීම අරහත්වය ලැබීම, කිසියම් කෙලෙසක් ඉතිරිවූයේ නම් අනාගාමී ඵලය ලැබීම.**මේ සූත්‍රයේ ද්වයතානු ධර්මතා 16 ක් පෙන්වා ඇත:**
1: i මේ දුකය මේ දුක ඇතිවීමය ii මේ දුක නිවීමය, මේ දුක නිවීමේ මගය. **සටහන:** දුක ඇතිවීම පංච උපාදානස්කන්ධය පහළවීමය. **2:** i **උපධි** නිසා (attachments) දුක ඇතිවේ ii උපධි ක්‍ෂය කිරීම දුක නැතිවීමය. **3:** i **අවිද්‍යාව** නිසා දුක ඇතිවේ ii අවිද්‍යාව ක්‍ෂය කිරීම දුක නැතිවීමය. **4:** i **සංඛාර** නිසා දුක ඇතිවේ (චේතනා නිසා) ii **සංඛාර** අවසන් කරගැනීම දුක නැතිවීමය. **5:** i **විඥාණය** නිසා දුක ඇතිවේ ii විඥාණය අවසන් කරගැනීමෙන් දුක නැතිවේ. **6:** i **ස්පර්ශය** නිසා දුක ඇතිවේ ii **ස්පර්ශය** අවසන් කරගැනීමෙන් දුක නැතිවේ. **7:** i **වේදනා**

නිසා දුක ඇතිවේ ii වේදනා අවසන්කරගැනීමෙන් දුක නැතිවේ. **8:** i **තණ්හාව** නිසා දුක ඇතිවේ ii තණ්හාව අවසන් කරගැනීමෙන් දුක නැතිවේ . **9:** i **උපාදාන** නිසා දුක ඇතිවේ ii උපාදාන අවසන් කරගැනීමෙන් දුක නැතිවේ . **10:** i **කාර්මික ක්‍රියා-** කර්ම ඇතිකරන (ආරම්භපච්චයා) නිසා දුක ඇතිවේ ii කාර්මික ක්‍රියා අවසන් කර ගැනීමෙන් දුක නැතිවේ **11:** i **ආහාර -පෝෂණය** (ආහාර පච්චයා) නිසා දුක ඇතිවේ ii ආහාර පිලිබඳ යථා අවබෝධය ඇති කරගැනීම මගින් දුක නැතිවේ. **12:** i **කැළඹීම නිසා** (ඉඤ්ජිත පච්චයා) දුක ඇතිවේ ii කැළඹීම අවසන්වීම දුක නැතිවීමය. **සටහන**: ඉඤ්ජිත පච්චයා යනු තණ්හා, දිට්ඨි, මාන, කම්ම, කෙළෙස වේ. **13:** i **පරායත්ත-** අනෙකුගෙන් යැපීම නිසා (නිස්සිතස්ස චලිතං- dependent are vulnerable) අනතුරුසහගතබවට පත්වේ ii ස්වාධීනත්වය නිසා අනතුරුබව නැතිවේ (independent are not vulnerable). **සටහන:** පරායත්ත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තණ්හා, දිට්ඨි, මාන ආදිය ඇසුරු කිරීම නිසා භය, චංචල බව ඇතිවේ. අනිශ්චිත වූ විට සැලීමක් නැත, සසර බිය නැත. **14**: i **අරූපලෝක**, රූප ලෝකවලට වඩා යහපත්වේ (non-physical realms are better than the physical realms) ii අරූපලෝකයට වඩා නිරෝධය උසස්ය. **සටහන**: රූප අරූප ලෝක භව පැවැත්මය. සියලු භව නිරෝධය උතුම්ය. **15: i ලෝකසත්‍ය** (සැමදේ ස්ථිරය, ශුභය, සුඛය, ආත්මය ඇත- සතර විපල්ලාස) ලෙසින් සාමාන්‍ය ලෝකයා පිළිගන්නා දේ සත්‍ය නොවේ ii ආරියන් පිළිගන්නා සත්‍ය : (සැමදේ අස්ථිරය, අශුභය, දුඛය, ආත්මයක් නොමැත) නිවන සත්‍යයය. **බලන්න**: විපල්ලාස. **16: i ලෝකයා සුඛය** යයි ගන්නා දේ (රූප, ශබ්ද ආදී පස්කම් සැප) සුඛ නොවේ ii ආර්යන් ඒ දේ දුක යයි අවබෝධ කර ඇත. **මූලාශ්‍ර:** ඛු.නි:සුත්තනිපාත: 3-12 ද්වයතානුපස්සනා සූත්‍රය, පි.244, Sutta Nipata: Translated by Laurence Khantipalo Mills: 3.12 Observation of dualities, p. 227.

▲ **ද්විපාද**-Dvipada : ද්විපාද යනු දෙපාඇති බවය. දෙපා ඇති අය අතුරින් සම්මා සම්බුදුරජාණන් වහන්සේ අග්‍රය.**බලන්න**: අග්‍රතම පුද්ගලයා.

▲ **ද්විධාපථ-**Two roads: ද්විධාපථ යනු මාර්ග දෙකය. නිවැරදි මග හා වැරදි මගය. එක් සමයක බුදුන් වහන්සේ, අතවැසි නාගසමාල තෙරුන් හා කොසොල් රට සැරිසරන අවස්ථාවේ, දෙමංසන්ධියකට පැමිණියහ. නාගසමාල තෙරුන් එහි ඇති මාර්ග දෙකින් එක් මගක් පෙන්වා එම මගින් යෑම පිණිස බුදුන් වහන්සේට ඇරයුම් කළහ. බුදුන් වහන්සේ වදාළේ: ‘‘යායුතු මග නම් අනෙක් මග බවය’.

බුදුන් වහන්සේගේ ප්‍රකාශය පිළිනොගත්, ඒ තෙරුන්, බුදු පාත්‍ර සිවුරු බිම තබා ඔහු කැමති මග ගියේය. ඒ මග සිටි සොරු පිරිසක්, තෙරුන් හට වධ හිංසා කළේය. ඉන්පසු තෙරුන් බුදුන් වහන්සේ වෙත පැමිණ සිදුවූ කරදර පැවසූහ. එම අවස්ථාවේ බුදුන් වහන්සේ උදානයක් වදාරා පෙන්වා ඇත්තේ: සත්‍ය අවබෝධ කළ ප්‍රඥාවන්තයෝ, අනුවණ ජනයා හා එක්ව හැසිරෙන නමුදු, ඔවුන්ගේ ලාමක ක්‍රියා හා එක් නොවේ. හරියට කොස්වාලිහිණියා, දියමුසු කිරි දුන්විට, දිය හැර කිරි පමණක් පානය කරන ලෙසින්ය. **බලන්න**: කොස්වාලිහිණියා උපමාව.උපග්‍රන්ථය5. **සටහන්: *** බුදුන් වහන්සේ සත්‍යම පෙන්වන නිසා උන්වහන්සේ පෙන්වන මග පිළිගැනීම යහපත පිණිසය. බුදුන් වදාළ අවවාද නොඇසු

කෝකාලික භික්ෂුව, සුනක්ඛත්ත ලිච්ඡවී භික්ෂුව ආදීන් විපතට පත්වූ ආකාරය සූත්‍ර දේශනා වල පෙන්වා ඇත: **බලන්න:** කෝකාලික භික්ෂුව, දීඝ.නි: පාථික සූත්‍රය ** බුදුන් වහන්සේගේ අතවැසි භික්ෂුවක්, උන්වහන්සේගේ පාසිවුරු බිම දමා යෑමේ සිද්ධිය සංවේගය ඇති කරයි. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1 **මූලාශ්‍ර:**ඛු.නි: උදාන පාලි: 8.7 ද්විධාපථ සූත්‍රය, පි.338.

▲**ද්විදා විතක්ක-**Two kinds of thoughts: ද්විදා විතක්ක යනු සිතිවිලි වර්ග 2ක්ය- විතක්ක දෙකක්: අකුසල විතක්ක හා කුසල විතක්ක. මේ සූත්‍රයේ බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ බුදුවීමට පෙර, බෝධිසත්වයන් ලෙසින් තමන් වහන්සේ සිතට එන සිතිවිලි කොටස් දෙකකට බෙදා වාසය කළබවය. **පළමු වර්ගය**: කාමවිතක්ක, ව්‍යාපාදවිතක්ක, විහිංසාවිතක්ක. **දෙවන වර්ගය:** නෙක්ඛම්මවිතක්ක, අව්‍යාපාද විතක්ක,අවිහිංසාවිතක්ක. පළමු වර්ගයේ විතක්ක නිසා සිදුවන හානිය ගැනද දෙවන වර්ගයේ විතක්ක නිසා මාර්ගය වැඩෙන අන්දම- සිව්ජාන සමාපත්ති ලැබීම, ආදිය මේ සූත්‍රයේ විස්තරාත්මක දක්වා ඇත. **සටහන**: අකුසල විතක්ක මැඩලීම හරියට ගොපල්ලා, ගවයන්ට, පැසුන ධාන්‍ය ඇති කෙතකට යන්නට නොදී රකින ලෙසින් වලක්වා ගත් බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. කුසල විතක්ක වර්ධනය කරගත් පසු සිතට ඇති විවේකය, හරියට ගිම්හානයේ අස්වැන්න කපා ගත් පසු ගවයන්ට නිදහසේ හැසිරීමට ඉඩදී ගොපල්ලා ලබන නිදහස වැනිය. **බලන්න**: ගොපල්ලා උපමාව:උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:**ම.නි: (1): 1.2.9 දෙවධාවිතක්ක සූත්‍රය, පි. 308, EMN: 19: Dvedhāvitakka Sutta-Two kinds of thoughts, p.201.

▲**ද්වේශය-** anger: ද්වේශය- දෝසය (දෝසා) අකුසල මූලයකි, සසර දික් කරයි. **බලන්න:** අකුසල මූල.ද්වේශය අවබෝධ කරගැනීම හා පහ කරගැනීමට සමත හා විදර්ශනාව වැඩිය යුතුවේ. **බලන්න**: සමත හා විදර්ශනා. කරුණු 2 ක් නිසා ද්වේශය ඇතිවේ: පටිඝනිමිත්ත හා අයෝනිසෝමනසිකාරය. **බලන්න**: අංගු.නි: (1) 2 නිපාත: 2.3.11.6 සූත්‍රය, පි. 208.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර:1. "ද්වේශය:** නම් අන්‍යයා කෙරෙහි උපදනා චිත්තදූෂණ ලක්‍ෂණ- දූෂ්ටවූ - ක්‍රෝධ චිත්තය වේ... දසවිධි ක්‍රෝධයෝ ය. **බලන්න**: ආඝාත වත්තු හා ආඝාත පටිවිනය. **සද්ධර්ම කෝෂය,** පි. 104.

▲ **දිවකණ-** divine ear element: ඉද්ධිපාද වඩාගැනීමෙන් ලබන බලයකි. **බලන්න:** දිබ්බසෝත ඥාණය.

▲ **දිවැස්-** Divine Eye: ඉද්ධිපාද වඩාගැනීමෙන් ලබන බලයකි, දිබ්බචක්ඛු ඥාණය, චුතිඋත්පත්ති නුවණ ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මෙය තථාගතයන්වහන්සේගේ එක් දසබල ඥානයකි. දිවැස් ලැබූ භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර අනුරුද්ධ තෙරුන්ය, භික්ෂුණියන් අතරින් අග්‍ර සකුලා තෙරණිය. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1. කායගතාසතිය වැඩීමේ ඵලයක් ලෙසින් දිවැස් ලැබේ: **බලන්න:**කායගතාසතිය.

▼**ධර්ම මාර්ගය** වඩාගැනීම පිණිස සාක්ෂාත් කලයුතු ධර්මයක්- සච්චිකාතබ්බ ධම්මයක් ලෙස දිවැස් ලැබීම පෙන්වා ඇත. **බලන්න**:සාක්ෂාත් කරගතයුතු ධර්මතා.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** පෙන්වා දී ඇති ඇති චක්ඛු 3න්, දිවැස ද එකකි. **බලන්න:** චක්ඛුතුන, ත්‍රිවිධ චක්ෂු.

▲**දිව්‍යයානය**- Divine vehicle: ධර්ම විනයේ දිව්‍යයානය ආරිය අටමගය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ආරියඅටමග. **මූලාශ්‍ර:** සංනි: (5-1):මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත:1.1.4 බ්‍රාහ්මණ සූත්‍රය, පි. 36, ESN: 45: Maggasamyutta: 4.4 The Brahmin, p. 1606.

▲**දෝවචස්සතාවය**: පාලි: **දොවචස්සතා**- difficult to correct. ධර්මයට අනුව දෝවචස්සතාවය- දුර්වචභාවය, අකීකරුබව, හිතුවක්කාරබව (අවවාද පිළිගැනීමට ඇති අකමැත්ත) නුගුණයකි. ආධ්‍යාත්මික මාර්ගයට හානි ගෙනදෙන කරුණකි, අකුසලයකි. **ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ:** පි. 325: "**දොවචස්සතා**: දුර්වචභාවය".

▼**දුර්වචභාවය** (අකීකරුබව) නුගුණයකි. එය අතහැර ගැනීම පිණිස සුවචබව (කීකරුබව) වඩා ගත යුතුවේ:

"**දොවචස්සතා පහානාය සොවචස්සතා භාවෙතබ්බා...**"

මූලාශ්‍ර: :අංගු.නි: (4):6 නිපාත: තිකවග්ග: 6.1.9 දෝවචස්සතා සූත්‍රය, පි. 285, EAN: 6: 115.9. Difficult to correct, p. 365.

▼**දෝවචස්සතාවය, හානභාගිය ධර්මයකි**: දෝවචස්සතාවය, ආධ්‍යාත්මික මගට හානිය ඇති කරයි. **බලන්න**: හානභාගිය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼**ධර්මයේ ප්‍රමාද පුද්ගලයාට** දොවචස්සතාවය නැතිකරගැනීම අපහසුය. හිරිඔත්තප්ප තිබීම, අප්‍රමාදය මගින් දොවචස්සතාවය නැතිවේ.

මූලාශ්‍ර: අංගු.නි:(6):10 නිපාත: 10.2.3.6 තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** දොවචස්සතාවය පිළිබඳව යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. ඒ ධර්මතා සංඝයා එක්ව, ධර්මයේ චිරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසු යයි සැරියුත් මහා තෙරුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (3):10 සංගිති සූත්‍රය, පි. 372 , EDN: 33 Saṅgīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▼ **දොවචස්සතාවය**- දුර්වචභාවය සංඝයා තුළ ඇතිවීමට බලපාන මූලික හේතු මුගලන් තෙරුන් විසින් විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.2.5 අනුමාන සූත්‍රය, පි. 248, EMN:15: Inference, p.184.

▼ **දොවචස්සතාවය** නැතිකර ගැනීම පිණිස, කීකරුබව-සුවචභාවය වැඩිය යුතුය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.1.9 දොවචස්සතා සූත්‍රය, පි.286.

▲ **දැවකොටය උපමාව**-Simile of Block of wood: දැව කොටයක් උපමා කරගනිමින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සංඝයාගේ වීරිය ය. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5, කලිඞග.

දස

▲ **දස අංග හා කම්මපථ**-Ten factors & kammapatha: දස අංග ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ **1)** මිථ්‍යාදිට්ඨි... මිථ්‍යාවිමුක්ති යන අංග 10 .**2)** සම්මා දිට්ඨි....සම්මාවිමුක්ති යන අංග 10. සමාන අදහස් ඇති සත්ත්වයෝ, සමාන අදහස් ඇති අය හා එක්ව කටයුතු කරමින් කර්ම මාර්ගය-කම්මපථය සකස් කරගන්නා අන්දම මෙහිදී පෙන්වා ඇත. මිථ්‍යාදිට්ඨි... මිථ්‍යාවිමුක්ති යන අංග 10 අනුගමනය කරන අය එක්වී අයහපත් කර්ම සකස්කරගනි. එසේම, සම්මා දිට්ඨි....සම්මාවිමුක්ති යන අංග 10 අනුගමනය කරන අය එක්වී යහපත් කර්ම සකස්කරගනි. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (2): නිදාන: ධාතුසංයුත්ත: 2.3.7 දසඅංගික සූත්‍රය, පි. 284, ESN: 14: Dhatusamyutta: 29.7 Ten Factors, p. 771.

▲ **දස අසේඛියධම්ම**: පාලි: **දස අසෙඛියා ධම්මා**- Ten Dhammas of one beyond training: අසේඛිය ධම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, උසස ධර්ම පුහුණුව අවසන් කළ, අසේඛ යයි හඳුන්වන රහතන්වහන්සේ සතු ගුණයන්ය. **බලන්න**: සේඛ හා අසේඛ. **අසේඛිය ධර්මතා 10**:

"දස ඉමෙ භික්ඛවෙ අසෙඛියා ධම්මා. කතමෙ දස: අසෙඛා සම්මාදිට්ඨි, අසෙඛො සම්මාසඞ්කප්පො, අසෙඛා සම්මාවාචා, අසෙඛො සම්මාකම්මන්තො, අසෙඛො සම්මාආජීවො, අසෙඛො සම්මාවායාමො, අසෙඛො සම්මාසති, අසෙඛො සම්මාසමාධි, අසෙඛො සම්මාඤාණං, අසෙඛා සම්මා විමුත්ති...". එනම්: රහතන්වහන්සේ පූර්ණකරගත් ආරිය අටමග හා සම්මා ඥානය හා සම්මා විමුක්තය යන දස ධර්මයය.**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: සමණසඤ්ඤා වගග: 10.3.1.12. අසේඛියධම්ම සූත්‍රය, පි.428 , EAN: 10: 111.11 One beyond training 2, p.543.

▲**දසකටු**- Ten Thorns : ධර්මයේ දසකටු ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආධ්‍යාත්මික මග වඩා ගැනීමට, ජාන සමාපත්ති ආදිය ඇතිකර ගැනීමට බාධා කරන කරුණුය. බුදුන් වහන්සේ එවැනි, කටු 10ක් පෙන්වා ඇත: 1) අන්‍යයන් ගේ ඇසුර-ආශ්‍රය, විවේකසුවයට බාධාවකි 2) අසුභාවනාවට සුභනිමිත්ත බාධාවකි 3) විසුළු දර්ශන, ඉන්ද්‍රිය සංවරය ඇතිකරගැනීමට බාධාවකි 4) කාන්තාවන් ඇසුරුකිරීම, බ්‍රහ්මචරියාවට බාධාවකි 5) ශබ්ද, පළමු ජානයට බාධාවකි 6) විතක්ක හා විචාර, දෙවන ජානයට බාධාවකි 7) ප්‍රීතිය,තෙවෙනි ජානයට බාධාවකි 8) හුස්ම ගැනීම හා පිටකිරීම, සිව්වෙනි ජානයට බාධාවකි 9) සංඥා හා වේදනා, සංඥාවේදිත නිරෝධසමාපත්තියට බාධාවකි 10) රාගය, දෝසය හා මෝහය, අරහත් මගඵලයට බාධාවකි. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: ආකඞ්ඛ වග්ග, 10.2.3.2 කණ්ටක සූත්‍රය, පි.268. EAN: 10: 71.2. Thorns, p. 521.

▲**දසකතා වස්තු**- Ten subjects to talk: ධර්ම මාර්ගයේ ගමන් කරන පුද්ගලයන් විසින් කතා කිරීමට සුදුසු -යහපත් කතා, දසකතා වස්තු ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: කතාව.

▲ **දසකම්මපථ**- Ten courses of Kamma: කම්මපථ යනු කර්මය සකස්වන මාර්ගයය. දස කම්මපථ යනු දස කුසල් හා දස අකුසල් ය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සත්ත්වයෝ අදහස් වශයෙන් සමාන අදහස් ඇති අය හා එක්වේ: පරපණ නසන අය එකතුවේ, එකතුවී අයහපත් කර්ම මාර්ගය සකස් කරගනි. එලෙසින්, පරපණ නො නසන අය එකතුවේ, එකතුවී යහපත් කර්ම මාර්ගය සකස් කරගනි.

මූලාශ්‍ර:සංයු.නි: (2): නිදාන: ධාතුසංයුත්ත: 2.3.5 දසකම්මපථ සූත්‍රය, පි. 282, ESN: 14: Dhatusamyutta: 27.5 Ten courses of Kamma, p. 769.

▲ **දස කුමාර ප්‍රශ්න**- Dasa kumara prashna: බුදුන් වහන්සේ, සෝපාක සාමණේරයන් ගෙන් ඇසූ ප්‍රශ්ණ 10, දස කුමාර ප්‍රශ්න වේ: 1) **එක කුමක්ද?** සියලු සත්ත්වයෝ ආහාරයෙන් පෝෂණය වේ 2) **දෙක කුමක්ද?** නාමය හා රූපය.3) **තුන කුමක්ද?** ත්‍රිවිධ වේදනා 4) **සතර කුමක්ද?** චතු සත්‍ය 5) **පහ කුමක්ද?** පංච උපාදානස්කන්ධය 6) **සය කුමක්ද?** සළායතන 7) **සත කුමක්ද?** සප්ත බොජ්ඣංග 8) **අට කුමක්ද?** ආරිය අට මග 9) **නමය කුමක්ද?** සත්තාවාස 9ය. **බලන්න**:සත්ත්වයන් උපත ලබන ස්ථාන. 10) **දහය කුමක්ද?** අසෙඛ ගුණ 10. **බලන්න:** දස අසේඛියධම්ම, උපග්‍රන්ථය:1 **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි: ඛුද්දකපාඨ පාළි, 4 කුමාර ප්‍රශ්න, පි. 31.

▲ **දසකසිණ** - 10 kasiṇa: භාවනාව පිණිස අරමුණු කරගන්නා කසිණ ආයතන 10 කි. **බලන්න**: කසිණ.

▲ **දසකුසල හා දසඅකුසල** -10 wholesome actions & 10 unwholesome actions: දස කුසල යනු, සුගතිය ඇතිකරණ යහපත් කර්ම (තුන්දොරින් සිදුකරන) ක්‍රියාය. දස අකුසල, දුගතිය ඇතිකරන අයහපත් ක්‍රියාය. මේවා සාධු ධර්ම හා අසාධු ධර්ම ලෙසින්ද හඳුන්යි. **බලන්න**: සාධු හා අසාධු ධර්ම, කුසල හා අකුසල. **සටහන**: දසකුසල හා දසඅකුසල පිලිබඳව, **අංගු.නි: 10 නිපාත**: සාමඤ්ඤ වග්ගයේ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.

▼ **දස කුසල හා දස අකුසල ධර්ම**: **දස කුසල් යනු**: 1) පරපන වැනසීමෙන් වැළකීම-ප්‍රාණඝාතය 2) නුදුන්දේ ගැනීමෙන් වැළකීම-සොරකම 3) කාමයෙහි වරදවා හැසිරීමෙන් වැළකීම- කාමමිච්චාචාරය 4) බොරුකීමෙන් වැළකීම 5) කේලාම් කීමෙන් වැළකීම 6) සැර පරුස වචන කීමෙන් වැළකීම-පරුෂකතා 7) හිස්වචන කථා කිරීමෙන් වැළකීම-සම්ප්‍රප්ඵලාප 8) අබිජ්ජාව නැතිබව - අලෝභය 9) හොඳහිත ඇතිව සිටීම (අක්‍රෝධය-අද්වේශය - good will) 10) සම්මා දිට්ඨිය ඇතිව සිටීම. **දස අකුසල් යනු**: 1) පරපන වැනසීම 2) නුදුන්දේ ගැනීම 3) කාමයෙහි වරදවා හැසිරීම 4) බොරුකීම 5) කේලාම් කීම 6) සැර පරුස වචන කීම 7) හිස්වචන කථා කිරිම 8) අභිජ්ජාව 9) ක්‍රෝධය 10) මිථ්‍යාදිට්ඨිය. **සටහන**: කුසල් හා අකුසල් ක්‍රියා ත්‍රිවිධාකාරය: 1-3 කායික ක්‍රියා, 4-7 වාචික ක්‍රියා 8-10 මානසික ක්‍රියා. **බලන්න**: කුසල හා අකුසල. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි:(1):1.1.9 සම්මාදිට්ඨි සූත්‍රය, පි. 130, EMN:9: Sammādiṭṭhi Sutta-Right View, p. 121, අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: ජානුසොණි වගග: 10.4.2.8 කම්ම නිදාන සූත්‍රය, පි. 506, EAN:10: Jāṇussoṇī: 174.8 Causes of Kamma, p.552.

▼ **දසකුසල ධර්මානුකූලවේ, දසඅකුසල අධර්මානුකූලය**: ධර්මානුකූලව ජීවත්වීම යනු තුන් දොරින් යහපත් ක්‍රියා කිරීමය. එම පිළිවෙත අනුව ක්‍රියාකරන මිනිසුන් සුගතියේ උපත ලැබීමට වාසනාව ඇත. ධර්මයට අනුකූල නොවන ලෙසින් ජීවත්වීම යනු තුන් දොරින් අයහපත් ක්‍රියා කිරීමය, එම පිළිවෙත අනුගමනය කරන්නෝ දුගතියට යති.**සටහන**: ධර්මානුකූලව ජීවත්වන පුද්ගලයාට මේ ජීවිතයේදීම නිවන සාක්ෂාත්

කරගැනීමට හැකිබව මේ සූත්‍රයේදී පෙන්වා තිබේ. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1):1.5.1 සාලේයියාක සූත්‍රය, පි.682, EMN:41: Sāleyyaka Sutta-The Brahmins of Sālā, p.358.

▼ **දසකුසලය** වැඩිය යුතු ධර්මයෝය- **භාවේතබ්බ ධර්ම** -වර්ධනය කරගතයුතු ධර්මයය. දසඅකුසලය පහකර ගත යුතු ධර්මයෝය **-නභාවේ තබ්බ ධර්මය** වර්ධනය නොකර ගතයුතු ධර්මයය. **බලන්න**: භාවෙතබ්බ ධම්ම හා නභාවෙ තබ්බ ධම්ම. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6) :10 නිපාතය:10.4.4.7. භාවේතබ්බ ධර්ම සූත්‍රය, පි. 540, EAN: 10: **194,** p. 556.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර:1.** "**අකුසල චිත්ත** (ලෝභ දෝස මෝහ නිසා) වශයෙන් දස අකුසල පහළවේ.එමගින්, අයහපත් දුක් විපාක ලැබේ. එනිසා, සැප කැමති සත්පුරුෂයන් අකුසල ධර්ම දැන, ඉන් වෙන්ව කුසල ධර්ම පිරිය යුතුය..." : **සද්ධර්ම කෝෂය,** පි. 113.

▲**දසධර්ම**- Ten Dhammas: විවිධ දස ධර්ම පිලිබඳ සූත්‍ර දේශනාවල සඳහන්වේ. **සටහන**: සංඝයා පිළිබඳව පෙන්වා ඇති දස ධර්ම පිළිබඳව **බලන්න**: සංඝයා

▼**සුගත විනයේ දස ධම්මය:**: සුගත විනයේ දස ධම්මය ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ සම්මා දිට්ඨිය...සම්මා විමුක්තිය යන දස අංගයන්ය. එම දස ධම්ම ඇතිවන්නේ හා එමගින් යහපත් ප්‍රතිඵල ලබා ගැනීමට හැකිවන්නේ සුගත විනයේ පමණක් යයි මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **සටහන**: මේවා දස සම්‍යක්තවය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** මිථ්‍යාත්වයට පැමිණීම හා සම්‍යක්තවයට පැමිණීම. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: පරිශුද්ධ වග්ග: 10.3.3.1-10.3.3.9 සූත්‍ර, පි.462.

▼ **පබ්බජා විසින්** ආවර්ජනය කලයුතු දසධර්ම ඇත. **බලන්න**: පබ්බජා.

▼ **තථාගතයන්ගේ** විමුක්ති සුවයට හේතුවූ, උන්වහන්සේ පහකළ දස ධර්ම ඇත: විමුක්තිය පිණිස අත්හල දස කරුණු. **බලන්න**: තථාගතයන්වහන්සේ.

▼ **දසධර්ම ප්‍රශ්න-** අන්‍ය ආගමික පරිබ්‍රාජකයන්, ධර්මය ගැන ප්‍රශ්න විමසනවිට ඔවුනට පිළිතුරු දීම පිණිස, බුදුන් වහන්සේ විසින් සංඝයාට මේ දස ධර්ම ප්‍රශ්ණ උගන්වා වදාළහ. **බලන්න:** මහා දසධර්ම ප්‍රශ්න.

▲ **දස පාරමිතා -** Ten Parami: මතු බුදුබව පතන බෝධිසත්‍වයන් විසින් සම්පූර්ණ කරගතයුතු උතුම් ගුණ දස පාරමිතාවන්ලෙසින් චරියාපිටකයේ පෙන්වා ඇත. දස පාරමිතා පිලිබඳ සූත්‍ර දේශනාවන්හි විස්තර නොමැත. බොහෝ බෞද්ධයන් තුල දසපාරමිතා පිලිබඳ විස්වාසය ඇත. මෙය මහායානයේ බලපෑමක් විය හැකිය යන මතය ප්‍රචලිතය. දසපාරමිතා විස්තරය: **1)** දාන-giving **2)** ශීල -morality **3)** **නෙක්කම්ම -** renunciation **4)** **ප්‍රඥා** -wisdom **5)** **වීරිය-** energy **6)** **ඛන්ති** -patience **7)** **සච්ච** -Truthfulness **8)** **අධිට්ඨාන**-Resolution **9)** **මෙත්තා** -Loving-kindness **10)** **උපේක්ඛා** -equanimity**.** බලන්න:බෝධිසත්‍ව. **ශබ්දකෝෂ: B.D:** p: 125: "Parami-Paramita: 10 qualities leading to Buddha-hood…" **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි: බුද්ධවංස පාලි-චරියා පිටක පාලි: පි.278.

▲ **දස පුණ්‍ය ක්‍රියා වස්තු-** Dasa punnakriyavasthu: පිං ලැබෙන ක්‍රියා පුණ්‍ය වස්තුය. **බලන්න:** පුණ්‍යක්‍රියා හා පුණ්‍යක්‍රියා වස්තු. ලෝකයාට පින් ලබගත හැකි ක්‍රියා 10 ක් අටුවාවේ විස්තර කර ඇත: 1) **දානය:** දානමය පූජා හෝ අනුග්‍රහයන් 2) **සීලය:** බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇති සිල්පද-සිඛපද රැකගැනීමෙන් පාපී කියා හැර දැමීම 3) **භාවනාව** 4) **ගරුකලයුතු අයට** ගරුබුහුමන් දක්වීම- ගෞරව (අපචායනය) 5) **තෙරුවන් පිදීම,** දෙමාපියන් ට සැලකීම, වැඩිහිටි හා රෝගීන් රැක බලාගැනීම - ගිලානසේවය- (වෙයාාවච්චය) 6) **පින්දීම:** තමන් විසින් සිදුකළ දානමය පිං සෙසු අයට අනුමෝදන් කිරීම 7) **පින් අනුමෝදන්වීම**: අනුන් සිදුකළ දානමය පින්කම් ගැන සතුටට පත්වීම- මුදිතාව ඇතිකර ගැනීම 8) **දහම් සවනය-ධර්ම ශ්‍රවනය**: බැතියෙන් හා ඕනෑකමින් යුතුව ධර්මය ඇසීම 9) **දහම් දේශනය-ධර්ම දේශනා**: තමා හෝ අනුන්ලවා යහපත් ලෙසින්, ධර්මය අනුන්ගේ යහපත පිණිස දේශනා කිරීම හා කරවීම 10) **දිට්ඨිය ඍජු කරගැනීම**: සම්මා දිට්ඨියට පැමිණීම. **විස්තර පිණිස බලන්න:** බෞද්ධයාගේ අත්පොත: රේරුකානේ චන්දවිමල මහානාහිමි: දසපුණ්‍යක්‍රියාවස්තු පි. 104.

▲ **දසබලඥාන:** පාලි: **දසබලානි-**Ten powers: තථාගතයන් සතු විශේෂ නුවණ, බල දසය, '**දසබල ඥාන**' ලෙසින් දක්වා ඇත. **බලන්න**: තථාගතයන්වහන්සේ.

▲ **දසබල මාර සේනාව** -Mara's 10 force: දසබල මාර සේනාව යනු, මාරයාගේ සේනාවය. **බලන්න**: මාරයා.

▲ **දසවාසස්ථාන-**Ten dwellings :අතීතයේ වැඩ සිටි හෝ අනාගතයේ පහළවන හෝ වර්තමානයේදී වැඩ සිටින (තුන් කාලය) ආරියබව ලැබූ පුද්ගලයන් වාසය කරන ස්ථාන 10, දසවාසස්ථානවේ. **බලන්න**: ආරිය වාසස්ථාන**.**

▲ **දස සංඥා**: පාලි: **දසසඤ්ඤා-** Ten Perceptions: සසර කලකිරීම පිණිස වඩාගතයුතු සංඥා, දස සංඥාවේ. මේවා වඩා ගැනීම නිවන පිණිස වේ. **දසසංඥා**: අනිච්චසංඥාව, අනාත්මසංඥාව, අශුභසංඥාව, ආදීනවසංඥාව, ප්‍රහාණසංඥාව, විරාගසංඥාව, නිරෝධසංඥාව, සබ්බලෝකේ අනභිරතිසංඥාව, සබ්බසංඛාරයෙහි අනිච්ච සංඥාව හා ආනාපාන සතිය. විස්තර පිණිස **බලන්න: සංඥා. සටහන්:** * මේ භාවනා වැඩීම පිළිබඳව **බලන්න**: භාවනා. **රෝග ආබධ සුවපත් කරගැනීම පිණිස දස සංඥා මෙනෙහිකිරීම සුදුසු ය. ගිරිමානන්ද සූත්‍රයේ දී දස සංඥා පිලිබඳ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "ආනන්ද, ගිරිමානන්ද තෙරුන් වෙත එළඹ දසසංඥා සජ්ජායනා කරන්න, එය ඇසීමෙන්, ගිරිමානන්ද තෙරුන්ගේ ආබාධයට හේතු සන්සිදී යනු ඇත".

"සචෙ ඛො ත්වං ආනන්ද ගිරිමානන්දස්ස භික්ඛුනො උපසංකමිත්වා දසසඤ්ඤා භාසෙය්‍යාසි, ඨානං ඛො පනෙතං විජ්ජති යං ගිරිමානන්දස්ස භික්ඛුනො දසසඤ්ඤා සුත්වා සො ආබාධො ඨානසො පටිප්පස්සම්භෙය්‍ය". (If, Ānanda, you visit the bhikkhu Girimānanda and speak to him about ten perceptions, it is possible that on hearing about them his affliction will immediately subside). **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:

10.2.1.10 ගිරිමානන්ද සූත්‍රය, පි. 221, EAN: 10: 60.10. Girimānanda, p. 516.

▲ **දස සංයෝජන**-10 Fetters: සසරට බැඳ තබන ධර්මතා සංයෝජන වේ. **සංයෝජන10:** 1) සක්කායදිට්ඨිය- personal-existence view 2) විචිකිච්චාව- doubt 3) සීලබ්බතපරාමාසය- wrong grasp of behavior and observances 4) කාමච්ඡන්දය- sensual desire 5) ව්‍යාපාදය- ill will. 6) රූපරාග- lust for form 7) අරූපරාග- lust for the formless 8) මානය-conceit 9) උද්ධච්චය-restlessness 10) අවිජ්ජා- ignorance. **බලන්න:** සංයෝජන, ඔරම්භාගිය සංයෝජන, උද්ධම්භාගිය සංයෝන. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6)10 නිපාත: නාථ වග්ග, 10.1.2.3 සංයෝජන සූත්‍රය, පි.60, EAN:10: Protector: 13.3. Fetters, p. 496.

▲ **දසසිල්:** පාලි: **දසසික්ඛාපදං**-Ten Precepts: දස සිල්, දස සික පද ලෙසින්ද සාමණේර- සාමණේර සීලය ලෙසින්ද හඳුන්වයි. සමහර ගිහි උපාසක උපසිකාවන් පෝය දිනයේ දස සීල් සමදන්වේ. **දස සිල් පද**: 1) ප්‍රාණ ඝාතයෙන් වැළකීම 2) සොරකම් කිරීමෙන් වැළකීම 3) මෛවුන්දම් සේවනයෙන් වැළකීම 4) බොරුකීමෙන් වැළකීම 5) මත්පැන්, මත්ද්‍රව්‍ය ගැනීමෙන් වැළකීම -සුරාපානය 6) විකාලයේ ආහාර ගැනීමෙන්-විකාල භෝජනය වැළකීම 7) නැටුම්, ගැයුම්, වැයුම්, විසුළු දර්ශන ආදියේ යෙදීමෙන් වැළකීම 8) සැරසීලි හා මල් සුවඳ විලවුන් ආදිය දැරීමෙන් වැළකීම 9) උස් අසුන් හා මහා අසුන් පරිහරණයෙන් වැළකීම 10) රන් රිදී හා මුදල් පිළිගැනීමෙන් වැළකීම. **මූලාශ්‍ර:**බු.නි: බුද්දකපාඨ: 2. දසසිකපද, පි. 30.

▲ **දසසුත්තර ධර්මය:** පාලි: **දසුත්තරං ධම්මං-** Dhamma under ten headings: එකේ සිට දහය දක්වා, ගණනින් වැඩිවී යන පරිදි දක්වා ඇති ධර්මසමුදාය, දසසුත්තර ධර්මය වේ. මේ ධර්ම සමුදාය දේශනා කොට සැරියුත් මහා තෙරුන් වදාළේ, එම ධර්මතා නිවනට පැමිණීම පිණිස, දුක කෙළවර කරගැනීම පිණිස, සියලු කෙළෙස් ගැට ලිහා ගැනීම පිණිස පවතින බවය: **"දසුත්තරං පවක්ඛාමි ධම්මං නිබ්බාන පත්තියා දුක්ඛස්සන්තකිරියාය සබ්බගන්ථප්පමොචනං"** **සටහන්**: * මේ ධර්ම සමුදායට ධර්ම කරුණු 550 ක් පමණ ඇතුළත් වේ (1: 10, 2: 20, 3:30, 4:40, 5:50, 6:60, 7:70, 8: 80, 9:90, 10: 100. එම සියලු ධර්මතා, සත්‍ය ධර්මයෝ ය, තථාගතයන් විසින් යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරන ලද ධර්මතාවන්ය. ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස උපකාරීවන එම ධර්මතා කණ්ඩායම් 10 ට බෙදා පෙන්වා ඇත: 1) බහු උපකාර ධර්මතා 2) භාවේතබ්බ ධර්මතා (වැඩියයුතු) 3) පරිඤ්ඤෙය්‍ය ධර්මතා (පිරිසිඳ දැන ගතයුතු) 4) පහාතබ්බ ධර්මතා (පහ කල යුතු) 5) හානභාගිය ධර්මතා (හානිකාරී) 6) විශේසභාගිය ධර්මතා (විශේෂ ගුණ පිණිස) 7) දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්මතා (අවබෝධය දුෂ්කර) 8) උත්පාදයිතව්‍ය ධර්මතා (උපදවාගතයුතු) 9) අභිඤ්ඤෙයිය ධර්ම (විශේෂ නුවණින් දතයුතු) 10) සාක්ෂාත් කරගතයුතු ධර්මතා. ** This is largely a rearrangement of Dhamma under ten heads found in DN 33, Sāriputta gives the systematic instruction **බලන්න**: EDN: note: 1133, p. 475. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): **11** දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **දස්සනආධිපත්‍ය** -Dassana adhipaththiya: මෙය ප්‍රඥාවකි, ගැටීම් රහිතව ආධ්‍යාත්මික මග ගෙනයාමට උපකාරීවන නුවණක්ය, **බලන්න:** අරණවිහාර ඥාණය.

▲**දාසදාසි-** Male & female slaves: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ ධනවත් පවුල්, තමන්ගේ බැල මෙහෙවර පිණිස, දාස දාසින් යොදවාගති. විනයට අනුව, සංඝයාට දාස දාසින් පිළිගැනීම කැප නොවේ. මේ සූත්‍රයේ, බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, දාස හා දාසින් පිළිගන්නා අය ලෝකයේ බහුලබවය. එසේ පිළිනොගන්නා අය ඉතා ටික දෙනෙකි. **සටහන:** පුන්ණා -පුන්ණිකා තෙරණිය, ගිහිකල, අනේපිඩුමහසිටානන් ගේ නිවසේ දාසියක් ලෙසින් සේවය කළහ. දහම අසා සෝතාපන්නවූ පුන්ණා ගැන ප්‍රසාදයට පත්වූ සිටුතුමා, ඇය දාසිබවින් මුදවා පැවිදිවීමට අවස්ථාව සලසා දුන්හ. විස්තර පිණිස **බලන්න:** ථෙරිගාථා, උපග්‍රන්ථය:2 **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2):මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත:9: 12.9.7 දාසිදාස සූත්‍රය, පි. 368, ESN:56: Sacchasamyutta: 87.7 Slaves, p.2362.

▲ **දුසිරිතය හා සුසිරිතය-** wrong conduct and right conduct: දුසිරිතය- දුෂ්චරිතය යනු ධර්මයට පටහැනි ජීවිතයක් ගෙන යාමය. **සුසිරිතය-** සුචරිතය යනු ධර්මානුකූල ජීවිතයක් ගෙන යාමය. කයෙන්, වචනයෙන් හා සිතෙන් (තුන්දොරින්) කරන අයහපත් ක්‍රියා- වැරදි ක්‍රියා දුසිරිතයවේ. කයෙන්, වචනයෙන් හා සිතෙන් කරන යහපත් ක්‍රියා- නිවැරදි ක්‍රියා සුසිරිතයවේ. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3) 10 සංගිති සූත්‍රය- ඡෙදය 10 , පි. 378 , EDN: 33 Saṅgīti Sutta: The Chanting Together-section 10, p. 365.

▲ **දුසිල්වතා හා සුසිල්වතා** -immoral person & moral person **දුසිල්වතා**: ශිලසම්පන්න නැති පුද්ගලයාය. **සුසිල්වතා:** ශිලසම්පන්න පුද්ගලයාය. **දුසිල්වතාට-** දුශ්ශිලයාට, ආරිය දර්ශනයට ඇති අකමැත්ත, සද්ධර්මය ශ්‍රවණයට ඇති අකැමැත්ත හා උපාරම්භ චිත්තය (අනුන් විවේචනයට ඇති කැමැත්ත mind bent on criticism) නැතිකරගැනීමට නොහැකිය. අශ්‍රද්ධාව,අවදඤ්ඤුතාවය (un-charitableness) අවදඤ්ඤුතාවය නැතිකරගැනීමෙන් දුසිරිතය පහවේ. ආරබ්ධ විරිය ඇති පුද්ගලයාට දුසිරිතය පහ කර ගත හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.3.6 තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▼ **දුසිල්වතා,** ශිලසම්පන්න නොවීම නිසා ඔහුට සමාධිය ඇතිනොවේ. සමාධිය නොමැතිනිසා යථාභූතඥානදර්ශනය ලබා ගත නොහැකිය, එමනිසා නිබ්ද්දාව හා විරාගය ඇතිනොවේ. නිබ්ද්දාව හා විරාගය නොමැතිවිට විමුක්තිඥානදර්ශනය ඇතිනොවේ. මේ පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ දැක්වූ **උපමාව:** අතු කොළ නොමැති ගසක පොත්ත හරය ආදිය මානව නොවැඩේ, එලෙසින් දුසිල්බව මාර්ගය වර්ධනය අවහිර කරයි. **සුසිල්වතා,** ශිලසම්පන්න වීම නිසා ඔහුට සමාධිය ඇතිවේ, සමාධිය නිසා යථාභූතඥානදර්ශනය ලබා ගත හැකිවේ. එමනිසා නිබ්ද්දාව හා විරාගය ඇතිවේ. නිබ්ද්දාව හා විරාගය ඇතිතිවිට විමුක්තිඥානදර්ශනය ඇතිවේ. මේ පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ දැක්වූ **උපමාව:** අතු කොළ සරුවට ඇති ගසක පොත්ත හරය ආදිය මානව වැඩේ, එලෙසින් ශිලසම්පන්නවූවිට මාර්ගය වර්ධනය වේ. **මූලාශ්‍ර:**

අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.3.4 දුස්සීල සූත්‍රය, පි. 52, EAN:5: 24.4 Immoral, p. 243.

▲ **දෝසය-** hate: දෝසය - ද්වේෂය -තරහ-ව්‍යාපාදය අකුසල මූලයකි. **බලන්න**: අකුසල මූල. කෙනෙක් දෝසය නම්වූ සංකෙලේස ධර්මය (සිත කෙලෙසන) පහ කර ගන්නේ නම්, තමන් වහන්සේ ඒ පුද්ගලයාට අනාගාමීබව ලැබීම පිණිස ඇප වෙන බව බුදුන් වහන්සේ වදාරාඇත. දෝසය නිසා ලෝකයා දුගතියට යයි, සම්මා ප්‍රඥාවෙන් දැක ඒ දෝසය සහමුලින්ම පහකරගත් විට, මේ ලෝකයට නැවත පෙරලා නොඑයි. **සටහන්**: *දෝසය ගින්නක් -දෝසගින්න ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ගින්න, ආදිත්තපරියාය සූත්‍රය ** දෝසය නැතිකරගැනීම දෝසවිනයය. **බලන්න**: ආශ්‍රව හා ආශ්‍රව ක්‍ෂය කිරීම. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: ඉතිවුත්තක: 1.1.2 දෝසසූත්‍රය, පි. 346, 1.1.10 දෝසපරිඤ්ඤා සූත්‍රය, පි.353.

▼**දෝසය ඇතිවීමට** හේතු 2 කි: පටිසමිත්ත හා අයෝනිසෝමනසිකාරය.: **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (1) 2 නිපාතය, ආසාවග්ග: 2.3.11.7 සූත්‍රය,පි. 208.

දශ

▲**දශ්සන විසුද්ධි ඥානය-** Dassana visuddhi Nana: සියලු සංඛත අසංඛත ධර්මතාවල ඒකීයබව හා විවිධ බව අවබෝධ කරගැනීමේ නුවණ, දශ්ශන විසුද්ධි ඥානය ය. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: පටිසම්බිදා-1: ඤාණකතා: 40 දශ්ශන විසුද්ධි ඥානය, පි. 220.

▲ **දේශනා වාර**-Types of discourses: දේශනා වාර ලෙසින් මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත්තේ, බුදුන් වහන්සේ ධර්මය දේශනා කරණ වාර-නොහොත් කාරණා වශයෙන් වර්ග 2 ක් බවය:1) "පාපය ලාමක වශයෙන් බලන්න". 2) " පාපය ලාමක වශයෙන් දැක ඒ ගැන කලකිරෙන්න, නො ඇලෙන්න, මිදෙන්න". **මූලාශ්‍ර:** බු.නි: බුද්දකපාය: ඉතිවුත්තක: 2.2.2 දේශනා සූත්‍රය, පි.390.

▲ **දුශ්චරිත-**Dushcarita: දුශ්චරිත (දුච්චරිත) යනු තුන් දොරින් කරන අයහපත් ක්‍රියාය: කාය, වචී හා මනෝ දුශ්චරිත. මේවා නැතිකර ගැනීම පිණිස ත්‍රිවිධ සුචරිතය: කාය, වචී හා මනෝ සුචරිත වඩා ගත යුතුය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.1.2 දුච්චරිත සූත්‍රය, පි.280.

දෂ

▲ **දුෂ්කර දේ-** Difficult things: කිරීමට අපහසු දේ දුෂ්කර දේය. මහණදම පිරිම දුෂ්කර දෙයකි. අනුවණ පුද්ගලයාට මහණදම පිරිම දුෂ්කරයයි දෙවියෙක්, බුදුන් වහන්සේට පැවසුහ. සිතේ ඇති අකුසල් සිතුවිලි (රාගය දෝෂය හා හිංසාව) පහකර ගැනීමට ඔහු අසමත්ය. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:"කෙනෙකුට සිත අකුසලයෙන් වළකා ගැනීමට නොහැකිනම් මහණදම කෙසේ කරයිද? පාප විතර්ක නිසා ඔහු මාර්ගයේ පසුබසී. එහෙත්, ඉදිබුවා සිය අවයව ඉබිකටුව තුලට ගන්නා ලෙසින් අකුසල සිත අස්කර, භාවනාවට සිත ඇතුළුකරගෙන, ස්වාධීනව, වෙනත්, අය නොපෙළමින්, කිසිවෙකුට දොස් නොපවරන මහණ, සියලු ආසව සන්සිඳුවා අරහත්වයට පත්වේ (මහණදම සම්පූර්ණකරගනී)" **බලන්න**:

ESN: note: 27, p. 503. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.2.7 දුෂ්කර සූත්‍රය, පි.40, ESN: 1: Devatasamyutta: 17.7 Difficult to Practice, p.76.

▲**දුෂ්කර ක්‍රියා-** Difficult actions : දුෂ්කර ක්‍රියා ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ බෝධිසත්වයෝ, බුදුවීමට පෙර වසර 6-7 ක් පමණ කාලය තුල කරනලද දුෂ්කර තපස් ව්‍රත පිලිබඳවය-අත්තකිලමතානු යෝගය. ඒවායේ අවැඩදායක බව ප්‍රඥාවෙන් අවබෝධ කර, මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවට එළඹී, බෝසතුන් සම්බුද්ධත්ව සාක්ෂාත්කරගති. **බලන්න:** තපස්කර්ම, බුදුන්වහන්සේ. **සටහන**: ම.නි. ආරියපරියේෂණ සූත්‍රයේ එම දුෂ්කර ක්‍රියා විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.

▲ **දුෂ්ප්‍රඥා**-Dushpranna: ධර්මය දැකීමට ප්‍රඥාව නොමැතිබව දුෂ්ප්‍රඥා ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** අසද්ධර්මය. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:සමණවග්ග:7.2.4.9 අසද්ධර්ම සූත්‍රය, පි.512.

▲**දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම:** පාලි: **දුප්පටිවිජ්ඣා-** Dhamma that are hard to penetrate: විනිවිදව අවබෝධ කරගැනීමට දුෂ්කර (පහසු නැති) ධර්ම, දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම යන්ය. **සටහන**: මේ ධර්මතා දුකසේ අවබෝධ කර ගත යුතුවේ. **දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්මතා:** 1) **ආනන්තරික චිත්ත සමාධිය** (ආනන්තරිකො චෙතො සමාධි) **බලන්න:** ආනන්තරික චිත්ත සමාධිය. 2) **අකුසල මූල**- සත්ත්වයන් තුල කෙළෙස් ඇති වීමට බලපාන කරුණු හා ඒවාට හේතු (මූලය හා හේතු- පච්චයා) (යො ච හෙතු යො ච පච්චයො සත්තානං සංකිලෙසාය - That which is the root, the condition of the defilement of beings) 3) **කුසල මූල**: සත්ත්වයන් ගේ පිරිසිදු භාවය ඇති වීමට බලපාන කරුණු හා ඒවාට හේතු (මූලය හා හේතු) (යො ච හෙතු යො ච පච්චයො සත්තානං විසුද්ධියා- that which is the root, the condition of the purification of beings).4) **ත්‍රිවිධ නිස්සාරණීය ධාතු** (තිස්සො නිස්සරණියා ධාතුයො): නෙක්ඛම්මය, අරූපය, නිරෝධය (නෙක්ඛම්මං, ආරුප්පං, නිරොධො).**5) සතර සමාධිය: හානභාගිය, ඨිතිභාගිය, විශේසභාගිය හා නිබ්බේදකභාගිය සමාධි. බලන්න:** සතර සමාධිය. **6) පංච නිස්සරණීය ධාතු:** 1) නෙක්ඛම්ම නිස්සාරණීය ධාතුව 2) මෛත්‍රිය -මෙත්තා නිස්සාරණීය ධාතුව 3) කරුණා නිස්සාරණීය ධාතුව 4) අරූප නිස්සාරණීය ධාතුව 5) නිරෝධ නිස්සාරණීය ධාතුව. **බලන්න**: **නිස්සරණීය ධාතු. මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

දහ

▲ **දහම්කතා-**Dhamma talks: ධර්මය පිළිබඳව, බුදුන් වහන්සේ හෝ ශ්‍රාවකයන් පවසන කතා-සාකච්චා මින් අදහස් කෙරේ. මංගල සූත්‍රයේ කාලීනව ධර්මය සාකච්ඡා කිරීම සුභයයි පෙන්වා ඇත. දහම් කථා ඇසීමට තමන් කැමති ලෙසින් අවස්ථා ලැබීම, අකුප්පබව- අරහත්වය ලැබීමට උපකාරීවන කරුණකි. **බලන්න:** අක්කුප්ප.

▲ **දහම් කැඩපත-**Dhamma mirror: දහම් කැඩපත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දුන් ධම්ම න්‍යායකටය. යම් අරිය ශ්‍රාවකයෙක් සෝතාපන්නවී නම් ඔහු, සතර අපාය දුරු කළ බවද,

ඒකාන්තයෙන්ම සම්බෝධිය පිහිටකර ගෙන ඇතිබව දන්නේය. එනිසා ඔහු ගේ පරලොව සුගතියක් බව ඔහු දන්නේය. **සටහන**: මියගිය සංඝයා හා උපාසක උපාසිකා වන්ගේ පරලොව ගමන ගැන ආනන්ද තෙරන් කළ විමසීමක් මත, බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රය වදාළහ. **බලන්න**: ගති. **සටහන**: මහාපරිනිබ්බාන සූත්‍රයේ දීද දහම් කැඩපත ගැන විස්තරකර ඇත. **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සෝතාපත්තිසංයුත්ත:11.1.8 හා 11.1.9 ගිඤ්ජකාවසථ සූත්‍ර, පි.184.

▲**දහර-**Young: දහර යනු තරුණ බවය. තරුණ හෙවත් ලාබාලවියේ පසුවන සිව්දෙනක් ලදරු යයි අවමන්-පරිභව නොකොට (පරිභව නොකළයුතු සිව් දෙනා) යුතුයයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) **තරුණ ක්‍ෂත්‍රිය**: යම් කලක රජබවට පත්වන්නේය. යම්හෙයකින් කෙනක් ලාබාල යයි ඔහුට අවමන් කළේ නම්, පසු කල රාජ දණ්ඩනයට පත්විය හැකිය. 2) **ලදරු සර්පයා -** ලාබලවුවත් සර්පයා විෂ සහිතය. සර්පයෝ නන් වැදැරුම් වෙසින් හැසිරේ, කෙනක් එම සතාට අවමන්-හිරිහැර කළේනම් ඌ ඒ පුද්ගලයාට දෂ්ටකර දිවි තොර කරනු ඇත. 3) **ලදරු-කුඩා ගින්න**, පසුව මහා ගින්නක් බවට පත්වේ. එම ගින්නට කෙනක් අවමන් කරයි නම්, ගින්න ඒ පුද්ගලයාට අනතුරු කරනු ඇත. 4) **තරුණ-ලාබාල මහණ**: වයසින්, පැවිද්දෙන් ලාබාලවුවත්, භික්ෂුව සියලු කෙළෙස් දවා අරහත්වය ලබා ඇත. එබඳු කීර්තිමත් මහණ මැනවින් ඇසුරු කිරීම යහපත පිණිසය. එමනිසා මේ සතර දෙනා පිළිබඳව නුවණැති ලෙසින් කටයුතු කළයුතුවේ. **සටහන්**: * මේ සූත්‍රය දේශනා කළේ පසේනදී කෝසල රජතුමා බුදුන් වහන්සේ වයසින් හා පැවිද්දෙන් තරුණ නිසා සම්මා සම්බෝධිය ලැබුවේ යන විමසීම පදනම් කර ගෙනය. **බලන්න**: සම්මා සම්බුද්ධ. ** ඉන්දියානු සම්ප්‍රදායට අනුව, සර්පයන්ට තමන් කැමති වෙසක් ගත හැකිය. අටුවාව පෙන්වා ඇත්තේ, ගොදුරු සොයා යන සර්පයා, කැමති වෙසක්-ලේනෙක් ලෙසින් හෝ- ගැනීමට හැකිබවය **සිල්වත් භික්ෂුව තමන්ට පරිභව කරණ අය ඉවසයි, පෙරළා පළි නොගනී. එහෙත්, එසේ කළ පුද්ගලයාට අයහපත් කර්ම විපාක විඳීමට සිදුවේ. **බලන්න:** ESN:note :202, p.530.**බලන්න:** වැඩිහිටිබව හා තරුණබව.**මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): කෝසලසංයුත්ත:3.1.1. දහර සූත්‍රය,පි. 156, ESN:3: Kosalasamyutta: 1.1 Young, p. 216.

▼**එක්තරා තරුණ මහණෙක්**, පිණ්ඩපාතයෙන් පසු වෙහෙරට පිවිස නිහඬව වාසය කරයි, අන්‍යයන්ගේ කටයුතු වලට සහභාගී නොවේ. සංඝයා ඒ පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේට සැලකළහ. බුදුන් වහන්සේ ඒ මහණ කැඳවා, ඔහුගේ සිත, උන්වහන්සේගේ සිතින් පරික්ෂාකර සෙසු සංඝයාට මෙසේ වදාළහ: "ඒ දහර (යොවුන්) මහණ, උතුම්ය, මාර සේනාව දිනා අන්තිම ශරීරය දරයි". **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: භික්ඛුසංයුත්ත: 9.1.4 නවභික්ඛු සූත්‍රය, පි. 450.

▲ **දහසක් ලෝක ධාතුව**: පාලි: **සහස්සධා ලොකො-** thousand fold world system: දහසක් ලෝක ධාතුව-ලෝකධාතු 1000- සහශ්‍ර ලෝක මණ්ඩලයන්ය. **සටහන: ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය** දේශනා කරන අවස්ථාවේ දහසක් ලෝක ධාතුව සැලී ගිය බව ද, දෙවියන්ගේ ආනුභාවයට වඩා මහත්වූ ආලෝකධාරාවක් පැතිර ගිය බව පෙන්වා ඇත.

▼**බුදුන් වහන්සේ** මෙසේ වදාළහ:: සඳ හා හිරු යම්තාක් දුර බ්‍රමනය වන්නේද, යම් තාක් දුරට ආලෝකය පතුරන්නේද, ඒතාක් දුරට දහසක් ලෝක ධතුව පැතිර ඇත:

"යාවතා භික්ඛවෙ චන්දිමසූරියා පරිහරන්ති, දිසා භන්ති විරොචනා, තාව **සහස්සධා ලොකො...".** (Bhikkhus, as far as sun and moon revolve and light up the quarters with their brightness, so far the thousandfold world system extends). **සටහන්**: * ඒ ලෝක ධාතුවේ 1000, සඳ හිරු ආදී දේ 1000 බැගින් ඇතිබව මෙහි විස්තර කර ඇත ** අංගු: 3 නිපාත:ආනන්දවග්ගයේ: **3.2.3.10 සූත්‍රයේදී** බුදුන් වහන්සේ, දහසක් ලෝක ධාතු තුල ඇති **සහසසි චූලනීය ලෝක ධාතුව** (thousandfold minor world system) ගැන විස්තර කර ඇත. එම ලෝකධාතුවේ, ද්විසහස්සි, ත්‍රිසහස්සි, මහාසහස්සි ආදී ලෝක ධාතු ඇත .**බලන්න**: EAN:3: 80.10 Abhibhu, p. 120. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.9.ප්‍රථම කොසල සූත්‍රය,පි. 134 , EAN: 10: The Great Chapter, 29.9 Kosala-1, p. 505.

▼**අනුරුද්ධ තෙරුන්**, සතර සතිපට්ඨානය යහපත් ලෙසින් වඩාගැනීම නිසා, දිවැස් ලැබු බවද, දිවැස් නිසා, එතුමන්හට, දහසක් ලෝක ධාතුව බැලිය හැකිබව මේ සූත්‍රයේ විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1 කාණ්ඩය):මහාවග්ග: සතිපට්ඨාන සංයුත්ත: 3.3.8 ලෝක සූත්‍රය, පි. 342, ESN:47: Satipatthanasamutta: III: 28.8 The World, p. 1888.

▲ **දැහැටි**: පාලි: **දන්තකට්ඨ**-tooth wood: බුදුන් වහන්සේ වැඩ සිටි සමයේ, ජනයා (මෙන්ම සංඝයාද), දත් හා මුව පිරිසිදු කරගත්තේ, බෙහෙත් පැළැටි හා ගස් වලින් ගත් දැහැටි වලිනි. වර්තමානයේද, ආසියාතික රටවල මේ ක්‍රමය දැකිය හැකිය. සංඝයාට ගිලන්පස පූජා කරන අවස්ථාවේ දැහැටි පිළිගැන්වීම ශ්‍රී ලංකාවේ බෞද්ධයන් අතර ඇති චාරිත්‍රයකි.
▼**බුදුන් වහන්සේ**, දැහැටි භාවිතා නො කිරීමෙන් (මුව හා දත් පිරිසිදුකර නොගැනීම) සිදුවන අයහපත පෙන්වා ඇත: 1) ඇසට හිතකර නොවේ 2) මුව දුගඳ වේ 3) රසනහර පිරිසිදු නොවේ 4) පිත හා සෙම, ගන්නා ආහාරයට බාධා කරයි 5) ගත් ආහාරය රිසිනොවේ. දැහැටි භාවිතය මගින් ඒ අයහපත් වලකා ගත හැකිය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.5.1.8 දන්තකට්ඨ සූත්‍රය, පි.424, EAN:5: 208.8 Brushing, p. 305.

▲ **දැහැමි හා අදැහැමි -** Well behaved & Not well behaved: දැහැමි ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මයේ කීකරුබව- දමනයවී සිටීමය. අදැහැමි යනු ධර්මයේ දමනය නොමැතිබවය. දැහැමි පෙසල ලෙසින්ද, අදැහැමි පාපී ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, යම්කලක අදැහැමි භික්ෂූන් බලවත්වනවිට දැහැමි භික්ෂූන් දුබලවී යනබවය. එවිට දැහැමි භික්ෂූන් වෙන පළාත් වලට යයි. එය බොහෝදෙනාගේ අයහපත පිණිස වේ. බුමේ පිළිබඳව දැක්වූ උපමාව වුවේ, රටක, සොරුන් බලවත්වනවිට, රජතුමා දුබලවන බවය. එය රටවැසියාට හිතකර නොවේ. එහෙත්, රජතුමා බලවත් නම්, සොරුන් දුබලවේ. එය රට වැසියාට හිතකරය. එලෙසින්, යම්කලක, දැහැමි භික්ෂූන් බලවත් නම් අදැහැමි භික්ෂූන් දුබලවේ. එවිට අදැහැමි භික්ෂූන්

වෙන පළාත් වලට යයි එය බොහෝදෙනාගේ යහපත පිණිස වේ. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (1) 2 නිපාතය, 2.1.4.8 සූත්‍රය,පි. 172.

ධ:කොටස: ධජ,ධත,ධන,ධම,ධය,ධර,ධව

ධජ

▲ **ධජය-**Flag: ධජය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කොඩියය. යම් කිසි සටනක් සිදුවන විට ඒ ඒ පක්ෂයේ නායකයන් ගේ ධජය අනුගමනය කිරීමට සේනාව පුරුදුවීඇත. ධජග්ග සූත්‍රයේදී, සක්දෙවිඳු, (සුර අසුර සටනේදී) දෙවියන්ගේ ධජ -දේවධජ-විස්තර කර ඇත. බුදුන් වහනසේගේ ධජය, ධර්මයය- දහම් කොඩිය. **බලන්න**: කොඩිය, ස.නි: (1) ධජග්ග සූත්‍රය.සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත:1.8.2. රථ සූත්‍රය, පි.104. ** සක්විතිරජ, ධර්මය ධජය කොටගෙන, ධර්මය ආධිපත්‍ය කොටගෙන දැහැමින් රජකරයි. **බලන්න**: සක්විතිරජ.

▲ **ධජ පූජා-** Offering flags: බුදු පසේබුදු ආදී උතුමන් වෙනුවන් ගොඩනගනලද ස්ථූප ආදිය කොඩිවලින් සැරසීම, ශ්‍රද්ධාවෙන් පූජාකිරීම, ආදියෙන් යහපත් කම්ම විපාක ඇතිවේ. **සටහන්**: * උපවාන තෙරුන්ගේ අපදානයේ, පදුමුත්තර බුදුන්ගේ පිරිනිවන් සෑයට ධජයක් පූජාකිරීම නිසා ලැබූ ආනිසංස විස්තර කර ඇත. ** බුදුන් වහන්සේ වෙතින් පැවිද්ද ලැබූ අන්තිම ශ්‍රාවක භික්ෂුව වූ සුභද්‍ර තෙර, එතුමන්ගේ අපදානයේදී, පදුමුත්තර බුදුන්ගේ පිරිනිවන් සෑයට ධජයක් පූජාකර ලැබූ යහපත් විපාක පෙන්වා ඇත. **බලන්න:**උප ග්‍රන්ථය:1

ධත

▲**ධෘතරාෂ්ට්‍ර දෙව්රජ -**Drutharashtra Devaputta: මෙතුමා, චාතුර්මහාරාජික දෙවලෝකයේ අධිපති සතරවරම් රජවරුන්ගෙන් (සතරවරවරම් දෙවියෝ) කෙනෙකි, ලෝකයේ නැගෙනහිර දිසාව පාලනය කරයි. **බලන්න**: චාතුර්මහාරාජික දෙව්ලොව.

▲ **ධෘතිමත්-** resolute: ධෘතිමත්- ධිතිමත්තාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මය පිලිබඳ නිශ්චිත බව තිබීමය. මේ කරුණ ඇති බුද්ධ ශ්‍රාවකයන් අතුරින් ආනන්ද තෙරුන් අග්‍රය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **ධාතු:** පාලි: **ධාතුයො-** elements **-dhātu**: ධාතු ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ ධර්මතාවන්හි ඇති ස්වභාවයය. ධාතු පිලිබඳ යථා අවබෝධය ලබාගැනීම, ධර්ම මාර්ගය වර්ධනය කරගැනීමට උපකාරීවේ. **සටහන්**: * අටළොස් වැදෑරුම් අනෙක ධාතුන්ගැන හා නානා ධාතුන්ගැන විනිවිද යන අවබෝධය ඇතිවෙන්නේ තථාගතයන් ගේ පහළවීම නිසාය. **බලන්න**: තථාගත, ** ධාතු පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න:** සංයු.නි: ධාතුසංයුත්තය. ** බුදු, පසේබුදු, අරහත් ආදී උතුමන්ගේ අභාවයෙන් පසු, ඉතිරිවන ඇට ආදියද ධාතු ලෙසින් දක්වයි. දීඝ.නි: මහා පරිනිබ්බාන සූත්‍රයට අනුව බුදුන් වහන්සේගේ ධාතු තැන්පත්කර ස්ථූප ගොඩනගන ලද බව සඳහන්වේ. **ශබ්දකෝෂ: B.D**: p. 99: "**dhātu**: elements are the ultimate constituents of a whole... 4 physical elements…18 physical & mental elements…". **P.T.S**: p. 774: "**dhātu**: a primary element, of which the usual set comprises the four paṭhavī, āpo,

tejo, vāyo (earth, water, fire, wind), otherwise termed cattāro mahābhūtā…"

▼**දී.ස:නි. සංගිති සූත්‍රයේ විවිධ ධාතු දක්වා ඇත: 1) කුසල ධාතු 3කි:** 1නෙක්කම්ම ධාතුව 2 අව්‍යාපාද ධාතුව 3 අවිහිංසා ධාතුව (renunciation, non-enmity, of non-cruelty). **2) අකුසල ධාතු 3කි:** 1කාම ධාතුව 2 ව්‍යාපාද ධාතුව 3 විහිංසා ධාතු (sensuality, enmity, cruelty),**3) ලෝක ධාතු 3 කි:** තුන්ලෝකය (ත්‍රිවිධ භව):1 කාම ධාතුව (කාම ලෝකය- කාමාවචර) 2 රූප ධාතුව (රූප බ්‍රහ්ම ලෝක) 3 අරූප ධාතුව (අරූප බ්‍රහ්ම ලෝක) (element of sense-desire, the element of form, the formless element) **4) නිරෝධ ධාතුව** (element of cessation) : ලොකොත්තර ධාතුව (supramundane): නිවනය. **5) ධාතු 3 කි:** 1 හීන ධාතු 2 මධ්‍යම ධාතු 3 ප්‍රණීත ධාතු (the low element, the middling element, the sublime element) **6) භෞතික ධාතු 4 කි:** ශරීරිය සකස්වී ඇත්තේ ධාතු 4 කින්ය: 1) පඨවි ධාතුව (පෘතුවිය), 2 ආපෝ ධාතුව (ජලය) 3 තෙජෝ ධාතුව (උණුසුම) 4 වායෝ ධාතුව (වායුව-සුළං) ලෝකය සකස්වී ඇත්තේ මේ සතර ධාතු වලින්ය. මේවා මහාභූත ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **7) නිස්සරණිය ධාතු 5 කි:** 1**කාම නිස්සරණිය ධාතුව** : කාම වස්තු කෙරෙහි සිත නොයෙදවා ඉන් මිදීමට ඇති හැකියාව හා නෙක්ඛම්ම සහගත සිතක් වඩා ගැනීමට හැකියාව ඇතිවීම (අසුභ භාවනාව වැඩීම මගින් සිත කාමයෙන් මුදා ගත හැකිය) 2 **ව්‍යාපාද නිස්සරණිය ධාතුව:** ක්‍රෝධය තරහ ආදී පටිඝයෙහි සිත නොයෙදවා ඉන් මිදීමට ඇති හැකියාව හා මෛත්‍රිය සහගත සිතක් වඩා ගැනීමට හැකියාව ඇතිවීම (මෛත්‍රී භාවනාව වැඩීම මගින් සිත ව්‍යාපාදයෙන් මුදා ගත හැකිය). 3 **විහිංසා නිස්සරණිය ධාතුව:** හිංසාව, පිඩා කිරීමආදී නපුරු සිතිවිලි කෙරෙහි සිත නොයෙදවා ඉන් මිදීමට ඇති හැකියාව හා කරුණා සහගත සිතක් වඩා ගැනීමට හැකියාව ඇතිවීම (කරුණා භාවනාව වැඩීම මගින් සිත විහිංසාවෙන් මුදා ගත හැකිය) 4 **රූප නිස්සරණිය ධාතුව:** රූපයට නො ඇලි, ඒවා කෙරෙහි සිත නොයෙදවා ඉන් මිදීමට ඇති හැකියාව (අරූප සමාපත්ති වැඩීම මෙහිදී උපකාරිවේ) 5 **සක්කාය නිස්සරණිය ධාතුව:** පංච උපාදානස්කන්ධය පිලිබඳ නො ඇලි, එහි සිත නොයෙදවා ඉන් මිදීමට ඇති හැකියාව. **සටහන:** * නිස්සරණිය- අකුසලයෙන් මිදීම, නිදහස් වීම (elements making for deliverance) ** නිස්සරණිය ධාතු 5 ගැන විස්තර පිණිස **බලන්න:** නිස්සරණිය ධාතු **8) ධාතු 6 කි:** ඉහත **1.6** දක්වා ඇති **භෞතික ධාතු** 4 හා 5 ආකාශ ධාතුව හා 6 විඥාන ධාතුව. **9) නිස්සරණිය ධාතු 6 කි:** 1 චේතෝ විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව (emancipation of the heart) : මෛත්‍රිය වඩා සිත විමුක්ත කර ගැනීම, 2 කරුණා විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව (emancipation of the heart through compassion) 3 මුදිතා විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව (emancipation of the heart through sympathetic joy) 4 උපේක්ඛා විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව (emancipation of the heart through equanimity) 5 අනිමිත්ත චේතෝ විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව the signless emancipation of the heart): නිමිති අල්වා නොගෙන සිත මුදා ගැනීම- රහත් ඵල සමාපත්තිය 6 අසම්මාන විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව: මම මාගේ යන අසම් මානය නැතිකර ගැනීම. **සටහන:** විස්තර පිණිස බලන්න: නිස්සරණිය ධාතු. **මූලාශ්‍ර:** දිස.නි: (3) :

10 සංගිති සූත්‍රය, පි. 368, EDN: 33: Saṅgīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▼ **ධාතුහත විස්තරය-** Sevan Elements: ධාතුහත-සප්ත ධාතු ගැන බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: **1) ආලෝක ධාතුව** (අභාධාතු- light element) **2) සුභ ධාතුව** (beauty element) **3) ආකාසානඤ්චායතනධාතු 4) විඤ්ඤානඤ්චායතන ධාතු 5) ආකිඤ්චඤ්ඤායතන ධාතු 6) නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධාතු 7) සංඥාවේදිතනිරෝධ ධාතු. එම ධාතු තේරුම් ගන්නා ක්‍රමය**: අඳුර නිසා ආලෝක ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. අසුභය නිසා සුභ ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. රූපය නිසා ආකාසානඤ්චායතන ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. ආකාසානඤ්චායතනධාතුව නිසා විඤ්ඤානඤ්චායතනධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. විඤ්ඤානඤ්චායතනධාතුව නිසා ආකිඤ්චඤ්ඤායතන ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. ආකිඤ්චඤ්ඤායතන ධාතුව නිසා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. නාමස්කන්ධය නිරෝධවීම නිසා සංඥාවේදිතනිරෝධ ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. **එම ධාතු සමාපත්ති ලබන ආකාරය**: 1-5 දක්වාවූ ධාතු සමාපත්ති ලබන්නේ සංඥාසමාපත්ති මගින්ය. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධාතු සමාපත්ති ලබන්නේ සංස්කාරාවශේෂ සංඥාසමාපත්ති මගින්ය. සංඥාවේදිතනිරෝධ ධාතු සමාපත්ති ලබන්නේ නිරෝධ සංඥාසමාපත්ති මගින්ය. **සටහන්:** * 3-6 අරූප බ්‍රහ්ම ලෝක ** විස්තර පිණිස **බලන්න**: ESN: Notes: 231 - 233, p. 972. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ධාතුසංයුත්ත: 2.2.1 සත්ත ධාතු සූත්‍රය, පි. 256, ESN: 14: Dhathusamyutta,11.1 seven elements, p. 750.

▼ **ධාතු සතර විස්තරය-** Four elements:ධාතු සතර ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සතර මහා භූතයන්ය. **බලන්න**: චතුධාතු.

▼**ධාතු සය විස්තරය-** Six elements: ෂඩ්ධාතු-පඨවි, ආපෝ, තේජෝ, වායෝ, ආකාස ධාතුව හා විඥාන ධාතුව පිලිබඳ බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මය- සත්‍යය, කිසිවෙකුට වෙනස් කිරීමට, බැහැර කිරීමට නොහැකි ධර්මතාවයකි. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි : (1): 3 නිපාතය: මහාවග්ග: 3.2.2.1 සූත්‍රය, පි. 348, EAN:3: The Great Chapter, 61.1 Sectarian, p. 104

▼ **කාමධාතුව, ව්‍යාපාද ධාතුව, විහිංසා ධාතුව ප්‍රහාණය**: කාම ධාතුව ප්‍රහීණය පිණිස නෙක්කම්ම ධාතුව වැඩිය යුතුය. ව්‍යාපාද ධාතුව ප්‍රහීණය පිණිස අව්‍යාපාද ධාතුව වැඩිය යුතුය. විහිංසා ධාතුව ප්‍රහීණය පිණිස අවිහිංසා ධාතුව වැඩිය යුතුය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.1.5 ධාතු සූත්‍රය, පි.282.

▼ **සියලු ලෝක ධාතු** පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේගේ අවබෝධය දසබල නුවණින් එක නුවණකි. **බලන්න**: තථාගතයන්වහන්සේ.

▼ **සියලු ධාතු** (පඨවි, ආපෝ, තේජෝ, වායෝ, ආකාස, විඤ්ඤාණ) අනිත්‍යය ය. එලෙස, දකිනා පුද්ගලයා **'සද්ධානුසාරි'** ය, .ඒබව, විදසුන් නුවණින්, ජානසමාපත්ති ලබා අවබෝධ කරගන්නා පුද්ගලයා **'ධම්මානුසාරි'** ය. ඔවුන් සම්බෝධිය පිහිට කරගෙන ඇත.

මූලාශ්‍රය:සං.යු.නි: (3): ඛන්ධවග්ග: ඔක්කන්තිසංයුත්තය: චක්ඛුවග්ගය: 4.1.9 ධාතු සූත්‍රය, පි.474.

▲ **ධාතු කුසලතාවය**: පාලි: **ධාතුකුසලො හොති**- skilled in the elements: ධර්මයට අනුව ධාතු කුසලතාවය යනු සියලු ධාතු (බහු ධාතු) පිලිබඳව ඇති යහපත් අවබෝධයවේ. එම කුසලතාවය තිබීම පණ්ඩිතයන් සතු ගුණයක් ය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: බාලයා හා පණ්ඩිතයා.

▼ **18 ක්වු ධාතු පිලිබඳ කුසලතාවය** (අටළොස් ධාතු- skilled in the 18 elements): 1) ඇසධාතුව-චක්ඛු 2) රූප ධාතුව 3) චක්ඛු විඥාන ධාතුව 4) කණධාතුව- සොත 5) ශබ්දධාතුව 6) සෝත විඥාන ධාතුව 7) නාසය ධාතුව- ඝාන 8) ගඳ සුවඳ ධාතුව- ගන්ධ 9) ඝාන විඥාන ධාතුව 10) දිව ධාතුව-ජිව්හා 11) රසධාතුව ධාතුව 12) ජිව්හා විඥාන ධාතුව 13) කාය ධාතුව 14) කායසප්ර්ෂ ධාතුව-ඵොට්ඨබ්බ ධාතුව 15) කාය විඥාන ධාතුව 16) මනෝ ධාතුව 17) මනසට දැනෙන කරුණු- ධම්ම ධාතුව 18) මනෝ විඥානධාතුව. (the eye element, the form element, the eye consciousness element; the ear element, the sound element, the ear-consciousness element; the nose element, the odor-element, the nose-consciousness element; the tongue element, the flavor element, the tongue- consciousness element; the body element, the tangible element, the body-consciousness element; the mind element, the mind-object element, the mind-consciousness element). **සටහන:** විස්තර පිණිස **බලන්න**: EMN: note: 1017, p. 1161.

▼ **සයධාතු පිලිබඳ කුසල තාවය:** පෘතුවි ධාතුව: පඨවි ධාතුව,ජල- ආපො ධාතුව, ගිනි -තේජෝ, වායු-වායො ධාතුව, ආකාශ ධාතුව, විඥාන ධාතුව. (the earth element, the water element, the fire element, the air element, the space element, and the consciousness element)

▼ **අතිරේක සය ධාතු පිලිබඳ කුසල තාවය:** සුඛ ධාතුව, දුක්ඛ ධාතුව, සෝමනස්ස ධාතුව, දෝමනස්ස ධාතුව, උපේක්ඛා ධාතුව, අවිද්‍යා ධාතුව

(the pleasure element, the pain element, the joy element, the grief element, the equanimity element, and the ignorance element). **සටහන**: විභංගයට අනුව: සුඛ ධාතුව හා දුක්ඛ ධාතුව යනු කායිකවූ සුඛ හා දුක වේදනාය. සෝමනස්ස ධාතුව හා දෝමනස්ස ධාතුව:ප්‍රීතිය හා දොම්නස යනු මානසික හා කායික සුඛ හා දුක වේදනාය. උපේක්ඛා ධාතුව: දුකත් නැත සැපත් නැති මධ්‍යස්ත වේදනාවය. **බලන්න**: EMN: note: 1078, p. 1161.

▼ **අතිරේක සය ධාතු පිලිබඳ කුසල තාවය:** කාම ධාතුව,නෙක්ඛම්ම ධාතුව, ව්‍යාපාද ධාතුව, අව්‍යාපාද ධාතුව, විහිංසා ධාතුව, අවිහිංසා ධාතුව (the sensual desire element, the renunciation element, the ill will element, the non-ill will element, the cruelty element, and the non-cruelty element).**සටහන**: විභංගයට අනුව මේවා සය ආකාර විතක්කයන්ය. **බලන්න**: EMN: note: 1079, p. 1161.

▼ **තුන් ධාතු පිලිබඳ කුසල තාවය**: කාමලෝක ධාතුව, රූපලෝක ධාතුව, අරූපලෝක ධාතුව (the sense-sphere element, the fine material element, and the immaterial element). **සටහන**: අටුවාවට අනුව කාමලෝක ධාතුව යනු පංච උපාදානස්කන්ධයට, කාමලෝකයට බැඳීම- (කාමාවචාර), රූපලෝක ධාතුව යනු, රූපලෝකයට බැඳීම- (රූපාවචාර), අරූපලෝක ධාතුව යනු සිව් උපාදානස්කන්ධය (රූපය හැර) අරූපලෝකයට බැඳීම(අරූපාවචාර) **බලන්න**: EMN: note: 1080, p. 1161.

▼ **ධාතු 2 පිලිබඳ කුසල තාවය:** සංඛත ධාතුව හා අසංඛත ධාතුව (the conditioned element and the unconditioned element). **සටහන**: සංඛත ධාතුව යනු හේතු ප්‍රත්‍ය නිසා ඇතිවූ සියලු දේය, අසංඛත ධාතුව යනු නිවනය. **බලන්න**: EMN: note: 1081, p. 1162. **මූලාශ්‍රය**: ම.නි: (3): 3.2.5 බහුධාතුක සූත්‍රය, පි.209, EMN: 115: The Many Kinds of Elements, p. 840.

▲ **ධාතු නානත්වය**- Diversity of Elements: ධාතු නානත්වය ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා වදාළේ: 18 ක්වූ ධාතු පිලිබඳ ඇති විවිධ බව අවබෝධ කරගැනීමය. **සටහන**: ධාතු 18: චක්ඛුධාතුව, රූපධාතුව, චක්ඛුවිඥානධාතුව,සෝතධාතුව,සද්ධධාතුව, සෝත විඥානධාතුව, ඝානධාතුව, ගන්ධධාතුව, ඝානවිඥානධාතුව,ජිව්හාධාතුව, රසධාතුව, ජිව්හා විඥානධාතුව, කායධාතුව, ඵොට්ඨබ්බධාතුව, කායවිඥානධාතුව, මනෝධාතුව, ධම්මධාතුව, මනෝ විඥානධාතුව. **1)** ධාතු වල විවිධබව නිසා ස්පර්ශයේ විවිධත්වයක් ඇතිවේ. මෙහිදී බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දුන්නේ:

"ධාතුවල විවිධාකාර බව නිසා ස්පර්ශයේ විවිධාකාර බව ඇතිවේ. එහෙත්, ධාතුවල විවිධබව, ස්පර්ශයේ විවිධ බව නිසා ඇතිනොවේ". (...it is in dependence on the diversity of elements that there arises the diversity of contacts. The diversity of elements does not arise in dependence on the diversity of contacts). **2)** ස්පර්ශයේ විවිධ බව නිසා, වේදනා වල විවිධබවක් ඇතිවේ, වේදනාවන්හි විවිධබව නිසා ස්පර්ශයේ විවිධබව ඇති නොවේ.

3) ධාතුවල විවිධත්වය නිසා සංඥාවේ විවිධ බව ඇතිවේ; සංඥාවේ විවිධ බව නිසා සංකල්පනා (චේතනා) වල විවිධත්වය ඇතිවේ. සංකල්පනා වන්හි විවිධබව නිසා ඡන්දයේ (කැමැත්ත) විවිධබව ඇතිවේ. ඡන්දයේ විවිධබව නිසා ලැදියාව-ඇල්ම (රාගය-passion) විවිධබව ඇතිවේ. ලැදියාවේ විවිධබව නිසා, සොයාගෙනයෑමේ (සෙවීම-quest) විවිධබව ඇතිවේ. සොයාගෙනයෑමේ විවිධබව නිසා ලැබීමේ (ලාභ- gain) විවිධබව ඇතිවේ. **සටහන්: ***ධාතු නානාත්වය පිළිබඳව ආනන්ද තෙරුන්, සෝසිත උපසකහට විස්තරකර ඇත**. බලන්න**: සංයු.නි: (4): සළායතනසංයුත්ත: ගහපතිවග්ග: 1.13.6 සෝසිත සූත්‍රය, පි.260. ** මහාකච්චායන තෙරුන්, හාලිද්දකානි උපාසකහට, ධාතු නානාත්වය පිලිබඳ විස්ත්‍රකිරීම මෙහි දක්වා ඇත: **බලන්න**: සංයු.නි: (4): සළායතනසංයුත්ත: ගහපතිවග්ග: 1.13.7 හාලිද්දකානි සූත්‍රය, පි.262. ** ඉසිදත්ත තෙරුන්, චිත්ත ගහපතිට බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධාතු නානාත්වය විස්තර කර ඇත.**බලන්න**: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග:චිත්තසංයුත්ත: 7.1.2 ඉසිදත්ත සූත්‍රය,

පි.550. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි : (2): ධාතුසංයුත්ත සූත්‍ර 2.1.1. සිට, පි. 244, ESN: 14: Dhathusamyutta, p. 738.

▲ **ධුතාංග පුහුණුව** -Ascetic Practice: ධුතාංග යනු තපස් පුහුණුවය. අල්ප අසාව (fewness of desires), පහසුවෙන් යැපීම (being easy to support) හා ආත්මසංවරය (self-restraint) ඇතිකරගැනීම පිණිස භික්ෂූන් ධුතාංග පුහුණුවේ යෙදේ. ඔවුන් වනයේ, ගස් මුල, එළිමහනේ, සුසාන භූමියේ ආදී හුදකලා තැන්වල වාසය කරයි. ඔවුන් තුන් සිවුර පමණක් භාවිතා කරයි. ඒවාද රළු සිවුරු -රළු චීවර (ඉවත විසිකළ රෙදි කෑලි මුට්ටු කර සකස් කරගත් හෝ පාංශුකූල චීවර) වේ. ඔවුන් වළඳන්නේ පිඬු සිගා ලබාගත් ආහාර -පිණ්ඩපාතය පමණි. නිදන්නේ (නිදන ඉරියව්ව) ඉඳගන්නා ඉරියව්වෙනි. **බලන්න**: EAN: note 77, p. 584. **සටහන**: සිංහල විසුද්ධි මාර්ගය: පරිච්ඡේදය 2 හි මේ පිළිබඳව විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත.

▼ **බුදුන් වහන්සේ ධුතාංග පුහුණුව පසසා ඇත.** එම පුහුණුවේ යෙදන, භික්ෂූන්: ආරණ්‍ය පරිහරණය, පංසුකූලික චීවර දැරීම, පිංඩපාතයෙන් පමණක් යැපීම, රුක්මුල්හි විසීම, සොහනෙහි විසීම, එළිමහන් බිමේ විසීම, ඉඳීම ඉරියව්ව පමණක් ඇතිව වාසය කිරීම ආදී ධුතාංග පුහුණුව පිලිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. එම පුහුණුවේ අරමුණවිය යුත්තේ අල්පබව, සන්තුෂ්ටිය, කෙළෙස් ප්‍රහීණය, හුදකලා විවේකය, සරලජීවිතය ආදී උතුම් ගුණ සහිතව වාසය කරමින්, විමුක්තිය ලබා ගැනීමය. **සටහන්:** * ධුතාංග පුහුණුවේ යෙදී ඇති භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර, **මහා කාශ්‍යප** තෙරුන්ය **බලන්න**: අග්‍රතම ශ්‍රාවක භික්ෂූන් ** මහා කාශ්‍යප තෙරුන්, තමන්වහන්සේ ධුතාංග පුහුණුවේ යෙදීමට හේතු ප්‍රයෝජන 2 ක් දැකීමෙන් බව පවසා ඇත: 1 මේ ජීවිතයේ පහසු විහරණය පිණිස 2 මතු ජනතාවට (පශ්චිම ජනතාව) අනුකම්පා පිණිස. මතු ජනතාව, බුදුවරු, බුදුසව්වන් ආරණ්‍යවාසය කිරීම ආදීවූ කරුණු ගැන ප්‍රසාදයට පත්වීම ඔවුන්ගේ හිත සුව පිණිසවේ. **බලන්න**: සංයු.නි: නිදානවග්ග: කස්සප සංයුත්තය. ** ධුතාංග පුහුණුව ලෙසින් එළිමහණෙ වාසය කරන සංඝයා අබ්බෝකාසික ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අබ්බෝකාසික. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: අරඤ්ඤ වග්ග සූත්‍ර, පි. 378, EAN:5: IV Forest Dwellers, p. 297.

▼**මහා කාශ්‍යප තෙරුන් ,** බුදුන්වහන්සේට තමන් ධුතාංග පුහුණුවේ යෙදීමට ඇති කැමැත්ත මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: කස්සපසංයුත්ත: 4.1.5 ජින්ණසූත්‍රය, පි.330.

▲ **ධොතක තෙර-** Dothaka Thera:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲ **ධොතක මානවක**:Dothaka manawaka:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

ධන

▲ **ධනංජනි උපාසිකාව-** Dhānañjānī the layfollower: බලන්න: උපග්‍රන්ථය:3

▲**ධනඤජානි බ්‍රාහ්මණී** -Dananjani Brahamini: බලන්න: උපග්‍රන්ථය:3

▲**ධනඤ්ජානි බ්‍රාහ්මණ-** Dananjani Brahamana: බලන්න: උපග්‍රන්ථය:3

▲ **ධනය:** පාලි: ධනං **-** Wealth: ධනය ආකාර 2 කි: 1) **භෞතික ධනය-සම්පත්:** කෙනෙක් සතු: අඹුදරුවන්, නෑදෑ හිත මිතුරන්, සේවකපිරිස, ගවසම්පත් ආදිය, වතුපිටි, මිල මුදල්, රන්, රිදී ආදී වස්තූන්ය. මෙලොව සැපවත්ව වාසය කිරීමට ධනය උපකාරිවේ.ධනය යහපත් ලෙසින්ද, අයහපත් ලෙසින්ද රැස්කරගත ගැකිය. ධර්මයට අනුව යහපත් ලෙසින් ධනය රැස්කරගැනීම කුසලයකි. යහපත් ලෙසින් ධනය ලබාගෙන, එය යහපත් අන්දමට පරිහරණය කිරීම (දන්දීම ආදී) මෙලොව හා පරලොව සැප පිණිස පවතින බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: දානය. 2) **ආධ්‍යාත්මික ධනය:** සසර දුකින් මිදීම පිණිස මාර්ගය වඩා ගැනීමට උපකරිවන දහම් කරුණු පිළිපැදීම. **බුදුන්වහන්සේ** පෙන්වා ඇත්තේ: **භෞතික ධනය** ගින්නෙන්, ජලයෙන් විනාසවේ, රජවරු හෝ සොරු අත්කරගැනීමෙන් නැතිවේ, අකීකරු දරුවන් නිසා වැනසී යයි. එහෙත් **ආධ්‍යාත්මික ධනය** කෙනෙක් සතුනම් ඒවා පෙරකි පරිදි වෙනත් අයට අත්පත් කරගැනීමට හැකියාවක් නැත. එම ධනය සතු පුද්ගලයා කිසිකලක දිළිඳු නොවේ, ඔහුගේ ජීවිතය හිස්බවට පත්නොවේ. **බලන්න**: ගිහිජීවිතය යහපත්ව ගතකිරීම. **ආධ්‍යාත්මික ධන 7**කි: ශ්‍රද්ධා ධනය, ශිල ධනය, හිරි ධනය, ඔතප්ප ධනය, සුත ධනය, චාග ධනය හා ප්‍රඥා ධනය. **1. ශ්‍රද්ධා ධනය (**wealth of faith) : ආරිය ශ්‍රාවකයා සැදැහැත්ව බුදුන්වහන්සේගේ නවගුණ, බෝධිය ප්‍රසාදයෙන් පිළිගනී. 2. **ශිල ධනය** (wealth of virtuous behavior**):** ආරිය ශ්‍රාවකයා සිල්වත්ය, ඔහු පංචශිලය මනාව රකීයි. 3. **හිරිධනය** (wealth of moral shame): ආරිය ශ්‍රාවකයා පව් කිරීමට ලැජ්ජාවේ: ඔහු කයෙන් වචනයෙන් හා මනසින් දුසිරිත් නොකරයි, ලාමක අකුසල් ක්‍රියා බැහැරකර යහපත් ජීවිතයක් ගත කරයි 4. **ඔත්තප්ප ධනය** (wealth of moral dread): ආරිය ශ්‍රාවකයා පව් කිරීමට බියය. ඔහු කයෙන් වචනයෙන් හා මනසින් දුසිරිත් කිරීමට බියය. ලාමක අකුසල් ක්‍රියා බැහැරකර යහපත් ජීවිතයක් ගත කරයි 5. **සුත ධනය** (wealth of learning): ආරිය ශ්‍රාවකයා බහුශ්‍රැතය: ඔහු ධර්මය මනාව අසයි, හදාරයි, මතකයේ තබාගනී, නිතර සජ්ජායනා කරයි, ධර්ම අර්ථ විමසා බලයි, ප්‍රඥාවෙන් අවබෝධ කර සම්මා දිට්ඨියට පැමිණේ 6. **චාග ධනය** (wealth of generosity): ආරිය ශ්‍රාවකයා දාන ශිලිය, මසුරුකම බැහැර කර සිටි, දාන දීම ඔහුට සතුටකි 7. **ප්‍රඥා ධනය** (wealth of wisdom): ආරිය ශ්‍රාවකයා නුවණැතිය, දුක ඇතිවීම හා නැතිවීම පිලිබඳ උතුම් අවබෝධය ඔහුට ඇත. තමාගේ ප්‍රඥාවෙන් දුක නැති කරගැනීමට ඔහු සමත්ය. **සටහන්: *** යම් කෙනෙකුට මේ ධන 7 ඇත්නම් ඔහු ලෝකයේ "නො දිළිඳු පුද්ගලයාය, ජීවිතය නොහිස් පුද්ගලයය යි මෙහි දක්වා ඇත. ** උග්ග මහාඇමති (කෝසල රජුගේ), බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක, රෝහණ සිටුවරයාගේ මුනුපුරු, මිගාර සිටුවරයා මහා ධනසම්පත් (රන් රිදී ආදී) ඇතිබව පවසා ඇත. ඒ අවස්ථාවේදී, බුදුන් වහන්සේ වදාළේ ඒවා පහසුවෙන්ම විනාශවනබවය. එහෙත්, පෙරකී ධන 7 එසේ විනාශයට නොයන බවය. ****විස්තර පිණිස බලන්න**: "**Treasures of the Noble'**: by Soma Thera, Bodhi Leaves: Vol II (B), BPS, 1965. **මූලාශ්‍ර:** අං.ගු.නි: (4): 7 නිපාත: 7.1.1.5. හා 7.1.1.6 ධන සූත්‍ර හා 7.1.1.7.උග්ග සූත්‍රය, පි.303, EAN: 7: 5.5 &6.6 Wealth & 7.7. Ugga, p. 370.

▼**ධනය** (භෝග- භෞතිකදේ) ලබාගැනීමට දුර්ලභ කරුණකි. උදාසීනබව (අලසකම- ආලස්‍යය) හා ඒ පිලිබඳ කටයුතු ආරම්භ කිරීමට (මුල් පිරීමට- අනුත්ථානය) ශක්තිය නොමැති බව, ධනය ලබාගැනීමට බාධා කරයි. **බලන්න**: **ඉෂ්ඨධම්ම**. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (6) 10 නිපාත:10.2.8.3 ඉෂ්ඨධම්ම සූත්‍රය, පි.270,EAN:10: 73.3 Wished for, p.522

▼ **ධනය ආරක්ෂා කිරීම**: ගිහි ජීවිතය යහපත් ලෙසින් පවත්වා ගැනීම පිණිස, තමන් නිවැරදි ලෙසින් ලබාගත් ධන සම්පත් ආදිය 1.**සල්ලාල හැසිරීම** 2. **සුරාවට ගිජුවීම** 3. **සූදුකෙළිම** 4. **පාපමිත්‍රසේවනය** යන උවදුරු 4 කින් ආරක්ෂා කරගතයුතුවේ. **බලන්න**: ගිහිජීවිතය යහපත්ව ගතකිරීම. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5) අට නිපාත: 8.2.6.4 ව්‍යාගපජ්ජ සූත්‍රය, පි 256,EAN: 8: 54 .4 Dīghajāṇu, p 441.

▼ **ධනය උපයාගැනීම**: ධර්මයෙන් ධනය උපයාගන්නා පුද්ගලයන් දස දෙනෙක් (ධාර්මික පුද්ගලයෝ) ගැන හා අධර්මයෙන් ධනය උපයාගන්නා පුද්ගලයන් දස දෙනෙක් (අධාර්මික පුද්ගලයෝ) ගැන බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රයේ විස්තර කර ඇත.**මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.5.1. කාමභොගි සූත්‍රය, පි.344, EAN:10: V, 91.1 One who enjoys sensual pleasures, p. 531.

▼ **ශ්‍රේෂ්ඨ ධනය**: ලෝක සත්ත්වයාට ඇති ශ්‍රේෂ්ඨ ධනය ශ්‍රද්ධාව යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:

"සද්ධීධ විත්තං පුරිසස්ස සෙට්ඨං"

මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (1):දේවතාසංයුත්ත:1.8.3 විත්ත සූත්‍රය, පි. 104, ESN:1: Devatasmyutta: 1: 73.3.Treasure, p.155.

▼**ධනය භාවිතා කිරීම**: ධනය භාවිතා කලයුතු ආකාර හා ඉන් ලැබෙන ප්‍රතිලාභ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: **1)** තමාත්, තමාගේ පවුලේ අය, සේවකයන් ආදීන් සුවපත්කිරීම පිණිස යෙදවීම, ඒ නිසා ලැබෙන සතුට 2) තමාගේ මිතුරන් සුවපත්කිරීම පිණිස යෙදවීම ඒ නිසා ලැබෙන සතුට 3) සොර සතුරු අපදා ආදියෙන්, තමන් සොයාගත් ධනය නැතිවීයාමට නොදීම පිණිස කටයුතු කිරීමට හැකිවීම 4) ධනය යහපත් ලෙසින් භාවිතා කිරීම නිසා ඔහුට, ඥාතිලාභ, ආගන්තුක ලාභ, මියගිය ඥාතීන්ට පින් ලබාදීමට හැකිවීම, රජුන්ගේ ප්‍රසාදය ලැබීම, දෙවියන්ගේ ආශීර්වාදය ලැබීම ට හැකිවීම 5) මෙලොව හා පරලොව සුවය සැපය ලැබීමට හේතුවන දාන, ධර්මයේ යහපත් ලෙසින් හැසිරෙන උතුමන්ට පුජාකිරීමට හැකිවීම. එලෙස, ධනය පරිහරණය කෙනෙක් ගේ ධනය, ඉහතකී ලෙසින් යහපත් කටයුතු පිණිස යෙදවීමෙන් පසු අවසන්වූවත් ඔහුට තැවීමක් නැත යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එසේම, ඔහුගේ ධනය වැඩිදියුණුවේ නම් තමා යහපත් ලෙසින් ධනය පරිහරණය කළබව සිතා ඔහුට සතුටුවිය හැකිය. එවැනි පුද්ගලයා ආරිය ධර්මයේ පිහිටි කෙනෙකි. ප්‍රඥාවන්තයෝ ඔහු පසසති, සුගතියේ යහපත් විපාක ලබයි. **සටහන:** මේ සූත්‍රය දේශනා කරන ලද්දේ අනාථපිණ්ඩික සිටුවරයාටය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.5.1 භෝගආදිය සූත්‍රය, පි. 92, EAN: 5: 41.21 Utilization, p. 251.

▲**ධනවත්**-Wealthy: ධනවත්- පෝසත් යනු භව බෝග සම්පත් අධිකව ඇතිබවය. සූත්‍ර දේශනාවලට අනුව අනාථපිණ්ඩික සිටුවරයා, විශකා සිටුදෙවිය ආදී දායකයන්ට මහා ධන සතුව තිබිණි. මෙලොව, යහපත් ලෙසින් දානකටයුතු කරන පුද්ගලයෝ, මිනිස් ලොව යළි උපතක් ලබන්නේ නම් ඔවුන් මහා ධනවතුන් වේ. **බලන්න**: මනි: (3): 3.4.5 චූළකම්ම විභංග සූත්‍රය, පි. 448

▲ **ධ්‍යාන**-Dyana: ධ්‍යාන-ජාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ භාවනා අරමුණක් අනුව සිත සමාධියට පත්කර ගැනීමය. රූප ධ්‍යාන -රූපජාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සිව් ජානයන්ය. අරූප ධ්‍යාන නම්, අරූප සමාපත්ති - රූපජාන ඉක්මවා ලබන ශාන්ත විහරණයන්ය. **බලන්න**: සිව්ජාන, අරූප සමාපත්ති. ධ්‍යාන විෂය (ජානවිෂය) අචින්ත ධර්මතා 4න් එකකි. **බලන්න**: අචින්ත ධර්මතා. **සටහන්:** * ධ්‍යායි පුද්ගල ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධ්‍යාන ලබාගැනීමේ දක්ෂ පුද්ගලයාය. **බලන්න**: ගොචරකුසලතා.** ධ්‍යානයෙහි ඇලුන- භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර කංඛාරේවත තෙරුන්ය, භික්ෂුනියන් අතරෙන් අග්‍ර නන්දා තෙරණිය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1,2. ** සංයු.නි: (3) ඛන්ධවග්ගයේ: ජාන සංයුත්තය, සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ගයේ: ජානසංයුත්තය: ධ්‍යාන පිලිබඳ විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. ** ධ්‍යානයෝ ශබ්දකණ්ටකය- ශබ්ද ධ්‍යාන වඩාගැනීමට බාධාවකි. **බලන්න**: කටුව.

▲ **ධ්‍යාන විෂය-** Subject on Jana: මෙය අචින්ත ධර්මයකි. **බලන්න**: අචින්ත ධර්ම

▲ **ධනිය ගොපල්ලා**-Dhaniya cowherd: **බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:3

▲ **ධනුශිල්පින්**- Dhanusilpi: ඊතල හැසිරවීමේ දක්ෂ ධනුශිල්පින්-දක්ෂ දුනුවායෝ පිලිබඳ උපමාව ඇසුරු කොට බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ ආයුසංස්කාර ඉතා වේගයෙන් ක්‍ෂය වී යාමය. **බලන්න**: ආයුසංස්කාර, උපග්‍රන්ථය:5.

ධම

▲**ධම්මික උපාසක-** Dhammika upasaka:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲**ධම්මික තෙර**-Dhammika Thera: **බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:1

▲**ධම්ම හා අධම්ම -** Dhamma & Non- Dhamma: ධම්ම- ධර්මය යනු බුදුන් වහන්සේ වදාළ ඉගැන්විම්ය. එයට පටහැනි ඉගැන්වීම් අධම්ම-අධර්මය වේ.

" මහණෙනි, අධර්මය හා අනර්ථය (හානිය) දතයුතුය, ධර්මය හා අර්ථය (ඵල-ලාභය) දතයුතුය... ධර්මය යම් පරිදි වේනම්, අර්ථය යම් පරිදිවේනම් ඒ අනුව පිළිපැදිය යුතුය" යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **සටහන්**: * ධර්මය යනු සම්මා දිට්ඨිය පෙරටු කරගෙන සම්මා විමුක්තියෙන් අවසන්වන නිවැරදි මගය, සසර දුක නිවන මගය. අධර්මය නම් අකුසල වැඩිකර, සසර දික් කරන මිථ්‍යා දිට්ඨිය පෙරටු කරගත් වැරදි මගය. ** බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මය ඉන්ද්‍රකීලයක් ලෙසින් ස්ථිර ලෙසින් ස්ථාපනය කර ඇත. **බලන්න**: ඉන්ද්‍රකීලය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත 10.3.2.1 හා 10.3.2.2 හා 10.3.2.3 අධම්ම සූත්‍ර, පි. 430 හා

10.3.2.4. අජිත සූත්‍රය, පි. 444 හා 10.3.4.5. ධම්ම සූත්‍රය, පි.470, , EAN:10: 113.1 and 114.2 and 115.3 p. 543, and 116.4 Ajitha, p.545 and Good: p.548.

▲ **ධම්මය හා අර්ථය** - Dhamma & Benifits: ධම්ම-ධර්මය හා අර්ථය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මානුකූල වීම හා ඉන් සිදුවන යහපතය. ධර්මය නිසා බොහෝ කුසල ඇතිවේ, සසරින් එතර වීමට හැකිවේ. ධර්මය හා අර්ථය යනු සම්මාමග ගැනීම යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ධර්ම මාර්ගයේ යනවිට, ධර්මය හා අර්ථය ගැනද, අධර්මය හා අනර්ථය ගැනද අවබෝධය තිබිය යුතුය, එවිට, අධර්මය හැර දමා ධර්මයට පැමිණිය හැකිවේ. **බලන්න**: අධර්මය හා අනර්ථය. **සටහන**: ධර්මය, ධර්මය ලෙසින් ප්‍රකාශ කිරීමේ යහපත් විපාක, **අංගු.නි: 1 නිපාත**, අධම්ම වග්ගයේ විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10: නිපාත: 10.3.2.1, 10.3.2.2, 10.3.2.3 අධම්ම සූත්‍ර, පි. 430, EAN:10: 113.1, 114.2 & 115.3 Non-Dhamma suttas, p. 544.

▲ **ධම්ම අනුග්‍රහය-** Support with Dhamma: බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ ආමිෂ අනුග්‍රහයට (help with material things) වඩා ධම්ම අනුග්‍රහය අග්‍ර බවය. **බලන්න**: අග්‍ර දේ. **මූලාශ්‍ර**:බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.5.9 දාන සූත්‍රය, පි. 480, The Itivuttaka: 98 The Gift sutta, p. 83, Translated by Peter Masefield, PTS, 2001.

▲ **ධම්ම අනුසාසනා-** Dhamma anusasana: ධම්ම අනුසාසනා කරන උතුමන්, අන් අයට අමෘතය- නිවන දෙනබව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1) : සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත: ආදිත්ත වර්ගය, කිංදද සූත්‍රය , පි. 82, ESN: 1: Devathasamyutta: 42.2 Giving what ? , p. 117.

▲ **ධම්ම අනුශ්‍රවනය-** Dhamma hearsay: ධම්ම අනුශ්‍රවනය කිරීම යනු, වෙනත් අය ධර්මය ගැන කරන කථාවන් ඇසීම, ඒ පිලිබඳ ප්‍රීතියට පත්වීමය. බුදුන් වහන්සේගේ උපාසිකාවක්වූ, කුරරඝර වැසි කාලි උපාසිකාව, ධර්මය අනුශ්‍රවනය මගින් මාර්ග ඵල ලබා ඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲ **ධම්ම ආයතනය-** Dhmmayatana: බාහිර ආයතන 6 න් එකක් ලෙස ධම්ම ආයතනය පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ආයතන.

▲ **ධම්ම අසිරිය -** Dhamma is wonderful: තථාගත ධර්මයේ අසිරිමත් බව නිසා තණ්හාවෙන් බැඳුන, මානයෙන් පිම්බුණ, උද්වේගයට යටවූ ලෝකයා දහමට නැඹුරුවන අන්දම මෙහි පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: තථාගතයන්වහන්සේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.3.3.8 දුතිය තථාගත අච්ඡරිය සූත්‍රය, පි. 274 , EAN:4: 128.8 Astounding- 2 , p. 195.

▲ **ධම්ම ඉගෙනීම-** Learning the Dhamma: ධර්මය ඉගෙනගැනීමේදී අනුගමනය කලයුතු ක්‍රමය: 1) ධර්මය: සූත්‍ර, ගෙයිය, ව්‍යාකරණ, ගාථා, උදාන, ඉතිවුත්තක, ජාතක, අද්භූතධම්ම, වේදල්ල (the discourses, mixed prose and verse, expositions, verses, inspired utterances, quotations, birth stories, amazing accounts, and questions-and-

answers) යහපත් ලෙසින් ඉගෙනගැනීම 2) තමන් ඇසූ, ඉගෙනගත් ධර්මය අන්‍යයන්ට උගැන්වීම 3) අන්‍යන් ඉගෙනගත් හා ඇසූ ධර්මය විස්තරවශයෙන් ඔවුන්ගෙන් අසා දැනගැනීම 4) තමන් ඇසූ, ඉගෙනගත් ධර්මය නිතර සජ්ජායනා කිරීම 5) තමන් ඇසූ, ඉගෙනගත් ධර්මය ගැන මනසින් විමසා බැලීම, පරික්ෂාකිරීම 6) වස්සාන සමයේදී, ධර්මය උගත්, ජ්‍යේෂ්ඨ භික්ෂූන් වාසය කරන ආරාමයක පැමිණ එහි වස්වසා, ධර්මය ගැන නොදත්, නොපැහැදිලි, සැකසහිත කරුණු ආදිය ගැන විමසා, ප්‍රශ්නකර, ඒවා ගැන පැහැදිලි අවබෝධය ඇතිකර ගැනීම. **සටහන:** සැරියුත් තෙරුන් හා ආනන්ද තෙරුන් අතරවූ කතාබහක් නිසා ආනන්ද තෙරුන් මේ දේශනාව වදාළහ. සූත්‍රය අවසානයේදී, සැරියුත් තෙරුන්, ආනන්ද තේරුන් ඉහත ගුණ අංග 6ක් සහිතව වැඩසිටින්නේ යයි, සැරියුත් තෙරින් ප්‍රසංසා වදාළහ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත:ධම්මිකවග්ග: 6.1.5.9 ආනන්ද සූත්‍රය, පි.152.

▲ **ධම්ම උගැන්වීම** - Teaching the Dhamma:ධර්මය උගැන්වීමේදී අනුගමනය කලයුතු පිළිවෙල: යම්කෙනෙක්, මෙසේ සිතන්නේ නම්: “ අන්‍යයෝ මගේ ඉගැන්වීම අසත්වා, එයින් ප්‍රසදයට පත්වෙත්වා, ඒ බව මට ප්‍රකාශ කරත්වා”. එලෙස සිතා කරන ඉගැන්වීම අපිරිසිදුය. කෙනෙක් මෙසේ සිතන්නේනම්: “ බුදුන් වහන්සේ දෙසූ ධර්මය ස්වාක්ඛාතය... (දහම්ගුණ)... මවිසින් උගන්වන දහම, අන්‍යයන්, අසයිනම්, ඒ අනුව පිළිපදින්නේ නම් ඉතා මැනව”. එලෙස සිතා, ධර්මයේ සුධර්මත්වය-පිරිසිදුබව සලකා, දයාව, කරුණාව, අනුකම්පාව ඇතිව කරන ඉගැන්වීම පිරිසිදුය. මෙහිදී බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා වදාළේ මහා කාශ්‍යප තෙරුන්ගේගේ දහම් ඉගැන්වීම ඒ ආකාරබවය. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: කස්සප සංයුත්ත: 4.1.3 චන්දූපම සූත්‍රය, පි. 324, ESN: Kassapasamyutta: 3 Like the Moon, p. 809.

▼**බුදුන් වහන්සේ ධර්මය උගැන්වීම**: යම් භික්ෂුවක් ගුණ 10කින් සමන්විත නම් ඔහුට ධර්මය උගැන්වීමට, දේශනා කිරීමට තථාගතයන් නැඹුරුවේ, එහෙත්, භික්ෂුවකට එම ගුණ නොමැතිනම් ඔහුට ධර්මය උගැන්වීමට, තථාගතයන් නැඹුරුනොවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6)10 නිපාත: ථෙර වග්ග: 10.2.4.3. පුන්ණිය සූත්‍රය,පි.302, EAN: 10: The Elders: 83.3. Punniya, p. 526.

▲ **ධම්ම කථික**: පාලි: **ධම්මකථිකො**-A Speaker on the Dhamma: රූප, වේදනා, සංඥා, සංඛාර, විඥාන උපාදාන ස්කන්ධ-පංච උපාදාන ස්කන්ධය, යන ධර්මතා පිළිබඳ කළකිරීම පිණිස, නොඇල්ම පිණිස, නිරෝධය පිණිස ධර්මය දේශනා කරණ භික්ෂුව ‘**ධම්මකථික**’ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **සටහන**: ධර්ම කථික භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: පුණ්ණ මන්තානිපුත්ත තෙරුන්ය, භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර ධම්මදින්නා තෙරණියය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1,2. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: 1.3.2.3 හා 1.3.2.4. සූත්‍ර, පි. 312, ESN: 115.3 & 116.4 A speaker on the Dhamma, p. 1101.

▼**ජරා මරණ පිලිබඳ** කළකිරීම පිණිස දහම් දෙසන භික්ෂුව/භික්ෂුණිය ධම්ම කථික යයි මෙහි දක්වා ඇත. එසේම උපත, භවය, උපාදාන, තණ්හාව, වේදනාව, ස්පර්ශය,සළායතන, නාමරූප, විඥානය, සංඛාර,

අවිජ්ජාව ආදීවූ පටිච්චසමුප්පන්න ධර්මතා ගැන කළකිරීම පිළිබඳව දහම් දේශනා කරයිනම්, ඒ මහණ, ධම්ම කථික යයි කීමට සුදුසුය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග:අභිසමයසංයුත්ත:1.2.6 ධම්මකථික සූත්‍රය, පි.50.

▼**ඇස, කණ ආදී 6** ඉන්ද්‍රියන්හි නිර්වේදය ... විරාගය පිණිස දහම් දෙසන භික්ෂුව/භික්ෂුණිය ධම්ම කථික යයි කීමට සුදුසුය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4):සළායතනවග්ග: වේදනාසංයුත්ත:නවපුරාණවග්ග: 1.15.10 ධම්ම කථික සූත්‍රය, පි. 306.

▼ **මෙහිදී ධම්ම කථිකයන්** වර්ග 4ක් පෙන්වා ඇත.: 1) අදක්‍ෂ පිරිසට, කෙනෙක් අදක්ෂ වශයෙන්, අල්පලෙසින් ධර්මය දේශනා කරණවිට, ඒ පිරිස ඔහු ධම්ම කථිකයෙක් යයි සිතති 2) දක්‍ෂ පිරිසට, කෙනෙක් අල්ප ලෙසින්, අර්ථය පෙන්වමින් ධර්මය දේශනා කරණවිට, ඔහු දක්ෂ පිරිසෙහි ධම්ම කථිකයෙක් ගණයට වැටේ 2 අදක්‍ෂ පිරිසට, කෙනෙක් අදක්ෂ වශයෙන් බොහෝකොට ධර්මය දේශනා කරණවිට, ඒ පිරිස ඔහු ධම්ම කථිකයෙක් යයි සිතති, 4) දක්‍ෂ පිරිසට, කෙනෙක් බොහෝ ලෙසින් ලෙසින්, අර්ථය පෙන්වමින් ධර්මය දේශනා කරණවිට, ඔහු දක්ෂ පිරිසෙහි ධම්ම කථිකයෙක් ගණයට වැටේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.3.4.9 ධම්ම කථික සූත්‍රය, පි.288.

▲**ධම්ම කාමය:** පාලි: **ධම්මකාමො-** Dhamma kamaya: ධම්ම කාමය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ධම්මවිනය පිලිබඳව කෙනෙක් තුල ඇති අධික කැමැත්ත- රුචියය. **ධම්ම කාමය** තිබීම ආධ්‍යාත්මික වර්ධනයට ආරක්ෂාවක් යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

"...භික්ඛු ධම්මකාමො හොති පියසමුදාහාරො අභිධම්මෙ අභිවිනයෙ උළාර පාමොජ්ජො". භික්ෂුවහට, ධර්මය පිලිබඳ කැමැත්ත ඇත, ධර්මවිනය පිලිබඳ නිශ්චිතවූ ප්‍රිය බව ඇත, ප්‍රමෝදබව ඇත (a bhikkhu loves the Dhamma and is pleasing in his assertions, filled with a lofty joy pertaining to the Dhamma and discipline). මේ ගුණය නාථකරණ ධර්මයකි .**බලන්න:** නාථකරණ ධර්ම. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10-නිපාත: 2 නාථ වග්ග, 10.1.2.7 ප්‍රථම නාථකරණ සූත්‍රය, EAN:10: II Protector: 17.7 Protector I, p.497.

▲**ධම්මය ක්‍රමානුකූලව පුහුණුවීම-** Gradual Dhamma training : ධම්ම පුහුණුවේ අවසාන ඉලක්කය සසර දුකින් මිදීමය- විමුත්තිය-නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීමය, සත්‍ය අවබෝධ කරගැනීමය. ඒ සඳහා ක්‍රමානුකූලව, දහම පුහුණු කරගැනීම අවශ්‍යයයි බුදුන් වහන්සේසංඝයාට අනුසාසනා වදාළහ. **බලන්න**: අසේඛ.

▼**ක්‍රමානුකූලව පුහුණුවීම ලබාගන්නා ආකාරය**: අවසාන අවබෝධය (**අඤ්ඤා** - final knowledge) මුදුන්පත් කර ගැනීම, එක්වරම සිදුවන දෙයක් නොවේ, ඒ සඳහා භික්ෂුව ධර්ම මාර්ගය, ක්‍රමානුකූල ශික්ෂාව (සේඛ ලෙසින්) ඇතිකරගතයුතුය, ක්‍රමානුකූලව පුහුණුවේ යෙදිය යුතුය (ක්‍රියාමාර්ගය), ක්‍රමානුකූලව පටිපදාවේ ප්‍රගතිය (දියුණුව) ඇතිකර ගතයුතුය:

" නාහං භික්ඛවෙ ආදිකෙනෙව අඤ්ඤාරාධනං වදාමි. අපි ච භික්ඛවෙ අනුපුබ්බසික්ඛා, අනුපුබ්බකිරියා, අනුපුබ්බපටිපාදා අඤ්ඤාරාධනා හොති". (Bhikkhus, I do not say that final knowledge is achieved all at once. On the contrary, final knowledge is achieved by gradual training, by gradual practice, by gradual progress). **ක්‍රමානුකූල ධම්ම පුහුණුව,** ප්‍රතිපදාව හා ප්‍රගතිය ඇති කරගන්නා ක්‍රමය:

"කතඤ්ච භික්ඛවෙ අනුපුබ්බසික්ඛා, අනුපුබ්බකිරියා, අනුපුබ්බපටිපාදා අඤ්ඤාරාධනා හොති? ඉධ භික්ඛවෙ සද්ධාජාතො උපසඞ්කමති, උපසඞ්කමන්තො පයිරුපාසති, පයිරුපාසන්තො සොතං ඔදහති, ඔහිතසොතො ධම්මං සුණාති, සුත්වා ධම්මං ධාරෙති, ධතානං ධම්මනං අත්ථං උපපරික්ඛති, අත්ථං උපපරික්ඛතො ධම්මා නිජ්ඣානං ඛමන්ති, ධම්මානිජ්ඣානක්ඛන්තියා සති ඡන්දො ජායති, ඡන්දජාතො උස්සහති, උස්සහිත්වා තුලෙති, තුලයිත්වා පදහති, පහිතත්තො සමානො කායෙන චෙව පරමං සච්චං සච්ඡිකරොති; පඤ්ඤාය ච නං පටිවිජ්ඣ පස්සති". කවර ආකාරයකින්, (අරහත්වය පිණිස) ක්‍රමානුකූල පුහුණුව, ප්‍රතිපදාව, ප්‍රගතිය ඇතිවේද? "කිසියම් කෙනෙක් (ගුරුවරයා පිලිබඳ) **ශ්‍රද්ධාව** ඇතිවීමෙන් ඔහු කරා එළඹේ, එසේ ගුරුවරයා හමුවී ඔහුට ගරුබුහුමන් කරයි, **සේවනය** කරයි (සමීපයේ හිඳියි). එසේ සිටිනවිට **ධර්මය ඇසේ**, එසේ ඇසෙන ධර්මයට **කන් යොමු කරයි.** ඇසූ ධර්මය ඔහු **මතකතබා ගනී** (සිහියේ තැන්පත් කර ගනී- දරා ගනී). සිහියේ තබාගත් ධර්මයේ **අර්ථ නුවණින් මෙනෙහි කරයි**. එසේ අරුත් විමසන ඔහුට **ධර්මයේ අර්ථ** වැටහේ. ධර්මයේ අර්ථ පිළිගන්නා ඔහු තුල ධර්මය ගැන **කැමැත්තක්** (කුසල ඡන්දයක්) ඇතිවේ. කුසල ඡන්දය ඇතිවූ විට ඔහු (දහම් මගේ ගමන් කිරීමට) **වෙර ඇතිකරගනී** (උත්සාහවන්ත වේ). එසේ වෙරදරන ඔහු **ධර්මය තුලනය කර බලයි** (තිරණප්‍රඥාවෙන් අනිච්ච, දුක්ඛ හා අනාත්ම ධර්මතා ගැන). එසේ ධර්මය තුලනය කරනවිට ඔහුතුල **වීරිය** (ප්‍රධන්වීරිය) ඇතිවේ. එබඳු වීරිය ඇති ඔහු (නිවනට මෙහයවූ සිත් ඇතිව) කයෙන් පරම සත්‍ය ප්‍රත්‍යක්ෂ කරගනී (**සමාධිය**). එම සත්‍යය, **ප්‍රඥාවෙන්** (තියුණු නුවණින් බලමින්) ඔහු දැක ගනී".

සටහන්: * අටුවාවට අනුව: With the mental body he realises Nibbāna, the ultimate truth, and he penetrates it with the wisdom pertaining to the supra-mundane path. බලන්න: EMN: note: 708, p. 1129 ** සමාධිසමාපත්ති ලැබීමෙන් නිවන් මග ඔහු දකියි, ප්‍රඥාවෙන් නිවන සාක්ෂාත් කර ගත් බව අවබෝධ කරගනී.මූලාශ්‍ර: ම.නි: (2): 2.2.10 කීටාගිරි සූත්‍රය, පි. 252, EMN: 70: Kīṭāgiri Sutta, p. 536.

▼**ක්‍රමානුකූල පුහුණුවේ යෙදෙන ආකාරය: ම.නි. කීටාගිරි සූත්‍රයේදී හා වඞ්කී සූත්‍රයේදී** බුදුන්වහන්සේ අරහත්වය ලබාගැනීම- සත්‍යඅවබෝධය පිණිස කටයුතු කලයුතු ආකාරය පෙන්වා ඇත. "අනුපුර්වශික්ෂාවෙන්, අනුපුර්වක්‍රියාවෙන්, අනුපුර්වප්‍රතිපදාවෙන් කටයුතු කර අරහත්බව ලබයි"

"කතඤ්ච භික්ඛවෙ අනුපුබ්බසික්ඛා අනුපුබ්බකිරියා අනුපුබ්බපටිපාදා අඤ්ඤාරාධනා හොති: ඉධ භික්ඛවෙ සද්ධාජාතො උපසඞකමති, උපසඞකන්තො පයිරුපාසති, පයිරුපාසන්තො සොතං

ඔදහති, ඔහිතසොතො ධම්මං සුණාති, සුත්වා ධම්මං ධාරෙති, ධතානං ධම්මානං අත්ථං උපපරික්ඛති, අත්ථං උපපරික්ඛතො ධම්මා නිජ්ඣානං ඛමන්ති, ධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්තියා සති ඡන්දො ජායති, ඡන්දජාතො උස්සහති, උස්සහිත්වා තුලෙති, තුලයිත්වා පදහති, පහිතත්තො සමානො කායෙන චෙව පරමං සච්චං, සච්ඡිකරොති, පඤ්ඤාය ච නං පටිවිජ්ඣ පස්සති". 1) ශ්‍රද්ධාව ඇතිකරගැනීම (faith): සුදුසු ගුරුවරයකු සොයාගතයුතුය. කරුණු 3 ක් පිළිබඳව දිගු කලක් ඔහුව පරික්ෂා කළයුතුය: ඔහු කායිකව හා වාචිකව, ලෝභ, දෝස හා මෝහ යන අකුසල් කරන්නේද? නැද්ද? එසේ පරික්ෂාකරන විට එම අකුසල ඔහු තුල නොමැතිබව, ඔහු ධර්මය යහපත් ලෙසින් පිළිපදින බව, උගන්වන බව අවබෝධවේ. එම අවබෝධය නිසා ශ්‍රද්ධාව පිහිටයි. (he places faith in the teacher) **2) බැහැදැකීම:** ශ්‍රද්ධාව නිසා නිතර ගුරුවරයා හමුවට යයි (filled with faith he visits the teacher) 3) **සේවනය හා ගරුකිරීම**: නිතර ගුරුවරයා බැහැදැකීම නිසා ඔහු සේවනය කරයි, ඔහුට ගරුකරයි (he visits and pays respect to the teacher) 4 **) කන්දීම**: ගුරුවරයාට ගරුකරන නිසා ඔහු පවසන දේ අසයි having paid respect to the teacher he gives ear) **5) දහම ඇසීම:** ගුරුවරයාට කන්දීම නිසා ධර්මය ඇසේ (when he gives ear to the teacher, he hears the Dhamma-teaching) **6) මතකයේ තබාගැනීම:** ඇසූ ධර්මය සිහියේ දරාගැනීම (having heard the Dhamma, he memorises it)**7) අරුත් පිරික්සීම-** විභාගකිරීම: සිහියේ රඳවා ගත් ධර්ම කරුණුවල අර්ථය පරික්ෂාකිරීම (he examines the meaning of the teachings he has memorised) 8) **පිළිගැනීම**: අර්ථ විමසනවිට ධර්මය වැටහී ධර්මය පිළිගනී (when he examines their meaning, he gains a reflective acceptance of those teachings) **9) කැමැත්ත-ඡන්දය**:ධර්මය වැටහුනවිට එහි යෙදීමට විශාල කැමැත්තක්, උනන්දුවක් ඇතිවේ (when he has gained a reflective acceptance of those teachings, zeal springs up) **10) උත්සාහය-** වෑයම්කිරීම : ධර්මයේ යෙදීමට සිත කැමතිවීම නිසා වෑයම්කරයි (when zeal has sprung up, he applies his will) **11) විමර්ශනය-**තුලනය කිරීම-විභාගකිරීම: උත්සාහ කරනවිට ධර්මය විමර්ශනය කරයි. (having applied his will, he scrutinizes) .

සටහන: අටුවාවට අනුව මෙහි ධර්ම විමර්ශනය ලෙසින් දක්වන්නේ අනිච්ච, දුක්ඛ, අනාත්ම ආදී ත්‍රි ලක්ෂණ විමසා බැලීමය: **බලන්න**: EMN: note 889, p. 1146. **12) ප්‍රධාන වීරිය**: තුලනය කර විරිය වඩයි-සම්මා ප්‍රධාන විරිය-ප්‍රධන් විරිය (having scrutinised, he strives). **සටහන:** බලන්න: EMN: note 890, p. 1146: Although applying the will (*ussahati*) appears similar to striving (*padahati*), the former may be understood as the exertion undertaken prior to insight contemplation, the latter as the exertion that brings insight up to the level of the supra-mundane path. **13) සත්‍ය දැකීම:** නිවනට මෙහෙයවූ සිත්ඇතිව- දැඩි විරිය කරමින් නාම කයෙන් නිවන-සත්‍ය දකියි, ප්‍රඥාවෙන් කෙළෙස් විනිවිද දැක නිවන දකී (resolutely striving, he realises with the body the supreme truth and sees it by penetrating it with wisdom) . **සටහන්: *** අටුවාවට අනුව: "He realises Nibbāna with the mental body (of the path of stream-entry), and

having penetrated the defilements, he sees Nibbāna with wisdom, making it clear and evident" බලන්න: EMN: note 891, p. 1146, ** **නාම කයෙන් නිවන-සත්‍ය දකියි**: **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (2): 2.2.10 කීටාගිරි සූත්‍රය, පි. 252 හා 2.5.5. චඞ්කී සූත්‍රය, පි. 672, EMN: 70: Kīṭāgiri Sutta, p. 536, 95-Cankī Sutta, p. 704.

▼**ම.නි: කන්දරක සූත්‍රයට අනුව: ධර්මය ඇසීම:** නිසා ශ්‍රද්ධාව ඇතිකරගැනීම **පබ්බජ්ජාව ලබාගැනීම**: ගිහිගෙය හැරදැමීම **ශීලසම්පන්නවීම**: තුන්දොරින් සිදුකරන සියලු අකුසල පහකරගැනීම **සිව්පසය පිලිබඳ සන්තුෂ්ටිය**: ලැබෙන දෙයින් සැහැයීමට පත්වීම **ඉන්ද්‍රිය සංවරය**: සය ඉඳුරන් මගින් අකුසල ඇතිනොවීමට පරික්ෂාකාරීවීම **සම්පජානකාරීවීම:** කයේ හැසිරීම සිහිනුවණින් පවත්වාගැනීම **විවේකසම්පන්නවීම:** කාය හා චිත්ත විවේකය ලබාදෙන හුදකලාවාසයට ප්‍රියවීම **සමාධිය ලැබීම**: පංචනිවරණ පහකර සිත එකඟකර ගැනීම **සිව්ජාන සමාපත්ති ලැබීම**: සමාධිමත් සිත දියුණුකරගැනීම **ත්‍රිවිධ ඥාන ලබාගැනීම**: සිත සහමුලින්ම එකඟව පිරිසිදුව ස්ථාවර බවට පත්වූ විට පෙරවිසූ කඳ පිළිවෙත, චුතප්පත්ති ඥානය හා ආසවක්ඛ ඥානය ලබාගැනීම (recollection of past lives, divine eye: knowledge of the passing away and reappearance of beings, knowledge of the destruction of the taints). **ආසවක්ඛය ඥාණය මගින් චතුසත්‍ය අවබෝධවේ:** එමගින් කාමයට, භවයට ඇති බැඳීම පහවේ, අවිද්‍යාව නැතිවේ. සිත විමුක්තියට පත්වූ බව අවබෝධවේ. අරහත්වයට පත්වේ. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (2): 2.1.1 කන්දරක සූත්‍රය, පි. 18, EMN:51 Kandaraka Sutta, p. 425

▼**ක්‍රමානුකූල පුහුණුවට උපකාරීවන සාධක:**: ක්‍රමානුකූල පුහුණුව සම්පූර්ණ කර සත්‍ය ලබාගැනීමට උපකාරීවන කරුණු බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා වදාළහ: පළමුව **ප්‍රධාන වීරිය** කලයුතුය, වීරිය නිසා මාර්ගය සම්පූර්න කරගැනීමට හැකිවේ; විරිය ඇතිකරගැනීමට **තුලනය**-ධර්ම විමංසනය කලයුතුය, එවිට ධර්මය දැකීම නිසා ප්‍රධාන විරිය ඇතිකරගනී. විමංසනය ඇතිකරගැනීමට උපකාරිවන්නේ සිතේ ඇතිවන **උත්සහායය**. උත්සහාය කරනවිට ධර්මය විමසා බැලීමට සිත පෙළඹේ. උත්සහායට උපකාරිවන්නේ **ඡන්දයය**. ධර්මයට ඇති කැමැත්ත නිසා උත්සාහකරයි. ඡන්දය ඇතිකරගැනීමට උදව්වෙන්නේ ධර්මය **පිළිගැනීමය**. පිළිගැනීම නිසා ධර්මය කෙරෙහි ඡන්දයක් ඇතිවේ. ධර්මය පිළිගැනීමට උපකාරිවන්නේ **අරුත් විමසා බැලීමය**. ධර්මයේ අර්ථ අවබෝධවීම නිසා පිළිගැනීම වේ. අරුත් විමසා බැලීමට සහායවන්නේ ධර්මයේ **සිහියේ දරාගැනිමය**. මතකතබාගැනීම නිසා දහම් අරුත් විමසීමට කැමත්තක් ඇතිවේ. ධර්මය සිහියේ දරා ගැනීමට උපකාරිවන්නේ **ධර්ම ශ්‍රවණයය**. ධර්මය අසා පැහදි දහම් කරුණු සිතේ දරා ගනී. ධර්ම ශ්‍රවණය කිරීමට උපකාරිවන්නේ **කන්යෝමුකිරීමය**. ගුරුවරයා පවසන කරුණු ගැන ඇහුම්කන්දීම නිසා දහම ඇසේ. දහම ඇසීමට කන් යොමුකිරීමට උපකාරීවන්නේ ගුරුවරයා කෙරෙහි ඇති **ගෞරවයය**. ගරුකිරීම නිසා, ගුරුවරයා කියන දේ ඇසීමට සිත පෙළඹේ. ගෞරවය ඇතිවන්නේ නිතර **නිතර හමුවීමට යන නිසාය**. නිතර සේවනය කරනවිට ගුරුවරයා පිලිබඳ ගරුත්වය ඇතිවේ. ගුරුවරයා නිතර සේවනය කිරීමට සිත දෙන්නේ ඔහු කෙරෙහි **ශ්‍රද්ධාව** - විස්වාශය ඇතිවීමය.

බුදුන්වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මය අවබෝධය පිණිස ශ්‍රද්ධාව මූලික පදනමබවය. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (2):2.5.5. **චඞ්කී සූත්‍රය**, පි. 661, EMN:95-Cankī Sutta, p. 704.

▲ **ධම්මානුකූලවාසය-** Living in accordance with the Dhamma ධම්මානුකූල වාසය-ජීවිතය ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ කායික, වාචික හා මානසික- (තුන් දොරින්) කුසල ක්‍රියාවන්හි හැසිරීමය (දසකුසලයේ හැසිරීම). එසේ ධර්මයට අනුව යහපත්ලෙසින් හැසිරෙන පුද්ගලයාට මේ ජීවිතයේදීම නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීමට හැකියාව ඇත.**බලන්න**: දස කුසල. **සටහන**: ධර්මයට අනුව වාසය කිරීම පිණිස ධම්මානුකූල මගවඩාගත යුතුවේ. **බලන්න**:අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: 3.1.2.6.සූත්‍රය, පි. 252, ආධ්‍යාත්මික මග. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1) 1.5.1 සාලෙය්‍යක සූත්‍රය, පි.682, EMN:41: Sāleyyaka Sutta-The Brahmins of Sālā, p.358

▲ **ධම්ම ගුණ-**Qualities of Dhamma: ත්‍රිවිධරත්න අතුරින්, දෙවැනි රත්නය වන්නේ ධර්ම රත්නයය. පළමු රත්නය **බුද්ධරත්නය** වේ, තෙවැන්න **සංඝරත්නයය**. ධම්ම ගුණ යනු බුදුන් වහන්සේ වදාළ සත්‍ය-ධර්මයේ ඇති උතුම් ලක්ෂණයන්ය.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1. "An Introduction to the Teaching of the Buddha Gotama"** by Subhadra Bhikshu: BPS: Wheel: 152 -154, 2008 (On line edition) (ධර්මය හඳුන්වාදීම, මූලික ධර්ම කරුණු විස්තර කර ඇත)

▼ **ධම්මයේ මූලික ගුණ 6 කි:**: 1) **සවාක්ඛාතෝ** (svākkhāto) : ධර්මය, බුදුන් වහන්සේ මනාව දේශනා කරඇති හෙයින්, මුල මැද අග යන තුන් තැනේදීම යහපත්වන බැවින් ස්වාක්ඛාතවේ. **සටහන**: ආධ්‍යාත්මික මගේ මුල මැද හා අග යන සැම තැන්හිම, මාර්ගඵල සාක්ෂාත් කරගැනීමට ධර්මය පදනම්වේ. මුල ලෙසින් ශීලයද, මැද ලෙසින් භාවනාවද, අග ලෙසින් ප්‍රඥාවද දක්වා තිබේ. 2) **සන්දිට්ඨිකො** (sandiṭṭhiko)*:* ධර්මයට අනුව පිළිපදින පුද්ගලයාටම වර්තමාන ජීවිතයේදීම ආධ්‍යාත්මික මග ප්‍රත්‍යක්ෂ කර ගැනීමට උපකාරීවන ගුණ ධර්මයේ ඇතිබව, සංන්දිට්ඨික ගුණයය. තමා විසින්ම දැකිය යුතුය තමන්ම, තම අභ්‍යන්තරහි පවතින කෙලෙස්, ආරියමග වර්ධනය නිසා ප්‍රහීණවූ බව අවබෝධ කර ගැනීම/ දැක ගැනීම සංදිට්ඨිකය. 3) **අකාලිකො** (timeless, directly visible, immediately effective): ධර්මය එක් කලයකයට සීමිත නොවේ, ධර්ම ගුණ සැම කාලයන්ටම ගලපා ගත හැකිය, ඕනෑම කාලයකදී යහපත ගෙනදේ, එමනිසා ධර්මය අකාලිකය. නුවනැත්තාට ධර්ම ගුණ අප්‍රමාදව-කල්නොයවා දිස්වේ, එමනිසා අකාලිකය. ධර්ම මාර්ගයේ ගමන් කරනවිට තමන් විසින් කරන ලෞකික කුසල් කල්නොයවා විපාක දෙනබව තමන් විසින්ම දකින්නේය, කල් නොයවා විපාක දෙන, වහා විපාක දෙන ස්වභාවය පෙන්නුම් කරයි. ධර්මයේ ඇති ලෝකෝත්තර බව (supra-mundane state) නිසා, මාර්ගයේ ගමන් කරන පුද්ගලයාට, කල් නොයාවම තම උත්සාහයේ ප්‍රතිඵල දැක ගත හැකිවේ.**බලන්න**: අකාලික. 4) **එහිපස්සිකො** (inviting one to come and see): ධර්මය ඇවිත් බලන්න යයි කීමට සුදුසුය, ඕනෑම කෙනකුට ධර්මයට පැමිණිය හැකිය, ප්‍රශ්නකල හැකිය, එය සත්‍ය යය. 5) **ඕපනයිකො** (applicable): වෙනත්

දේට වඩා ධර්මය පළමුකොටම සිතෙහි දැරීමට සුදුසු බව ඔපනයික ගුණයෙන් පෙන්වාදේ. ධර්මය භාවිතා කර තමාගේ සිතෙහි උපදවා ගැනීමටද, අරමුණු කිරීමට ද සුදුසුය. එසේ යෙදියහැකි ගුණය ඔපනයික ගුණයවේ. ධර්මයේ සිත පිහිටුවා ගත්විට, ධර්මය විසින්ධර්මයේ ගමන්කරන්නා ධර්මය තුලට කැඳවාගෙනයන ගුණය ඔපනයිකය. 6) **පච්චත්තං වේදිතබ්බො විඤ්ඤූහීති** (to be personally experienced by the wise)**:** නුවණැත්තන් විසින් තමා විසින්ම ධර්මය වඩන ලද බව ද, ඵල ලබා ගත් බවද අවබෝධ කරගන්නා බව මේ ගුණයෙන් පෙන්වාදෙයි. ධර්මය අනුව පිළිපදින පුද්ගලයාට, තම සිත් තුලින්ම ධර්මයේ යහපත්බව වැටහේ. තම තමන්ගේ ප්‍රඥාවේ මට්ටම අනුව, කර්ම ශක්තිය අනුව ධර්ම අවබෝධය සිදුවේ. **සටහන: දහම් ගුණ :** විස්තර පිණිස **බලන්න: සුවිසි මහ ගුණය**, සම්පාදක: රේරුකානේ චන්දවිමල මහනාහිමි, 2005. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සලායතවග්ග: 1.7.8. උපවාණ සූත්‍රය, පි. 118, ESN: Saḷāyatana saṃyutta:70.8.Upavāṇa sutta, p.1240, අංගු.නි: (6):11-නිපාත: 11.2.1. හා 11.2.2.මහානාම සූත්‍ර,පි.645, EAN:11- II Recollection, 11.1 & 12.1 Mahanama, p.570.

▼**ධම්මගුණ-සළායතන තුලින් අවබෝධකිරීම**: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: “ යම්කිසි භික්ෂුවක් ඇසින් රූප දැක ඒවාට ඇලුන බව දන්නවා, ඒ නිසා සිත තුල රූප කෙරහි රාගයක් ඇතිවූ බව දන්නවා... ‘රූපය දැකීම නිසා මා තුල රාගයක් හටගත්තා’ කියා ඔහු අවබෝධ කරගනී. ‘රූපය දැකීම නිසා මා තුල රාගයක් හටගත්තේ නැහැ’ කියා ඔහු අවබෝධ කරගනි . එලෙසින් සිතේ රාගය ඇතිවූ බව දැනගැනීම ... හෝ රාගයක් ඇතිනොවූ බව දැනගැනීම නිසා ධර්මය සන්දිට්ඨික, අකාලික, එහිපස්සිකය, ඔපනයික හා නුවණැත්තන් තමන් විසින්ම අවබෝධකර ගැනීම ආදීවූ ගුණයන්ගෙන් යුක්තය...”. **සටහන්**: * සෙසු සලායතන නිසා :කණ නිසා ඇසෙන ශබ්ද... ආදීයෙන් ඇතිවෙන හෝ ඇතිනොවන රාගය, ඇල්ම ගැන ඉහත පරිදි අවබෝධ කරගතයුතුවේ.** මේ සූත්‍රය දේශනා කළේ උපවාන තෙරුන්ටය. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (4): සලායතන සංයුත්ත: 1.7.8**.** උපවාන සූත්‍රය, පි. 118, ESN: Salayatnasamyutta, 70.8 Upavāṇa sutta, p. 1240.

▼ **ධම්මය අකාලිකබව**: ලොවුතුරු දහම ආකාලිකය, කම්සැප කාලික බව මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. එක්සමයක මාරයා, බමුණු වෙසක් ගෙන, භාවනාවෙහි යෙදුන භික්ෂු සමූහයක් වෙත පැමිණ මෙසේ පැවසුහ:

“...භවත්වූ මිනිස් කම්සුව විඳිත්වා. මේ අත්බවේ වින්ද යුතු සුව හැර කල් ගෙවා වින්ද යුතුවූ සුව කරා නොදුවත් වා” එවිට භික්ෂූන් මෙසේ පිළිතුරු දුන්හ: “...අපි මේ අත්බවේදීම විඳින්නට ඇති සුව හැර, කල්ගෙවා විඳින්නට ඇති සුව කරා නොදුවමු... අපි කල්ගෙවා විඳින්නට ඇති සුව හැර මේ අත්බවේම විඳින්නට ඇති සුව විඳින්නෙමු ...කාමයෝ කාලිකය... බොහෝ දුක් ඇත, මේ ලොවුතුරු දහම (අකාලිකය) කල් නොයවා විපාක දෙන සුළුය...”. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: මාරසංයුත්ත: 4.3.**1 සම්බහුල සූත්‍රය**, පි. 240, ESN: Mārasamyutta: 21.1.A Number, p. 290.

▼ **ධම්මගුණ බල සම්පන්නය**: ධම්මගුණ සිහිපත් කරනවිට, කෙනෙක්තුල ඇතිවන බිය, තැතිගැනීම ආදී අප්‍රසන්න තත්වයන් මග හරවා ගත හැකිබව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සක්ඛ

සංයුත්ත: 11.1.3. ධජග්ග සූත්‍රය, පි. 414, ESN: 11: Sakkasamyutta: 3.3. The Crest of the Standard-dhajagga, p. 461.

▼ **ධර්මයේ සත්‍යගුණ** සිහිකිරීමෙන් ලෝක සත්ත්වයාට සෙතක්, ශාන්තියක් ලැබෙනබව රතන සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**:ඛු.නි: ඛුද්දකපාඨ: 6- රතන සූත්‍රය, පි. 35, ඛු.නි: සුත්තනිපාත: චූල වග්ග, රතන සූත්‍රය, පි. 87, Sutta Nipatha, The Minor Chapter: The Threefold Gem, p. 76, Translated by L Khantipalo Mills, Published by SuttaCentral, 2015.

▼ **ධම්මගුණ ආවර්ජනය සමාධිය පිණිසය**: ධර්මගුණ ආවර්ජනය කිරීම- අනුසතිය, සමාධියට හිතකර බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: යම් පුද්ගලයෙක් ධර්මගුණ සිහිපත්කරන අවස්ථාවේදී, ඔහුගේ සිතේ ඇති රාග දෝස හා මෝහ යන කෙළෙස් පහවියයි. එමගින් ඔහුගේ සිත ඍජුවී ධර්මය පිලිබඳ අර්ථවේදය (අර්ථ වැටහීම), ධර්මවේදය (ධර්මය නිසා සතුට ලැබීම) ඔහුට ලැබේ. එවිට ඔහුගේ සිත ප්‍රමෝදවේ. ප්‍රමෝදමත් සිතේ ප්‍රීතිය ඇතිවේ. ප්‍රීතිය නිසා කාය පස්සදිය ලැබේ, එමනිසා සිත සුවපත්වේ. සුවපත් සිත සමාධිය ලබාදෙයි. එම අවස්ථාවේ දී ඒ පුද්ගලයා, විෂමසහගත සිත් ඇති අය අතර ශාන්ත සිතක් ඇති, දුකට පත් අය අතර නිදුක් සිතක් ඇති කෙනෙක්වේ. ඒ ආරිය ශ්‍රාවකයා ධර්මය ප්‍රවාහයට ඇතුළුවූ, ධම්මානුසතිය වඩන කෙනෙක් බවට පත්වේ:

> **"...යස්මිං මහානාම සමයෙ අරියසාවකො ධම්මං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොසපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න මොහ පරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං හොති ධම්මං ආරබ්භ, උජුගතචිත්තො බො පන මහානාම අරියසාවකො ලභති අත්ථවෙදං ලභති ධම්මවෙදං ලභති ධම්මූපසංහිතං පාමොජ්ජං, පමුදිතස්ස පීති ජායති, පීතමනස්ස කායො පස්සම්භති, පස්සද්ධකායො සුඛං වෙදියති, සුඛිනො චිත්තං සමාධියති, අයං වුච්චති මහානාම අරියසාවකො විසමගතාය පජාය සමප්පත්තො විහරති, සබ්‍යාපජ්ඣාය පජාය අබ්‍යාපජ්ඣො විහරති, ධම්මසොතසමාපන්නො ධම්මානුස්සතිං භාවෙති"**

සටහන්: * මේ සූත්‍රය වදාළේ මහානාම ශාක්‍යයන්ටය. අනුරුද්ධ තෙරුන් ගේ සහොදරයාවූ ඔහු බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍රතම උපාසකයෙක්ය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3 **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 11-නිපාත: 2 අනුසති වගග, 11.2.1, 11.2.2. මහානාම සූත්‍ර,පි.645, EAN-11: Recollection, 11.1 & 12.1, Mahanama , p.570.

▼ **ධම්මගුණ ආවර්ජනය කුසලය පිණිසය**: ධර්මගුණ සිහිකර ඒ ගුණ සිතතුළ දාරණය කරගන්නා ශ්‍රාවකයෙක්, ලාමක අකුසල් පහ කරගැනීමට හා කුසල් සිත වඩා ගැනීමට සමත්වන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 11 නිපාත: අනුසති වගග:11.2.3. නන්දිය සූත්‍රය,පි.658, EAN-11: Recollection, 13.3, Nandiya, p.571.

▼ **ධම්මගුණ දෙවියෝ අගයකරයි**: ජනවසභ සූත්‍රයේදී, සනංකුමාර බ්‍රහ්මරාජයා විසින් දේවසභාවට ධර්ම ගුණ විස්තර කර, බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මය මනාව දේශනාකර ඇතිබව ද අමරණියබව - නිවන පිණිස

දොරටුව විවෘත කරන ලද බවද පවසා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (2): 5. ජනවසභ සූත්‍රය, පි,322, EDN: 18 Janavasabha Sutta (17), p. 209.

▼**ධම්ම ගුණ විස්තර කරන වෙනත් සූත්‍ර: බලන්න**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: ධම්මිකවග්ග: සන්දිට්ඨික සූත්‍ර 2කි, පි.144.

▲ **ධම්ම ගුරුවරු-** Dhamma teachers: දහම උගන්වන මහා ගුරුවරයා- ශාස්තෘන් වහන්සේ නම් බුදුන් වහන්සේය. ධම්ම ගුරුවරු -පුදපූජා කලයුතු ගින්නක්ය- දක්ඛිණෙය්‍යා අග්නි. **බලන්න**: දක්ඛිණෙය්‍යා අග්නි.

▲**ධම්ම චක්‍රය-**Dhamma wheel: තථාගත සම්බුදුරජාණන් වහන්සේ කරුනු 5 ක් සහිතව නවලෝකෝත්තර ධම්ම චක්‍රය පවත්වන සේක. ඒ ශ්‍රේෂ්ඨ චක්‍රය ලෝකයේ බ්‍රහ්ම, දේව, මාර, මිනිස් ආදීවූ කිසිවෙකුට ආපසු පෙරලිය නොහැකිය (ප්‍රතිවර්තනය): 1) **අර්ථය දන්නේය** (අත්ථඤ්ඤු ච හොති). කුමක් යහපත්ද ? යන්න පස් ආකාරයකින් අවබෝධ කර ඇත (පංචවිධ අර්ථ): තමාගේ අර්ථය, අන්‍යයන්ගේ අර්ථය, දෙපක්ෂයේම අර්ථය, වර්තමානය පිණිස ඇති අර්ථය, අනාගතය පිණිස ඇති අර්ථය. 2) **ධර්මය දන්නේය** (ධම්මඤ්ඤු ච හොති). සතර ධර්මය අවබෝධ කර ඇත: චතුසත්‍ය. 3) **මාත්‍රය දන්නේය** (මත්තඤ්ඤු ච හොති) සිව්පසය ගැනීම පිලිබඳ පමණ දන්නේය. 4) **කාලය දන්නේය** (කාලඤ්ඤු ච හොති): එනම් විවෙකසුවයෙන් වාසය කලයුතු කාලය, ජානසමාපත්ති ඇතිව වැඩසිටීමේ කාලය, ධර්මය දේශනා කිරීමේ කාලය, චාරිකාවේ යෙදීමේ කාලය. 5) **පිරිස (පර්ෂදය) දන්නේය** (පරිසඤ්ඤු ච හොති): එනම් තමන්වහන්සේ හමුවට එන පිරිස කවරේද යන්න: ශාක්‍ය, බ්‍රාහ්මණ, වෛශ්‍ය, ශුද්‍ර, ශ්‍රමණ ආදී ලෙසින්. **සටහන්**: * මෙහිදී බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, තමන් වහන්සේගේ දෙවු පුත්වැනි, සැරියුත් තෙරුන් (ජේෂ්ඨ ශ්‍රාවක) ඉහත කරුණු 5 සහිතව, ධම්ම චක්‍රය පවත්වන බව පෙන්වා ඇත. ** ධම්මරාජවූ බුදුන් වහන්සේ, ධර්මය ඉහලින් තබාගෙන, ධර්මයට පුද සත්කාර කරමින්, ධර්මය ධජය ලෙසින් ගෙන, ධම්ම චක්‍රය පවත්වන සේක. ** උන්වහන්සේ භික්ෂු භික්ෂුණින් හට, උපාසක, උපාසිකාවන්ට, මග පෙන්වා දෙමින් ඔවුන්ට යහපත් රැකවරණය ලබාදේ. සෙවිය යුතු දහම සෙවීමට, නො සෙවියයුතු දහම නො සෙවීමට, වාසය සුදුසු හා නුසුදුසු තැන් ආදිය ගැන අවශ්‍ය උපදෙස් ලබාදේ.

සටහන: බුදුසසුනේ ප්‍රථමවරට ධම්ම චක්‍රය පැවැත්වූවේ බුදුන් වහන්සේගේ ප්‍රථම ධම්ම දේශනාවේදිය. **බලන්න**: ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය, සංයු.නි: (5-2), පටිසම්භිදා 2: ධම්මචක්ක කථා. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (3) 5 නිපාත:රාජවග්ග: 5.3.4.1, 5.3.4.2, 5.3.4.3 සූත්‍ර, පි.264.

▼**ධම්මචක්‍රය** ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මයය. එය, ඉතා උතුම් නිසා, ශ්‍රෙෂ්ඨනිසා අනර්ඝනිසා, බ්‍රහ්මචක්‍රය (The Wheel of Brahmā) ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **සටහන:** බුදුන් වහන්සේ ධම්ම චක්‍රය හැරවීම පිලිබඳ විස්තර: **බලන්න:** ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.3.1 සිංහනාද සූත්‍රය, පි. 90, EAN:10: 21.1. The Lion, p. 499, ම.නි: (1): 1.2.2. මහාසීහනාද සූත්‍රය, පි. 184, EMN: 12: The Greater Discourse on the Lion's Roar, p.160.

▼ **ධම්මචක්‍රය පැවත්වීම**

"...මහණෙනි, සැරියුත් තෙමේ, තථාගතයන් විසින් පවත්වන ලද

අනුත්තරවූ ධම්මචක්‍රය, මනා කොටම පවත්වයි”. (Sāriputta properly continues to keep in motion the unsurpassed wheel of the Dhamma set in motion by the Tathāgata.). **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (1):1 නිපාත: එතග්ගපාළිය:**1.13.26 සූත්‍රය**, පි.84, EAN:1: 187.18: sutta,p.44.

▲ **ධම්ම චක්ඛු**:පාලි: **ධම්මචක්ඛුං-**Eye of the Dhamma: ධම්මචක්ඛු - දහම්ඇස ලෙස පෙන්වා ඇත්තේ සෝතාපත්ති මාර්ගඵල ලැබීමය. පංචනීවරණ පහවීමෙන් පිරිසුදුවූ සිත, චතුසත්‍ය අවබෝධය පිණිස යහපත් ලෙසින් යොමු කරන පුද්ගලයාහට ධර්මයේ මූලික න්‍යායයක් වූ ‘හටගැනීමේ ස්වභාවය ඇති දේ, නැතිවියාමේ ස්වභාවය ඇත’ ය යන නුවණ පහළවේ. එම නුවණ ඇතිවීම - හේතු ප්‍රත්‍ය පිලිබඳ ඥානය ඇතිවීම දහම් ඇස පහළවීමය, දහම් මගේ පළමු පියවරවූ සෝතාපන්න වීමය. **සටහන:** බුදුන් වහන්සේගේ ප්‍රථම දහම් දේශනාව වූ, ධම්මචක්ක ප්පවත්වන සූත්‍රයේ දී චතුසත්‍ය අවබෝධ වීම මගින් තමන්වහන්සේට පෙර නො ඇසූ ධර්මය පිලිබඳ දහම් ඇස පහළවූ බව වදාරා ඇත. එලෙස, බුදුන් වහන්සේ, සියලු කෙළෙස් පහකර උතුම් සම්බෝධිය සාක්ෂාත් කරගත්හ.

▼**ධම්මචක්කප්පවත්වන සූත්‍රය** ශ්‍රවනය කල ආයුෂ්මත් කොණ්ඩඤ්ඤ තෙරුන්හට, ‘යම්කිසි ධර්මයක් ප්‍රත්‍යයෙන් උපන්නේ වේ ද, ඒ සියලු ධර්මතා නිරුද්ධවීමේ ස්වභාවය කොට ඇතය’යි රාගාදී රජස් රහිතවූ, පහවූ (දිට්ඨිවිචිකිච්ඡා) මල ඇති සෝතාපත්ති මාර්ග ඥානය -දහම් ඇස පහල වුයේය: **“ඉමස්මිඤ්ච පන වෙය්‍යාකරණස්මිං භඤ්ඤමානෙ ආයස්මතො කොණ්ඩඤ්ඤස්ස විරජං වීතමලං ධම්මචක්ඛුං උදපාදි ‘යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බං තං නිරොධධම්ම’ න්ති” (**And while this discourse was being spoken, there arose in the Venerable Kondañña the dust-free, stainless vision of the Dhamma: ‘Whatever is subject to origination is all subject to cessation’)**මූලාශ්‍ර:** වින.පි: මහාවග්ග 1: 22 : පි. 101, සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.2.1 ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය, පි. 294, ESN: Saccasamyutta: 11.1 Setting in Motion the Wheel of the Dhamma, p. 2276.

▼**චතුරාර්ය සත්‍ය ධර්මය** බුදුන් වහන්සේ, යසකුලපුත්‍රයාහට (පසුව යසකුලපුත්‍ර තෙර) දේශනා කල අවස්ථාවේදී, ඔහුට දහම් ඇස පහළවිය. **බලන්න**: අනුපූර්ව කථා. **මූලාශ්‍රය:** වින.පි: මහාවග්ග 1: 8: පි. 110.

▼ **උග්ග විසාලානුවර** ගහපති හා උග්ග හත්ථිගාම ගහපති යන ගිහි උපාසකයන්හට, බුදුන් වහන්සේ පළමු හමුවීමේදීම, දේශනා කල ධර්මය අසා දහම් ඇස පහලවූහ. එම ගුණය ඔවුන්ට ඇති අෂ්ඨ ආශ්චර්ය අද්භූත ගුණයන්ගෙන් එකකි. **බලන්න**: අෂ්ඨ ආශ්චර්ය අද්භූත ගුණ.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර:1. ධම්මචක්ඛු- දහම් ඇස :** “**ධම්මචක්ඛු** හෙවත් දහම් ඇස පහළවීම යනු මේ ලෝකයේ පැවැත්ම පිළිබඳව තත්වය අවබෝධවීමය- යථාබව (සෝතාපන්න විමය) එනම් ඉදපපච්චයතා - හේතු ප්‍රත්‍ය ධර්මතාව අවබෝධ වීම. “ යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං සබ්බං තං නිරෝධ ධම්මං- යම් හේතුවක් නිසා ඇතිවන දේ ඒ හේතුව නැතිවීමෙන්

නැතිවී යනවා". **"දිය සුලිය: පි.7:** කටුකුරුන්දේ ඥාණනන්ද භික්බු, පහන්කනුව ධර්ම දේශනා, ධර්මග්‍රන්ථ මුද්‍රණ භාරය, 2005.

▲ **ධම්ම චේතිය-** Dhamma chetiya: ධම්ම චේතිය ලෙස මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ, ත්‍රිවිධ රත්නයේ අනගිබවය. පසේනදී කෝසල රජ, මෙහිදී ධම්ම චේතිය ගුණ වර්ණනා කර ඇත. එම වම්ම චේතිය, ඉගෙනගැනීමට, සිහියේ දරාගැනීමට, පුහුණු කිරීමට බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට අවවාද වදාළහ. ධම්ම චේතිය, අර්ථසහිතය, ආදී බ්‍රහ්මචාරිකය යි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: ම.නි: (2): 2.4.9 ධම්මචේතිය සූත්‍රය, පි.566.

▲ **ධම්ම චරියාව හා අධම්ම චරියාව-** conduct in accordance with the Dhamma & conduct contrary to the Dhamma: ධම්මචරියාව යනු ධර්මයට අනුකූලව හැසිරිමය, කුසල් සහගතය. අධම්මචරියාව යනු ධර්මයට එරෙහිව- පටහැනිව හැසිරිමය, අකුසල් සහගතය. **කය වචන හා සිත** යන තුන් දොරින් යහපත් ක්‍රියාවන්හි යෙදීම ධම්මචරියාව යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. එසේම, තුන් දොරින් කරන අයහපත් ක්‍රියා- විෂම ක්‍රියා වන්හි යෙදීම අධම්මචරියාව වේ. ධම්මචරියාව මගින් කෙනෙක් සුගතියට පමුණුවන අතර අධම්මචරියාව නිසා කෙනෙක් දුගතියට යයි. **බලන්න**: දසකුසල හා දස අකුසල. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: කරජකාය වගග: 10.5.1.10. අධම්ම චරියා සූත්‍රය, පි.586, EAN:10: 220.10: Conduct contrary to the Dhamma, p. 561.

▼**ගිහිගෙය හැර පැවිදිවූ** සංඝයා විසින් අධම්ම චරියාව හැර ධම්ම චරියාවට අනුව වාසය කලයුතු ආකාරය මෙහි දක්වා ඇත.**මූලාශ්‍රය**: ඛු.නි: සුත්තනිපාත: චූලවග්ග: 2-6 කපිලසූත්‍රය, පි.104.

▼**මෙහිදී සැරියුත් මහා තෙරුන්**, කෙනෙක් අධම්ම චරියාවේ හැසිරීමට හේතු හා කෙනෙක් ධම්ම චරියාවේ හැසිරීමට හේතු විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: ම.නි: (2): 2.5.7 ධනඤ්ජානි සූත්‍රය, පි.696

▲ **ධම්ම ඤාණය-** Dhammanana: ධම්ම ඤාණය (**ධම්මේඤානය**-ධමෙම ඤාණං) යනු ධර්මය පිලිබඳ ඇති පූර්ණ අවබෝධයය. මෙය ආධ්‍යාත්මික මාර්ගය වඩා ගැනීම පිණිස උපදවගතයුතු සතර ඥානයන්ගෙන් එකකි. **බලන්න**: උත්පාදයිතව්‍ය ධර්ම.

▲ **ධම්මඤ්ඤු-** Dhammannu: ධම්මඤ්ඤු ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ දේශනා කර වදාළ සූත්‍ර, ගෙයිය... ආදීවූ නව අංග ධම්මයන් යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගත මහණ/මෙහිණිය ධම්මඤ්ඤු ලෙසින් හඳුන්වයි. **බලන්න**: නවාංග ශාසනශාසනය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 7 නිපාත: 7.2.2.4 ධම්මඤ්ඤු සූත්‍රය, පි.464

▲**ධම්මට්ඨිති ඤාණය-** Dhammattihi nana: හේතුප්‍රත්‍ය ධර්මතා පිලිබඳ පිරිසිඳ දැනගැනීමේ නුවන ධම්මට්ඨිති ඤාණයය. විස්තර පිණිස **බලන්න**: ඛු.නි: පටිසම්භිදා 1:ඥාණකථා: 4 ධම්මට්ඨිති ඤාණය, පි.116.

▲ **ධම්ම තණ්හාව-** craving for mental phenomena: සිතින් සිතන සිතුවිලි පිලිබඳ ඇති ඇල්ම, ධම්ම තණ්හාවය. විඥාණය නිසා හටගන්නා තණ්හාවය- ආශාවන්ය-(පස් ඉඳුරන්ගෙන් අල්ලා ගන්නා දේ පිලිබඳ ඇති ඇල්මය-විඥාණ හැර). අපූර්වදේ ගැන, මනස්කල්පිත දේ ගැන, දුරඅවබෝධ-භවාත්මක කරුණු, බුද්ධිමය පර්යාය, වේදනා හා චිත්තවේගී

අවස්ථා ආදිය පිලිබඳ විඥාණයේ ඇතිවන ආශාවන්ය. **බලන්න**: තණ්හාව.

▲**ධම්මස්ථ**-Dhammastha:සත්‍යකථා කරණ, ධම්ම විනිශ්චය යහපත් ලෙසින් පිහිටි පුද්ගලයා ධම්මස්ථය යි මෙහි දක්වා ඇත.**මූලාශ්‍රය:**ඛු.නි: ධම්මපදය: 19: ධම්මස්ථ වග්ග: පි.116.

▲ **ධම්ම දූතසේවය**- Missionary: ධම්ම දූතසේවය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සංඝයා පිරිස අතරට පැමිණ ධර්මය දේශනා කිරීමය, ප්‍රචලිත කිරීමය. **බලන්න**: දූත කර්ම

▲ **ධම්මදින්න උපාසක**-Dhammadinna upasaka:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲**ධම්මදින්නා තෙරණිය**-Dhammadinna Therani: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:2

▲ **ධම්මමගේ දියුණුව**- Progress in the Path: වෙළදාමේ දක්ෂ වෙළෙන්දා, මහා ධන සම්පත් ලබා තමාගේ ජීවිතමග දියුණු කරගනී. ගුණ 3 ක් ඇති භික්ෂුව මහා කුසල් ඇතිකර දහම් මග දියුණු කරගැනීමට සමත්වේ. 1) **තීක්ෂණ ඇස**: චතු සත්‍ය යහපත් ලෙසින් දැකීමේ හැකියාව ඇතිබව 2) **වගකීම:** අකුසල පහ කර ගැනීමට හා කුසල් ඇතිකර ගැනීමට අවශ්‍ය වීරිය උපදවා ගැනීමේ වගකීම අවබෝධකිරීම 3) **අනුග්‍රාහකයන් ලැබීම**- ධර්මයේ බහුශ්‍රැත, ධර්මයේ දක්ෂ උතුම් භික්ෂූන් නිතර හමුවූ, ධර්ම කාරණා පිලිබඳ කරුණු පහදා ගැනීමට හැකිවීම. එම ගුණ නැති කෙනා, අදක්ෂ වෙළෙන්දා නො දියුණුවන ලෙසින්, දහම් මගේ පිරිහීමට පත්වේ. **බලන්න**: වෙළෙන්දා උපමාව:උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2): 3 නිපාත: 3.1.2.9 -10 සූත්‍ර 2කි, පි. 256, EAN:3: 19.9 & 20.10 Shopkeeper, p. 84.

▼**ධම්මමග ආරක්ෂා** කරගැනීමට උපකාරීවන ධර්මතා 10ක් මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** නාථකරණ ධම්ම. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.2.7 ප්‍රථම නාථකරණ සූත්‍රය.

▼**ධම්ම මග අවහිර** කරන ධර්මතා 10ක් මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.2.3 චෙතොඛිල සූත්‍රය.

▲**ධම්ම දායාදය**-Heirs in Dhamma: ධම්ම දායාදය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධම්මවිනය උරුම කරගෙන වාසය කිරීමය.

"මහණෙනි, මගේ ධර්මයට දායාද වන්න, ආමිෂයට දායාද නොවන්න". **සටහන්:** * ආමිෂය යනු සිව්පසයය. ** භික්ෂුව, ධර්මය දායාද කරගන්නා පිළිවෙත, සැරියුත් තෙරුන් මේ සූත්‍රයේදී පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**:ම.නි: (1): 1.1.3 ධම්මදායාද සූත්‍රය, පි. 50,EMN:3 Heirs in Dhamma, p.85.

▲ **ධම්මදේශනාව**- Discoursing Dhamma: බුදුන් වහන්සේ, ධර්මය දේශනාකොට වදාළේ, ලෝක සත්ත්වයන් හට සසරින් ගැලවීමේ මාර්ගය පෙන්වා දීම පිණිසය. තථාගතයන් ධර්මය දේශනා කරන ක්‍රම 2කි: 1)

සැකෙවින් 2) විස්තරාත්මකව. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.2.4 සූත්‍රය, පි. 144, EAN: 2: 14.4 Sutta, p. 58.

▼**නිවැරදි අර්ථයද** නිවැරදි ධර්මයද සහිතව, භික්ෂූන් ධර්මය දේශනා කරන්නේ නම්, ඔවුන් බොහෝ දෙනාගේ හිත සුව පිණිස, අර්ථය පිණිස කටයුතු කරන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දී ඇත. එලෙස කටයුතු කරණ සංඝයා බොහෝ කුසල් රැස්කරගනී, සසුන පවත්වා ගැනීමට, ආරක්ෂා කිරීමට කටයුතු කරයි. එහෙත්, වැරදි අර්ථයද වැරදි ධර්මයද සහිතව, සංඝයා ධර්මය දේශනා කරන්නේ නම්, ඔවුන් බොහෝ දෙනාගේ හිත සුව පිණිස, අර්ථය පිණිස කටයුතු නො කරයි. එසේ කිරීමෙන් ඔවුනට බොහෝ අකුසල සිදුවේ, සසුනට හානි ඇතිවේ, සසුන අතුරුදහන් වීමට කටයුතු සිදුවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු: (1): 2 නිපාත:2 .1.4.10 සූත්‍රය, පි.172, EAN: 2 : 41.10 Sutta, p. 63.

▼**ධර්මය දේශනා කිරීමේ** පරමාර්ථය වන්නේ, මෙලොවදී ඇතිවන ආසව සංවරකරගැනීමට හා පරලොව විපාක දෙන ආසව විනාශ කිරීම පිණිස බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: ආසව. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (3): 6 පාසාදික සූත්‍රය-(16), පි. 210, EDN**:** 29**.**The delightful discourse-(22), p. 318.

▲**ධම්මදස්සි බුදුන් වහන්සේ-** Buddha Dhammadassi: ගෝතම බුදුන් වහන්සේට පෙර වැඩසිටි ධම්මදස්සි බුදුන් වහන්සේ පිලිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**:බුද්ධවංශ පාළි:15: ධම්මදස්සි බුදුන්වහන්සේ.

▲ **ධම්ම ධාතුව:** පාලි**:**ධම්මධාතු:Dhamma Dhathu- penetration of the principles of Dhamma: තථාගතයන් වහන්සේ සතු '**සියල්ල දක්නා නුවණ'** ධම්මධාතුව ලෙසින් පෙන්වා ඇත.

" යම් ධර්ම ධාතුවක් යහපත් ලෙසින් පිළිසිඳ දන්නා නිසා තථාගතයන් වහන්සේ, පෙර විසූ බුදුවරු මෙබඳු උපත් ඇත්තෝවූහ, මෙබඳු නම් ඇත්තෝවූහ, මෙබඳු ගෝත්‍ර ඇත්තෝවූහ, මෙබඳු සිල් ඇත්තෝවූහ,මෙබඳු දහම් ඇත්තෝවූහ, මෙබඳු නුවණ ඇත්තෝවූහ, මෙබඳු විහරණ ඇත්තෝවූහ..." ආදී ලෙසින් තමන්වහන්සේට පෙර වැඩ විසූ බුදුවරු පිලිබඳ දැනගතයුතු සියලු දේ දැකිය හැකිබව, දත හැකි බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

"තථාගතස්සෙවෙසා භික්ඛවෙ ධම්මධාතු සුප්පටිවිද්ධා යස්සා ධම්මධාතුයා සුප්පටිවිද්ධත්තා තථාගතො අතීතෙ බුද්ධෙ පරිනිබ්බුතෙ ඡින්නපපඤ්චෙ ඡින්නවටුමෙ පරියාදින්නවට්ටෙ සබ්බදුක්ඛවීතිවත්තෙ ජාතිතොපි අනුස්සරති, ගොත්තතොපි අනුස්සරති, සාවකසන්නිපාතතොපි අනුස්සරති....". (The Tathāgata understands these things...by his own penetration of the principles of Dhamma) **සටහන්**: * මෙහිදී විපස්සි සිට කාශ්‍යප තෙක් පෙර බුදුවරු සත්දෙනා පිලිබඳව විස්තර දක්වා ඇත. **බලන්න**: අතීතයේ වැඩසිටි සම්මා සම්බුදුවරු. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (2): 1.මහාපදාන සූත්‍රය, 14 ඡෙදය, පි. 18, EDN: 14 Mahâpadāna Sutta, p. 150.

▼ **බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා** ඇත්තේ තථාගතයන් පහළවුවද, පහළ නොවුවද: සියලු සංඛාර අනිත්‍ය...දුකය...අනාත්මය යන ධම්මධාතුව

එලෙසම පවතින බවය. **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (1)3 නිපාත:යොධාජීවවග්ග:3.3.4.4. සූත්‍රය, පි.552.

▲ **ධම්ම නානත්වඤාණය-** Dhamma Nanathwanana: ධම්ම නානත්වඤාණය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නවධර්මයන් පිරිසිඳ දැනගැනීමේ ප්‍රඥාවයය. **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි. පටිසම්භිදා 1: 19 ධම්ම නානත්වඤාණය, පි.184.

▲ **ධම්මානුසාරී:** පාලි: **ධම්මානුසාරි**-Dhamma-follower/devotee: ධර්මය යහපත්ලෙසින් දැක පිළිගත් ආරිය ශ්‍රාවකයා ධම්මානුසාරී ය. ඔහු උත්තම දසපුද්ගලයන්ගෙන් කෙනෙකි, ආරිය පුද්ගලයන් සත්දෙනාගෙන් කෙනෙකි. ඔහුගේ දහම් මග තියුණුය, ධර්මය නිරුත්සාහයෙන් අවබෝධවේ. ඔහුට මාර්ගය ඉක්මනින් සාක්ෂාත් කර ගැනීමට හැකිය. මුවහත් පිහියකින් කෙසෙල් බඩයක් කපන ලෙසින් පහසුවෙන් කෙලෙස් කපාදැමිය හැකිය. **බලන්න**: ESN: note: 198, p. 2412. **සටහන්**: * සෝතාපන්න බවට වඩා ටිකක් අඩුවෙන් පංච ඉන්ද්‍රිය පරිපූර්ණ පුද්ගලයා ධම්මානුසාරීය. **බලන්න**: ආධ්‍යාත්මික පංචඉන්ද්‍රිය, ඉන්ද්‍රියනානත්වය.

▼**අභ්‍යන්තර ආයතන 6** (චක්ඛු ආදී) -අනිත්‍යය, වෙනස්වේ, විපරිනාමවේ. ඒ බව යථා ලෙසින් දකින ආරිය පුද්ගලයෝ සෝතාපන්න නොවී කලුරිය නොකරයි, ඔහු ධම්මානුසාරී ආරිය පුද්ගලයෙකි. **බලන්න:** සෝතාපන්න. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධවග්ග: ඔක්කන්තිසංයුත්ත: 4.1.1. චක්ඛු සූත්‍රය, පි. 470, ESN: 25: Okkantisamyutta: 1 The eye, p. 1140.

▲**ධම්මානුස්සති භාවනාව-** Recollection of the qualities of Dhamma ධම්මානුස්සති (අනුසති) භාවනාව (ධම්මානු සතිය) දහම් ගුණ සිහිපත්කර සිත එකඟ කර ගැනීමය- සමාධිය ලැබීමය. මේ භාවනාව නිවන පිණිස පවතී. **බලන්න**: අනුසති භාවනා, ධම්මගුණ. **සටහන**: කටයුතු බහුල ජීවිතයක් ඇති ගිහියන්ට සුදුසු භාවනාවකි. **බලන්න**: ගිහියන්ට උපදෙස්. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) නිපාත: ඒකධම්මපාලිය සූත්‍ර, පි.100.

▲ **ධම්මානුපස්සනාව**-Dhammanupassana: දීඝ.නි: හා ම.නි: සතිපට්ඨාන සූත්‍රයන්හි, දහම් කරුණු විමසා බැලීම ධම්මානුපස්සනාව බව පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** චතුසතිපට්ඨාන.

▼ **ධම්මවිනයේ දක්ෂ** භික්ෂුව කරුණු 11ක් සපුරා ගෙන ධම්මානුපස්සනා සාක්ෂාත් කරගන්නා බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (6) 11 නිපාත:සාමඤ්ඤවග්ග සූත්‍ර, පි.704.

▲ **ධම්මානුධම්ම පටිපන්න:** පාලි: **ධම්මානුධම්මපටිපන්නො-** Dhmmanudamma patipanna: රූප, වේදනා, සංඥා, සංඛාර, විඥාන යන ධර්මතා පිලිබඳ කළකිරීම පිණිස, නොඇල්ම පිණිස, නිරෝධය පිණිස පුරුදු පුහුණුව ලබන භික්ෂුව '**ධම්මානුධම්මපටිපන්න- ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපන්න**' යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: 1.3.2.3 හා 1.3.2.4. සූත්‍ර, පි. 312, ESN: 115.3 & 116.4 A speaker on the Dhamma, p. 1101.

▲ **ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාව:** පාලි: **ධම්මානුධම්මපටිපත්ති** -Dhammanu Dhamma patipada: ධර්මයට අනුකූලව, දුකින් මිදීමට කටයුතු කිරීම, ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාවයය (practising in accordance with the Dhamma). එම ප්‍රතිපදාවට බැසගත් පුද්ගලයා "**ධම්මානුධම්මප්‍රතිපන්න**" යයි හඳුන්වයි. එවැනි පුද්ගලයා කතා කරන්නේ නම්: දසධර්ම කතා පමණක් කතා කරයි, සිතන්නේ නම් නෙක්කම්ම ආදී ධර්ම විතක්ක පමණක් මෙනෙහි කරයි. උපෙක්කා සහගතව, සිහි ඇතිව, නුවණ ඇතිව වාසය කරයි. එවැනි මහණ, ධර්මය අරමුණු කොට ඇති සමථ හා විදර්ශනාව වඩයි, ඔහුට 37ක්වූ බෝධි පාක්ෂික ධර්මතා පිහිටයි. සෑම ඉරියව්වකදීම,කෙලෙස් සන්සිඳවීම ගැන සිත යොදන ඔහු ඒකාන්තයෙන්ම නිවන ලබයි යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **සටහන:** අටුවාවට අනුව: "when he is practising the preliminary portion of the practice thatis in conformity with the ninefold supramundane Dhamma (the four paths, their fruits, and Nibbāna)". **බලන්න**: ESN:note 51: p.1177. **මූලාශ්‍ර**:ඛු.නි:ඉතිවුත්තක:3.4.6 අශුභානුදර්ශි සූත්‍රය, පි. 45, 3.4.7 ධම්මානුධම්මප්‍රතිපන්න සූත්‍රය, පි.456.

▼ **ධම්මානුධම්මප්‍රතිපන්න** පුද්ගලයා, පංචඋපාදානස්කන්ධය (රූපය ආදී) ගැන නිබ්ද්දාව ඇතිකරගනිමින්, ඒවායේ අනිත්‍යබව මෙනෙහි කරමින්, ඒවා නිසා ඇතිවන දුක දකිමින්, ඒවායේ අනාත්මබව දකිමින් වාසය කලයුතුය යි මෙහි දක්වා ඇත. එය, දුකින් මිදීමේ මගය. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි (3) ඛන්ධසංයුත්ත: නතුම්හාකවග්ග: 1.1.4.7-10 අනුධම්ම සූත්‍ර, පි.98, ESN: Khandasamyutta: 39.7 - 42.10 suttas 4, In accordance with the Dhamma, p. 1029.

▼ **ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාව** අනුගමනය, සෝතාපන්න වීමට අවශ්‍ය අංග 4 න් එකකි. **බලන්න**: සෝතාපන්න.

▼ **ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය** පිණිස ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාව බොහෝ උපකාරීවේ-බහු උපකාර ධර්මයකි. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **ධම්මපරියාය:** පාලි: **ධම්මපරියායං-** Dhamma Theme: ධම්ම පරියාය ලෙසින් මෙහිදී දක්වා ඇත්තේ ධර්ම දේශනාවය, දේශනාවට ඇතුලත් ධර්ම කරුණුය-තේමාවය. **බලන්න**: සංසප්පනිය ධර්ම පරියාය.

▼**බහුධාතුක සූත්‍රයේ දී** බුදුන් වහන්සේ 1) ධාතු කුසලතාවය 2) ආයතන කුසලතාවය 3) පටිච්චසමුප්පාදය පිලිබඳ කුසලතාවය 4) ස්ථාන අස්ථාන දන්නා කුසලතාවය පිලිබඳ විස්තරකර ඇත. සූත්‍රය අවසානයේදී ආනන්ද තෙරුන් එම දේශනාවේ-පරියායේ නම-තේමාව ඇසූ විට බුදුන් වහන්සේ වදාළේ එම ධර්මකරුණු: "බහුධාතු" , "චතුවක්‍ර" (චතුපරිවට්ටො), "දහම් කැඩපත"(ධම්මාදාසොති), "අමත බෙරය"(අමතදුන්දුභිතිපි) , "අනුත්තර සංග්‍රාමවිජය" (අනුත්තරො සඞගාමවිජයො) ලෙසින් සිහියේ දරා ගත යුතුබවය. (The Many Kinds of Elements, The Four Cycles, The Mirror of the Dhamma, The Drum of the Deathless, The Supreme Victory in Battle). **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (3): 3.2.5 බහුධාතුක සූත්‍රය, පි.209, EMN: 115: The Many Kinds of Elements, p. 840.

▲ **ධම්ම පරියාය -ඉන්ද්‍රිය පිලිබඳ** - Method of exposition of faculties: මේ ධම්ම පරියාය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ඉන්ද්‍රිය පහ හා බලපහ (**පංච ඉන්ද්‍රිය හා පංච බල**) අතර ඇති අන්‍යෝන්‍ය සම්බන්ධයය. එනම්, පංච ඉන්ද්‍රිය, පංච බල බවට පත්වීම හා පංචබල, පංච ඉන්ද්‍රිය බවට පත්වීමය. පංච බල ඇත්නම් පංච ඉන්ද්‍රිය ඇත, පංච ඉන්ද්‍රිය ඇත්නම් පංච බල ඇත. **සටහන**: භික්ඛු බෝධි හිමිට අනුව මේ දෙක අතර ඉතා වැදගත් වෙනස්කමක් නැත. **බලන්න**: ESN: note: 230, p.2415. මේ පිලිබඳ දැක්වූ **උපමාව**: එක් ගංගාවක් නැගෙනහිරට බරව ගලයයි, එහි මැද දූපතක් වේ. එම ගංගාව එකක් ලෙසින් හෝ ගංගා 2ක් ලෙසින් හෝ පෙන්විය හැකිය. පළමු ක්‍රමයට අනුව දූපතේ නැගෙනහිර ඇති ජලය හා දූපතේ බටහිරට ඇති ජලය එකම ගංගාව ලෙසින් සැලකීම. දෙවන ක්‍රමයට අනුව: දූපතේ උතුරින් ඇති ජලය එක් ගඟක් ලෙසින්ද, දූපතට දකුණින් ඇති ජලය දෙවන ගඟ ලෙසද සැලකීම. එලෙස සලකන විට සද්ධා ඉන්ද්‍රිය, සද්ධා බලයය (ආදීවශයෙන්). **බලන්න**: දූපත උපමාව:උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත: ජරාවග්ග: 4.5.3 සාකෙත සූත්‍රය, පි.414.ESN:48: Indriyasamyutta: 43.3. Saketha, p.1975.

▲ **ධම්මපරියාය සෝකසල්ලහරණ**- Method of exposition of extraction of the dart of sorrow: මේ ධම්ම පරියාය භාවිතා කරන්නේ සිතේ ඇතිවන මහා දුක්-ශෝකය නැතිකර ගැනීම පිණිසය. එක්සමයක්, නාරද තෙරුන්, මුණ්ඩ රජුගේ ශෝකය පහ කිරීම් පිණිස වදාළ දේශනය, සෝකසල්ලහරණ ධම්ම පරියාය බව මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:1,3. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: 5.1.5.10 සෝකසල්ලහරණ සූත්‍රය, පි.112.

▲**ධම්ම ප්‍රවාහය**- Dhamma Stream: ධම්ම ප්‍රවාහය -ධම්ම සෝතය- දහම නැමති දිය පහර, ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, යම් කෙනෙක් ශීලය පරිපූර්ණ කරගත්විට, එම ගුණය සෙසු ධර්ම ගුණ පූර්ණ කරමින් ක්‍රම ක්‍රමයෙන් එම පුද්ගලයා විමුක්තිය දෙසට ගෙනයෑමය.

“**ධර්මය විසින්**, ධර්මය අනුක්‍රමයෙන් සපුරාගත්විට, ධර්ම ප්‍රවාහය විසින් මෙතෙර (සසර) සිට එතෙරට (නිවන) දක්වා ගෙනයයි”: **“ඉති ඛො භික්ඛවෙ ධම්මා ච ධම්මෙ අභිසන්දෙන්ති. ධම්මා ච ධම්මෙ පරිපූරෙන්ති අපරා පාරඞ්ගමනායාති”** (Thus, bhikkhus, one stage flows into the next stage, one stage fills up the next stage, for going from the near shore to the far shore.). **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6):11 නිපාත:නිසසය වග්ග: 11.1.2 න චෙතනාය කරණිය සූත්‍රය,පි.614, EAN: 11 : Dependence:2.2 Volition p.566.

▼ **කෙනෙක් බුදුගුණ**, දහම්ගුණ, සඟගුණ, ශීලයේ ගුණ, චාගගුණ, දේවගුණ ආවර්ජනාකරනවිට (අනුසති භාවනා) , ඔහු, අසමවූ ජනයා (රාග දෝස මෝහයෙන් මැඩුන මිනිසුන්) අතර සමතුලිතව වාසය කරයි, දුකින් පෙළෙන ජනයා අතර නිදුකින් වාසය කරයි. ඔහු ධර්ම ප්‍රවාහයට (ධර්ම සොතයට) ප්‍රවිෂ්ඨව ඇතිබව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අනුසති භාවනා. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):11 නිපාත: අනුසති වග්ග: 11.2.1 මහානාම සූත්‍රය,පි.645, EAN: 11: Recollection: 11.1 Mahanama , p.570.

▲**ධම්ම යුගල**- Pairs of Dhamma: ධම්ම යුගල (ද්වම ධම්ම) ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ දහම් කාරණා දෙකක් යුගලයක් ලෙසින් ගැනීමය. **බලන්න**: යුගල ධම්ම කරුණු .

▲ **ධම්මයෝගි**-Dhamma specialists: ධම්මයෝගින් ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මයේ විශාරදබව ඇති ධම්ම කථික භික්ෂූන්ය. ඔවුන් විස්මය දනවන (astounding) පුද්ගලයන්ය, ඔවුන් ධර්මයේ ගැඹුර- ස්කන්ධධාතු, අර්ථ, විදර්ශනා සහිත මාර්ග ප්‍රඥාව විනිවිද දුටු උතුමන්ය. ඔවුන් දුර්ලභය.එමනිසා, ධ්‍යායි භික්ෂූන් (භාවනායෝගී) පමණක්නොව, ධර්මයෝග (ධම්මකථික) භික්ෂූන් කෙරෙහිද පැහැදී , ඔවුන්ගේ ගුණ පවසමින් වාසය කලයුතුය. මේ හැම ලෝකයාගේ සුව සෙත පිණිස කටයුතු කරති. **සටහන:** මහාචුන්ද තෙරුන්, මේ අවවාද අනුසාසනා වදාළේ ඇතැම් සංසයා, භවනා යෝගීන් පමණක් පසසන නිසා එම වැරදි ආකල්පය නිවැරදි කිරීම පිණිසය. **බලන්න**:ධ්‍යායි **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: ධම්මිකවග්ග:1.6.5.4 මහාචුන්ද සූත්‍රය, පි.142.

▲ **ධම්ම යානය**-Dhamma vehicle: ධම්ම යානය නම් ආරියඅට මගය. **බලන්න**: ආරියඅටමග.

▲ **ධම්මරාජ**- King od the Dhamma: තථාගතයන්වහන්සේ ධම්ම රාජයාය, දහමේ ස්වාමියාය**. බලන්න**: තථාගතයන්වහන්සේ, බුද්ධනාම. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: රාජවග්ග: 5.3.4.3 ධම්මරාජ සූත්‍රය, පි.266.

▲**ධම්මරත්නය**-Dhammarathna: ධම්මරත්නය, ත්‍රිවිධ රත්නයේ දෙවෙනි රත්නයය. රතනසූත්‍රයේ, ධම්ම රත්නයේ ගුණ පෙන්වා ඇත.**බලන්න**: ත්‍රිවිධරත්නය.

▲ **ධම්මාරාම**-Dhammaraama: ධම්මාරාම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මය ආරාමයක්- වාසස්ථානයක් කරගෙන ජීවත්වීමය. එවැනි පුද්ගලයෝ, මේ ජීවිතයේදීම සුවයෙන් හා සැපයෙන් සිටිති.

මූලාශ්‍ර: අංගුනි: (4): 6 නිපාත: අරහත්වග්ග: 6.2.3.4 සුඛ සෝමනස්සසූත්‍රය, පි.254.

▲ **ධම්මරසය-** Flavor of Dhamma: බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මයේ ඇත්තේ එක් රසයකි, එනම් විමුක්ති රසය. මාර්ග ඵල සාක්ෂාත් කරගැනීම නිසා ආරියෝ ලබන විමුක්ති රසය අග්‍රතම රසයවේ. මාර්ගය සාක්ෂාත් වීම නිසා ලබන අර්ථරසය හා ඵල සාක්ෂාත් වීම නිසා ලබන ධම්ම රසය, මගින් විමුක්ති රසය ඇතිවේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 1 නිපාත:එකධම්මපාළිය: 1.16.4.15 සූත්‍රය, පි. 114.

▲ **ධම්මය වරදවා ගැනීම**- Taking the Dhaama in wrongway: ධම්මය වරදවා ගැනීම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, දහම පිලිබඳ හරි අවබෝධය නොමැති අය, එය විකෘති කර දැක්වීමය. මෙය ධර්මයේ පරිහානියට බලපායි. එහෙත්, දහම නිවැරදි ලෙසින් අවබෝධ කරගත් අය ධර්මයේ දියුණුව ඇති කරයි. **බලන්න**: තථාගතයන්වහන්සේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.3.2- 2.1.3.5 සූත්‍ර, පි. 154 , EAN: 2: 22.2-25.5, Suttas, p.60.

▲ **ධම්ම විග්‍රහය-**analysis of Dhamma: ධම්ම විග්‍රහය යනු ධර්මය විභාග කර බැලීමය. ධර්ම විග්‍රහයේ මූලික පරමාර්ථය වන්නේ, ධර්මය යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමට උපකාරිවීමය, ධර්මය රැගෙන යාමය. ධර්මය රැගෙන යාම 'හාරය' වේ. **ධර්ම හාරය කොටස් 16** ක් සහිතව මහා කච්චාන මහා රහතන්වහන්සේ විසින් වදාරා ඇත: 1) **දේශනා හාරය-** ධර්මය දේශනා කිරීම: ආස්වාදය, ආදීනවය, නිස්සරණය හා උතුම් ඵලය (නිවන) හා ඒ පිණිස ඇති මාර්ගය පෙන්වාදීම පිණිස බුදුන් වහන්සේගේ උපදේශය, ධර්මය රැගෙන යාම පිණිස වූ ධර්ම දේශනාව, දේශනා හාරය වේ. 2) **විචය හාරය-** එම දේශනාව පිලිබඳ විමසීම: ධර්ම දේශනාව තුළ ප්‍රශ්නයෙන් අසන ලද කරුණු හා එම ප්‍රශ්න විසඳීම, සූත්‍රයේ ඇති පද, ගාථා, විමසීම් විචය හාරය වේ. 3) **යුත්ති හාරය-** එම දේශනාවේ කරුණු ගලපා බැලීම: දේශනාවේ ඇතුලත් අර්ථ ව්‍යංජන පිළිබඳව ගැලපීම-නොගැලපීම ආදීය බැලීම යුක්තිහාරය වේ. 4) **පදට්ඨාන හාරය-**එම දේශනාවට ආසන්න කරුණු සොයා බැලීම: දේශනාව ට ආසන්නවූ කරුණු ගැන බැලීම. 5) **ලක්ඛණ හාරය-** එම දේශනාවේ ලක්ෂණ බැලීම: සූත්‍රයේ දක්වා ඇති ධර්මයට සමානවූ ධර්ම පිලිබඳ ලක්ෂණ මතුකර පෙන්වා දීම. 6) **චතුබ්‍යූහ-** එම දේශනාව 4 ආකාරයකින් බෙදා දැක්වීම: 1.නිරුක්තිය (පද ව්‍යංජන විග්‍රහය) 2. සූත්‍රයේ අදහස්කල කාරනාව 3. සූත්‍රයට පසුබිම 4. පෙර අපර සන්ධි ගැලපීම. 7) **ආවට්ට හාරය-** එම දේශනාවට අනුව කුසල් අකුසල් නැවත විමසා බැලීම: යම්කිසි කුසල ධර්මයකට ආසන්න කරුණ එක් දහම් පදයකින් පෙන්වා ඇතිවිට, එයට සහායවන හා විරුද්ධ වන ධර්මයන්ගේ ආසන්න කරුණු පිළිබඳව කැරකී බැලීම. 8) **විභත්ති හාරය-** දේශනාවේ ඇතුලත් කරුණු විග්‍රහ කර දැක්වීම: දේශනාවේ ඇති ධර්මය, එය වැඩි දියුණුවට ආසන්න කරුණු, එයට අදාළ භූමිය ආදිය විග්‍රහකර දැක්වීමය. 9) **පරිවර්තන හාරය-** දේශනාවේ කුසල හා අකුසලයන් දක්වා ඇති විට, දියුණු කරගත යුතු කුසල්, ප්‍රහීණය කරගත යුතු අකුසල් හා ඒවාට විරුද්ධව ඇති කරුණු පෙන්වා දීම. 10) **වේවචන හාරය**: දේශනාවේ ඇති වචන පිළිබඳව සමාන අරුත් ඇති වචන දැක්වීම. 11) **පඤ්ඤත්ති හාරය-** දේශනාවේ පැනවීම් විග්‍රහ කිරීම: දේශනාවේ ඇතුලත් එක් ධර්මයක් පිළිබඳව බොහෝ සමාන වචන අරුත් පෙන්වා විග්‍රහ කිරීම. 12) **ඕතරණ හාරය-**දේශනාවේ අර්ථ අවබෝධයට බැසගැනීම: දේශනාවේ යම් පටිච්ච සමුප්පන්න ධර්ම, ඉන්ද්‍රිය, ස්කන්ධ, ධාතු, ආයතන ඇත්නම් ඒ ඒ ධර්මතා තුලින් දහම් මගට බැසගැනීමක් තිබේද යායි බැලීම. 13) **සෝධන හාරය-** දේශනාවේ අර්ථ පිරිසිදුකර බැලීම: යමක් අරහයා ඇසූ කරුණු ගැන ඇති විසඳුම- ලබාදීතිබේද යන්න විමසීම.14) **අධිට්ඨාන හාරය**: දේශනාවේ-සූත්‍රයේ අර්ථ දරා ගැනීම: තනිව හෝ විවිධ ලෙසින් හෝ දක්වා ඇති ධර්ම සැක නොකරයුතු බව පෙන්වීම. 15) **පරික්ඛාර හාරය-** හේතු ප්‍රත්‍ය ධර්මයෝ එකිනෙකට උපකාරීවීමෙන් ධර්මතා ඇතිවීම, ඒ හේතු ප්‍රත්‍ය වලට මුල්වන කරුණු සොයා බැලීම. 16) **සමාරෝපණ හාරය-** දේශනාවේ ඇතුලත් ධර්ම කාරනා වල අර්ථ මතුකර පෙන්වා දීම: යම් කුසල ධර්ම, ඊලඟ කුසල ධර්මවලට මුල්වේද, ඒවා සියල්ල තුලින් එකම අර්ථයක් ලබාදෙන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇතිබව, ඉස්මතු කර පෙන්වාදීම. **බලන්න: නෙත්තිප්පකරණය:** විභාගවාරය: පි. 17, පරිවර්තනය: පූජ්‍ය කිරිබත්ගොඩ ඤාණානන්ද ස්වාමීන් වහන්සේ. **මූලාශ්‍ර**: ඛු.නි: නෙත්තිප්පකරණය: විභාගවාරය: 1.උද්දේසවාරය,පි.22,

▲ **ධම්මවාදීන්**-Proponents of Dhamma: ධම්මවාදීන් යනු ධර්මයට පක්ෂපාතිව කථාකරණ, කෙළෙස් ප්‍රහීණය ගැන උගන්වන ආරිය උතුමන්ටය.**රාග, දෝස හා මෝහ** යන අකුසල ප්‍රහාණය පිණිස දහම්දෙසන උතුමෝ ලෝකයේ ධම්මවාදීන්ය යි සැරියුත් තෙරුන් දක්වා ඇත. **සටහන:** තථාගතයන් හා රහතුන් ධම්මවාදීන්ය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතන වග්ග: ජමබුඛාදක සංයුත්ත: 4.1.3 ධමමවාදී සූත්‍රය, පි. 502, ESN: Salayatanasamyutta: IV: 38 Jambukhādaka : 3 Proponents of Dhamma, p. 1398.

▲ **ධම්මවේදය**-Dhmmavedaya: ධම්මවේදය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මය යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමය, එවැනි පුද්ගලයා **ධම්මවේදීයාය**. ධර්මය දේශනා කරනවිට ඔහු ධර්මයේ අර්ථය (අර්ථවේදය), තේරුම්ගනී, ඉන්පසු ධර්මය මැනවින් අවබෝධ කර (, ධම්මවේදය) ප්‍රමෝදමත් සිතක් ඇතිව සිටි. මේ ගුණය, ධර්ම මරේගය දියුණු කරගැනීමට උපකාරීවන කරුණකි. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (6) 11 නිපාත: අනුස්සතිවග්ග: 11.2.7 ගෝපාලක සූත්‍රය, පි.682.

▲ **ධම්මවිනය**-The Dhamma and discipline: බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට වදාළ උගැන්වීම, අවවාද අනුසාසනා විනය උපදෙස්, ධම්ම විනයවේ. සුගත විනය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. ලෝකයේ ධර්ම විනය පවත්නා තෙක් බුදුසසුන චිරාත් කාලයක් වැජඹේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ.**බලන්න**: විනය.

▼**තථාගතයන් වහන්සේ ලෝකයේ පහළව ධර්ම විනය ප්‍රකාශ කරයි** ජාති ජරා මරණ යන ත්‍රිවිධ ධර්මතා ලෝකයේ පවතිනවිට තථාගතයන් පහලවේ, ධමම විනය ඇතිවේ, බැබලේ. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6) : 10 නිපාත: 10.2.3.6 තයෝධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: 76-6.Incapable, p. 524.

▼ **ධම්ම විනයේ** අට ආකාර අසිරිමත් ගුණ ඇතිබව මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අෂ්ඨ ආශ්චර්ය ධම්මගුණ. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (5) 8 නිපාත: මහවග්ග:8.1.2.9 පහාරද සූත්‍රය, පි.104.

▼ **අනාවරණය කලවිට ධම්ම විනය බබලයි**: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:"...තථාගතයන් වහන්සේ විසින් වදාළ ධම්මවිනය විවෘතවූ විට බබලයි. වැසුන විට නො බබලයි".**"තථාගතප්පවෙදිතො ධම්මවිනයො භික්ඛවෙ විවටො විරොචති නො පටිච්ඡනෙනා"**. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාතය: 3.3.3.9 සූත්‍රය, පි. 510, EAN:3: 131.9. Concealed, p. 137.

▼ **ධම්ම විනය සත්‍යයය**: බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මවිනය සත්‍යයය:

" අයං ඛො පන භික්ඛවෙ මයා ධමෙමා දෙසිතො අනිග්ගහිතො අසඞකිලිට්ඨො අනුපවජ්ජො අප්පතිකුට්ඨො සමණෙහි බ්‍රාහමණෙහි විඤ්ඤූහි". (මා විසින් (බුදුන් වහන්සේ විසින්) උගන්වා වදාළ ධර්මය: වැරදිය යි (අසත්‍යයයි) ඔප්පු කල නොහැකිය, නොකිළිටිය (කෙළෙස් රහිතය), කෙනෙකුට නින්දා කිරීමට (ගැරහීමට) නොහැකිය, නුවණැති ශ්‍රමණබ්‍රහ්මණයන් විසින් විවේචන නොකළ (සංසෝධනය නොකල) ධර්මයකි. (the Dhamma taught by the Buddha is unrefuted, undefiled, irreproachable, and un censured by wise ascetics and brahmins). **සටහන:** ඒ ධර්මතා නම්: සය ධාතු, ස්පර්ශ ආයතන සය,

මනෝ උපවිචාර 18, චතුරාර්ය සත්‍යය යි මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ධර්මයේ සද්භාවය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: මහාවග්ග: 3.2.2.1 සූත්‍රය, පි. 348, EAN:3: The Great Chapter, 61.1 Sectarian, p. 104.

▼ **ධම්ම විනය දසධර්මයෙන් යුක්තය**: ධම්ම විනයේ දස ධර්මය ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ 1-8 සම්මාදිට්ඨිය මුල් කරගත් ආරිය අටමග හා 9 සම්මා ඥානය 10 සම්මා විමුක්තිය යන දස ධර්මතාය. 1) එම දස ධර්ම ඇත්තේ... 2) දස ධර්ම නිර්මලව හා පවිත්‍රව ඇත්තේ ... 3) නුපන් දසධර්ම උපදින්නේ...4) ඒවා නිසා මහත් ඵල මහා ආනිසංස ලැබෙන්නේ... 5) ඒවා නිසා රාග දෝස හා මෝහය යන අකුසල් ප්‍රහාණය වන්නේ... 6) ඒවා නිසා ඒකාන්ත නිබ්ද්දාව, විරාගය, නිරෝධය, උපසමය, අභිඥාය, සම්බෝධිය හා නිවන සාක්ෂාත් වන්නේ... 7) ඒවා භාවිතය මගින්, නිතර දියුණු කිරීම මගින්, නුපන් ධර්මතා උපදින්නේ... 8) ඒවා වර්ධනය කර ගැනීමෙන් මහා අර්ථලාභ උපදින්නේ... 9) ඒවා වර්ධනය කිරීමෙන් අකුසල මුල් නැති කර ගැනීමට හැකිවන්නේ... 10) ඒවා වඩා ගැනීමෙන් මාර්ගය වැඩි විමුක්තිය සාක්ෂාත් වන්නේ සුගත්යන්ගේ ධම්ම විනයේ පමණි. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාතය: පාරිශුද්ධ වග්ග සූත්‍ර, පි. 462, EAN:10: III Purified, p. 547.

▼ **ධම්ම විනයට ඇති අනාගත භය**: ධම්ම විනයට අනාගතයේදී සිදු විය හැකි **භය 5** ක් (ධර්ම විනය පිරිහීයාමට හේතුවන කරුණු) පෙන්වා දුන් බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට වදාළේ, එම කරුණු දැන, ඒවායේ ප්‍රහාණය පිණිස විරිය ඇතිව කටයුතු කලයුතු බවය: **1 හා 2 :** අනාගතයේදී අධි ශිලය, අධි චිත්තය, අධි ප්‍රඥාව නොමැති භික්ෂුන්, සංඝයා උපසම්පදා කරයි.ආධුනික සංඝයා රැකබලාගන්නා ගුරුවරුන් මෙන් කටයුතු කරයි, නිස්සය දෙයි. ගුරුවරුන් යහපත් ලෙසින් ධම්ම විනය අනුගමනය නොකරන නිසා ඔවුන්ගේ ශිෂ්‍ය පරම්පරාව ද දිගින් දිගටම ධර්මානුකූලව කටයුතු නොකිරීමට නැඹුරුවේ.**3** අනාගතයේදී අධි ශිලය, අධි චිත්තය, අධි ප්‍රඥාව නොමැති භික්ෂුන් ධර්ම කථාවල යෙදේ. යහපත් ධර්මය නොදන්නා නිසා ඔවුන්ගේ දේශනා අධර්මය දෙසට බරවේ.**4** අනාගතයේදී අධි ශිලය, අධි චිත්තය, අධි ප්‍රඥාව නොමැති භික්ෂුන් තථාගතයන් වහන්සේ දෙසූ දහම් කරුණු අවබෝධ කරගැනීමට උත්සාහය නොකරයි, සසුනට බාහිරවූ පුද්ගලයන්ගේ ප්‍රකාශන ගැන සිතඅලවයි.**5** අනාගතයේදී අධි ශිලය, අධි චිත්තය, අධි ප්‍රඥාව නොමැති භික්ෂුන් සිවුපස ලැබීම ආදී කරුණු කෙරේ සිත යොමුකරයි. අධිගමය (නිවන) ලබා ගැනීමට කටයුතු නොකරයි. ඔවුන්ගේ ශිෂ්‍ය පරම්පාරවන්ද එලෙසින් කටයුතු කිරීමට නැඹුරුවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.2.3.9 අනාගත භය සූත්‍රය, පි.192, EAN:5: 79.9 Future Perils, p. 268.

▼**ධම්මවිනය පරිහාණිය හා වර්ධනය-**Dhamma vinaya decline & growth: ආරිය ශිලය, ආරියසමාධිය,ආරිය ප්‍රඥාව, ආරිය විමුක්තිය නොමැති විට කෙනෙක් ධර්ම විනයේ පිරිහිමට පත්වේ. එහෙත්, එම ගුණ සතු පුද්ගලයා ධර්මවිනයේ වර්ධනයට පත්වේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (2) 4 නිපාත:භන්ඩාගමවග්ග:4.1.1.2 පප්තිත සූත්‍රය, පි.26.

▼ **ධම්මවිනය පැවතීම හා පරිහානිය**: **ධම්මවිනය පැවතීමට කරුණු:** අප්‍රමාදය, වීරිය, අල්පබව, සන්තුෂ්ටිය, යෝනිසෝමනසිකාරය,

සම්පජඤ්ඤය, කල්‍යාණ මිත්‍ර සේවනය, කුසල් කිරීම, ධර්මය යහපත් ලෙසින් දේශනා කිරීම. **ධම්මවිනය පරිහානියට කරුණු:** ප්‍රමාදය, කුසිතකම, මහා ලෝභය, අසන්තුෂ්ටිය, අයෝනිසෝමනසිකාරය, අසම්පජඤ්ඤය, පාප මිත්‍ර සේවනය, අකුසල් කිරීම. වැරදි ධර්මය දේශනා කිරීම. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 1 නිපාත: 1.10.21 සූත්‍රය, පි. 76.

▼ **ධම්ම විනයේ දිව්‍ය යානය -උතුම් යානය** ආරිය අටමගය. **බලන්න**: ආරියඅටමග.

▼ **ධම්ම විනයේ දුෂ්කර දේ**- Difficult things in Dhamm Vinaya: ධම්ම විනයේ දුෂ්කර කරුණු සැරියුත් මහා තෙරුන් මෙසේ දක්වා ඇත: 1) පැවිදි ජීවිතයට පැමිණීම- (පබ්බජා- Going forth) 2) පැවිදිජීවිතය ගෙනයාමට ඇල්ම ඇතිකරගැනීම 3) පැවිදි ජීවිතයට ඇල්ම ඇති අයට ධර්මානු ධම්ම ප්‍රතිපත්තිය ගෙනයාම දුෂ්කරය. එහෙත් ධර්මානු ධම්ම ප්‍රතිපත්තිය යහපත් ලෙසින් ගෙනයන්නේ නම් නොබෝකලකින් අරහත්මගඵල ලබාගත හැකිය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදකසංයුත්ත: 4.1.1. දුක්කර සූත්‍රය, පි. 512, ESN: Salayathnasamyutta: IV: 38 Jambukhādaka: Difficult to do: Suffering, p. 1411.

▼ **භික්ෂුවක් ධම්ම විනයෙහි පිරිහීමට** පත්වන අන්දම මහා මුගලන් තෙරුන් පෙන්වා ඇත: **1)** ක්‍රෝධයෙන් සිටීම (anger) 2) බද්ධ වෛරයෙන් සිටීම (උපනාහ- hostile) 3) ගුණමකුබව (මකඛ- denigration) 4) අහංකාරය -ගරුසරු නැතිබව (යුගග්‍රාහ- insolent) 5) ඊර්ෂ්‍යාව-ඉරිසියාව ඇතිබව (envious) 6) මසුරුබව (miserliness) 7) කපටිබව (ශඨ-craftiness) 8) මායා සහිත බව (වංචනික-deceitful) 9) පාපික ඉච්ඡා (ලාමක ආශා- evil desires) 10) මුළා සිහිය ඇති නිසා මතු ආධ්‍යාත්මික දියුණුවට- අධිගමයට කටයුතු කිරීමට උත්සාහ නොගැනීම.

"...සො වතාවුසො භික්ඛු ඉමෙ දස ධම්මෙ අප්පහාය ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ වුඩ්ඪිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලං ආපජ්ජිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. සො වතාවුසො භික්ඛු ඉමෙ දස ධම්මෙ පහාය ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ වුඩ්ඪිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලං ආපජ්ජිස්සතීති ඨානමෙතං විජ්ජති" එම අකුසල ධර්ම 10 ය, පහ නොකර, ධම්ම විනයේ දියුණුව ලබාගැනීමට, වර්ධනය ඇතිකර ගැනීමට, පරිණතබවට පත්වීම ට හැකියාව නැත. එහෙත්, ඒවා පහකර ගැනීමෙන් ධම්ම විනයේ දියුණුව ලබාගැනීමට, වර්ධනය ඇතිකර ගැනීමට, පරිණතබවට පත්වීම ට හැකියාව ඇත, එය විද්‍යාමාන කරුණකි. **සටහන්: * අධිමාන සූත්‍රයේ** ධම්ම විනයේ පරිහානිය ඇතිවන තවත් කරුණු 10 ක් මහා කාශ්‍යප තෙරුන් පෙන්වා ඇත: 1) දැඩි ආශාව (අබිජ්ජා) 2) ව්‍යාපාදය 3) අලසකම හා නිදිමත 4) සිතේ ඇති නොසන්සුන්බව -උද්දච්චය 5) විචිකිච්චාව-සැකය 6) වැඩ බහුල කර ගැනීම හා වැඩට ඇලීම-කර්මාරාමතාව 7) කථාවට ඇලුම් කිරීම- දොඩමළුබව 8) නින්දට ඇලුම් කිරීම 9) සෙසු අය හා නිතර ආශ්‍රය කිරීම ඇලුම් කිරීම 10) මාර්ගයේ සුළු වූ අත්දැකීම් ලබා ඉන් සෑහීමට පත්වී දුක කෙළවර කරගැනීමට උනන්දු නොවීම. එම කරුණු පහ කරගත්විට ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පරිණත කරගත හැකිවේ. ** **කත්ථී සූත්‍රයේදී** මහා චුන්ද තෙරුන් ධම්ම විනයේ පරිහානිය ඇති කරණ අතිරේක කරුණු පෙන්වා ඇත: 1) දුශ්ශීල බව 2) අශ්‍රද්ධාව 3) දහම් දැනුම

අල්ප බව හා අයහපත් හැසිරීම 4) අකීකරුබව - අවවාද පිළිගැනීමට ඇති අකමැත්ත 5) පාපමිත්‍ර සේවනය 6) කුසීත බව- අලසකම 7)මුලාවූ සිහිය ඇති බව - සිත අවුල් කර ගෙන සිටීම 8) කුහකබව 9) නඩත්තු කිරීම අපහසුබව- දුබ්භරො 10) ප්‍රඥාව නොමැතිබව- දුප්ප ප්‍රඥා. ධම්ම විනය වර්ධනය කරගැනීමට නම් මේ අකුසල පහ කර ගත යුතුවේ. **මූලාශ්‍ර:** අං.ගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.4.4. ව්‍යාකරණ සූත්‍රය, පි. 304, 1.2.4.6 අධිමාන සූත්‍රය, 316, 10.2.4.5 කත්ථි සූත්‍රය, පි. 308 EAN: 10: 84.4 Declaration p. 526 & 86.6. Final Knowledge, p. 528, 85.5 The Boaster, p. 527.

▼**ධම්ම විනයේ සුඛ හා දුක:** ධම්ම විනය පිලිබඳ අනභිරතිය (ඇල්ම නැතිබව) දුකය, අභිරතිය (ඇල්ම) සුඛය යයි සැරියුත් මහා තෙරුන් පෙන්වා ඇත. ධර්ම මාර්ගය වඩන භික්ෂුව: (භාවනාව පිණිස) ඇවිදීම, ඉඳීම, සිටීම, හා සයනය-ඇලවීම-සතර ඉරියව්ව, (පිණ්ඩපාතය පිණිස) ගමට ගියවිට, (හුදකලා විවේකය පිණිස) වනයට, රුක්මුලකට, හිස් කුටියකට, එළිමහන් තැනකට ගියවිට, සංඝයා සමග හැසිරෙනවිට, ඔහුට සතුටක්, සැපයක් ඇති නොවීම ධම්ම විනයේ දුකය. එහෙත්, එම කටයුතු වල යෙදන භික්ෂුවට ඒ පිලිබඳ සතුටක්, සැපක් ඇතිවේනම් එය ධම්ම විනයේ සුඛය වේ. **මූලාශ්‍ර:** අං.ගු.නි: (6) 10 නිපාත: දුතිය සුඛසූත්‍රය, පි.246, EAN:10: 66.6 Happiness ,p. 519.

▼ **ධම්ම විනය වර්ධනය කරගැනීමට** භික්ෂුව, කරුණු 11ක් සපුරා ගතයුතු යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) **රූපය** අවබෝධකිරීම - රූපඥ: සියලු රූප සතර මහා ධාතුන් ගෙන් හටගෙන ඇතිබව 2) **ලක්ෂණ** අවබෝධකිරීම- බාල පණ්ඩිත බව හඳුනාගැනීම 3) **අකුසල විතක්ක** පහකරගැනීමේ හැකියාව 4) මනා **ඉන්ද්‍රිය සංවරය** තිබීම 5) **ධර්මය ප්‍රගුණ** කර, දේශනා කිරීමේ හැකියාව තිබීම 6) **ජ්‍යේෂ්ඨ**, බහුශ්‍රැත භික්ෂුන් නිතර හමුවී දහම් කරුණු විමසීම 7) ධර්මය අසනවිට එහි අර්ථයද, ධර්මයද මැනවින් දැන සතුටට පත්වීම (**අර්ථවේදී-ධම්මවේදී**) 8) **ආරිය අටමග** ගැන යහපත් අවබෝධය තිබීම 9) **සතර සති පට්ඨානයේ** දක්ෂවීම 10) **සිව්පස** පමණ දැන පිළිගැනීමේ දක්ෂවීම 11) වැඩිහිටි සංඝයා කෙරෙහි ගරු සැලකිලි කිරීම-ගෞරවය. **සටහන:** එම කරුණු 11 න් සමන්විත භික්ෂුව දක්ෂ ගොපල්ලවයෙක් යයි බුදුන් වහන්සේ උපමා කර ඇත.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1) 1.4.3 මහා ගෝපාලක සූත්‍රය, පි.546, EMN:33: The greater discourse on the cowherd, p.292.

▲ **ධම්මයේ විශේෂභාවය-** Specialty in Dhamma: ධම්ම 6 කින් සමන්විතතවීම මගින්, භික්ෂුවට ධම්මයේ විශේසභාවය ඇතිවේ:1) හානභාගිය ධර්ම යථා භූත ලෙසින් දැනගැනීම (qualities that pertain to deterioration) 2) ස්ථිතිභාග ධර්ම යථා භූත ලෙසින් දැනගැනීම (qualities that pertain to stabilization) 3) විශේෂභාගිය ධර්ම යථා භූත ලෙසින් දැනගැනීම (qualities that pertain to distinction) 4) නිබ්බේදභාගිය ධර්ම ධර්ම යථා භූත ලෙසින් දැනගැනීම (qualitiesthat pertain to penetration) 5) යපත් ලෙසින් පුහුණුවීම (practices carefully) 6) සුදුසු දේ කිරීම (does what is suitable). **සටහන:** විශේසභාවය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අනාගාමීබව ලැබීමය. **මූලාශ්‍ර:**

අංගු.නි: (4): 6 නිපාත:අනාගාමිවග්ග: 6.2.2.7 සක්ඛිභබ්බ සූත්‍රය, පි.246, EAN:6: 71.7 Capable of Realizing, p.359.

▲**ධම්ම විහාරි-**Dhamma vihara: ධම්මවිහාරි ලෙස මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ, සූත්‍ර ආදී නවඅංග සාසන ධර්මය ප්‍රගුණ කරන, එහෙත්, ඒ ධර්ම පරියාපත්තියෙන් දවස නො ගෙවන, ප්‍රඥාවෙන් ඒ ධර්මතාවල අර්ථය දන්නා, ඒකීය භාවය ඇති, ආධ්‍යාත්ම චිත්ත සමථයෙහි යෙදන භික්ෂුව/ භික්ෂුණිය ය. **සටහන**: 1. පර්යාප්ති බහුල පුද්ගලයා 2. සංඥාප්ති බහුල පුද්ගලයා 3. සජ්ජායනා බහුල පුද්ගලයා4. විතක්ක බහුල පුද්ගලයා , මොවුන් ධම්මවිහාරින් නොවේ යයි මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: අනාගතභය වග්ග: 5.2.3.3 හා 5.2.3.4 සූත්‍ර, පි.160.

▲**ධම්ම සාකච්ඡා-** Dhamma Discussions: ධම්ම සාකච්ඡා කිරීම සුභ කරුණක්යයි මංගල සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. ධර්මය සාකච්ඡාවක් කිරීමට සුදුසු පුද්ගලයෙක් සතු ගුණ මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: සාකච්ඡා. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: ආඝාතවග්ග: 5.4.2.3 සාකච්ඡා සූත්‍රය, පි.330.

▲**ධම්ම සංචේතනා** -Dhamma sanchethana: ධර්මය පිලිබඳ ඇතිකරගන්නා යහපත් චේතනා ධම්ම සංචේතනා ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: චේතනා.

▲ **ධම්ම සජ්ජායනා**: පාලි: **ධම්මො සඞ්ගායිතබ්බං** Chanting the Dhamma: ධම්ම සජ්ජායනය යනු, සංඝයා එක්ව හිඳ ධර්මය ගායනය කිරීම, පිරිත් මෙන් දේශනා කිරීමය.තමන් වහන්සේ විශේෂ නුවණින් අවබෝධකළ ධර්මය: 37ක්වූ බෝධිපාක්‍ෂ ධර්මය- සංඝයා එක්රුස්ව, අර්ථ, ව්‍යංජන සසඳා බලමින් සජ්ජායනය කලයුතුයයි බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට අනුසාසනා කර ඇත. ධර්මය සජ්ජායනා කිරීම, සසුන දිගුකලක් පවත්වා ගැනීම පිණිස, දෙව්මිනිසුන්ගේ හිතසුව පිණිස, වැඩ පිණිස පවතී.**බලන්න**: සජ්ජායනා. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (3): 6 පාසාදික සූත්‍රය-ඡෙදය14, පි. 228, EDN: 29 Pasadika Sutta: The Delightful Discourse -section 17, p. 320.

▼**සම්මා සම්බුදුවූ** භාග්‍යවතුන් වහන්සේ වදාළ ස්වක්ඛාත ධර්මය, සංඝයා එක්ව, සමගියෙන් යුතුව සජ්ජායනා කලයුතුවේ යයි මහා සැරියුත් තෙරුන් වදාළහ: ධර්මය සජ්ජායනා කිරීමේ අරමුණු: බ්‍රහ්මචාරී ජීවිතය යහපත් ලෙසින් පවත්වා ගැනීම පිණිස, ධර්මයේ චිරස්ථිතිය බව පිණිස, දෙව් මිනිසුන්ගේ යහපත, සුවය හා සැපය පිණිස, ඔවුනට අනුකම්පාව දක්වීම පිණිසය ය. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3):10 සංගිති සූත්‍රය- ඡෙදය7, පි. 372 , EDN: 33 Saṅgīti Sutta: The Chanting Together-section 1.7, p. 362.

▲ **ධම්මපද සතර-** Four Dhammas: ධම්මපද 4 ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ: 1) අනභිධ්‍යා ධම්මපදය 2) අව්‍යාපාද ධම්මපදය 3) සම්‍යක් සති ධම්මපදය 4) සම්‍යක් සමාධි ධම්මපදය. මේවා දිගුකලක් තිස්සේ පැවැතඑන, ආර්යවංශය ලෙසින් හඳුන්වන, පුරාණික-පෙර බුදුවරුන්ද දේශිත, තුන් කලයේ බැහැර නොකරන ලද, නුවණැතියන් නොගරහන ලද ධර්මය වේ. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: උරුවෙලවග්ග: 4.1.3.9 ධම්මපද සූත්‍රය, පි.80.

▲ **ධම්මයේ යේ සද්භාවය-** Truthfulness of Dhamma: ධම්මය සද්භාවය සහිතය- සත්‍යයය, කිසිවෙකුට අසත්‍යයයි ඔප්පු කළ නොහැකිය.බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

" අයං ඛො පන භික්ඛවෙ මයා ධම්මො දෙසිතො අනිග්ගහිතො අසඞ්කිලිට්ඨො අනුපවජ්ජො අප්පතිකුට්ඨො සමණෙහි බ්‍රාහ්මණෙහි විඤ්ඤූහි". 'මහණෙනි, ශ්‍රමනයන් විසින් හෝ බමුණන් විසින් හෝ නුවණැත්තන් විසින් හෝ නිග්‍රහ කළ නොහැකි, කෙලෙසන්නට නොහැකි, උපවාද කරන්නන්ට නොහැකි, බැහැර කරන්නට නොහැකි මේ ධර්මයක් මා විසින් දෙසන ලද්දේය' (...bhikkhus, this Dhamma taught by me is unrefuted, undefiled, irreproachable, and uncensured by wise ascetics and brahmins).**ඒ ධර්මතා : 1) ධාතු සය (**six elements) 2) **ස්පර්ශ ආයතන සය** (six bases for contact) 3) **මනෝ උපවිචාර 18** (eighteen mental examinations) 4) **සතර ආර්ය සත්‍ය** (the four noble truths). **බලන්න**: ධාතු, ස්පර්ශ ආයතන සය, මනෝ උපවිචාර, චතුරාර්ය සත්‍ය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාතය: මහාවග්ග: 3.2.2.1 සූත්‍රය, පි. 348, EAN:3: The Great Chapter, 61.1 Sectarian, p.104.

▲ **ධම්ම සැපය**: කම්සැපට වඩා දහම් සැපය අග්‍රබව මෙහි පෙන්වා ඇත: එක්සමයක දේවතාවියක් සමිද්ධි තෙරුන්හට: මෙලොව දැකිය හැකි පස්කම් සුවය විඳීම සුදුසුයයි පැවසුහ. එවිට සමිද්ධි තෙරුන් මෙසේ පැවසුහ:

" කම්සැප කාලික බව (කෙටිබව) එහි බොහෝ දෝස ඇතිබව, මේ ධර්මය තමන් විසින්ම දැකිය යුතුය, කල්නොයවා විපාක දෙන සුළුය, එව බලව යයි කීමට සුදුසුය, තමන්ගේ සිතේ දරාගෙන සිටීමට සුදුසුය. නුවණැත්තන් විසින්ම අවබෝධ කරගතයුතුය' යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ', එමනිසා තමන්-මම මොලොවදීම ලැබෙන දහම් සැප හැර කෙටි කම් සැප ලුහුබඳින්නේ නැත".**සටහන**: සමිද්ධ තෙරුන්-බලන්න: උපග්‍රන්ථය:1 **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි:(1):සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.2.10 සමිද්ධි සූත්‍රය, පි. 44, ESN: Devatasamyutta: 20.10 Samiddhi, p. 79.

▼ **යහපත් ලෙසින් ධර්මය** පුරුදු පුහුණු කරනවිට සතුට සැපය ලැබේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:

"ධම්මො සුචිණ්ණො සුඛමාවහාති" (Dhamma practiced well, brings happiness).**මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:දේවතාසංයුත්ත: 1.8.3 විත්ත සූත්‍රය, පි. 104, ESN: Devatasmyutta: 1: 73.3. Treasure, p.155.

▲ **ධම්ම සමාදානය-**ways of undertaking things: ධම්ම සමාදානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්ම කරුණු පිලිබඳ කටයුතු කල යුතු ආකාරයය. මේ සූත්‍රයේ ධර්ම සමාදාන 4 ක් පෙන්වා ඇත. යම් ලෙසකින් කටයුතු කිරීමෙන්: 1. **මෙකල දුක් විපාක ඇතිවේ, මතු කලද දුක් විපාක ඇතිවේ**: 1) අනුවණ, දහම නොදත් පුද්ගලයා අවිද්‍යාව නිසා යථාබව නොදැන, වර්ධනය නොකළ යුතු අකුසල වර්ධනය කරයි. ඒ නිසා යහපත් ධර්මතා පිරිහේ, අයහපත වැඩේ. 2) එහෙත්, නුවණැති දහම දත් පුද්ගලයා යම් ලෙසකින් කටයුතු කිරිමෙන්: මෙකලද දුක ඇතිවේ,

මතුකලද දුක ඇතිවේ යයි යථා බව දැන අකුසලයේ නොයෙදේ. ඔහුගේ අයහපත් අකුසල පිරිහේ, යහපත් කුසල වැඩේ. **සටහන**: මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ දස අකුසලයේ යෙදීමය. **ඒ පිලිබඳ උපමාව**: වස යොදා ඇති කරවිල වැනි තිත්ත පානයක් ඇත. ජීවත්වීමට කැමති, සැප ලැබීමට කැමති, දුක් වේදනා නැතිකර ගැනීම ට කැමති කෙනෙක් සිටිති. එම පානය ගතහොත් එහි විස නිසා ඔහු ට බොහෝ වේදනා ඇතිවේ, මරණයට පත්වේ යයි අන් අය ඔහුට කියති. ඒ අවවාද නො අසන ඔහු ඒ පානය ගැනීම නිසා මෙලොව දුක් විඳ මරණයට පත්වේ. **බලන්න**:උපමා. උපග්‍රන්ථය:5 2. **මෙකල සුඛ විපාක ඇතිවේ, මතු කල දුක් විපාක ඇතිවේ.** 1) අනුවණ, දහම නොදත් පුද්ගලයා අවිද්‍යාව නිසා යථාබව නොදැන- වර්තමානයේ සුඛ ඇතිකරන, එහෙත්, අනාගතයේ දුක ඇතිකරන අකුසල ධර්මයේ යෙදේ. ඒ නිසා යහපත් ධර්මතා පිරිහේ, අයහපත වැඩේ. 2) එහෙත්, නුවණැති දහම දත් පුද්ගලයා යම් ලෙසකින් කටයුතු කිරිමෙන්: මෙකල සුඛ ඇතිවේ, මතුකලද දුක ඇතිවේ යයි යථා බව දැන අකුසලයේ නොයෙදේ. ඔහුගේ අයහපත් අකුසල පිරිහේ, යහපත් කුසල වැඩේ. **සටහන:** කෙනෙක් දස අකුසලය කිරීමනේ සතුට ලබයි. එනිසා මතුකළ දුක් විපාක විඳී. **ඒ පිලිබඳ උපමාව**: වස ඇති එහෙත් මිහිරිවූ පානයක්, ලස්සන බඳුනක ඇත. ජීවත්වීමට කැමති, සැප ලැබීමට කැමති, දුක් වේදනා නැතිකර ගැනීම ට කැමති කෙනෙක් සිටිති. අන් අය ඒ පානය විස සහිත යයි පැවසුවද, ඒ නොසලකා ඔහු එම පානය ගනී. දැන් මිහිරි රස විඳ, වස නිසා මතුවේ ඔහු මියයයි. 3. **මෙකල දුක් විපාක ඇතිවේ, මතු කල සුඛ විපාක ඇතිවේ** . 1) අනුවණ, දහම නොදත් පුද්ගලයා අවිද්‍යාව නිසා යථාබව නොදැන- යම් දේ කිරීමෙන් දැන් දුක ඇතිවුවත්, අනාගතයේ සුඛ ඇතිවේ යන්න නොදැන කටයුතු වල දේ. ඒ නිසා යහපත් ධර්මතා පිරිහේ, අයහපත වැඩේ. 2) එහෙත්, නුවණැති දහම දත් පුද්ගලයා යම් ලෙසකින් කටයුතු කිරිමෙන්: මෙකල දුක ඇතිවේ, මතුකලද දුක ඇතිවේ යයි යථා බව දැන කුසලයේ යෙදේ. ඔහුගේ අයහපත් අකුසල පිරිහේ, යහපත් කුසල වැඩේ. **සටහන:** දසඅකුසලයේ නොයෙදීම නිසා, දසකුසලයේ හැසිරීම නිසා කෙනක් හට දුක් වේදනා මෙකල ඇතිවේ, එහෙත්, මතුවේ සුඛ විපාක ලැබේ. **ඒ පිලිබඳ උපමාව**: පාණ්ඩු රෝගය ඇති කෙනෙක් සිටි. අරළු ආදී තිත්ත පානයක් ඇත, එහෙත් එය පානය කරයි නම් ඔහු සුවපත්වේ යයි කෙනෙක් කියයි. අමිහිරි නිසා මෙකල දුක් වේදනා ඇතිවුවත්, ගුණය නිසා මතු කල ඔහු සුව පත්වේ. 4. **මෙකල සුඛ විපාක ඇතිවේ, මතු කලද සුඛ විපාක ඇතිවේ.** 1) අනුවණ, දහම නොදත් පුද්ගලයා අවිද්‍යාව නිසා යථාබව නොදැන- යම් දේ කිරීමෙන් දැන් සැප ඇතිවේ, අනාගතයේ සැප ඇතිවේ යන්න නොදැන කටයුතු වල දේ. ඒ නිසා යහපත් ධර්මතා පිරිහේ, අයහපත වැඩේ. 2) එහෙත්, නුවණැති දහම දත් පුද්ගලයා යම් ලෙසකින් කටයුතු කිරිමෙන්: මෙකල සුඛ ඇතිවේ, මතුකලද සුඛ ඇතිවේ යයි යථා බව දැන කුසලයේ යෙදේ. ඔහුගේ අයහපත් අකුසල පිරිහේ, යහපත් කුසල වැඩේ. **සටහන**: මෙකල දසකුසලයේ හැසිරීම නිසා සුඛ ඇතිවේ, මතු කල යහපත් විපාක නිසා සුඛ ඇතිවේ. **ඒ පිලිබඳ උපමාව**: මී ගිතෙල් පැණි ආදිය යෙදූ රස පානයක් ඇත. රක්තඅතීසාරය ඇති පුද්ගලයෙක් හට ඒ පානය රස බවද, ගුණ බවද කෙනෙක් පවසයි. ඒ පානය ගත් පුද්ගලයට මෙවක එහි රස දැනේ, මතුවේ ඔහු සුවපත්වේ. **බලන්න**:වස හා මිහිරි පාන උපමා: උපග්‍රන්ථය: 5 **සිව්වෙනි, ධර්ම සමාදානයට පිළිපන්**

පුද්ගලයා - බුදු සසුන පිළිගත් කෙනා, වර්ෂා කාලයේ අවසානයේ, අඳුර දුරුකර, නිල්වන් අහසේ දීලෙන හිරු මෙන්, අන්‍ය ආගමිකයන් අතර බැබලේ ය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:උපමා. **මූලාශ්‍රය**:ම.නි: (1) මහා ධම්ම සමාදාන සූත්‍රය.

▼ **ම.නි. චූල ධම්ම සමාදාන සූත්‍රයේ ද** සමානවූ ධර්ම සමාදාන 4 ක් පෙන්වා ඇත. 1) **මෙකල සුබ විපාක ඇතිවේ, මතු කල දුක් විපාක ඇතිවේ:** සමහර ආගමික නිකායන් හි පුද්ගලයන්: කම්සැප විඳීම හානියක් නොවේ යන දිට්ඨිය ඇතිවසිටිති. මෙලොව කාමසැප විඳින ඔවුන් හට පරලොව දුගතියක දුක් විඳීමට සිදුවේ. ඒ **පිළිබඳ උපමාව**: මලුවා වැල, ගසක එතියන මුල් කාලයේ, එය මෘදුය. පසුව, මුළු ගසම වෙලාගෙන ගස විනාශ කරයි. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5 2) **මෙකල දුක් විපාක ඇතිවේ, මතු කලද දුක් විපාක ඇතිවේ** කෙනක්, අත්තකිලමතානු යෝගයේ යෙදී බොහෝ කායික දුක් වේදනා මෙකලද විඳි, මරණින් මතු දුගතියේ උපත ලබා දුක් විඳි. 3) **මෙකල දුක් විපාක ඇතිවේ, මතු කල සුබ විපාක ඇතිවේ** කෙනෙක්හට, රාගය, ද්වේශය හා මෝහය ඇත. ඒවා නිසා ඔහුට දුක් වේදනා ඇතිවේ. එහෙත්, දුක්වේදනා විඳිමින් ඔහු යහපත් ආධ්‍යාත්මික ජීවිතයක් ගත කරයි. මරණින් මතු සුගතියේ සැප ඔහුට ලැබේ. 4) **මෙකල සුබ විපාක ඇතිවේ, මතු කලද සුබ විපාක ඇතිවේ** කෙනෙක්හට, දැඩි ලෙසින් රාගය, ද්වේශය, මෝහය නැත. එමනිසා ඔහු නිතරම දුකට පත්නොවේ. ඔහු සිව් ජාන සමාපත්ති ලබා ගැනීමට සමත්වේ. එමනිසා, මරණින් මතු සුගතියේ සැප ඔහුට ලැබේ. **මූලාශ්‍රය**:ම.නි: (1) චූල ධම්ම සමාදාන සූත්‍රය.

▲**ධම්ම ශ්‍රවනය**-Dhamma shravanaya: පළමුව, බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මය ශ්‍රවනය කළ පිරිස වුවේ පස්වග-තවුසන් (පස්වග මහණුන්)ය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1 සම්මා දිට්ඨිය ඇතිවීම පිණිස දහම ඇසීම අවශ්‍යම කරුණකි. **බලන්න:** සම්මා දිට්ඨිය.

ධර්මයේ බහුශ්‍රැත වීම පිණිස දහම ඇසීම අවශ්‍යතාවයක් බව සූත්‍ර දේශනා වල දක්වා ඇත.මංගල සූත්‍රයේ, ධර්ම ශ්‍රවනය සුභ කරුණක් යයි පෙන්වා ඇත. ක්‍රමානුකූලව දහම පුහුණු කිරීම පිණිස ධර්ම ශ්‍රවණයය අවශ්‍යතාවයක් බව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ධම්මය ක්‍රමානුකූලව පුහුණුවීම. ධර්මශ්‍රවනය මගින් සිතේ අවුල්සහගත බව නැතිකර ගත හැකිවේ. **බලන්න**: චිත්ත වික්ෂෙපය යහපත් ලෙසින් ධර්මය ශ්‍රවනය කිරීම සෝතාපන්නබව ලබාගැනීමට උපකාරිවේ. **බලන්න**: සෝතාපන්න.

▼**ධම්ම ශ්‍රවනය** නිසිකල කිරීම, නිසිකල අර්ථ පරික්ෂාකිරීම නිසා ඵල 6 ක් ලැබේ: 1) මෙතක් විමුක්තිය නොලැබූ , පංචඔරම්භාගිය සංයෝජන වලින් නොමිදුන භික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී තථාගතයන් වහන්සේගෙන් දහම ඇසීමට ලැබේ. ඒ අවස්ථාවේදී, පංචඔරම්භාගිය සංයෝජන වලින් මිදීමට ඔහුට හැකිවේ. **සටහන**: එග්ගුන තෙර, මරණාසන්නයේදී, බුදුන්වහන්සේ වෙතින් දහම ඇසීමට ලැබුන නිසා එතුමන් අනාගාමිව අපවත්වුහ. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1. 2) මෙතක් විමුක්තිය නොලැබූ , පංචඔරම්භාගිය සංයෝජන වලින් නොමිදුන භික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී, තථාගතයන්ගේ ශ්‍රාවක උතුමෙක් වෙතින් දහම ඇසීමට ලැබී අනාගාමිව අපවත්වීමට ලැබීම.3) මෙතක්

විමුක්තිය නොලැබූ , පංචඔරම්භාගිය සංයෝජන වලින් නොමිදුන භික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී ආරිය උතුමෙක් ගෙන් දහම ඇසීමට නොලැබේ, එහෙත්, තමන් ඇසූ, දන්නා දහම සිතින් අවර්ජනා කිරීම මගින්, අනාගාමිව අපවත්වීමට ලැබීම.4) පංචඔරම්භාගිය සංයෝජන වලින් මිදුන භික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී, බුදුන්වහන්සේ වෙතින් දහම ඇසීමට ලැබී, සියලු උපධි හැර අපවත්විමට (පිරිනිවන්පෑමට) ලැබීම.5) පංචඔරම්භාගිය සංයෝජන වලින් මිදුන භික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී, තථාගතයන්ගේ ශ්‍රාවක උතුමෙක් වෙතින් දහම ඇසීමට ලැබී, සියලු උපධි හැර අපවත්විමට (පිරිනිවන්පෑමට) ලැබීම. 6) පංචඔරම්භාගිය සංයෝජන වලින් මිදුන භික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී, ආසන්නයේදී ආරිය උතුමෙක් ගෙන් දහම ඇසීමට නොලැබේ, එහෙත්, තමන් ඇසූ, දන්නා දහම සිතින් අවර්ජනා කිරීම මගින්, සියලු උපධි හැර අපවත්විමට (පිරිනිවන්පෑමට) ලැබීම. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: මහාවග්ග: 6.2.1.2 එග්ගුන සූත්‍රය, පි.178.

ධය

▲ **ධ්‍යායි-**meditator: ධ්‍යායින් ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ භාවනාවේ යෝගි භික්ෂූන්ය. ඔවුන් විස්මය දනවන (astounding) පුද්ගලයන්ය, ඔවුන් නිර්වාන ධාතුව නාමකයින් ස්පර්ශ කර වාසය කරන උතුමන්ය, ඔවුන් දූර්ලභය, එමනිසා, ධර්මයෝග (ධම්මකථික) භික්‍ෂූන් පමණක්නොව, ධ්‍යායි භික්‍ෂූන් කෙරෙහිද පැහැදී , ඔවුන්ගේ ගුණ පවසමින් වාසය කලයුතුය. **සටහන:** මහාචුන්ද තෙරුන්, මේ අවවාද අනුසාසනා වදාළේ ඇතැම් සංඝයා, ධම්මකථිකයන් පමනක් පසසන නිසා හා ඇතැම් සංඝයා, භවනායෝගීන් පමණක් පසසන නිසා එම වැරදි ආකල්පය නිවැරදි කිරීම පිණිසය.**බලන්න**: ධම්මයෝග **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: ධම්මිකවග්ග:1.6.5.4 මහාචුන්ද සූත්‍රය, පි.142.

ධර

▲ **ධර්මය අතුරුදහන්වීම-** Disappearing the Dhamma: ධර්මය නොදත් සංඝයාගේ හැසිරීම ධර්මයේ- සද්ධර්මයේ අතුරුදහන්වීමට හේතුවන ආකාරය මෙහිදී විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **සටහන**: අටුවාවට අනුව සද්ධර්මය අතුරුදහන් දහන් වීමට කරුණු 5 ක් හේතුවේ; භික්බු බෝධි හිමි ඒවා මෙසේ සාරාංශ කර දක්වා ඇත: 1) අධිගමය ලැබීම අතුරුදහන් වීම (අධිගම අන්තරධාන): මාර්ග ඵල ලැබීම හා; ඒවා ලබාගැනීමට උපස්තම්භක වන පටිසම්භිදා ඥාණය, අභිඥා ඥාණය ක්‍රමයෙන් නැතිවීම 2) ධර්ම පුහුණුව අතුරුදහන්වීම (පටිපත්ති අන්තරධාන): ජාන, විදසුන් නුවණ, මග හා ඵල හා සිල්වත් හැසිරීම ක්‍රමයෙන් නැතිවීම 3) ධර්මය ඉගෙනගැනීම අතුරුදහන්වීම (පරියත්ති අන්තරධාන): ත්‍රිපිටකය ක්‍රමයෙන් නැතිවීම 4) ලාංජනය අතුරුදහන්වීම (ලිංග අන්තරධාන): සංඝයා දරන සිවුරු ක්‍රමයෙන් නැතිවී යාම, අවසානයේදී ඉතිරිවන්නේ සංඝ බව දැක්වීමට හිරියල් පාට රෙදි කැල්ලක් කරේ එල්ලා ගෙන සිටීමය 5) ධාතු අතුරුදහන්වීම (ධාතු අන්තරධාන): ගෝතම බුදුන් වහන්සේගේ සසුන (ඉගැන්වීම අවාසානවනවිට) අවසන්වනවිට , උන්වහන්සේගේ ධාතු, බුද්ධ ගයාවේ බෝධි රුක ඉදිරියේ එක් රැස්වී, බුදුඅනුරුවක් මැවී, මහා දීප්තිමත් ගිනි ජාලාවකින්, ශ්‍රී විභූතිය දක්වා

අතුරුදහන් වේ. **බලන්න**: EAN: 1: note no. 63: p. 584. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: අංගු.නි: (1) 1 නිපාත: අධම්මවග්ගය: 1.10 සූත්‍ර, පි.78.

▼**ධර්මයේ අතුරුදහන් වීමට බලපාන කරුණු 2ක්** 1) අයහපත් ලෙස යොදාගත් වචන හා වැකිකඩ (වාක්‍ය ඛණ්ඩ) 2) අයහපත් ලෙස යොදාගත් අර්ථ කථනය. එම කරුණු නොමැතිවිට ධර්මය වර්ධනය වේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 2 නිපාත:2.1.2.10 සූත්‍රය, පි. 154 හා 2.1.4.10 සූත්‍රය, පි.172.

▼**ධර්මයේ අතුරුදහන් වීමට බලපාන කරුණු**: මේ සසුනේ මහණ සකස්කොට 1) දහම ගරුත්වය ඇතිව නො ඇසීම 2) දහම ගරුත්වය ඇතිව පුහුණු නොවීම 3) දහම ගරුත්වය ඇතිව සිතේ ධාරණය නොකර ගැනීම 4) ඇසූ දහම ගරුත්වය ඇතිව අර්ථ නො විමසීම 5) ගරුත්වය ඇතිව ධර්මානුකූල පුහුණුවේ නොයෙදීම 6) ධර්ම පරියාය යහපත් ලෙසින් ඉගෙන නොගැනීම 7) ධර්මය යහපත් ලෙසින් දේශනා නොකිරීම 8) තමන් ඇසූ , උගත් දහම, යහපත් ලෙසින් අනුන් ලවා කියවීමට පුරුදු නොකිරීම 9) තමන් ඇසූ , උගත් දහම, යහපත් ලෙසින් සජ්ඣායනා නොකිරීම10) තමන් ඇසූ , උගත් දහම, යහපත් ලෙසින් අවර්ජනා නොකිරීම 11) අයහපත් ලෙසින් ඇති ධර්මය ඉගෙන ගැනීම 12) පහසුවෙන් කීකරුකරගැනීමට අපහසු (දුර්වචභාවය) සංඝයාසිටීම 13) ධර්මයේ බහුශ්‍රැත භික්ෂූන්, අනිකුත් සංඝයාට ධර්මය වනපොත් කිරීමට පුරුදු පුහුණු නොකිරීම 14) ජ්‍යේෂ්ඨතම සංඝයා සුඛෝපභෝගී ජීවිතයට බැසීම නිසා ඔවුන්ගේ අනුගාමීන් ද එම පිළිවෙතට පුරුදු වීම 15) සංඝභේදය ඇතිවීම. එහෙත්, එම කරුණු පහකර ගන්නේ නම් ධර්මය අතුරුදහන් නොවන්නේය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: සද්ධර්මවග්ග: 5.4.1.4 - 5.4.1.6 සූත්‍ර 3කි,පි.308.

▲ **ධර්ම දානය-** gift of the Dhamma:ආමිෂ දානයට වඩා, ධර්ම දානය අග්‍රවේ. **බලන්න**: අග්‍ර ධර්මදාන**.**

▲**ධර්මය නිවැරදි හා වැරදි -**Right & wrong Dhamma

නිවැරදි ධර්මය බුදුන් වහන්සේගේ දේශනාය, වැරදි ධර්මය බුදුන් වහන්සේ දේශනා නොකළ දේය. කෙනෙක්, නිවැරදි දහම දෙසනවිට පටන්ගත් විරිය ඇතිකරගනිද, ඔහු ද සුවසේ සිටින කෙනෙක්ය, එහෙත්, කුසිතව සිටින්නේ නම් ඔහු දුකසේ වෙසන කෙනෙක්ය. කෙනෙක් වැරදි දහම දෙසන විට කුසිත වන්නේ නම්, ඔහු සුවසේ වෙසෙන කෙනෙකි, එහෙත්, ඔහු විරිය ඇති කරගන්නේ නම් දුකසේ වෙසන කෙනෙක්ය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 1 නිපාත: 1.16.3.9-12 සූත්‍ර, පි.108.

▲**ධර්මය පහළවීම-** Appearance of the Dhamma: තථාගතයන්වහන්සේ ගේ පහළවීම, ධර්මයේ පහළවීමය. **බලන්න:** තථාගතයන් **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: ආකඞ්ඛ වග්ග, 10.2.3.6.තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284.

▲ **ධර්මය පැහැදිළි කිරීම-**Clarifying the Dhamma: ධර්මය නොදත් අය ධර්මය පිළිබඳව විවාද කරණ විට කරුණු සහගතව ධර්ම කරුණු පැහැදිලි කිරීම අවශ්‍යබව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. කලින් කලට අනුවණ මිනිසුන්, ඔවුන්තුළ ඇති වැරදි අදහස් ගැන විවාද කරනවිට, බුද්ධ

ශ්‍රාවකයන්, යුක්තිසහගත හේතු -ධර්ම කරුණු පෙන්වා ඔවුන්ගේ විවාදය නිෂ්ඵල කලයුතු ය, වැරදි බව ඔප්පුකළයුතුය:

" ...එවං ඛො තෙ ගහපති මොඝපුරිසා කාලෙන කාලං සහධම්මෙන සුනිග්ගහීතං නිග්ගහෙතබ්බාති". (...householder! It is in such a way that those hollow men should from time to time be thoroughly refuted with reasoned argument) **සටහන්**: * අටුවාවට අනුව: sahadhammena as 'with a cause, with a reason, with a statement'-sahetukena kāraṇena vacanena. **බලන්න**: EAN:Note: 2125, p. 682.** මේ අවවාදය වදාළේ අනාථපිණ්ඩික සිටුවරයාටය. **බලන්න:** දිට්ඨි. ** වජ්ජියමාහිත සූත්‍රයේදී, බුදුන් වහන්සේ එම අවවාදය සංඝයාට වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6):10 නිපාත: 10.2.5.3. කිංදිට්ඨික සූත්‍රය,පි.360, 10.2.5.4. වජ්ජියමාහිත සූත්‍රය,පි.368, EAN:10: 93. 3 View, p. 534, 94. 4 Vajjiyamāhita, p.535.

▲ **ධර්මිෂ්ඨ හා අධර්මිෂ්ඨ-** Dharmistha & Adharmistha:ධර්මිෂ්ඨ යනු ධර්මයට අනුව ඇති යහපත් හැසිරීමය. අධර්මිෂ්ඨ යනු ධර්මයට එරෙහිව ඇති අයහපත් හැසිරීමය. කල්‍යාන කම්ම නිසා ලෝකයේ ධර්මිෂ්ඨ බව ඇත. පාපික කම්ම නිසා ලෝකයේ අධර්මිෂ්ඨ බව ඇත. **බලන්න:**කම්ම.**මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 5 අක්කෝෂ වග්ග, 10.1.5.7.මහාලි සූත්‍රය,පි.182, EAN:10: 47.7 Mahali, p. 511.

▲ **ධර්මයේ මූලධර්ම-** Doctrinal principles: ධර්මයේ මූලධර්ම අධිවුත්තිපද/ අධිවචන ලෙසින් හඳුන්වයි. එනම්, ස්කන්ධ, ආයතන, ධාතු ආදීයය. **බලන්න**: අධිවුත්තිපද. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: අධිවුත්තිපද සූත්‍රය, පි.96.

▲**ධාරණස්මෘතිය** -Dharnasmriti: ධාරණස්මෘතිය- සතිමත්තාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ඇසූ ධර්මය යහපත් ලෙසින් සිහියේ දරාගැනීමට හැකි කුසල්තවයය. ආනන්ද තෙරුන්, මේ කුසලතාවය ඇති භික්ෂුන් අතුරින් අග්‍රය. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲ **ධාර්මික**- Righteous: ධාර්මික යනු ධර්මානුකූලවීමය. ධාර්මික නිසා සිදුවන යහපත බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත:

"රජවරු ධාර්මිකව කටයුතු කරන විට, රාජ පුරුෂයන් ධාර්මික වේ. එලෙස, රටේ වැසියන්ද ධාර්මිකවේ. එමනිසා, සඳ හිරු පවත්නා කාලය, කාලගුණය, ඍතු, වැසි සුළං යහපත්වේ, ධාර්මික නිසා දෙවියෝ සතුටුව, නියම කලට වැසි ලබා දේ. ඒ නිසා භොග යහපත් ලෙස වැඩේ. හොඳ භෝග පරිභරණය නිසා මිනිසුන් නිරෝගීව දීර්ඝ ආයුෂ ලබති. රාජ්‍යයට, බලවත් යහපත ඇතිවේ". **සටහන**: සක්විති රජ ධාර්මික රජෙකි. **බලන්න**: සක්විති රජ **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 : නිපාත:4.2.2.10 අධාර්මික සූත්‍රය, පි. 162, EAN: 4: 70.10 Unrighteous , p. 177.

ධව

▲ **ධුව-** stable: ධුව-ස්ථිර ධර්මය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නිවනය. මෙය නිවන හඳුන්වන පදයකි. **බලන්න**:නිවන. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත: 9.2 - ධුව සූත්‍රය, පි.684.

▲ **ධෝවන ගම** - Village Dhovana: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි කාලයේ දක්ෂිණ ප්‍රදේශයේ පිහිටි ගමකි. එම ගම් වැසියන් මළවුන් අනුස්මරණය කිරීම ගැන බුදුන් වහන්සේ විස්තර වදාළහ. **බලන්න**: ආරියධෝවනය හා ආනාරියධෝවනය.

න කොටස:නඋ,නක,නඛ,නග,නඝ,නච,නජ,නට,නත, නථ,නද,නධ,නන,නප,නබ,නභ,නම,නය,ණය,නර,නල,නළ, නව,නස,නශ,නෂ,නහ

නඋ

▲**න උප්පදේතබ්බ ධම්ම**- Dhamma not to be aroused:නඋප්පදේතබ්බ ධම්ම, නො ඉපදියයුතු ධම්ම යනු දස අකුසලය යි මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: උප්පාදේතබ්බ ධම්ම. **මූලාශ්‍ර**: අං.ගු.නි: (6):10 නිපාත: අරියවග්ග: 10.3.5.5. උප්පදේතබ්බ සූත්‍රය,පි. 476

නක

▲ **නකුලමාතා හා නකුල පිතා**-Nakula matha & pitha

මේ දෙදෙනා බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍රතම උපසිකා හා උපාසකයන් ගනයට වැටේ. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲ **නිකට්ඨ පුග්ගල**- Nikatthapuggala: බුදුන් වහන්සේ නිකට්ඨ පුද්ගලයන් 4 දෙනක් ගැන පෙන්වා ඇත. 1) කයින් ආරණ්‍යය-වන සේනාසන වල හුදකලා විවේකසුවය පිනිස පැමිණි එහෙත් සිතින් නොපැමිණි (කාම, ව්‍යාපාද, හිංසා විතක්ක -මිථ්‍යාසංකප්ප සිහිකරමින් සිටින පුද්ගලයා) 2) කයින් ආරණ්‍යය-වන සේනාසන වල හුදකලා විවේක සුවය පිනිස නොපැමිණි එහෙත්, සිතින්, නෙක්කම්ම, අව්‍යාපාද, අවිහිංසා සිතුවිලි -සම්මා සංකප්ප ආවර්ජනය කරමින් විවේකිව සිටින පුද්ගලයා 3) ආරණ්‍යය-වන සේනාසන වල හුදකලාවිවේක සුවය පිනිස නොපැමිණි, සිතින්, මිථ්‍යාසංකප්ප සිහිකරමින් සිටින පුද්ගලයා 4) කයින් ආරණ්‍යය-වන සේනාසන වල හුදකලාවිවේක සුවය පිනිස පැමිණි, සිතින් සම්මා සංකප්ප සිතුවිලි ඇති පුද්ගලයා. **මූලාශ්‍ර**: අං.ගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.3.4.8 නිකට්ඨ පුග්ගලසූත්‍රය, පි. 286, EAN:4: 138.8 retreat, p. 197.

▲ **නික්කම ධාතුව**- Nikkama Dhathu- the element of persistence නික්කම ධාතුව (නික්කම විරිය- නික්මීමේ විරිය) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යම්කිසි කටයුත්තක් ආරම්භකරගත් පසු එම කටයුත්ත දිගටම කරගැනීමට උත්සාහය- වීරිය පවත්වා ගැනීමය. මෙය ථිනමිද්ධය ප්‍රහාණය කිරීමට උපකාරිවේ. **බලන්න**: වීරිය, ථිනමිද්ධය, ශක්තිය.

▲**නික්ඛ උපාසක**-Nikkha Upasaka: බලන්න:උපග්‍රන්ථය:3

▲ **නිකේතසාරි**-Nikethasari: නිකේතසාරි යනු ගිහිගෙයට ඇලී සිටීමය. අනිකේතසාරි යනු ගෙයක් නොමැතිව- කෙලෙස් නොමැතිව හැසිරිමය. **බලන්න**: අනිකේතසාරි.

▲ **නිකෙලෙස් මුණි-**Nikelesmuni: බුදුන් වහන්සේ සියලු කෙලෙස්වලින් මිදුන නිසා උන්වහන්සේ 'නිකෙලෙස් මුණි' ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **බලන්න**: බුද්ධනාම, කෙළෙස්.

▲ **නෙක්ඛම්මය:**පාලි: **නෙක්ඛම්මං** -renunciation: ධර්මයේ නෙක්ඛම්මය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නික්මියාමය, අත හැරීමය. කුමකින් නික්මී යැමද? කාමයෙන් වෙන්වී යාමය (ගිහිගෙය අත හැරීම). **සටහන:** බුද්ධත්වය ප්‍රාර්ථනා කරන බෝධිසත්වයන් විසින් සම්පූර්ණ කරගත යුතු දස පාරමිතාවන් ගෙන් එක් පාරමිතාවකි .බලන්න: බෝධිසත්ව, දස පාරමිතා. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි.344: "**නෙක්ඛම්මං:** නෛෂ්ක්‍රම්‍යය, අභිනිෂ්ක්‍රමණය, ප්‍රථම ධ්‍යානය, නිවන, විදර්ශනාව, සියලු කුසල ධර්ම- **නෙක්ඛම්මං ධාතු:** නෛෂ්ක්‍රම්‍යය පිළිබඳ කල්පනාව, සියලුම කුසල ධර්ම". **B.D:** p. 105: "Nekkhamma: Freedom from sensual lust: to go forth into the homeless life"

▼**නෙක්ඛම්මය,** කාමරාගයෙන් මිදීමට, වඩාගත යුතු ධර්මතාවකි. **බලන්න**: නිස්සාරණීය ධාතු. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.4.5.10 නිස්සාරණීය සූත්‍රය, පි. 415, EAN:5: 200.10 Escape, p. 303.

▼**නෙක්ඛම්මය** : විනිවිදව අවබෝධ කරගැනීමට දුෂ්කර (පහසු නැති) ධර්මයකි; ධර්මයකි. **බලන්න**: දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼ **නෙක්කම්මය-**renunciation: සියලු කෙලෙස් ප්‍රහීනය කළ භික්ෂුවගේ සිත නෙකකම්මය නිසා සතුටු වේ, ඔහුගේ සිත,විවේකය කරා ඇදියයි, නැඹුරුවියයි. එම බලය, ආසවක්ෂය කිරීම නිසා සේඛ භික්ෂුව තුල ඇතිවන දසබලයන්ගෙන් එකක් බව (සේඛබල) සැරියුත් මහාතෙරුන් වදාළහ. **බලන්න**: ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්‍ෂය කිරීම, සේඛ **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: ථෙර වග්ග, 10.2.4.10. ඛිණාසවබල සූත්‍රය,පි.339, EAN: 10: IV-The Elders: 90.10. Powers, p. 531.

▼**කාමයේ ආදීනව දැක,** නෙක්කම්මයේ අනුසස් දැක බෝධිසත්වයන් එහි සිත පිහිටුවා ගැනීම මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (5) 9 නිපාත: 9.1.4.10 තපුස්ස ගහපති සූත්‍රය, පි.534.

▲ **නෙක්ඛම්මධාතු-** Nekkamma dhathu: කාමධාතුව ප්‍රහීණය පිණිස නෙක්ඛම්මධාතුව වැඩිය යුතුය. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ ධම්මතා **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (4): 6 නිපාත**:** තික වග්ග සූත්‍ර, පි. 280, EAN:6: I Triads, p. 364.

▲**නෙක්ඛම්ම විතක්ක-** Nekkamma vitakka: කාමවිතක්ක- ප්‍රහීණය පිණිස නෙක්ඛම්ම විතක්ක වැඩිය යුතුය. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ ධම්මතා. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (4): 6 නිපාත**:** තික වග්ග සූත්‍ර, පි. 280, EAN:6: I Triads, p. 364.

▲ **නෙක්ඛම්මසංකල්ප-** Nekkamma sankalpa: නෙක්ඛම්මසංකල්ප- නෙක්ඛම්ම සංකප්ප, ආරියඅටමගේ 2 නි පියවරවූ සම්මා සංකප්ප යේ පළමු සාධකයය. **බලන්න**: ආරියඅටමග. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1):

මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත:1.1.8 විභංග සූත්‍රය, පි 42, ESN: 45: Maggasamyutta: 8.8 Analysis, p 1611.

▲**නෙක්ඛම්ම සංඥා-** Nekkamma Sanna: කාමසංඥා- ප්‍රහීණය පිණිස නෙක්ඛම්මසංඥා වැඩිය යුතුය. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ ධම්මතා: **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (4): 6 නිපාත**:** තික වග්ග සූත්‍ර, පි. 280, EAN:6: I Triads, p. 364.

▲ **නෙක්ඛම්ම සුඛය-** Nekkamma suka: නෙක්ඛම්ම සුඛය, ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ගිහිසැප හැර පැවිදිබවට පත්වීම නිසා සිතේ ඇතිවන සුවයය. නෙක්ඛම්ම සුඛය ලැබීම ආශ්‍රව ක්ෂය කිරීමේ බලයක් ලෙසින් පෙන්වා ඇත. කාම සුඛයට වඩා නෙක්ඛම්ම සුඛය අග්‍රයය. **බලන්න**: ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්ෂය කිරීම, සුඛය, කාමසුඛය.**මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.4.10. ඛිණාස්‍රවබල සූත්‍රය,පි.331, EAN:10: 90.10. Powers, p. 531.

▲ **නොකිපීම** - None anger: නොකිපීම කුසලයකි. මෙය අක්‍රෝධය - තරහ නැති බව ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. ආරිය උතුමන් නොකිපෙන පුද්ගලයෝය. **බලන්න:** අක්‍රෝධය. **සටහන්**: * නොකිපෙන සුළුබව සුගතියට මගකි.**බලන්න**: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: මාතුගාමසංයුත්ත :3.2.2. අක්‍රෝධන සූත්‍රය, පි.486.

▼**උපධි විවේකය** -නිවන, නුවණ නමැති ඇසින් දකිනා අයට නොකිපිම සැපවේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍රය:**වින.පි: මහාවග්ග පාලි 1: මහාඛන්ධකය**:** මුචලින්ද කතා, පි.86.

නඛ

▲**නඛසිඛා** -Bit of soil in the finger nail: නඛසිඛා උපමාව යනු බුදුන් වහන්සේ, නියපොත්තට ගත් පස් පිඩක් උපමා කරමින් සසර දුක නිමා කිරීම පිලිබඳ කළ දේශනාවය. නියපොත්තට ගස් පස්කැටිය ට වඩා මහා පොළවේ ඇති පස් ප්‍රමාණය විශාලය. එලෙස, සෝතාපන්න බව ලබාගැනීමෙන්- දිට්ඨිසම්පන්නවූ ආරිය ශ්‍රාවකයා විසින් නිමාකල (ක්ෂයකළ) දුක් ප්‍රමාණය, මහා පොලවේ පස්වලට වඩා මහත්ය, අවසන් කිරීමට ඇති දුක නියපොත්තට ගස් පස්කැටිය මෙන් සුළුය. එලෙස ධර්ම අවබෝධය ලබා ගැනීම, මහා අර්ථයක්- ලාභයක් ලැබීමය, දහම් ඇස (ධම්ම චක්ඛු) ලැබීමය යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: දිට්ඨිසම්පන්න, ධම්මචක්ඛු, උපග්‍රන්ථය:5 **සටහන්: *සංයු.නි**: මහාවග්ග :සච්චසංයුත්තයේ: 12.6.1 **නඛසිඛා සූත්‍රයේ ද** මේ උපමාව පෙන්වා ඇත. ** **සංයු.නි**: ඔපම්මසංයුත්ත:8.1.2. **නඛසිඛා සූත්‍රයේ**: මේ උපමාව වදාළ බුදුන් වහන්සේ වදාළේ, මිනිසත් බව ලබන සත්වයන් අල්පබවය, එමනිසා අප්‍රමාදව, හික්මිය යුතුබවය. ** **සංයු.නි:**ඛන්ධසංයුත්තය: පුප්ඵවග්ග:1.2.5.5 නඛසිඛඋපමා සූත්‍රයේ මේ උපමාව යොදාගෙන ඇත්තේ පංච උපාදානස්කන්ධයේ අනිච්ච බව පෙන්වීමටය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත: 1.10.1 නඛසිඛා සූත්‍රය**,** පි.234, ESN:13: Abhisamayasamutta-II:1 The Fingernail, p.724.

නග

▲ **නගරය-** City: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ, රජෙක් සතු සර්ව සම්පූර්ණ නගරයක් පිලිබඳ විස්තර මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. එවැනි ශක්තිමත් නගරයක් සතුරන්ට දිනාගත නොහැකිය. එලෙස, සප්ත සද්ධර්මය සහිත භික්ෂුව, මාරයා හට පරාජය කල නොහැකිය යි බුදුන් වහන්සේ නගර උපමාව පෙන්වමින් වදාළහ. **බලන්න:** සප්ත ධර්මතා. **සටහන්:*** සංයු.නි:නිදානවග්ග:අභිසමයසංයුත්ත 7: 1,7,5 **නගර සූත්‍රයේදී,** ආරියඅටමග අනුගමනය කර නිවන ලැබීම, පැරණි මාවතක (පුරාණමග) යමින් පැරණි නගරයක් සොයා ගැනීම ලෙසින් පෙන්වා ඇත. ** ලෝක සත්ත්‍වයෝ විමුක්තිය ලැබීම පෙන්වා දීම පිණිස ආනන්ද තෙරුන් නගර උපමාව යොදා ගෙන . **විස්තර පිණිස බලන්න**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත, 10.2.5.5. උත්තිය සූත්‍රය,පි.374.**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4): 7 නිපාත: 7.2.2.3 නගරූපම සූත්‍රය**,** පි. 454, EAN:7: 67.3 Simile of the Fortress, p. 397.

▲ **නගර ශෝභනිය** - courtesan: පස්කම් සැප සොයා යාමේදී ඇතිවන දුක පෙන්වීම පිණිස නගර ශෝභනිය පිලිබඳ කතාව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න:** ගණිකා. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: උදානපාලිය:ජාතිඅන්ධවග්ග: 6.8. ගණිකා සූත්‍රය, පි.300.

▲ **නාග** පාලි:**නාගා-** Nāgas: බුදුන්වහන්සේ හා රහතුන් 'නාග' (උතුම්) ලෙසින් හඳුන්වයි. නාගයන් විශේෂ බල ඇති අමනුෂ්‍ය කොට්ඨාශයක් ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. සාමාන්‍ය ව්‍යවහාරයේ නාග යනු සර්ප විශේෂයකි. **සටහන:** සූත්‍ර දේශනාවල මහා ඇත් රාජයා, නාග ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ඇතා.

▼ **බොහෝ විෂ ඇති සතර අහිරාජකුල නාගයන්** ගැන මෙහි පෙන්වා ඇත: විරූපක්ඛ, එරාපථ, ඡබ්‍යාපුත්ත, කණ්හාගොතමක. ඔවුන් කෙරේ මෙත්තා සිත පතුරු වන්නේ නම්, සර්පදෂ්ඨය වලකා ගත හැකිය. **බලන්න**: මෙත්තා ආනිසංස. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.2.2.7 අහි මෙත්ත සූත්‍රය, පි.156.

▼**එක්සමයක**, පසේනදී කෝසල රජුගේ සේත (සුදු) නම් රාජ හස්තියා දැක ජනයා, ඇතා ගැන ප්‍රසංසා කරමින් මෙසේ පවසා ඇත: ' මේ ඇතා නම් ඒකාන්තයෙන්ම නාගය'.

ඒ පිළිබඳව උදායි තෙරුන් ගේ විමසීමක් අනුව, බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

"උදායි, මිනිසුන් විශාල කයක් ඇති ඇතෙක්... අශ්වයෙක් ...ගොනෙක්... සර්පයෙක්...මිනිසෙක්,විශාල ගසක්, දුටුවිට ' ඒ මහා නාගයෙක්' යයි පවසති. එහෙත්, දෙවියන්, මිනිසුන්... සහිත ලෝකයේ, කයෙන්, වචනයෙන් හා මනසින් අකුසල නොකරන උතුමාට මම 'මහානාග' යයි කියමි". සටහන: උදායි තෙරුන් ඒ අවස්ථාවේ බුදුන් වහන්සේ 'මහා නාග' යයි පවසමින් බුදුගුණ වැනු ගාථා පිළිබඳව මේ සූත්‍රයේ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **බලන්න:**බුදුගුණ, බුද්ධනාම. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි:6 නිපාතය: ධම්මික වග්ග: 6.1.5.1 නාගසූත්‍රය, පි.126.

▼ **සංයු.නි:භික්ෂුසංයුත්ත:**මහානාග සූත්‍රයේ දී, සැරියුත් හා මුගලන් මහා තෙරුන්, 'මාහානාග' ලෙසින් පෙන්වා ඇත.

▼ **උත්පත්ති ස්වභාවය** අනුව නාග වර්ග 4 ක් පෙන්වා ඇත: බිත්තරයකින් උපන්, ජලාභූජ- ගැබකින් උපන්, තෙතමනය -සංසෙදජ නිසා උපන්, ඕපපාතිකව උපන්- මේ වර්ගය සෙසු අයට වඩා අග්‍රවේ. ස්වර්ගයේ උපත ලැබීම පිණිස නාගයන් පෙහෙවස් සමාදන්වන බව (පුන්පොහොය දින) මෙහි පෙන්වා ඇත. **සටහන:** අටුවාවට අනුව, පෙහෙවස් සමාදන්වන නාගයන් ඔවුන්ගේ කය හැරදමයි: 'ඕනෑම කෙනෙ මගේ සම, ලේ, ඇට ගනිත්වා!'. **බලන්න:** ESN: note: 285. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3): 8 නාගසංයුත්ත සූත්‍ර, පි. 506, ESN: 29: Nāgasaṃyutta, p. 1152.

▼**විනය පිටකයේ:** බුදුන් වහන්සේ සත් සතිය ගත කරන අවස්ථාවේ, මහා වැස්සක් ඇතිවූවිට මුචලින්ද නම් නාගරාජයා බුදුන් වහන්සෙට ආවරණ සැපයූ බව පෙන්වා ඇත:

"ඉක්බිති මුචලින්දනාරජ තෙමේ ස්වකිය භවනයෙන් නිකම භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ සිරුර සත්වරක් දරණවැලින් හාත්පසින් වට කොට 'ශිතය භාග්‍යවතුන් වහන්සේ නො පෙළවා... යි ' හිස මුදුනෙහි මහත් පෙණයක් කොට සිටියේය... සත් දවසක් ඇවෑමෙන් පහවූ වලාපටල ඇතිබව දැන... සියවේසය අතුරුදහන් කොට තරුණ මිනිස් වෙසක් මවා ගෙන බුදුරජුන්ගේ ඉදිරියෙහි ඇඳිලි බැඳ භාග්‍යවතුන් වහන්සේ වඳිමින් සිටියේය". මූලාශ්‍ර: විනා.පි: මහාවග්ග පාලි 1: 6 මුචලින්ද කථා, පි. 84.

▼**නාගයන්** පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පවසා ඇත: නාගයන් හිමාලකඳුවැටියේ ජල පොකුණුවල වෙසෙමින් කායබලය ලබාගනී. කායබලය ලැබූ ඔවුන් පොකුණුවල සිට විල්වලට ද, එතැන් සිට දියපාරවලට ද පැමිණේ. අනතුරුව, ගංගාවලට පැමිණෙන ඔවුන් ක්‍රමයෙන් මහා සයුරට පැමිණ එහිදී මහාබවට හා පුළුල්බවට පත්වේ. **සටහන්**: * අටුවාවටඅනුව: ස්ත්‍රීනාගයෝ පැටවුන් බිහිකිරීම පිණිස මහා සමුද්‍රයේ සිට නදිවලට පැමිණ, ඒවායේ සිට හිමාල කඳුවැටිය අසල ජලපොකුණුවලට පැමිණ පැටවුන් වදයි. තමපැටවුන්ට, පිහිණීම පුරුදුකර, ඉන්පසු ඔවුන් මහා සමුදුරට පමුණුවාගනී. **බලන්න**: ESN: note 39, p. 2392 & note 51, p. 2393 ** ඉහත කරුණ උපමා (නාගඋපමාව) කොටගත් බුදුන්වහන්සේ පෙන්වා දුන්නේ කෙනෙක් ශීලයේ පිහිටා: ආරියඅටමග හා සප්ත බොජ්ඣංග වඩාගැනීම පිලිබඳවය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මග්ගසංයුත්ත: බලකරණීය වග්ග:1.14 නාගසූත්‍රය,පි.138 හා බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.1.1. හිමවන්ත සූත්‍රය, පි. 168, ESN: Maggasamyutta: XIV:151.3 Nāgas, p. 1694 & 46 Bojjhaṅgasaṃyutta: 1.1.The Himalayas, p. 1730.

▼ **මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ මාරයා**, බුදුන් වහන්සේට බිය ඇතිකිරීම පිණිස මහානාග- ඇත් වෙසක් ගෙන පැමිණීමය. **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: මාරසංයුත්ත: 4.1.2 නාගසූත්‍රය, පි.216.

▼ **මෙහිදී ඇතා** ,නාග ලෙසින් යොදගත් ධම්ම උපමාවක් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: ඔපම්මසංයුත්ත:8.1.9 නාගසූත්‍රය, පි.436.

▼ **මෙහිදී ඇතා** ,නාග ලෙසින් දක්වා ඇත. **බලන්න**: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.3.2.4 නාගසූත්‍රය, පි.248.

▲**නාගතිමග**- Right course: නාගති යනු අගතිනොවන -අගතිමග නොවනබවය, වැරදි නොවන බවය. නාගති මග, ධර්මයට අනුකූලවූ නිවැරදි මගය එනම් ආරිය අටමගය. නාගතිමගමග ගමන් කරන්නාගේ කිර්තිය පසලොස්වක පොහෝය දින පායන පුන්සඳ ලෙසින් පැතිරේ **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5,අගති මාර්ගය හා අගති නොවන මාර්ගය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.2.7, 4.1.2.8 හා 4.1.2.9 අගති-නාගති සූත්‍ර, පි. 58, EAN:4: 17.7, 18.8 and 19.9 Wrong course, p. 154.

▲ **නාගදත්ත තෙර-Nagadataththa Thera:බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲**නාගසමාල තෙර**- Nagasamala Thera:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲ **නාගිත තෙර-**Nagitha Thera: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲**නාගිත කාශ්‍යප තෙර-**Nagita Kashyapa Thera:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲**නිගණ්ඨ-** Niganthas: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ මහාවීර -නිගණ්ඨනාථ පුත්‍ර නම්වූ ආගමික නායකයාගේ අනුගාමින් නිගණ්ඨ වේ. **බලන්න**: අන්‍යආගමික නිකායන්. **සටහන**: * නිගණ්ඨනාථ පුත්‍රගේ අභාවය පිලිබඳ විස්තර මහා පරිනිබ්බාන සූත්‍රයේ දක්වා ඇත. ** Nigaṇṭha Nātaputta is identical with Mahāvīra, the historical progenitor of Jainism. Though he makes several personal appearances in the Pāli Canon (see particularly MN No. 56), there is no report of him meeting the Buddha. His followers were called nigaṇṭhas, “knotless ones.” **බලන්න**: ESN: note: 318, p. 1565.

▼**නිගණ්ඨයන් පිලිබඳ අවගුණ** 10ක් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා වදාළහ: 1 ඔවුන් තුල ශ්‍රද්ධාව නොමැත 2 දුසිල්වත්ය 3 පවට ලජ්ජානැත 4 සීලයේ නොසැලකිලිවන්තය 5 නරක මිනිසුන් හා ලෙන්ගතුය 6 තමන් උසස් කරගනිමින් අනුන් පහත් කර දමති 7 ඔවුන් තමන්ගේ දිට්ඨිය: ග්‍රහණය කරගෙන, තදින් අල්ලාගෙන සිටිති; ඒවා අතහරින්නේ ආමාරුවෙන්ය 8 වංචනිකය 9 පාපි අදහස් ඇත 10 මිච්චාදිට්ඨිකය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: ආකඩ්බ වග්ග: 10.2.3.8. නිගණ්ඨ සූත්‍රය,පි.294, EAN:10: -78.8 The Niganthas, p.525.

▼ **පස්පව් කිරීම නිසා** නිගණ්ඨයන්, දුගතියේ යලි උපත ලබයි.:**මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: වග්ගඅතිරේක: නිගණ්ඨ සූත්‍රය, පි. 486, EAN: 5: 294.9 sutta, p. 315.

▼ **නිගණ්ඨනාථ පුත්‍ර** හා බුදුන් වහන්සේගේ ගිහි ශ්‍රාවක, චිත්ත ගහපති අතර සමාධිය පිලිබඳ වූ සාකච්චාක් ගැන මේ සූත්‍රයේ විස්තර කර ඇත. **සටහන:** චිත්ත ගහපති බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍ර උපාසකයෙකි. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3 **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සළායතන: චිත්තසංයුත්ත: 7.1.8 නිගණ්ඨ සූත්‍රය**,** පි.570, ESN: 41: Cittasamyutta: 8 Nigaṇṭha Nātaputa, p. 1444.1710.

▲**නිග්‍රෝධකප්ප තෙර**-Nigrodhakappa Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1.

▲ **නිග්‍රෝධාරාමය**-Nigrowdharama: ශාක්‍යයන්, බුදුන් ඇතුළු සංඝයාට පූජා කර ඇති මෙ ආරාමය කපිලවස්තු නුවර අසබඩ මහා වනයේ පිහිටා ඇත.**බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:1.

නස

▲ **නීස**-Suffering: නීස යනු දුකය. බුදුන් වහන්සේ නිස 3ක් පෙන්වා ඇත: රාග නීස, දෝස නීස, මෝහ නීස **බලන්න**: දුක, අකුසල මූල. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1):මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.15 නීස සූත්‍රය, පි. 158, ESN: 45: Maggasamyutta: 165.5 Suffering, p. 1710.

නච

▲ **නච්චගීත**-Nacchagitha: නච්චගීතවාදිතවිසුකදස්සනා පටිවිහරනා- නැටුමෙන්, ගැයුමෙන්,වැයුමෙන්, විසුළු දර්ශන බැලීමෙන් වැලකීම සාමනේර සිල් පදයකි. එම ක්‍රියාවලින් වැළකුණ අය මදය, එහෙත් ඒවායේ නිරත අය බොහෝය. එමනිසා, විරිය කර ඉන් වැලකි මාර්ගය දියුණු කරගන්න යයි බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට අවවාද වදාළහ. **බලන්න:** සිල්පද. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග:සච්චසංයුත්ත: 12.9.1 නාච්චගීත සූත්‍රය, පි.366.

▲ **නචේතනා**- Nachetana: නචේතනා යනු චේතනා නොකිරීමය. ශිලසම්පන්න පුද්ගලයෙකුට, පසුතැවිල්ල (අවිප්‍රතිසාරය) ඇතිනොවේවා! යයි පැතීම අවශ්‍යනොවේ, ඔහුට පසුතැවිල්ල ඇතිනොවේ යයි මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (6) 11 නිපාත: නිස්සයවග්ග: 11.1.2 න චේතනා කරණිය සූත්‍රය, පි.97.

නජ

▲ **නජීරති**- Najirati: නජීරති (not decay) යනු දිරා නොයනබව-මහළු නොවන බවය. එක්සමයක දෙවියෙක් ඒ ගැන විමසුවිට බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

> **"රූපං ජීරති මච්චානං නාමගොත්තං න ජීරති"**

සත්වයන්ගේ රූපය දිරයි, එහෙත් නාමගෝත්‍රය නො දිරයි. (The physical form of mortals decays, Their name and clan does not decay). **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග:දේවතාසංයුත්ත:1.8.6 නජීරති සූත්‍රය, පි.106, ESN:1: Devatasamyutta: 76.6. Does Not Decay, p.158.

▲ **නිජ්ජර**-Wearing Away: නිජ්ජර ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ගෙවියාමය. කුසල ධර්මතා වඩා ගැනීමෙන් අකුසල ධර්ම ගෙවීයන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. මේ සූත්‍රයේ විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත්තේ සම්මාදිට්ඨිය ඇතුළු අංග 10 වර්ධනය මගින් මිථ්‍යා- වැරදි මග ගෙවීයාමය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.3.1.6 නිජ්ජර සූත්‍රය, පි. 414, EAN:10: 106.6 Wearing Away**,** p. 541.

නට

▲ **නටසිහිය-** Natasihiya: සිහිය නොමැතිබව-අසිහිය, නටසිහියය. මෙය නිසා කෙනෙක් තුල අසද්ධර්ම ඇතිවේ. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:සමණවග්ග:7.2.4.9 අසද්ධර්ම සූත්‍රය, පි.512.

▲ **නිට්ඨංගත-**Certainty: නිට්ඨංගත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නිෂ්ඨාවට පැමිණීමය. බුදුන් වහන්සේ පිළිබඳව දිට්ඨිසම්පන්න වීම, අවෙච්චා සහගත ප්‍රසාදයට පත්වීම නිට්ඨංගත වීමය. **බලන්න**: දිට්ඨිසම්පන්න, අවෙච්චා සහගත ප්‍රසාදය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.2.3 නිට්ඨංගත සූත්‍රය, පි. 244, EAN:10: Wearing Away, p. 541.63.3 Certainty, p.518.

නත

▲ **නෙත්තිප්‍රකරන-** Nettippakarana: නෙත්තිප්‍රකරනය, බුද්ධක නිකායට ඇතුලත් ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථයකි. “ මෙය බුද්දක නිකායේ 18 වැනි ග්‍රන්ථය වසයෙන් අප විසින් සලකන ලද්දේය. බුද්ධ වචන අර්ථ වශයෙන් ද ව්‍යාඤ්ජන වශයෙන්ද විභාග කරමින්, මහා කච්චායන රහතුන් නෙත්තිප්පකරනය් වදාළහ. එය, බුදුහිමි විසින්ද පිළිගෙන වදාළ හෙයින් බුද්ධ භාෂිතයම වේ. නෙත්ති දේශනාව, හාර, නය, පට්ඨාන ලෙසින් තුන් වැදෑරුම් ව දේශනා කර ඇත” **බලන්න**: බු.නි: නෙත්ති ප්‍රකරණ: සංඥාපනය, පි. 9.

▲ **නිත්‍ය-**Permanent: නිත්‍ය යනු ස්ථිරබව- නොවෙනස්වනබවය. සාමාන්‍ය ලෝකයා ගේ පිලිගැනීම බොහෝදෙ නිත්‍ය බවය. ධර්මයට අනුව සියලුදේ වෙනස්වේ, නිත්‍ය නොවේ, අනිච්ච ස්වභාවය ගනී. ශාශ්වත දිට්ඨිය ඇති අය මේ මතය පිළිගනී. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ පංච උපාදානස්කන්ධය පිලිබඳ තමාගේ යන දිට්ඨිය ඇතිවිට- සක්කායදිට්ඨිය, නිත්‍ය යන සංකල්පනාව ඇතිවනබවය. එවිට ඔවුන්ට මෙවැනි දිට්ඨි ඇතිවේ: ‘වාතය හමා නොයයි, නදීහු ගලා නොබසී, ගැබිණි අය ප්‍රසව නොකරති, සඳ හිරු උදා නොවේ, බැස යන්නේද නැත, ඉන්ද්‍රකීලය ලෙසින් නොසැලී සිටිති’. (The winds do not blow, the rivers do not flow, pregnant women do not give birth, the moon and sun do not rise and set but stand as steady as a pillar). එහෙත් දුක පිලිබඳ යථා අවබෝධය ඇතිවිට නිත්‍ය යන දිට්ඨිය නැතිවේ.

සටහන්: * සංයු.නි: ගමනවග්ගයේ සූත්‍රවල, නිත්‍ය යයි සලකන දේ ගැන විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (3): ඛන්ධකවග්ග: දිට්ඨිසංයුත්ත: ගමනවග්ග: 3.2.1 වාත සූත්‍රය, පි. 446, සෝතාපත්ති වග්ග: 3.1.9 සස්සත සූත්‍රය, පි.430

▲**නතුම්හාක:**පාලි:**නතුම්හාක**-Not yours: නතුම්හාක යනු ඔබට අයත් නැතිබවය. බුදුන් වහන්සේ, සංඝයාට පෙන්වා වදාළේ පංච උපාදානස්කන්ධය ඔබට අයත් නොවන දෙයක් නිසා, හිතසුව පිණිස, එයට ඇති ඡන්දරාගය-කැමැත්ත අතහැරිය යුතුබවය. **සටහන:** මේ පිළිබඳව දක්වා ඇති **උපමාව**: ජේතවනාරාමයේ ඇති දර ආදිය මිනිසුන් ගිනි දැවීම පිණිස ගෙනයන විට ඒ ගැන අකැමත්තක් ඇති නොවන අයුරින්, පංච උපාදානස්කන්ධයට ඇති ඇල්ම පහ කරගතයුතුය.

බලන්න: උපග්‍රන්ථය:5 **සටහන:** විස්තරපිණිස බලන්න: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග:වේදනාසංයුත්ත: 1.10.8 හා1.10.9 සූත්‍ර. පි. 198. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත:4 නතුම්හාකවග්ග:සූත්‍ර 3 කි, පි.88, ESN:22:Khnadasamyutta:IV Not yours, 3 suttas, p. 1026.

නථ

▲**නාථ කරණ ධර්ම**: පාලි: **නාථකරණා ධම්මා -** Dhamma that protects ධර්මයේ නාථ කරණ ධර්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය ආරක්ෂා කර දෙන ගුණාත්මක කරුණු ගැනය- ආරක්ෂා ධර්ම. **සටහන:** අටුවාවට අනුව නාථකරණ ධර්මතා, කෙනෙකුට ආරක්ෂාව ලබාදේ, ආධ්‍යාත්මික ජීවිතයට උපකාරීවේ: They act as protectors for oneself, meaning that they act as supports (*attano sanāthabhāvakarā patiṭṭhākarā ti attho*). බලන්න: EAN: note: 1979, p. 676.

▼**නාථ කරණ ධර්ම 10 කි: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:**

"මහණෙනි, ආරක්ෂාව ඇතිව වාසය කරන්න, ආරක්ෂාව නැතිවිට දුක ඇතිවේ". **" සනාථා භික්ඛවෙ විහරථ, මා අනාථා. දුක්ඛං භික්ඛවෙ අනාථො විහරති"**. 1) **ශීලසම්පන්නවීම (සීලවා හොති)** 2) **බහුශ්‍රැතවීම (බහුස්සුතො)** 3) **කල්‍යාන මිත්‍රයන් සිටීම: (කල්‍යාණමිත්තො) 4) කීකරුබව (සොවචස්සතා) 5) නිපුණතාවය හා අනලස්බව:** තමන් සමග වෙසෙන සංඝයා පිළිබඳ කටයුතු වල දක්ෂවීම **6) ධර්මය රුචිකිරීම** 7) **වීරිය තිබීම**: අකුසල පහකිරීමට කුසල් ඇතිකරගැනීමට 8) **සන්තුෂ්ටිය ඇතිබව** - **සිව්පස පිළිබඳව** 9) **සතිය ඇතිබව** 10) **ප්‍රඥාව ඇතිබව -** ඇතිවීම හා නැතිවීම ගැන ඇති නුවණ- සමුදය වය නුවණ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10-නිපාත: 2 නාථ වග්ග, 10.1.2.7 ප්‍රථම නාථකරණ සූත්‍රය, EAN:10: II Protector: 17.7 Protector I, p.497.

▲ **නාථ පරිඥා**-Full understanding: නාථපරිඥා යනු ධර්මතා පිළිබඳ නුවණින් අවබෝධ කිරීමය. **බලන්න**: පරිපුර්ණ අවබෝධය.

නද

▲**නදිය -**the river: බුදුන් වහන්සේ වේගයෙන් ගලායන නදියක් ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සසර ගමනය. එවැනි නදියකට හසුවුන මිනිසෙකුට ගොඩට ඒම දුෂ්කරය. එලෙසින්, ධර්මය නොදත් මිනිසා-අසත්පුරුෂයා, පංච උපාදානස්කන්ධය, ආත්මය ලෙසින් (තමාගේ යයි) අල්වා ගෙන සිටින නිසා සසර ප්‍රවාහයෙන් මිදීමට හැකියාව නැත. පංච උපාදානස්කන්ධයේ අනිත්‍ය ස්වභාවය අවබෝධ කරගත් රහතන් වහන්සේ සසර ප්‍රවාහයෙන් මිදීඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **සටහන**: සංයු.නි:මග්ගසංයුත්ත:14 බලකරනියවග්ග: (1.14) නදී සූත්‍රයේදී, (පි.146) බුදුන් වහන්සේ ආරියඅටමග, සාගරයට වේගයෙන් ගලායන නදියකට උපමා කර ඇත. එලෙස, ආරියඅටමගට වැටුන පුද්ගලයා වේගයෙන් නිවනට සෙන්දුවේ. නැගෙනහිරට ගලායන ගංගානම් ගඟ බටහිරට හැරවීමට යමෙක් තැත් කරයි නම් එය සාර්ථක නොවේ. එලෙස, ආරියඅටමග වඩාගත් මහණ, එමගින් ආපසු හැරවීමට වෙනත් කෙනෙකුට නොහැකිය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත:5: 1.2.5.1

නදීසූත්‍රය, පි.264, ESN:22: Khandasamyutta:V: 93.1 The River, p.1084.

▲ **නදීකස්සප තෙර-** Nadikassapa Thera: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲ **නාදික ගම -**Nadika village: මෙ ගම ඤාතගම ලෙසින්ද දක්වා ඇත. **බලන්න**: ඤාතගම

▲ **නිදිවැරීම**- wakefulness:නිදිවැරීමේයෙදීම සේඛ පුහුණුවේ යෙදෙන ආරිය ශ්‍රාවකා සතු ගුණයකි. **බලන්න**: ජාගාරානුසතිය, උත්ථාන සංඥාව. **බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ:** පුද්ගලයන් පස් දෙනෙක් අල්ප නින්දට (නිදිවැරීම) පත්වේ: 1) ස්ත්‍රියක් ගැන කැමත්තක් ඇතිව සිටින පුරුෂයා 2) පුරුෂයෙක් ගැන කැමත්තක් ඇතිව සිටින ස්ත්‍රිය 3) වස්තු පැහැර ගැනීමට සිතන සොරා 4) රාජකාරි බහුල රජතුමා 5) කෙළෙසුන්ගෙන් මිදීමට වීරිය කරණ මහණ. **සටහන**: බුදුවරු, පසෙබුදුවරු ආදී ආරියන් සුවසේ නිදාගන්නා භවතුන්ය. **බලන්න:** සුවනින්ද. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.3.4.7 අප්පංසුපති සූත්‍රය, පි. 276, EAN:5: 137.7 Little sleep, p. 281.

▼**නිදිවැරීම පුහුණු** කරණ භික්ෂුව, ආසව ක්ෂය කිරීමේ මග ආරම්භ කර ඇතිබව මෙහි පෙන්වා ඇත. නිදිවැරීමේ ප්‍රතිපදාව - ජාගරියං, පිලිබඳව මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (1): 3 නිපාත:3.1.2.6 සූත්‍රය,පි252.

▲ **නිද්දාතන්දී**- Drowsiness & lethargy: නිද්දාතන්දී ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නිදිමත හා අලසකමය. මෙය නීවරණයකි. **බලන්න**: ථිනමිද්ධ එක්සමයක දේවියක් පැවසුවේ නින්ද අලසකම ආදී අකුසල ඇතිවිට ආරිය මර්ගය ප්‍රකට නොවන බවය. ඒ අවස්ථවේදී බුදුන් වහන්සේ වදාළේ : එම අකුසල, වීරියෙන් පහකරගත්විට ආරිය මාර්ගය ප්‍රකටවනබය. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත:1.2.6 නිද්දාතන්දී සූත්‍රය, පි. 40, ESN:1: Devatasmayutta: 16.6. Drowsiness & lethargy, p.74.

▲ **නිදාන**- Causation: ධර්මයට අනුව නිදාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සසර පැවැත්මට හේතුවන මුල ධර්මයන් ගැනය. එනම්: පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රියාවලියය. **බලන්න:** පටිච්චසමුප්පාදය **සටහන**: සංයු.නි: (2) නිදාන සංයුත්තයේ: පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රියාවලිය විස්තර කර තිබේ.

▲ **නිද්ධමනිය ධර්ම**- Niddhamaniya Dhamma : නිද්ධමනිය ධර්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පහකර ගතයුතු ධර්මතාය. එනම්: මිථ්‍යාදිට්ඨිය ප්‍රමුඛ, වැරදි මගය. ඒ ධර්මතා පහකර ගැනීම පිණිස සම්මා දිට්ඨිය ඇතුළු නිවැරදි මග වඩා ගතයුතුය. සම්මා දිට්ඨිය මගින්, මිථ්‍යා දිට්ඨිය පහවේ. එලෙස, නිවැරදි මගේ සෙසු අංග දියුණු කරගෙන වැරදි මග පහ කර ගත හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.3.1.10 නිද්ධමනිය සූත්‍රය, පි. 424, EAN: 10: 110.10 Ejected, p. 543.

▲ **නිද්දස වස්තු** - Niddasa vasthu-Bases for being 10 less: නිද්දස වස්තු (නිද්දේස) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ධම්මවිනයේ පරිපූර්ණ භික්ෂුවක් වීමට ඇති ගුණයන්ය-(වසර 10ට අඩුයයි පැවසීමට - bhikkhu as ten-less) හුදු වස්විසූ අවුරුදු ගණනින් ‘නිද්දේස මහණ’ යයි පැනවිය

නොහැකිබව, බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. සත් ගුණයෙන් සමන්විත භික්ෂුව 'නිද්දේස මහණ' ලෙසින් හැඳින්විය හැකිබවය: 1) ශික්ෂාව (පුහුණුව) කෙරෙහි බලවත් කැමැත්ත හා එම කැමත්ත පවත්වාගෙනයාම 2) ධර්මය කෙරෙහි ඇති ප්‍රේමය හා එම ප්‍රේමය පවත්වාගෙනයාම 3) ලාමක ආශාවන් නැතිකරගනීමට ඇති බලවත් උනන්දුව හා එම උනන්දුව පවත්වාගෙනයාම 4) හුදකලා විවේකයට ඇති ඇල්ම හා එම ඇල්ම පවත්වාගෙනයාම 5) වීරිය ඇතිකර ගැනීමට ඇති බලවත් කැමැත්ත හා එම කැමත්ත පවත්වාගෙනයාම 6) සති සම්ප්‍රජන්‍යය ඇති කර ගැනීමට ඇති බලවත් උනන්දුව හා එම උනන්දුව පවත්වාගෙනයාම 7) දිට්ඨිප්‍රතිවේදය (to penetrate by view) ගැන ඇති බලවත් කැමැත්ත හා එම කැමත්ත පවත්වාගෙනයාම. **සටහන්**: * බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ එලෙස, ආධ්‍යාත්මික පිරිසුදුබවින් යුතුව භික්ෂුවක්, වසර 12ක් හෝ වසර 24 ක් හෝ 36 ක් හෝ 48 ක් වාසය කරන්නේ නම් ඔහු නිද්දස භික්ෂුව සේ හැඳින්වීමට සුදුසුවේ ** මේ පිලිබඳ භික්බු බෝධි හිමියන් ගේ සටහන් **බලන්න**: EAN:note:1472, p. 652 ** අංගු: (4) 7 නිපාත: 7.1.4.11 සූත්‍රය මෙයට සමානය. එම සූත්‍රය දේශනා කර ඇත්තේ සැරියුත් තෙරුන්ටය. **මූලාශ්‍ර:**අං.ගු.නි: (4): 7 නිපාත:7.1.2.10 නිද්දසවත්තු සූත්‍රය, පි. 322, EAN: 7: 20.10. Bases for being 10 less, p. 373.

▼**නිද්දස වස්තු** - Niddasa vasthu-Bases for being 10 less: මේ සූත්‍රයේදී බුදුන් වහන්සේ වෙනත් නිද්දස වස්තු 7 ක් ගැන ආනන්ද තෙරුන්ට විස්තර කරඇත: 1) ශ්‍රද්ධාව 2) හිරිය 3) ඔත්තප්ප 4) බහුශ්‍රැත 5) වීරිය 6) සති සම්ප්‍රජන්‍යය7) ප්‍රඥාව. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 7 නිපාත:7.1.4.12.නිද්දසවත්තු සූත්‍රය, පි. 358, EAN: 7: 43.12.Bases for being 10 less, p. 379.

▲ **නිද්දේස**-Niddesa: සූත්‍ර දේශනා පිළිබඳව මහා සැරියුත් හිමි විසින් කල ධර්ම විභාගය නිද්දෙස නම්වේ. ධර්ම සෙනෙවි වූ ආයුෂ්මත් සැරියුත් මහ තෙරනුවන් විසින් ලෝකානුකම්පායෙන් දෙසනලද ඒ මහා නිද්දේස පාලිය ධර්ම භාණ්ඩාගාරික ආනන්ද තෙරුන් අසා ඉගෙන ප්‍රථම සංගායනාවේදී දෙසනා කළහෙයින් සංගායනාරොපිත විය.**බලන්න**: ඛු.නි: මහානිද්දේස පාලි, සංඥාපනය, පි 11.

නධ

▲ **නිධානය**- Treasure : නිධානය යනු සඟවා තබන ලද වස්තූන්ය. සමහර පුද්ගලයෝ මතු ප්‍රයෝජනය පිණිස තමන්ගේ ධන සම්පත් පොලවේ යට තැන්පත් කරති. එහෙත්, ඒ නිධාන ස්වභාවික හේතු නිසා හෝ අන්‍යයන් සොරකම් කිරීම නිසා හෝ නැතිවේ. එහෙත් කෙනක් දානමය පින්කම්, ශීලයරැකීම, ශ්‍රද්ධාව, මව්පිය,නෑදෑයන්ට සැලකීම, ආදී ක්‍රියා **පුණ්‍ය නිධාන** ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. කෙනෙක් එසේ රැස්කරගත් නිධාන-යහපත් කුසල ඔහුට පරලොව ගෙන යා හැකිය. **මූලාශ්‍රය**:ඛු.නි:ඛුද්දකපාඨ: 8 නිධිකණ්ඩ සූත්‍රය, පි. 44.

නන

▲ **නන්දක තෙර-** Nandaka Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **නන්ද තෙර-** Nanda Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **නන්ද ගෝතම තෙර-** Nanda GothamaThera:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **නන්දා තෙරනිය-** Nanda Therani:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 2

▲ **නන්දා ගොතමතෙරණිය-** Nanda Gothama Therani: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 2

▲ **නන්දගෝපාල-**Nanda Cow heard: අයෝධ්‍යා නුවර අසල වාසය කල මොහු, බුදුන් වහන්සේ , මාර්ග බාධා හැර නිවන සාක්ෂාත් කර ගැනීම පිළිබඳව දෙසූ දහම අසා පැවිදිව, අරහත්වය ලැබූ බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග:වේදනා සංයුත්ත: 1.19.4 දාරුක්ඛන්ධ උපමා සූත්‍රය, පි.1.19.

▲ **නන්දාරාමය-**Nandarama: ඵුස්ස බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි ආරාමයකි. **බලන්න**: ලකුණ්ටකභද්දිය තෙර

▲ **නන්ද දේවපුත්‍ර-** Nandadevaputhra: බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක, මේ දෙවියා මරණබිය දකින මිනිසා පින්කිරීම සුදුසුය යයි පැවසිය, ඒ පිළිබඳ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

"...මරණබිය දකින මිනිසා ලෝක ආමිෂය හැර නිවන පැතීමට කටයුතු කළයුතුවේ: **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත:2.3.7 නන්දසූත්‍රය, පි.146.

▲ **නන්දන දේවපුත්‍ර-** Nandanadevaputhra: බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක, මේ දෙවියා, සිල්වතා, නුවණැතියා හා දුක නැතිව වාසය කරන්නා හා දෙවියන් පුදනුලබන මින්සුන් ගැන විමසුහ. බුදුන් වහන්සේ වදාළේ:

" යමෙක් සිල්වත්ද, නුවණඇත්ද, වඩනලද සිත ඇත්ද, සමාහිතද, සිහිඇත්ද, ශෝකපහකර ඇත්ද, කෙළස් ක්ෂය කොට ඇත්ද ඔහු 'අන්තිම සිරුර' -අන්තිමදේහය දරයි, ඔහු සිල්වතාය, නුවනැත්තාය, දුක ඉක්මවූ තැනත්තය, එබඳු උතුමන් දෙවියෝ පුදති" **සටහන:** අන්තිම සිරුර දරන්නේ බුදු, පසේබුදු හා රහතුන්ය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග:දේවතා සංයුත්ත: 2.2.4 නන්දන සූත්‍රය, පි.126.

▲ **නන්දමානවක-** Nandamanawaka: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲ **නන්දමානවක තෙර-** Nandamanawaka Thera:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲ **නන්දමාතා-** Nandamaatha: මේ උපාසිකාව, වේළුකන්ඨකි නන්දමාතා-උත්තරා නන්දමාතා ලෙසින්ද හඳුන්වා ඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 3

▲ **නන්දිය පරිබ්‍රාජක-**Nandiya paribrajika: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 3

▲ **නන්දක ලිච්චවී -**Nandaka Lichchavi: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 3

▲ **නන්දිය ශාක්‍ය-** Nandiya sakya: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲**නන්දිවිසාල දෙව්-** Nandivisala Deva: ශරීරය නමැති යානය-වාහනය පිළිබඳ මේ දෙවියා බුදුන් වහන්සේ හමුව විමසීම මෙහි දක්වා ඇත.

තණ්හාව නැතිකරගත්විට ඒ යානයෙන් මිදීයා හැකිබව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 2.3.8 නන්දිවිසාල සූත්‍රය, පි.146.

▲ **නන්දන උයන-**Nandana Grove: නන්දන උයන යනු තව්තිසා දේවලෝකයේ ඇති ප්‍රියජනක උයනකි.**බලන්න**: ESN: note 19, p. 36. හා තව්තිසා දේවලෝකය.

▼**එක්සමයක** තව්තිසා වැසි දෙවියෙක් සැපය යනු නන්දන උයනේ දිව්‍ය සැප විඳීමයයි පැවසුහ. වෙනත් දෙවියක් මෙසේ පැවසුහ: "...සියලු සංස්කාර අනිත්‍ය ස්වභාවය දරයි, ඉපදී නැසීයයි. සංස්කාරයන්ගේ සංසිඳීම සැපය යයි රහතුන්ගේ වදන් ඔබ නොම දනී' **බලන්න**: ESN: note 20, p. 501. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි :(1): දේවතා සංයුත්ත: 1.2.1 නන්දන සූත්‍රය, පි.36, ESN: 1: Devatasamyutta: 11.1 Nandana, p. 70.

▼**නන්දන උයන අප්සරාවන්ගෙන්** පිරුන මුලාවක් යයි, බුදුන් වහන්සේට පැවසූ දෙවතාවක්, ඉන් මිදීම පිණිස උපදෙස් ඇසුහ. බුදුන් වහන්සේ වදාළේ, මිදීමට ඇති එකම මග ආරියඅටමග බවය. **බලන්න**: ආරියඅටමග. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:දේවතා සංයුත්තය 1.5.6 අච්ඡරා සූත්‍රය,පි. 84, ESN:1: Devathasamyutta: 46.6 nymphs, p. 121.

▲**නන්දීති**- Delight: නන්දීති (නන්දන) යනු සතුටට පත්වීමය. ලෝකයා උපධි- තමන් සතු කරගත් කාම වස්තුන් නිසා සතුටට පත්වේ. එහෙත්, උපධි නිසා දුක ඇතිවේ. එමනිසා නියම සතුට ලබාගැනීම පිණිස උපධි අත්හළ යුතුය යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: උපධි. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි :(1): සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත: 1.2.2 නන්දති සූත්‍රය, පි.38, ESN: 1: Devatasamyutta: 12.2 Delight, p. 71,

▼**එක්සමයක මාරයා**, බුදුන් වහන්සේ හමුවේ මෙසේ පැවසුහ: " උපධිහු මිනිසාගේ නන්දනයෝය, උපධි රහිත වූවිට ඔහු සතුටුනොවේ". ඒ අවස්ථාවේදී බුදුන් වහන්සේ වදාළේ: "උපධි මිනිසුන්ගේ ශෝචනයෝය, උපධි රහිතවූ විට ශෝක නොකෙරේ". **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): මාර සංයුත්ත: 4.1.8 නන්දති සූත්‍රය, පි. 222, ESN: 11: Marasamyutta: 8.8 He Delights, p. 271.

▲ **නන්දික්ෂය**- Destruction of delight: නන්දික්ෂය යනු කාමතණ්හාව, භවතණ්හාව හා විභවතණ්හාව සහමුලින්ම නැතිකර ගැනීමය. ඒවාට ඇති නන්දිය- ඇල්ම පහකර ගැනීමය (නිබ්ද්දාව) - නිරෝධසත්‍යයය. පංච උපාදානස්කන්ධයේ අනිත්‍ය ස්වභාවය, යෝනිසෝමනසිකාරයෙන් දැක අවබෝධ කරගත් ආරියශ්‍රාවකයා, නන්දිසහගත තණ්හාව ක්ෂය කරගැනීම නන්දික්ෂයය, රාගයෙන්, කෙලෙසුන්ගෙන් මිදීමය. සිත මුළුමනින්ම විමුක්තියට (සුවිමුත්ත) පත්වීමය.

"...නන්දික්ඛයා රාගක්ඛයො, රාගක්ඛයා නන්දික්ඛයො. නන්දිරාගක්ඛයා චිත්තං සුවිමුත්තනති..." (With the destruction of delight and lust the mind is liberated and is said to be well liberated) **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි :(3): ඛන්ධසංයුත්ත: 1.1.5.9 හා 1.1.5.10 නන්දික්ෂය

සූත්‍ර, පි. 118, ESN: 22: Khandasamyutta: 51.9 & 52.10 Destruction of delight, p. 1035.

▲ **නින්ද** -Sleep: නින්ද- සැතපීම, සාමාන්‍ය ලෝකයාට සැපයකි, බොහෝදෙනා දිග නින්ද ප්‍රිය කරයි. ආධ්‍යාත්මික පුහුණුවේ යෙදන සංඝයා නිදාගන්නේ ඉතා කෙටි කාලයකි. **බලන්න:** ජාගරානුසතිය.

▼**නින්දට යායුතු පිළිවෙල** ගැන බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:
"මහණෙනි, එළඹී සිහි ඇතිව, සම්‍යක් ප්‍රඥාව ඇතිව නින්දට බසින්නහුට අනුසස් 5 ක්වේ:1) සුවසේ නිදයි, 2) සුවසේ පිබිදෙයි 3) පවිටු සිහින නොදකියි 4) දෙවියෝ රකිති 5) ශුක්‍ර නො මිදේ". **මූලාශ්‍රය**: වින.පි: මහා වග්ග පාළි- 2: 1. චීවරඛන්ධක, පි 216.

▼ **සියලු උපධි ක්ෂය කල** සර්වඥයන් වහන්සේ, සුවසේ නිදාගන්නා බව, බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **සටහන**: බුදුන් වහන්සේ සැතපෙන්නේ, ඉතා කෙටි වේලාවකි, මැදියම් රැය අවසන්වූ පසුව, අලුයම, නැගිටින වේලාව සිතේ සටහන් කරගෙන, සිංහසෙයියාවෙන් සැතපේ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: මාර සංයුත්ත: 4.1.7 සොප්පසි සූත්‍රය, පි. 222, ESN: 11: Marasamyutta: 7.7. Sleep, p. 269.

▼ **නින්ද වනාහි**, ජීවත්වන මිනිසුන්ට වඳ බව-නිසරුබව ගෙනදෙන, ඵල රහිත දෙයක් ය, එහත් කෙළෙස් සිතුවිලි පවත්වනවාට වඩා නිදාගැනීම සුදුසුවේ යයි මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: වේදනාසංයුත්ත: 1.18.8 ආදිත්තපරියාය ධර්ම න්‍යාය සූත්‍රය, පි. 358, ESN: 36: Vedanasamyutta: Ocean: 235.8 The Exposition on Burning, p. 1311.

▲ **නානත්තකාය**- different in body: නානත්තකායා යනු සත්ත්වයන් ගේ කයේ විවිධ බවය. **බලන්න**: විඥානය පිහිටන ස්ථාන.

▲ **නානත්තසඤ්ඤා**- different in perceptions: නානත්තසඤ්ඤා යනු සත්ත්වයන් ගේ සංඥාවන්හි විවිධ බවය .**බලන්න**: විඥානය පිහිටන ස්ථාන.

▲ **නානාතිත්ථිය**-Various sectarians: නානාතිත්ථිය යනු අන්‍ය තීර්තකයන්ය. දේවපුත්ත පිරිසක්, බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක අන්‍ය ආගමික නායකයන් වන: පුරාණකාශ්‍යප, මක්ඛලිගෝසාල, නිගණ්ඨනාතපුත්‍ර පිළිබඳ ගුණ වර්ණනා කළබව මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. ඉන්පසුව, මානවගාමිය දේව පුත්‍රයෝ, බුදුන් වහන්සේ, සියල්ලටම වඩා ශ්‍රේෂ්ඨ බව පැවසූහ. **බලන්න**: ESN:notes: 190 & 191, p. 528.

මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (1) :සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 2.3.10 නානාතිත්ථිය සාවක සූත්‍රය, පි.152, ESN: 2: devaputtasamyutta: 30.10 Various sectarians, p. 210.

▼ **අන්‍ය ආගමිකයන්ගේ දිට්ඨි** හා මත පිලිබඳ මේ සූත්‍රයන්හි විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. ඒ පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ වදාළේ ඔවුන් අන්ධයන් ලෙසින් කටයුතු කරනබවය. එම ගැන යොදාගත් **උපමාව** : අන්ධයන් පිරිසක්, ඇතෙක් ගේ විවිධ කාය අංග ස්පර්ශකර, ඇතා එබඳු කෙනෙක්යයි නිගමනය කිරීමය. ඔවුන්, සම්පූර්ණ ඇතා පිළිබඳව

නොදැන තමන් ගේ අවබෝධය අනුව ඇතා මෙවැනිය යයි වාදවිවාද කරති.උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:** ඛු.නි: උදානපාලි: නානාතිත්ථික සූත්‍ර 3කි,පි.286.

▲ **නානාධර්ම**- Nana Dharma: පංචස්කන්ධය, ආයතන 12, ධාතු 18, කුසල ධර්ම, අකුසල ධර්ම ආදී ධර්මතා නානා ධර්මයය.**බලන්න**: අර්ථසංදර්ශන ඤාණය.

▲ **නානාධාතු නුවණ**-Nanadhatu nana: මෙය තථාගතයන්ගේ දස බල ඥානයන්ගෙන් එකකි. විස්තර පිණිස **බලන්න**: ධාතු, තථාගත.

▲ **නානාධිමුත්ති ඥානය-** Nanadhimutti Nana-Diverse Dispositions නානාධිමුත්ති ඥානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සත්ත්වයන් ගේ විවිධවූ චරිත ස්වභාවය දන්නා නුවණය**.** මෙය තථාගතයන් සතු දසබල ඥාණයකි .**බලන්න**: තථාගත. **සටහන**:සංයු.නි: (5-2)මහාවග්ග: අනුරුද්ධසංයුත්ත:8.2.9 නානාධිමුත්ති සූත්‍රයේදී අනුරුද්ධ තෙරුන් වදාළේ, සතර සති පට්ඨානය මැනවින් වැඩු බැවින් උන්වහන්සේට එම නුවණ ලැබූබවය.

නප

▲ **නපටිසනඣාරො-** Napatisantharo: නපටිසනඣාරො ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආචාරසම්පන්න නැතිබවය, අගෞරවයය, අගුනයකි, මාර්ගයේ දියුණුවට බාධාවකි. **බලන්න**: අගෞරව ධම්ම.

▲ **නිපපඤ්ච**-un proliferated**:** තණ්හා, දිට්ඨි හා මාන -කෙළෙස් නොමැති ධර්මතාවය නිපපඤ්ච ය- ප්‍රපංච නොමැතිබවය. මෙය නිවන හඳුන්වන පදයකි. **බලන්න**: ප්‍රපංච, නිවන. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත:9.2 නිප්පපඤ්ච සූත්‍රය, පි. 684, ESN:43: Asankhatasamyutta: 14.3 unproliferated, p 1513.

▲**නිපුණ-**Subtle: නිපුණ යනු සියුම්- අවබෝධය පහසු නැති බවය. නිවන හඳුන්වන පදයකි. **සටහන:** යම්දෙයකට දක්ෂ වීම නිපුණ ලෙසින් දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත:9.2 නිපුණ සූත්‍රය, පි.683, ESN:43: Asankhatasamyutta: 14.3 The subtle, p.1513.

▲ **නිපුණතාවය හා අනලස්බව -** skillful and diligent : නිපුණතාවය හා අනලස්බව**:** ධර්ම මාර්ගයේ ගමන් කරන භික්ෂුවක් තුළ තිබිය යුතු ගුණයන් වේ. එම ගුණ ඇතිවීම, ආධ්‍යාත්මික මගට ආරක්ෂාව ලබාදෙන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: තමන් සමග වාසය කරන සෙසු සංඝයා පිළිබඳ කළයුතු විවිධ කටයුතු නිපුණබවින් යුතුව, අනලස්ව- අප්‍රමාදව කිරීමට ඇති හැකියාව තිබීම, ඒ කටයුතු මැනවින් හා අනුපිළිවෙලින් සංවිධානය කරගැනිම පිණිස, නිවැරදි තීරණ ගැනීමට දක්ෂබව භික්ෂුවට ඇති ආරක්ෂක ධර්මයකි.

" ... භික්ඛු යානි තානි සබ්‍රහ්මචාරීනං උච්චාවචානි කිංකරණීයානි, තත්‍ථ දක්ඛො හොති අනලසො තත්‍රූපායාය වීමංසාය සමන්නාගතො අලං කාතුං අලංසං විධාතුං...". (a bhikkhu is skillful and diligent in attending to the diverse chores that are to be done for his fellow

monks; he possesses sound judgment about them in order to carry out and arrange them properly) .**බලන්න**: නාථකරණ ධර්මතා. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 2 නාථ වග්ග, 10.1.2.7 ප්‍රථම නාථකරණ සූත්‍රය, EAN:10: II Protector: 17.7 Protector I, p.497.

නබ

▲ **නිබ්ද්දාව**: පාලි: **නිබ්බිදා-**Disenchantment: නිබ්ද්දාව (නිර්වේදය) යනු සසර පිලිබඳව ඇතිවන කළකිරිමය, කාමලෝකය ගැනඇල්ම නැති වීමය. ආධ්‍යාත්මික මාර්ගය දියුණු කරගන්නා පුද්ගලයාට පහසුවෙන්ම නිබ්ද්දාව ඇති කර ගත හැකිවේ. **සටහන: අටුවාවට අනුව:** නිබ්ද්දාව යනු සසර ගමන- යළි උපත පිලිබඳ කළකිරිමය. **බලන්න**: EAN: note: 160, p. 588. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි. 339: "**නිබ්බිදා:** කළකිරිම, **නිබ්බින්දති:** කලකිරෙයි",

▼ **ඒකාන්තයෙන්ම නිබ්ද්දාව** ඇතිවීමට උපකාරීවන ධර්මතා 5 ක් මෙහිදී පෙන්වා ඇත: 1) අසුභය නුවණින් දැකීම 2) ආහාරයේ පිළිකුල් සංඥාව ඇතිවීම 3) අනභිරති සංඥාව ඇතිවීම 4) සර්ව සංඛාරයන්හි අනිත්‍යය නුවණින් දැකීම 5) මරණ සංඥාව තමා තුළම ඇතිකර ගැනීම. මේවා, නිවන පිණිසය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත**:**5.2.2.9 නිබ්ද්දා සූත්‍රය, පි.154.

▼**බුද්ධානුස්සතිය** ආදී අනුසති භාවනා වැඩිම, බහුල කර ගැනීම නිබ්ද්දාව ඇතිකරගැනීමට උපකාරීවේ. **බලන්න**: අනුසති භාවනා. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 1 නිපාත**: එකධම්ම පාලිය**, පි.100, EAN:1: XVI: One Thing, p. 47.

▼**යථාභූත ඥානය** ඇතිවීමෙන් නිබ්බිදාව ඇතිවේ. නිබ්බිදාව නිසා විරාගය ඇතිවේ.

"**යථාභූතඤාණදස්සනං ඛො ආනන්ද නිබ්බිදත්ථං නිබ්බිදානිසංසං...නිබ්බිදා ඛො ආනන්ද විරාගත්ථා විරාගානිසංසා"** (The purpose and benefit of the knowledge and vision of thing as they really are is disenchantment ….purpose and benefit of disenchantment is dispassion". **සටහන**: මේ සූත්‍රය වදාළේ ආනන්ද තෙරුන්ටය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 11 නිපාත:නිසසය වගග: 11.1.1.කිමත්ථිය සූත්‍රය හා 11.1.2 න චේතනාය කරණිය සූත්‍රය**,** පි.611-614, EAN:11: Dependence: 1.1 What Purpose & 1-2 Volition p.566.

▼**ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාවට** ඇතුල්වූ පුද්ගලයාට ඇතිවෙන අනුධර්ම, නිබ්ද්දාව බහුල කර වාසය කිරීමට උපකාරිවේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත**. බලන්න**: ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාව. **සටහන:** මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාව නිසා පංච උපාදානස්කන්ධය පිලිබඳ අවබෝධය ලැබී ඒ ගැන නිබ්ද්දාව ඇතිවීමය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3) ඛන්ධසංයුත්ත: නතුම්හාකවග්ග: 1.1.4.7-10 සූත්‍ර, පි.98.

▼ **සප්ත බොජ්ඣංග** වඩාගැනීමෙන් නිබිද්දාව ඇතිවේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.2.10 නිබිද්දා සූත්‍රය, පි.198.

▼**සතර ඉද්දිපාද වර්ධනය කරගැනීමෙන් නිබිද්දාව ඇතිවේ**: මානව වැඩුන, බහුල කල ඉද්දිපාද නිසා නිබ්බිද්දාව ඇතිවේ .**බලන්න**: ඉද්දිපාද. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: ඉද්දිපාද සංයුත්ත: 7.1.4 නිබ්බිදා සූත්‍රය, පි. 28,ESN: Iddhipādasamyutta: 4.4 Revulsion, p. 2060.

▲ **නිබිද්දානුපස්සනා-** Nibiddaanupassana: කළකිරිම ඇතිකරන අරමුණු පිලිබඳ සිහිය පිහිටුවා ගැනීම, අනුසති භාවනාව මින් අදහස් කෙරේ. රූපය ආදීවූ පංචඋපාදානස්කන්ධය පිළිබඳව නිබිද්දානුපස්සනාව වැඩිම, තීක්ෂණප්‍රඥාව ඇතිකර ගැනීමට, නිවන සාක්ෂාත් කර ගැනීමට හේතුවේ. **බලන්න**: තීක්ෂණ ප්‍රඥාව. **මූලාශ්‍ර**:ඛු.නි:පටිසම්භිදා 2: ප්‍රඥාවග්ග: 3.1 ප්‍රඥා කථා, පි. 166-188.

▲ **නිබ්බේධභාගිය මාර්ගය-** Nibbedhabhagiya margaya-the path that partakes of penetration: නිබ්බේධභාගිය මාර්ගය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කෙළෙස් නැසීමට යොදාගතයුතු මගය. ඒ මාර්ගය නම් සප්ත බොජ්ඣංගයන්ය. **සටහන**: උදායි තෙරුන් ගේ විමසීමකට අනුව බුදුන් වහන්සේ ඒ මාර්ගය වඩාගන්නා අන්දම විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.3.8 නිබ්බේධසූත්‍රය, පි.206, ESN:46: Bojjhngasamyutta: 28.8 Partaking of Penetration,p.1762.

▲ **නිබ්බේධික ධර්ම පරියාය-** Nibbedhika Dhammapariyaya: නිබ්බේධික ධර්ම පරියාය (penetrative exposition of the Dhamma) ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ: කාමය, වේදනාව, සංඥාව, ආශ්‍රව, කම්ම, දුක, ආදී ධර්මතා පිලිබඳ පරිපූර්ණ අවබෝධයය. එම අවබෝධය දුකින් මිදීම පිණිසය. ඒ පිළිබඳව මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: කාමය, වේදනාව, සංඥාව, ආශ්‍රව, කම්ම, දුක. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.2.1.9 නිබ්බේධික සූත්‍රය, පි.220.

▲ **නිබ්බේධික ප්‍රඥාව:පාලි: නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා-** Nibbedhika panna penetrativeness of wisdom: සසර කලකිරීම ඇතිකරන නුවණ නිබ්බෙදික ප්‍රඥාවය. **නිබ්බේධික ප්‍රඥාව පරිපූර්ණවීම**: දුක්ඛානුපස්සනාව , රූපය පිළිබඳ දුක්ඛානුපස්සනාව වැඩීමෙන් නැවත නැවත එහි යෙදීමෙන් නිබ්බේධික ප්‍රඥාව පරිපූර්ණවේ:

"දුක්ඛානුපස්සනා...රූපෙ දුක්ඛානුපස්සනා භාවිතා බහුලීකතා නිබ්බෙධිකපඤ්ඤං පරිපූරෙති" නිබ්බේධික ප්‍රඥාව යනු කුමක්ද?

"මේ සසුනේ භික්ෂුව සෑම සංස්කාරයන් කෙරෙහි... අරතිය...අනභිරතිය (නොඇල්ම) ඇත්තේය... ඒවායේ නොඇලේ...රාග දෝස මෝහය (අකුසලමූල) ...ක්‍රෝධය ආදී සියලු කෙලෙස්, දුශ්චරිත, අභිසංස්කාර (කර්මසකස්කිරීම), භව කර්ම (යලිඋපත ගෙනදෙන) ප්‍රහාණය කිරීමේ අවබෝධය, නුවණ ඇත, එය නිබ්බේධික ප්‍රඥාව වේ". **මූලාශ්‍ර**:ඛු.නි: පටිසම්භිදා 2 : ප්‍රඥාවග්ග: 3.1 ප්‍රඥා කථා, පි. 166-188.

▼**සතර ධර්මය** මගින් නිබ්බෙදික ප්‍රඥාව ඇතිවේ. 1) සත්පුරුෂ සේවනය 2) සද්ධර්ම ශ්‍රවණය 3) යෝනිසෝමනසිකාරය 4) ධර්මයට අනුකූලව පිළිපැදීම (ධර්මානුධර්ම ප්‍රතිපදාව) ඇති පුද්ගලයාට නිබ්බෙදික ප්‍රඥාව ඇතිවේ.**බලන්න**: සෝතාපන්න පුද්ගලයා.

"...ඉමෙ බො භික්ඛවෙ, චත්තාරො ධම්මා භාවිතා බහුලීකතා නිබ්බෙධිකපඤ්ඤාතාය සංවත්තනතීති". (these four things, when developed and cultivated lead to the penetrativeness of wisdom) **මූලාශ්‍ර**: සං.යු.නි: (5-2): මහාවග්ග:සෝතාපන්න සංයුත්ත:11.7.13 නිබ්බෙදික ප්‍රඥා සූත්‍රය, පි. 282, ESN: Sotapatthisamyutta: Greatness of Wisdom: p. 2262.

▼**නිබ්බෙදික ප්‍රඥාව** කායගතා සතිය වැඩීමෙන්, විපුල කරගැනීමෙන් ලැබෙන යහපත් ඵලයකි. **බලන්න**: භාවනා , කායගතා සතියේ ප්‍රතිලාභ. **මූලාශ්‍ර:** අං.ගු.නි: (1): 1 නිපාත: කායගතාසති වග්ග සූත්‍ර : 1.16.7-සිට, පි. 126, EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.** ස්කන්ධයන් කෙරෙහි කළකිරීම බහුල වීම පිළිබඳ නුවණ **නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා** නම් වේ.
https://pitaka.lk/dhammapada/ss/katha-28.html

නභ

▲ **නභාවෙතබ්බ ධම්ම-** Nabavethabba Dhamma: මෙයින් අදහස් කරන්නේ ධර්ම මාර්ගය වැඩීම පිණිස අනුගමනය නොකළයුතු-නොවැඩිය යුතු ධර්මතාය. එනම්, දසඅකුසලය. **බලන්න**: භාවෙතබ්බ ධම්ම, දසකුසල හා දස අකුසල. **මූලාශ්‍ර**: අං.ගු.නි: (6) :10 නිපාතය:10.4.4.7. භාවේතබ්බ ධර්ම සූත්‍රය, පි. 540, EAN: 10: **194,** p. 556.

නම

▲ **නමස්කාරය-** Namaskaraya: ත්‍රිවිධරත්නයට, ගරුකටයුතු පුද්ගලයන්ට, ගරුසරු ඇතිව නමස්කාර කිරීම-වැඳීම බෞද්ධයන් ගේ චාරිත්‍රයකි. ධාර්මික පුද්ගලයන්ට දෙවියෝ පවා නමස්කාර කරති. උතුම් පුරුෂයෙක් ජානසමාපත්ති ලබා සිටිනවිට, බ්‍රහ්ම, ඉන්ද්‍ර ආදී දෙවියන් ඔහුට නමස්කාර කරන බව මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: ජාන, සුනිත තෙර. **මූලාශ්‍ර**: අං.ගු.නි: (6): 11 නිපාත: නිසසය වගග,11.1.9, සන්ධ සූත්‍රය, පි.636, EAN: 11: I Dependence, 9.9 Sandha, p.568.

▲ **නාමය**: පාලි:**නාම**- Name -Nāma: ධර්මයේ නාමය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: වේදනා, සංඥා, චේතනා, ඵස්ස -ස්පර්ශය හා මනසිකාරයටය. **බලන්න:** නාමරූප. **ශබ්දකෝෂ:** B.D:p.103: **"Nāma:** Mind, mentality…"

▼ **නාමය සැමදෙයම පාලනය කරයි**: නාමය සියල්ල යටපත්කර ගෙන සිටි; නාමයට වඩා වැඩි දෙයක් නොමැත, සියලුදෙන නාමයේ වසඟයට පත්වී සිටි යයි බුදුන්වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සං.යු.නි:

(1):දේවතාසංයුත්ත: 1.71.නාම සූත්‍රය,පි.98,ESN: Devatasamyutta: 61.1 Name, p. 142.

▲ **නාමරූප:** පාලි: **නාමරූපං**-name-and-form/ Mind and body (nāmañ ca rūpañ ca): නාමය: වේදනා, සංඥා, චේතනා, ඵස්ස -ස්පර්ශය හා මනසිකාරයය. රූපය යනු සතර මහා භූතයන් නිසා උපන් රූපය ය, කයය. **නාමරූප පටිච්චසමුප්පාදයේ 4 නි පුරුකය**: විඥාණය හේතුකොට නාමරූප ඇතිවේ, විඥාණය නිරෝධවීමෙනේ නාමරූප නිරෝධවේ, සංඛාර නිරෝධවීමෙන් විඥානය නිරෝධවේ:
"...විඤ්ඤාණ පච්චයා නාමරූපං..."
"...සඞ්ඛාර නිරොධා විඤ්ඤාණ නිරොධො..." . **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි : (2): නිදාන වග්ග: අභිසමයසංයුත්ත 1.1.1. පටිච්චසමුප්පාද සූත්‍රය හා 1.1.2 විභඞ්ග සූත්‍රය, පි. 24, කළාරඛත්තියවග්ග: චේතානා සූත්‍ර 3කි. පි. 124, ESN: Nidanavagga: 1.1. Dependent Origination & 1 2.2 Analysis of Dependent Origination, p.610, The Karakhattiya: Volition 3 suttas p. 665.

▼**සංයෝජන ධර්මතා** වල ආස්වාදය නැවත නැවත දකිමින් වාසය කරනවිට නාමරූපයන්හි බැසගැනීම සිදුවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. නාමරූප නිසා සළායතන ඇතිවේ...එලෙස දුක් රැසේ හටගැනීම වේ. මේ පිලිබඳ දක්වා ඇති **උපමාව: මහා රුක**: යම්කිසි මහා රුකක් ඇතිවිට එහි යට ඇති මුල්ද, හරස්ව ඇති මුල්ද, ගසට අවශ්‍ය පෝෂණය ගෙනදේ. එමනිසා ඒ රුක බොහෝකලක් පවතී. එලෙස, නාම රූප නිසා දිගුකලක් දුක් විඳිමින් සසරේ සැරි සැරීමට සිදුවේ. **බලන්න**: විඥානය හා නාමරූප, උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත:1.6.8 නාමරූප සූත්‍රය, පි. 164, ESN:12: Nidana samyutta: Fetters, p.685.

▼ **විඥානය පිහිටි කල්හි**, වැඩුන කල්හි නාම රූපයේ බැස ගැනීමවේ (**නාමරූපස්ස අවක්කන්ති**). නාම රූප නිසා සලායතන ඇතිවේ... (පටිච්චසමුප්පාදක්‍රියාවලිය)...එලෙස දුක් රැසම ඇතිවේ. (When consciousness is established and has come to growth, there is a descent of name-and-form). **සටහන**: *Nāmarūpassa avakkanti*: where the production of future renewed existence is placed between consciousness and the six sense bases. **බලන්න**: ESN: Note: 115. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත :කළාරඛත්තියවග්ග: චේතානා සූත්‍ර 3කි. පි. 124, ESN:12: Nidanasamyutta: IV: The Karakhattiya: Volition 3 suttas p. 665.

▼ **නාමරූප යනු කවරේද**? සැරියුත් මහා තෙරුන් මෙසේ වදාළහ:
"...වේදනා, සංඥා, චේතනා, ස්පර්ශය හා මනසිකාර ය නාමය යයි කියනු ලැබේ. රූපය යනු සතර මහා භූත හා සතර මහා භූතයන් නිසා උපන් කය-රූපය, රූපය වේ. විඥානය ඇතිවීමෙන් නාමරූප ඇතිවේ, විඥානය නිරෝධ වීමෙන් නාමරූප නිරෝධවේ. ආරිය අටමග, නාම රූප නිරෝධ කිරීමේ ප්‍රතිපදාවය. නාම රූප ගැන මනා අවබෝධය ලැබීම පිණිස සම්මා දිට්ඨිය ඇති කර ගත යුතුවේ". **සටහන**: සංයු.නි: අභිසමයසංයුත්තය:1.7.7. නළකලාප සූත්‍රයේදී සැරියුත් තෙරුන්,
නාමරූප හේතුකොට විඥාණය ඇතිවේ, විඥාණය හේතුකොට

නාමරූප ඇතිවේ යයි පෙන්වා ඇත- ඒ දෙක අතර ඇති අන්‍යෝන්‍ය සම්බන්ධය. ඒ සඳහා උපමා කොට ඇත්තේ නළකලාප 2ක් (උණබට මිටි 2 ක්) එකිනෙකට හෙත්තුවී සිටිනා තාක් නොවැටී සිටීමය. එකක් අස්කලවිට අනික බිම වැටේ. එලෙස නාම රූප නැතිවිට විඥානය නොපවතී, විඥානය නැතිවිට නාම රූප නොපවතී. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:** බු.ජ.ත්‍රි:ම.නි: (1 කාණ්ඩය): 1.1.9 **සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය**, පි. 130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta- Right View, p. 121.

▼**නාමරූප නිරුද්ධවීම**: යම් තැනක සතර මහා ධාතූන් නො පිහිටයිද, එහි නාමරූපය ඉතිරි නැතිවම අවසන්වේයයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. එනම්, නිවනය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි : (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.3.7 සර සූත්‍රය, පි. 56, ESN: 1:Devatasamyutta: 27.7 Streams, p. 90.

▼ **ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය** පිණිස නාම රූප පිළිබඳව පිරිසිඳ අවබෝධය **(පරිඥෙයා)** ලැබිය යුතුවේ. **බලන්න**: පරිඥෙයා ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384

▼**බුදුන් වහන්සේ** නාම රූප පිළිබඳව යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. ඒ ධර්මතා සංඝයා එක්ව, ධර්මයේ චිරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසු ය යි සැරියුත් මහා තෙරුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3):10 සංගීති සූත්‍රය, පි. 372 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▲ **නිමොක්ඛය, පාමොක්ඛය හා විවේකය -**emancipation, release, seclusion: ධර්මයට අනුව නිමොක්ඛය දුකනැතිකිරීමේ මගය, එම මග අනුගමනය කිරීමෙන් ලබන ඵලය පාමොක්ඛය ය, විවේකය යනු දුකින් මිදීමය-විමුක්තිය ලැබීමය. **සත්ත්වයන්ගේ නිමොක්ඛය**, පාමොක්ඛය හා විවේකය පිළිබඳව දෙවියෙක් ඇසූ පැණයකට පිළිතුරු ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: භව පැවැත්මට ඇති කැමැත්ත සහමුලින් නැතිකරගැනීමෙන්, සංඥාව හා විඥානය නිරෝධ කරගැනීමෙන්, වේදනා අවසන් කර සංසිඳගැනීමෙන් සත්ත්වයන්ගේ නිමොක්ඛය ද පාමොක්කයද විවේකයද වේ:

"නනදීභවපරික්ඛයා සඤ්ඤාවිඤ්ඤාණසඞ්ඛයා, වෙදනානං නිරොධා උපසමා එවං ඛවාහං ...ජානාමි, සතතානං නිමොකඛං පාමොකඛං විවෙකනති' සටහන: අටුවාවට අනුව නිමොක්ඛය යනු මගය, එම මග අනුගමනය කිරීමෙන් සත්ත්වයන්ට කෙලෙසුන්ගෙන් මිදියහැකිවේ. පාමොක්කය යනු ඵලයය: කෙළෙස් බන්ධනයෙන් මිදීමය. විවේකය යනු නිවන ලැබීමය. නිවන ලැබීමෙන් ඔවුන් දුකින් මිදේ. **බලන්න**: ESN: note: 6, p. 499. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.1.2 නිමොක්ඛ සූත්‍රය, පි. 30, ESN: 1: Devatasamyutaa: 2.2 Emancipation, p. 60.

▲ **නොමග**-Nomaga: නොමග (deviant path) යනු ධර්මමගට විරුද්ධ මගය. රාගය නොමගය යයි කියනු ලැබේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1): සගාථ වග්ගදේවතාසංයුත්ත: 1.8.6 නජීරතිසූත්‍රය, පි.106.

▲ **නොමළමිනිසුන්-** Nomalaminisun: නොමළමිනිසුන් ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මසුරුකම හැර තමාසතුදේ අන්‍යයන් හා බෙදාගන්නා පිරිසය. එවැනි අය දේවියෝ වර්ණනා කරති. මසුරුකමින් ජීවත්වන පිරිස, ජීවත්වුවද මළවුන් වැනිය. **බලන්න**: දානය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.4.2 මච්ඡරි සූත්‍රය, පි. 62, ESN: Devatasamyutta: 32.2 Stinginess, p. 97.

▲ **නොමසුරුකම-** non-miserliness: නොමසුරුකම යනු ත්‍යාගශීලි බවය. තමන් සතු දේ අන් අය හා බෙදාගැනීමට ඇති කැමත්තය. මෙය කුසල ධර්මයකි, නිදොස් ධර්මයකි. **බලන්න**: අනවද්‍ය ධර්ම හා සාවද්‍ය ධර්ම.

▲ **නැම**-Bathing: පිරිසිදුවීම පිණිස මිනිසුන් දිය නැම කරති. පිරිසිදුබව-කෙළෙස් නැතිබව පිණිස ඇති දිය රහිත නැම නම් තපස හා බඹසරයයි මෙහි පෙන්වා ඇත. (Austerity and the holy life, That is the bath without water).**බලන්න:** ජලස්නානය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1 කාණ්ඩය): දේවතාසංයුත්ත: 1.8.6 නජීරතිසූත්‍රය, පි.106, ESN:1: Devatasamyutta: 76.6 Does not decay, p.157.

▼**බුදුන් වහන්සේ වෙතින්** සෝතාපන්න මාර්ගඵලයේ ගුණ අසා සතුටට පත්වූ නන්දිය ලිච්චවී මෙසේ පැවසුහ: "...දැන් මේ බාහිර නැමෙන් කම් නැත, භාග්‍යවතුන් වහන්සේ කෙරහි යම් ඒ පැහැදීමක් වේ නම් එය ඇතුළත නැම වන්නේය". **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සෝතාපති වග්ග: 11.3.10 නන්දක සූත්‍රය, පි.238

නය

▲ **න්‍යායපටිපන්න**-Niyayapatipaana : එනම්, පටිච්චසමුප්පාද න්‍යාය පිළිපැදීමට ඇතුළුවී ඇතිබවය. මෙය සංඝගුණයකි. **බලන්න**: සංඝගුණ.

▲ **නෙය්‍ය පුග්ගල**-Neyiyapuggala: ධර්මය අවබෝධ කරගන්නා ආකාරය අනුව පුද්ගලයන් 4 දෙනක් ලෝකයේ සිටිති. නෙය්‍ය පුග්ගලඉන් කෙනෙකි. ක්‍රම ක්‍රමයෙන් ධර්මය අවබෝධ කර මේ භවයේදීම විමුක්තිය ලබාගැනීමට හැකියාව ඔහුට ඇත: **බලන්න**: පුද්ගල ස්වභාවයන්. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.3.4.3 නෙය්‍ය පුග්ගල සූත්‍රය, පි.282.

නර

▲ **නාරද තෙර-** Narada Thera: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය: 1

▲ **නාරද බුදුන් වහන්සේ -**The Buddha Narada: ගෝතම බුදුන් වහන්සේට පෙර වැඩසිටි, නාරද බුදුන් වහන්සේගේ සම්බෝධිය පිළිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි:බුද්ධවංශපාළි:9 නාරද බුද්ධවංශය, පි.142.

▲ **නිරය**-Hell: ධර්මයට අනුව නිරය-අපාය-නරකය යනු අකුසල කම්ම විපාක විඳීම පිණිස, සත්ත්වයෝ යළි උපත ලබන දුගතියකි, සතර අපායන්ගෙන් එකකි, අකුසල කර්මවිපාක නිසා අප්‍රමාණවූ දුක්විඳීමට සිදුවන පහළ ලෝකයකි. **බලන්න**: සුගතිය හා දුගතිය, අපාය, සතර

අපාය, දේවදූතයෝ. **සටහන්:** නිරයගාමී අකුසල විස්තර පිණිස **බලන්න**: *අංගු.නි: **(2) 4නිපාතය**: පත්ත කම්මවග්ග: 4.2.2.4 නිරය සූත්‍රය හා පරිසොභනවග්ගයේ නිරය සූත්‍ර 9 කි ** **අංගු.නි: (3) 5** නිපාතය: 5.3.5.5. නිරය සූත්‍රය, හා උපාසකවග්ග:5.4.3.3. නිරය සූත්‍රය ***අංගු.නි**: (6) 10** නිපාත: කරජකායවග්ග:නිරය සූත්‍ර 2 කි. **ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ:** පි. 82: "**අපාය**: සැප රහිත ස්ථානය, නිරය, විනාසය...**අපාය මග**: නිරයට යන මග, අකුසල ක්‍රියාව". **B. D**: p. 108: "**Niraya**: the downward path, the nether or infernal world, usually translated by hell…". **P.T.S**: p. 135: "**Apāya:** …a transient state of loss and woe after death…"

▼**නිරය දුගතියකි**: දිවැසින් සත්ත්වයන්ගේ යළි උපත දකින බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, තුන්දොරින් අකුසල කර්ම කරණ, ආරිය උතුමන්ට නිගරු-නිග්‍රහ කරන, මිථ්‍යාදිට්ඨිය ඇති මිනිසුන් නිරය ආදීවූ දුගති ස්ථාන වල උපත ලබා දිගුකලක් ඒ ස්ථානයේ දුක්වේදනා විඳින බවය. ඔවුන් කළ අකුසල විපාක අවසන් වනතෙක් නිරී සත්ත්වයෝ නිරයේ සිටිති. **සටහන්**: * පරපණනැසීම, සොරකම, කාමයේ වරදවා හැසිරීම, මුසාවාදය, පිසුනාවාචාය, පරුෂාවාචාය, හිස්වචනකතා කිරීම, ධර්මයේ ප්‍රමාදය ඇතිකරන මත්ද්‍රව්‍ය හා මත් පැන් භාවිතය, මව්පිය ඝාතනය, රහතතුන්ගේ ජීවිත නැතිකිරීම, වෛරය ඇතිව තථාගතයන් ගේ ලේ සෙලවීම, සංඝභේදය කිරීම ආදිය නිරයගාමී අකුසල යයි බුදුන්වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** කර්ම. **විවිධ නිරයන් හා එහිදී ලැබෙන දඬුවම් මේ සූත්‍රවල විස්තර කර ඇත: **ලොහොකුඹු නිරය-**Red hot hell: රත්වූ අඟුරු වලින් ගිනිගත් නිරය. **මහා නිරය-**Great Hell: යකඩ පවුරු 4 කින් වටවූ මේ නිරයේ සතර වටයද, උඩ හා බිමද සැම තැනම ගිනිගෙන ඇත, ගිනිදැල් සියක් යොදුන් පැතිරඇත. **මහාගූථ නිරය-** Vast Hell of Excrement: අශුචි පිරුණ තැනකි, එහි සිටින උල් ඇති සතුන් නිසා බොහෝ වේදනා ඇතිවේ. **උණු අළු නිරය (කුක්කුල නිරය)** - Hell of Hot Embers: අළුවලින් පිච්චි මහා දුක් වේදනා ඇතිවේ. **සිම්බලි උල්කටුගස් නිරය** -Hell of Simbali Thorns Tress: උල් කටු ඇනීමෙන් මහා දුක් වේදනා ඇතිවේ. **අසිපත් ගස් නිරය-**Hell of Sword trees: කඩු වැනි කොල නිසා අත් පා ආදිය කැපී මහා දුක් වේදනා ඇතිවේ. **වේතරණී නරකය-** Hell of caustic water: ගිනිගත් ගංගාවට වැටී මහා දුක් වේදනා ඇතිවේ. ** නිරය හා නිරිසත්වයෝ විඳින දුක් තමන්වහන්සේ ගේම අවබෝධයෙන් විස්තර කර ඇතිබව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: ලෝකාන්තරිකය.

මූලාශ්‍ර: ම.නි: (3): 3.3.10, දේවදූත සූත්‍රය, පි. 400, EMN:130: The Divine Messengers, p.941, අංගු.නි (1) 3 නිපාතය:දේවදූතවග්ග: 3.1.4.6 සූත්‍රය,පි. 292, EAN:3: Divine Messengers: 36.6 Messengers, p.92.

▼ **නිරයේ යළි උපත** ලබා එහිදී චුතව නැවත නිරයේම උපදින සත්වයන් බොහෝවේ. **බලන්න**: සංයු.නි: (5-2) සච්චසංයුත්ත:පංචගති පෙයියාල වග්ග: නිරයචුති සූත්‍ර 6කි.

▼**බුදුන්වහන්සේ නිරය මෙසේ හඳුන්වා ඇත**

“යං ඛො තං භික්ඛවෙ සම්මා වදමානො වදෙය්‍ය: ‘එකන්තං අනිට්ඨං එකන්තං අකන්තං එකන්තං අමනාපන්ති’. යාවඤ්චිදං භික්ඛවෙ, උපමාපි න සුකරා යාව දුක්ඛා නිරයාති” . ඒකාන්තයෙන්ම: නොපැතියයුතු, අප්‍රසන්නවූ, අප්‍රියකරවූ දෙයක් ගැන කතා කරනවා නම්, එය නිරය ය, නිරයේ දුක පිළිබඳව උපමාවකින් පවා දැක්වීම පහසුනොවේ. **නිරිසතුන් විඳින දුක:** රජතුමා විසින් දඬුවම් පමුණුවන ලද සොරෙක් උදය කාලයේද, දිවාකලද, සවස්කලද පිලිවෙලින්, ඊතල සියකින් හිංසා ලබයි, එසේ ඊතල 30 කින් පිඩාලැබූ ඒ සොරා මහා දුක්වේදනාවන් විඳි. එම සොරා විඳින දුක්වේදනාව කුඩා ගල් ඇටයකට සමාන කළහොත්, නිරයේ විඳීමට ඇතිදුක හිමාල කඳුවැටියටත් වඩා විශාලය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා වදාළේ නිරයේ දුක තමන්වහන්සේට පවා විස්තර කර අවසන් කිරීම පහසු නොවන බවය.**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (3): 3.3.9 බාල පණ්ඩිත සූත්‍රය, පි. 376, EMN: 129: Fool & Wise Men, p. 929.

▼ **ආර්ය උපවාද කර්ම විපාක** ලෙසින් කෝකාලික භික්ෂුව, මියගොස් පදුම නිරයේ පහළවිය. **බලන්න**: ආර්ය උපවාද. **සටහන**: * අටුවාවට අනුව පදුම නිරය (red-lotus hell) අවීචිමහා නිරයේ කොටසකි. **බලන්න**: EAN: Note: 2116). ** **පදුම නිරය** නිරයේ ආයුෂ ගණන් කිරීමට නොහැකි තරමට දීර්ඝය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. මේ සූත්‍රයේදී බුදුන් වහන්සේ විවිධ නිරයන් දක්වා ඇත: **අබ්බුද නිරය**- abbuda hell, **නිරබ්බුද නිරය**-nirabbuda hell, **අබබ නිරය**- ababa hell, **අහහා නිරය**- ahaha hell, **කුමුදුනිරය**- water-lily hell, **සොගන්ධික නිරය**- sweet-fragrance hell, **උත්පලක නිරය**- blue-lotus hell, **පුණ්ඩරික නිරය**- white-lotus hell. **මූලාශ්‍ර**: අං.නි: (6): 10 නිපාතය: 10.2.4.9 කොකාලික සූත්‍රය, පි. 332, EAN: 10: 89.9 Kokālika, p. 530.

▲ **නිරයගාමිණි හා නිරයගාමිණි නොවන**- Going to the hell & not going to the hell: නිරයගාමි යනු, අකුසල කර්ම කරන පුද්ගලයා ඒවායේ අයහපත් විපාක නිසා නිරයේ යළි උපත ලැබීමය.එවැනි අකුසල නම්: ක්‍රෝධය හා උපනාහය (anger and hostility) ; මකබය හා පලාසය (denigration and insolence); ඊෂ්‍යාව හා මාත්සර්‍යය (envy and miserliness), මායාව හා සටකපටබව (deceitfulness and craftiness) ; අහිරිකිතය හා අනොත්තප්පය (moral shamelessness and moral recklessness). එම අවගුණ පහකරගත් පුද්ගලයා නිරයගාමි නොවේ. **මූලාශ්‍රය**: අං.ගු.නි: (1) 2 නිපාත: 2.16.21-25 සූත්‍, පි. 226.

▲**නිරහංකාර**- Nirahankaara : මෙයින් අදහස්වන්නේ මානය නොමැතිබවය, මෙය කුසල ධර්මයකි, අනවද්‍ය ධර්මයකි. රහතුන් ඇතුළු ආරිය පුද්ගලයෝ **නිරහංකාරය. බලන්න:** අනවද්‍ය ධර්ම හා සාවද්‍ය ධර්ම.

▲ **නිර්මල** -unstain: සියලු කෙළෙසුන්ගෙන් පිරිසිදුවී ඇතිනිසා, තථාගතයන් “නිර්මල” (මල නොමැති) ලෙසින් හඳුන්වයි. **බලන්න:** තථාගතයන්, බුද්ධනාම.

▲ **නිර්මාණරති දේවලෝකය**-Nirmaanarati Devaloka: සදෙව්ලෝකයන්ගෙන් එකකි. **බලන්න**: දේවලෝක.

▲ **නිර්වාන ධාතු-** Nirvaana Dhathu: බුදුන් වහන්සේ නිර්වාන ධාතු 2 ක් පෙන්වා ඇත: 1) **සෝපාදිශේෂ නිර්වාන ධාතුව:** මේ සසුනේ මහණ ...පහකළ ආසව ඇතිව, වැස නිමවූ බඹසර ඇතිව, සිව්මග කිස සම්පූර්ණකර, කෙළෙස් බර බහා තබා , රහත්බවට පත්ව, කෙළෙසුන්ගෙන් මනාව මිදුනබව දැන, පංච ඉන්ද්‍රිය නිරුද්ධ නොකළ හෙයින් ඉටු අනිටු අරමුණු ලබා සැප දුක් විඳිමින් පස් ඉඳුරන් පවත්වමින් වාසය කරති. ඒ රහතුන්ගේ රාගක්‍ෂය, දේවේෂක්‍ෂය, මෝහක්‍ෂය එනම් කෙලෙස් පරිනිර්වාණය, සෝපාදිශේෂ නිර්වාන ධාතුව වේ. 2) **අනුපාදිශේෂ නිර්වාන ධාතුව:** මේ සසුනේ මහණ පිළිවෙලින් රහත්බවට පැමිණ, කෙළෙසුන්ගෙන් මනාව මිදීඇත. ඒ රහතුන්ගේ සියලු වේදනාවෝ මේ අත්භවයේදීම, තණ්හා ආදී කෙළෙස් නොරුස්සනා ලදහෙයින්, අතිශයෙන් සංසුන්වූ බැවින් සිහිල් වන්නාහුය. මේ ස්කන්ධ පරිනිර්වානය - කය බහාතැබිම අනුපාදිශේෂ නිර්වාන ධාතුව වේ. **මූලාශ්‍රය:**බු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.2.7 නිර්වානධාතු සූත්‍රය, පි. 396.

▼ **නිර්වාන ධාතුව-** the element of Nibbāna: නිර්වාන ධාතුව යනු ලෝභය දෝසය හා මෝහය -අකුසල මූල නැතිකරගැනීම ය. **ආසවක්කය-**ලෙසින්ද හඳුන්වයි. අරහත්වයට පත්වීම නිර්වාන ධාතුව ලැබීමය. **බලන්න**: ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්‍ෂය කිරීම. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.1.7 දුතිය භික්ඛු සූත්‍රය, පි. 40, ESN: Maggasamyutaa, 7.7. A Certain Bhikkhu, p.1605

▲ **නිර්වේද ප්‍රඥාව-** penetrative wisdom: නිර්වේද ප්‍රඥාව (නිබ්භේදික ප්‍රඥාව) ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ, චතුසත්‍ය තියුණු නුවණින් යුතුව අවබෝධ කිරීමය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.4.4.6 බහුශ්‍රැත සූත්‍රය, පි.366.

▲ **නිරෝගී -**Healthy : නිරෝගී ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කායික සුවය ඇතිබවය. අවිහිංසාවෙන් ජීවත්වන පුද්ගලයා, නිරෝගී බව ලබයි. මෙය ලෝකයේ ලබාගැනීමට දුර්ලභ දෙයකි. **බලන්න**: කම්ම සත්තායන්ගේ උරුමය, දුර්ලභදේ.

▲ **නිරෝධය-** cessation: ධර්මයට අනුව නිරෝධය- නිවීම යනු සියලුම ආශාවන් නිවීයාමය. සසර ගමන නැවතීමය, නිවනය. චතුසත්‍යයේ තුන්වන සත්‍යයය- එනම් සියලු තණ්හා ක්‍ෂය කර ගැනීමය. නිරෝධය ලබා ගැනීමේ මග ආරිය අටමගය. **බලන්න**: EAN: note: 160, p. 588

▼ **සප්ත බොජ්ඣංග** වඩා ගැනීමෙන් තණ්හා නිරෝධය ඇතිවේ. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.3.7 නිරෝධසූත්‍රය, පි.204.

▼**බුද්ධානුස්සතිය** ආදී අනුසති භාවනා වැඩිම, බහුල කර ගැනීම නිරෝධය ඇති කර ගැනීමට උපකාරීවේ **බලන්න**: අනුසති භාවනා. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 1 නිපාතය**:** එකධම්ම පාලිය සූත්‍ර, පි.100, EAN:1: XVI: One Thing, p. 47.

▼**සතර ඉද්දිපාද වර්ධනය කරගැනීමෙන් නිරොධය ඇතිවේ**: මානව වැඩුන, බහුල කල ඉද්දිපාද නිසා නිරෝධය ඇතිවේ .**බලන්න**: ඉද්දිපාද.

මූලාශ්‍ර:සංයු.නි: (5-2) : මහාවග්ග: ඉද්දිපාද සංයුත්ත: 7.1.4 නිබ්බිදා සූත්‍රය, පි. 28,ESN: Iddhipādasamyutta: 4.4 Revulsion, p. 2060.

▲ **නිරෝධ ධාතුව-** Nirodha Dhatu: නිරෝධ ධාතුව- element of cessation යනු : ලොකොත්තර ධාතුවය, නිවනය. **බලන්න:** ධාතු.

▲ **නිරෝධ ධම්ම-** Nirodha Dhamma: නිරෝධ ධම්ම යනු නිරුද්ධ වනසුලු ධර්මතාවයන්ය. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

"...රූපය නිරෝධධම්මය...වේදනාව...සංඥාව... සංස්කාර ...විඥාණය නිරෝධධම්මය. එසේ දකිනා ආරිය ශ්‍රාවකයාට රහත්බව පිණිස අනෙකක් නැත". **සටහන**: මේ සූත්‍රයේ, සියල්ල නිරුද්ධවන සුළු බව පෙන්වා ඇත. **බලන්න: :**සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග :වේදනාසංයුත්ත:ජාතිධම්මවග්ග: 1.4.10 නිරෝධධම්ම සූත්‍රය, පි.84. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3) ඛන්ධවග්ග: රාධසංයුත්ත: 2.2.12 නිරෝධධම්මසූත්‍රය,පි.386.

▼**එක් සමයක රාධ තෙරුන්**, නිවන යොමුකරගත් සිත ඇතිව වාසය කිරීම පිණිස උපදෙස් ඉල්ලුවිට, බුදුන් වහන්සේ, තෙරුන්හට නිරෝධධම්ම පිලිබඳව අවර්ජනා කිරීමට උපදෙස් වදාළහ. පංච උපාදානස්කන්ධය, නිරුද්ධවන ස්වාභාවය ඇතිනිසා, එයට ඇති ඡන්දරාගය පහකරගතයුතුය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3) ඛන්ධවග්ග: රාධසංයුත්ත: 2.3.12, 2.4.123 නිරෝධධම්මසූත්‍ර,පි.396, 404.

▲ **නිරෝධ නිස්සාරණීය ධාතුව:** පාලි: **නිරොධො නිස්සරණියා ධාතුයො-** Nirodha Nissaraṇiyadhathu: නිරෝධ නිස්සාරණීය ධාතුව ආධ්‍යාත්මික මාර්ගය වර්ධනයට හා විමුක්තිය පිණිස වේ. මේ ධාතුව අවබෝධය අපහසු දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්මයක්ය. හේතු ප්‍රත්‍ය නිසා සකස්වූ, පහලවූ දෙයින් මිදීම (අසංඛත) නිරෝධ නිස්සාරණීය ධාතුව ය. **බලන්න**: නිස්සාරණීය ධාතු, දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි:(3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **නිරෝධ සංඥාව**: පාලි: **නිරොධ සඤ්ඤා-** perception of cessation: නිරෝධ සංඥාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ලෝකයේ සකස්වූ ධර්මතා වලට ඇති ඇල්ම- තණ්හාව නැතිවියාමය. දසසංඥා භාවනාවකි- නිවන සාක්ෂාත් කර ගැනීමට උපකාර කරගන්නා භාවනා ක්‍රමයකි. **බලන්න:** භාවනා,දස සංඥා, ගිරිමානන්ද සූත්‍රය.

▼ **සප්ත බොජ්ඣංග** ඇසුරු කොට නිරෝධ සංඥාව වැඩීම මහාඵල මහා ආනිසංස ලැබීමට හේතුවේ. එලෙස දියුණු කරගත් නිරෝධ සංඥාව නිසා අරහත් හෝ අනාගාමි බව සාක්ෂාත්වේ, මහා වැඩ පිණිස,යොගක්ෂෙමය පිණිස, මහා සංවේගය පිණිස, මහා පහසු විහරණය පිණිස පවතී. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත:නිරෝධවග්ග සූත්‍ර 8කි, පි.276.

▲ **නිරෝධ සමාපත්තිය**-Nirodha samapatthi: සංඥාවේදිත නිරෝධ සමාපත්තිය, නිරෝධ සමාපත්තිය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** සංඥාවේදිත නිරෝධ සමාපත්තිය.

▼**නිරෝධ සමාපත්ති ඥානය**: සමථ විදර්ශනා යන බල දෙකින් සමන්විත වන බැවින් ද, වාචාදී තුන් සංඛාරයන් (විතක්කවිචාර, ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස, සංඥා වේදනා) නිරුද්ධ කිරීමෙන්, සොළොස් ඥාන චරියාවෙන්, නව සමාධි චරියාවෙන් වශීභාවය ඇති ප්‍රඥාව නිරෝධ සම්පත්ති ඥානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: ඛු.නි: පටිසම්භිදා1 :ඥාණකථා: 34 නිරෝධ සමාපත්ති ඥානය, පි. 208.

▼ **මේ සූත්‍රයේදී** සැරියුත් තෙරුන්, නිරෝධ සමාපත්තිය ලැබීම විස්තරකර ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධවග්ග: සාරිපුත්‍රසංයුත්ත: 7.1.9 නිරෝධ සමාපත්ති සූත්‍රය, පි.500.

▲ **නිරෝධානුපස්සනාව** - Nirodhanupassana : නිරෝධානු- පස්සනාව, නිරෝධය පිළිබඳව සිහිය ඇතිව ආවර්ජනා කිරීමය. රූපය ආදී පංච උපාදානස්කන්ධය පිලිබඳ නිරෝධානුපස්සනාව වැඩීමෙන් ගම්භීර ප්‍රඥාව පරිපූර්ණවේ. **බලන්න**: ගම්භිර ප්‍රඥාව. **මූලාශ්‍රය**:ඛු.නි: පටිසම්භිදා මග්ගපකරණය (3): ප්‍රඥාවග්ග: 3.1 ප්‍රඥා කථා, පි. 166-176.

▲ **නිරාමිසය** -Spiritual: නිරාමිසය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පස්කම් ගුණයන්ට නො ඇලීමය- කෙළෙස් වලින් දුරුවීමය. මෙය ආමිෂයට වඩා උතුම්ය. ආරියන් විඳින සුවය, නිරාමිෂ සුවය ය. මේ සුවය කම්සැපට වඩා අග්‍රය.**බලන්න:** සාමිසය, ආමිෂය, සුඛය. නිරාමිසය විවිධය: 1) **නිරාමිස ප්‍රීතිය-**spiritual rapture: පළමු හ දෙවන ජාන සමාපත්ති නිසා ලබන ප්‍රීතිය. 2) **නිරාමිස තර ප්‍රීතිය-** rapture more spiritual than the spiritual**:** සියලු සංයෝජනවලින් මිදුන භික්ෂුව, තම සිත රාග දෝස හා මෝහ යන අකුසල මුල්වලින් මිදුනබව ආවර්ජනය කිරීමෙන් ලබන සතුට- රහතන්වහන්සේ ට ඇති සතුට. 3) **නිරාමිස සුවය**: පළමු ,දෙවන හා තෙවන ජාන සමාපත්ති නිසා ලබන සතුට 4) **නිරාමිස තර සුවය:** සියලු අකුසල පහ කිරීමෙන් රහතුන් ලබන සොම්නස 5) **නිරාමිස උපේක්ෂාව**: සුව නොමැති දුක නොමැති සොම්නස හා දොම්නස නැති උපේක්ෂාව ඇති සතරවෙනි ජාන සමාපත්තිය නිසා ලබන සුවය. 6) **නිරාමිසතර උපේක්ෂාව:** රාග දෝස හා මෝහ යන අකුසල පහ කිරීමෙන් සිතේ ඇතිවන උපේක්ෂාසුවය. **7) නිරාමිස විමොක්ෂය**: අරූප සමාපත්ති නිසා ලබන විමුක්ති සුවය. 8) **නිරාමිස තර විමොක්ෂය**: රාග දෝස හා මෝහ යන අකුසල පහ කිරීමෙන් සිතේ ඇතිවන විමුක්ති සුවය. **සටහන**: අටුවාවට අනුව නිරාමිස තර ප්‍රීතිය -rapture more spiritual than the spiritual- ජානසම්පත් ලබාගන්නා සතුටට වැඩි සතුටකි. **බලන්න**:ESN:note:260, p. 1559. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: වේදනා සංයුත්ත:2.3.11 නිරාමිස සූත්‍රය, පි. 470, ESN: 36: Vedana samyutta: 31.11. Spiritual, p. 1368.

▲ **නිරාශ සංඝයා-** Nirasha sangha: ශිලසම්පන්න නැති, ධර්මානුකූල නොවන සංඝයා මෙලෙසින් හඳුන්වයි**. බලන්න**: සංඝයා ත්‍රිවිධ ආකාරය.

▲ **නිරුත්තරසිංහ-**Niruththara Sinha: නිරුත්තර සිංහ- උතුම් සිංහරාජ, තථාගතයන් හඳුන්වන ගුණ පදයකි. තථාගතයන් වහන්සේ, භිය රහිතව ධම්ම චක්‍රය පැවත්වූහ. **බලන්න:** තථාගතයන්, බුද්ධනාම, ධම්මචක්‍රය.

▲ **නිරුපධිසුඛ-** Nirupadisukha: නිරුපධි සුඛය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සියලු උපධි ප්‍රහීණය කරගත් රහතුන් විඳින සුඛයය.මෙය උපධි සුඛයට වඩා අග්‍රය. **බලන්න**: සුඛය.

නල

▲ **නාලක ගම-** Nalaka Village: මගධ දේශයේ පිහිටි ගමකි. **බලන්න:** ජම්බුඛාදක පරිබ්‍රාජක.

▲ **නාලක තවුසා-**Ascetic Nalaka: බෝධිසත්වයන් (ගෞතම බුදුන්) උපතලද අවස්ථාවේ, ළදරු කුමරා බැලීමට පැමිණි අසිත තවුසා (අසිත දේවාල ඉසිවරයා) , එතුමන්, ඒකාන්තයෙන්ම බුද්ධත්වයට පැමිණෙන බව දැක, තමාගේ බෑණාවූ නාලක කෙරහි ඇති දයාව නිසා, ඔහුට බෝසතුන්, බුද්ධත්වයට පැමිනෙන තෙක් තවුස්දම් පිරීමට උපදෙස් දුන්හ. පසුව, නාලක තවුසා, බුදුන් වහන්සේ, ඉසිපතනයේදී හමුව, උන්වහන්සේගෙන්, මුණිබවට පත්වීම ගැන විමසුහ. බුදුන් වහන්සේ ඔහුට ඒ පිලිබඳ වදාළ ධර්මය මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: සුත්තනිපාත: මහාවග්ග: 3-11 නාලක සූත්‍රය, පි.232.

▲ **නාලන්දා නුවර**-Nalanda Nuwara: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිට සමයේ, මගධ ප්‍රදේශයේ නාලන්දාව ප්‍රසිද්ධ නගරයකි. එහි බුදුන් සරණ ගිය බොහෝ ශ්‍රාවකයෝ මෙන්ම නිගණ්ඨනාථ පුත්‍ර සරණගිය බොහෝ මිනිසුන් සිටි බව සූත්‍ර දේශනාවල දක්වා ඇත. මෙ නුවර සැරියුත් මහා තෙරුන්ගේ උපන් භූමියය. බුදුන් වහන්සේ අවසාන චාරිකාවේදී නාලන්දා නුවර වැඩ වාසය කළබව මහාපරිනිබ්බාන සූත්‍රයේ දක්වා ඇත. **බලන්න:** දීඝ.නි: (1) 11 කේවඩ්ඪ සූත්‍රය, පි.499, ම.නි: උපාලි සූත්‍රය, උපාලි ගහපති,අසිබන්ධක පුත්ත ගාමිණි,කේවඩ්ඪ ගහපති.

▲**නිලවාසි තෙර-**Nilavasi Thera: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1.

නළ

▲ **නළකලාප-** bamboo bundles: නළ යනු උණබටය. උණබට මිටි 2ක් එකට හෙත්තු කොට ඇතිවිට බිම නොවැටී සිටි. එක් මිටියක් වැටුන විට අනිත් එකද බිම පතිතවේ. මේ උපමාව යොදා ගෙන ඇත්තේ නාම රූප හා විඤ්ඤාණය අතර ඇති සම්බන්ධතාවය දැක්වීමටය. **බලන්න**: නාමරූප, සංයු.නි: අභිසමයසංයුත්තය:1.7.7. නළකලාප සූත්‍රය.

නව

▲ **නවඅංග උපෝසථය-** Nine factors of Uposatha: අංග 9 කින් යුක්ත උපෝසථ ශිලය සමාදන්වීම මහත් ඵල මහා ආනිසංස ලබදීමට, මහා දීප්තිමත් බවක් ඇතිකිරීමට (මහාජුතික) , විශ්වණීය වීමට (මහාවිස්ථාර). හේතුවන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **අංග 9:** 1-8 අටසිල් 9: මෛත්‍රිය සිව්දිසාවට පැතිරවීම **බලන්න**: උපෝසථ, අටසිල්. **මූලාශ්‍ර**: බු.ජ.ත්‍රි:අංගු.නි: (5 කාණ්ඩය): 9 නිපාතය:9.1.2.8 **නවඅංග උපෝසථ සූත්‍රය,** පි. 450, EAN: 9: 18.8 Loving kindness, p.468.

▲**නවාංග ශාසතෘශාසනය-** Navaanga sasthrusasanaya: නවාංග ශාසතෘශාසනය මෙසේ විස්තරකර ඇත: 1) සූත්‍ර (සුත්තං discourses) 2)

ගද්‍ය හා පද්‍ය (ගෙය්‍යං mixed prose and verse) 3) විවරණ (වෙය්‍යාකරණං - expositions) 4) ගාථා (ගාථා- verses) 5) උදාන (උදානං- inspired utterances) 6) ඉතිවුත්තක (ඉතිවුත්තකං- quotations) 7) ජාතක කථා (ජාතකං- birth stories) 8) විස්මයට පත්කරණ ධර්ම (අබ්භූතධම්මං- amazing accounts) 9) ප්‍රශ්න හා උත්තර (වෙදල්ලං- questions-and-answers). (suttaṃ, geyyaṃ, veyyākaraṇaṇ, gāthā, udānaṃ, itivuttakaṃ, jātakaṃ, abbhutadhammaṃ, vedallaṃ). **සටහන**: මේ පිලිබඳ භික්ඛු බෝධි හිමියන්ගේ ප්‍රකාශය **බලන්න**: EAN: note: 631, p. 614 **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.1.7 සොභනේති සූත්‍රය, පි. 38, EAN:4: 6.6 One of Little Learning, p. 149.

▼ **එම අංග යහපත් ලෙසින් දන්නා මහණ ධම්මඤ්ඤූය. බලන්න:** ධම්මඤ්ඤූ.**මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 7 නිපාත: 7.2.2.4 ධම්මඤ්ඤූ සූත්‍රය, පි.464

▲**නවකම්මික භාරද්වාජ බමුණා-**brahmin Navakammika Bhāradvāja **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲**නවබුදුගුණ-** Nava Buduguna: බුදු ගුණ සජ්ජායනා කරන බෞද්ධයින් බුදුන් වහන්සේගේ නව අරහාදී බුදුගුණ සිහිකරති: අරහං- සම්මා සම්බුද්ධ-විජ්ජාචරණ සම්පන්නෝ- සුගතෝ- ලෝකවිදූ - අනුත්තරෝ පුරිසධම්මසාරති- සත්තාදේවමනුස්සා, බුද්ධෝ භගවා ලෙසින් බෞද්ධයෝ බුදුගුණ සිහිකරති. ආරිය ශ්‍රාවකයා නව බුදුගුණ අදහයි, එමනිසා ඔහු ශ්‍රද්ධාසම්පන්නය. බුදුගුණ සිහිකිරීම ආරක්ෂාව, සිතට සැනසීම ලබාදෙන බව ධජග්ග , රතන ආදී සූත්‍රයන්හි පෙන්වා ඇත **බලන්න:** අනුසති භාවනා.

▲ **නව ප්‍රඥා-** Ninewisdom: ජවන, නිබ්බේධික, මහා, තීක්ෂණ, විපුල, ගාම්භීර හා අසාමන්ත, පණ්ඩිත හා පෘථු යන ප්‍රඥාවන්, නව ප්‍රඥා ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත. ඒ ප්‍රඥා 9 ය වඩා ගැනීමෙන් හාසුප්‍රඥාව පරිපූර්ණවේ. **බලන්න**: හාසුප්‍රඥාව. **මූලාශ්‍රය**:ඛු,නි: පටිසම්භිදා 2 : ප්‍රඥාවග්ග: 3.1 ප්‍රඥා කථා, පි. 166-186.

▲ **නව සංඥා-**Nine perceptions: නව සංඥා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: අසුභ, මරණ, ආහාරයෙහි පටික්කූල, සර්වලෝකයෙහි අනභිරති, අනිච්ච, අනිත්‍යහි දුක්ඛ, දුක්ඛෙහි අනත්ත, පහාන, විරාග යන සංඥාවන්ය. මේ සංඥා වැඩීම, බහුලකරගැනීමෙන් මහත් ඵල මහා ආනිසංස ලැබේ, නිවනට ගෙනයයි, නිවන සාක්ෂාත්වේ.**බලන්න**: සංඥා. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 9 නිපාතය:9.1.2.6 සංඥා සූත්‍රය**,** පි. 448, EAN: 9: 16.6 perceptons, p.467.

▲**නවසීවථිකා භාවනාව-** Contemplation of a corpse in 9 stages: මළකඳ දිරා යාමේ අවස්ථා 9 දකිමින් භාවනා කිරීමය, අසුභ භාවනාවකි . **සටහන:** සතර සති පට්ඨාන සූත්‍රයේ, කායානුපස්සනාව යටතේ මේ භාවනා ක්‍රමවේදය විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.

▲නැව-the ship: වේවැල්වලින් බඳිනා ලද නැවක්, මාස 6ක් මුළුල්ලේ ජලයෙන් තෙත්වී දිරායන ලෙසින්, ආරිය අටමග බහුල කරනලද භික්ෂුවගේ සංයෝජන දිරා, ක්ෂයවී යන බව බුදුන් වහන්සේ මේ උපමාව

යොදගෙන පෙන්වා ඇත.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **සටහන:** මේ උපමාව භික්ෂුවකගේ භාවනා වර්ධනය නිසා සංයෝජන පිරිහී යාම පෙන්වීමට ද යොදාගෙන ඇත.**බලන්න:** අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:මහාවග්ග:7.2.2.7 භාවනානුයුත්ත සූත්‍රය, පි.482. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1):මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත:14 බලකරණීය: 1.14. නාවා සූත්‍රය, පි. 144, ESN:45: Maggasamyutta:158.10 The ship, p.1701.

▲ **නිවන**-Nivana-Nibbāna: නිවන: නිබ්බාන, අසංඛතය, අමතය, මොක්ෂය-විමුක්තිය (Liberation), විරාගය, නිරෝධය ආදී විවිධ නම් වලින් හඳුන්වයි. ධර්මයට අනුව බඹසර වැස නිමකිරීම නිවනය; සසර දුකින් මිදීම, යළි උපතකට නොඒම නිවනය. සිහිඇතිව අනිත්‍ය දුටු රහතුන් නිවන දැන කෙලෙස්පරිනිර්වාණයෙන් පිරිනිවීගියහ. ඔවුන් මාරවසඟයට ගොස් නැත, ඔවුන් මාරයාගේ මග යන පරිවාරකයන් නොවේ. **මූලාශ්‍රය**: ඛු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වත්ථුගාථා: පි,326, 5-10 කප්පමානවක, පි.356.

▼ **ක්ෂේමය**, ශාන්තිය හා ශාන්තිපදය නිවන ලෙසින් පෙන්වා ඇත. නිවන පිණිස සියලු කෙළෙස හැරිය යුතුය. **මූලාශ්‍රය**: ඛු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වත්ථුගාථා: පි,326, 5-11 ජතුකන්නිමානවක, පි.358.

▼ **තණ්හාවේ වීප්‍රහාණය** නිවන ය.**මූලාශ්‍රය**: ඛු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වත්ථුගාථා: පි,326, 5-13 උදයමානවක,පි.360.

▼**නිවන අසංඛතය, නිවන්මග අසංඛත මගය (අසඞ්ඛතගාමී මග්ගො)**- unconditioned and the path leading to the unconditioned. **සටහන:** නිවන හා නිවන් මග විවිධ ලෙසින් හඳුන්වා ඇත. විස්තර පිණිස බලන්න: සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත සූත්‍ර. රාගය, දෝසය හා මෝහය ක්ෂය කිරීම, අසංඛතය- නිවනය:

"කතමඤ්ච භික්ඛවෙ අසඞ්ඛතං? රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයො, ඉදං වුච්චති අසඞ්ඛතං..."

නිවන්මග - අසංඛත මග කුමක්ද? : 1) කායගතාසතිය 2) සමථ හා විපස්සනාව 3) සවිතර්කසවිචාර සමාධිය, අවිතර්කවිචාර සමාධිය, අවිතර්කඅවිචාර සමාධිය 4) සුඤ්ඤත සමාධිය, අනිමිත්ත සමාධිය, අප්පණිහිත සමාධිය 5) සතර සතිපට්ඨානය 6) සම්මා පධාන විරිය 7) සතර ඉද්දිපාද 8) ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රිය 9) ආධ්‍යාත්මික පංච බල 10) සප්ත බොජ්ඣංග 11) ආරිය අට මග ආදී අසංඛත ධර්මතා යහපත් ලෙසින් අවබෝධකිරීම නිවන් මගය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සලායතනවග්ග: අසංඛත සංයුත්ත**,** 9.1.1 -සූත්‍ර. පි. 659, ESN: 43: Salayatanasamyutta: Asankatasamyutta: p. 1493.

▼ **සැරියුත් තෙරුන් මෙසේ වදාළහ:**

"...යම් රාගය...දෝසය...මෝහය දුරලීමෙක් වේ නම් ඒ නිවන යයි කියනු ලැබේ ...ඒ නිවන පසක් කිරීමට ඇති මග...පිළිවෙත ආරිය අටමගය'. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි :(4): සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදක සංයුත්ත:4.1.1නිබ්බාන සූත්‍රය,පි.500.

▼**කිසිවක් ඉතිරිනොවී ක්ෂයවීම නිවනය යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ**

“විඤ්ඤාණං අනිදස්සනං අනන්තං සබ්බතො පභං
එත්ථ ආපො ච පඨවි තෙජො වායො න ගාධති
එත්ථ දීඝඤ්ච රස්සඤ්ච අණුං ථූලං සුභාසුභං
එත්ථ නාමඤ්ච රූපඤ්ච අසෙසං උපරුජ්ඣති.
විඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන එතෙත්ථං උපරුජ්ඣතී ති” . අනන්තවූ, අනිදස්සනවූ (නොපෙනෙන) විඥානය සහමුලින්ම හැරදැමූ කල, පෘතුවිය, ජලය, තෙද (උෂ්ණුසුම) හා වායුව යන සිව්මහා භූතයන්ට පය තැබීමට ඉඩක් නොමැත. එවිට, දිග හා කෙටි, සියුම් හා දළ, ලස්සණ හා අවලස්සන ආදීය (ව්‍යවහාර) - නාමය හා රූපය කිසිවක් ඉතිරිනොවී ක්‍ෂයවේ; විඥානය නිරෝධවේ; ඒ සැම නිරෝධවීම නිවනය. “Consciousness that’s invisible, infinite, entirely given up: that’s where water and earth, fire and air find no footing. And that’s where long and short, fine and coarse, beautiful and ugly—that’s where name and form cease with nothing left over. With the cessation of consciousness, where they cease.”. **සටහන: “යම් තැනක නාමයත්, රූපයත්, ඒ වගේම ප්‍රතිඝයත් (රූපසංඥාවේ ගැටීම), රූප සංඥාවත් සම්පූර්ණයෙන්ම වළකාලනු ලැබේද : උපරොධනය වෙයිද - ඒ නිවනය…”** .බලන්න: “නිවනේ නිවීම”- දේශනා අංක 1, කටුකුරුන්දේ ඥානානන්ද භික්ෂුව. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (1): 11 කෙවඩ්ඩ සූත්‍රය,ඡෙදය-88, පි.500, EDN:11 Kevaddha Sutta, para-85, p. 135.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** මෙසේ වදාළහ:“**මහණෙනි, හේතු ප්‍රත්‍යයෙන් හට නොගත් නිසා අජාත නම්වූ, ඉබේ පහළ නොවූ හෙයින් අභූත නම්වූ, කිසිවකින් නොකරන ලද හෙයින් අකත නම්වූ, සකස්නොවූ හෙයින් අසංඛත නම්වූ නිවන ඇත. නිවන නොමැතිනම්, ජාත- භූත- කත- සංඛත, සංස්කාර ධර්මයන්ගේ සන්දීමක් නොවන්නේය”** (There exists, monks, that which is unborn, that which is unbecome, that which is uncreated, that which is unconditioned…) “ එම අනිත්‍යවූ සංඛතධර්මය: ජරා මරණ සහිත, රෝගයන්ට කැදැල්ලක් බඳු, වහා බිඳෙන සුළු, අහාර තණ්හාව ප්‍රභව කොට ඇති, පංච උපාදානස්කන්ධයේ සිත ඇලවීම සුදුසු නොවේ. ඒ පංච උපාදානස්කන්ධයෙන් නික්මීම නිවනය, එය ශාන්තය, තර්කඥානයට විෂය නොවේ, නිත්‍යවේ, අජාත වේ, අසමුත්තපන්නවේ (ඇතිවීමක් නැත), අශෝකවේ, විරජ වේ (කෙළෙස් නොමැති), දුක්ඛනිරෝධයය”. **මූලාශ්‍ර**: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.2.6 අජාත සූත්‍රය, පි. 393, The Itivuttaka: translated by Peter Masefield: PTS:43: The Unborn sutta, p. 34.

▼ **අරියඅටමග සපුරාගැනීම නිවනය**: නිවනට ගෙනයන, නිවන පිහිටිකොට ඇති, නිවන කෙළවර කර ඇති ධර්මතා පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

“…අරිය අට දහම කෙනක් වඩන ලද්දේනම්, බහුල කර ඇත්නම්, එය නිවනට යන මගය, එය නිවන පිහිටිකොට ඇත, එහි කෙළවර නිවනය”. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත:1.1.10 නන්දිය සූත්‍රය, පි. 46, ESN: Maggasamyutta: 10.10 Nandiya, p. 1614.

▼**සැරියුත් තෙරුන්** නිවන යනු රාගය, දෝසය හා මෝහය (අකුසල මූල) දුරුකිරීමය, නිවනට මග: අරියඅටමග සම්පූර්ණකරගැනීමය යි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4):සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදක: 4.1.1 නිබ්බාන සූත්‍රය, පි. 500, ESN: Salayatanasamyutta: IV: 38 Jambukhādaka: Question on Nibbāna, p. 1396

▼ **නිවන ලඟාකර දෙන ධර්මතා**: එක් ධර්මයක් මනාව වැඩීමෙන්, බහුල කරගැනීමෙන් ඒකාන්තයෙන්ම නිවන සාක්ෂාත් කරගත හැකිවේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත:

“එක ධම්මො භික්ඛවෙ, භාවිතො බහුලීකතො එකන්ත නිබ්බිදාය විරාගය නිරොධාය උපසමාය අභිඤ්ඤාය සම්බොධාය නිබ්බාණාය සංවත්තති”. එම ධර්මතා: බුද්ධානුස්සතිය, ධම්මානුස්සතිය, සංඝානුස්සතිය, ශිලානුස්සතිය, චාගානුස්සතිය, දේවතානුස්සතිය, ආනාපානසතිය, මරණසතිය, කායගතාසතිය, උපසමානුස්සතිය ආදී අනුසති භාවනාය. **බලන්න**: භාවනා, අනුසතිභාවනා **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 1 නිපාත **:** 16: එකධම්ම පාලිය සූත්‍ර, පි.100, EAN:1: XVI: One Thing, p. 47.

▲**නිවන දක්වන පද-**Names for Nivana**:** සංයු.නි. **අසංඛත සංයුත්තයේ** නිවන හඳුන්වන, විවිධ පද හා අර්ථ පෙන්වා ඇත**: 1) අන්ත (**අනන්තඤ්ච**)** සසරගමනේ අන්තය-අවසානය-**අන්තගාමි**: තණ්හාව කෙළවර. **2) අනාසාව (**අනාසවඤ්ච**)** සියළු ආසවයන් ප්‍රහීණය කිරීමය.**3) සත්‍ය (**සච්චඤ්ච**)** පරම අර්ථයය, සත්‍යය **4) පාර** (පාරඤ්ච) සසර ගමනේ කෙලවරය - එතෙරය **5) නිපුණ** (නිපුණඤ්ච)**-** සියුම් ධර්මයය **6) සුදුද්දස (**සුදුද්දසඤ්ච**)** :දැකීමට අපහසු-දුරවබෝධය **7) අජර (**අජරඤ්ච**)**-ජරාවට පත්නොවන-මහලුනොවන **8) ධුව** (ධුවඤ්ච)- ස්ථිර ධර්මතාවය **9) අපලොකික (**අපලෝකිතඤ්ච**)** නොබිඳෙන ධර්මතාවය **10) අනිදස්සන (**අනිදස්සනඤ්ච**)**- සාමාන්‍ය ඇසින්දැකිය නොහැකි (නුවණින් දැකිය හැකි) **11)නිප්පපඤ්ච (**නිප්පපඤ්ච**)**- ප්‍රපංචනොමැති -තණ්හා, මාන, දිට්ඨි ආදී ප්‍රපංච නොමැති **12) ශාන්ත** (සන්තඤ්ච) - නිසල බව ඇති **13) අමත**- අමතඤ්ච) අමරණීය වූ **14) ප්‍රණීත**(පණීතඤ්ච) - උතුම්වූ **15) සිව (**සිවඤ්ච**)** සුභවූ **16) ඛේම-සුරක්ෂිත(**ඛෙමඤ්ච**)** උපද්‍රව රහිත**17) තණ්හාව ක්ෂයකල** (තණ්හක්ඛයඤ්ච)තණ්හාව නැති **18)අපූර්ව** (අච්ඡරියඤ්ච) අසිරිමත්වූ **19) අබ්භූත-** නොහටගත්-අභූත (අබ්භූතඤ්ච) **20) නිදුක් (**අනීතිකඤ්ච**)** දුක්වේදනා නැති **21) නිදුක් ස්වභාවය ඇති** ධර්මතාවයවූ (අනීතිකධම්මඤ්ච) **22) නිවීම**(නිබ්බානඤ්ච)-තණ්හාව නිවිගිය **23) දුක්පීඩා නැති**(අබ්‍යාපජ්ඣඤ්ච) **24) රාගයනැති** (විරාගඤ්ච) **25) නිර්මල** (සුද්ධිඤ්ච)- පරමාර්ථ ශුද්ධියවූ **26) මුක්තිය (**මුත්තිඤ්ච**) -**භවයෙන් මිදීම **27) ආලයනැති (**අනාලයඤ්ච**)-** භව ආලය නොමැති **28) දීපය** (දීපඤ්ච) - දූපතක් ලෙසින් පිහිටවන (සසර ප්‍රවාහයෙන්) **29) ලෙන-රක්ෂිත (**ලෙණඤ්ච**)** ලෙනක් ලෙසින් ආරක්ෂාව ඇති **30) ආරක්ෂිත - තාන (**තාණඤ්ච**)** රැකවරණය ගෙනදෙන **31)** තාන**- සරණය ඇති**(සරණඤ්ච) සරණය ඇති- බිය නැති **32)** පරායාන**- ගමනාන්තය** (පරායනඤ්ච)**-** සසරමග අවසන්වූ තැන- රාග දොස මෝහ අවසන්වීම. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (4): සලායතනවග්ග: අසංඛත සංයුත්ත සූත්‍ර, පි. 681, ESN: 43: Asankatasamyutta: p. 1512.

▼**නිවන හඳුන්වන අතිරේක පද**: ඛේම හා ඛේමපත්ත, අමත, අමතපත්ත, අභය, අභයපත්ත, පස්සද්ධි, නිරෝධ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 9 නිපාත, ඛේමවග්ග සූත්‍ර, පි. 568, EAN: 9: I Security- suttas. p. 485.

▼**නිවන හඳුන්වන අතිරේක පද**: අජාත = ජරාවට නොයන, අභූත= ඉබේ පහළ නොවූ, අකත= කිසිවකින් නොකරනලද හෙයින්, අසංඛත= හේතු ප්‍රත්‍යයෙන් හට නොගත්. **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි: ඛුද්දකපාඨ: ඉතිවුත්තක: 2.2.6 අජාත සූත්‍රය, පි. 394.

▲**නිවන හා සසර:** පාලි: **නිබ්බානං, සංසාර-** Nibbāna & Saṃsāra ධර්මයේ නිවන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සියලු කෙලෙස් වලින් මිදී, දුක නිමාකර ගැනීමය (නිවාගැනීමය). සසර යනු නැවත නැවත උපත ලබමින්, දුක විඳිමින්, භවයේ සැරිසැරීමය. සසර **'මෙතෙර'** (near shore) ලෙසින්ද නිවන **'එතෙර'** (පරතෙර- far shore) ලෙසින්ද හඳුන්වයි. සසරින් ගැලවී, නිවන ලබා ගැනීමේ මාර්ගය ආරිය අටමග බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත.**බලන්න**: නිවන, භවය, දුක, ආරියඅටමග.

▼ **නිවන ලබන්නෝ ස්වල්පය**, බොහෝදෙනා සසරේ ගමන් කරති මිනිසුන් අතරින්, පරතෙරට-නිවනට යන්නේ ටිකදෙනෙකි. සෙසු අය මෙතෙර, ඉහලට පහළට දුවන අයය. මනාකොට දෙසූ ධර්මයට අනුව පිළිපදින මිනිසුන්, මහත් අමාරුවෙන් එතෙර වියයුතු සසර සාගරය- මාරයාගේ බල ප්‍රදේශය, තරණය කර පරතෙරට- නිවනට පැමිණේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:

"අප්පකා තෙ මනුස්සෙසු යෙ ජනා පාරගාමි නො
අථායං ඉතරා පජා තීරමෙවානුධාවති.
යෙ ච ඛො සම්මදක්ඛාතෙ ධම්මෙ ධම්මානුවත්තිනො
තෙ ජනා පාරමෙස්සන්ති මච්චුධෙය්‍යං සුදුත්තරං. සටහන: ධම්මපදයේ, පණ්ඩිත වග්ගයේ 85 හා 86 ගාථා මේ හා සාමානය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත:1.4.4.පාරන්ඞගම සූත්‍රය**,** පි.65, ESN: 45: Maggasamyutta: Practice: 34.4. Going Beyond, p. 1641.

▼ **ධර්ම පදය** හෙවත් 'නිවන' ශ්‍රේෂ්ඨය. පෙරද, ඉතා පෙරද, නුවණැති සත්පුරුෂයෝ නිවනම අවබෝධ කලාහුය" යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: සාධු සූත්‍රය. පි. 64, ESN: 1 Devatha samyutta: 33.3 Good, p 100.

▲ **නීවරණ:** පාලි- **නීවරණා-** hindrances: ධර්මයට අනුව නීවරණ යනු ධර්ම මාර්ගය ආවරණය කරණ බාධාකරන- අවහිර කරන කරුණුය. කුමක් ආවරණය කරයිද, වසා දමයිද? කුසලය වසා දමයි, සමාධිය අවහිර කරයි. නීවරණ සංයෝජනයකි, අකුසලයකි. ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය අවහිර කරයි. නීවරණ 5 කි, පංච නීවරණ ලෙසින් හඳුන්වයි. **ශබ්දකෝෂ : පා.සි.ශ**: පි.341: "**නීවරණා**: ආවරණය, වැලැක්වීම" **B.D**: p. 209: "**nīvarana**: are 5 qualities which are obstacles to the mind and blind our mental vision" **P.T.S**: p. 856: "**Nīvaraṇa**: an obstacle, hindrance… obstacles in an ethical sense & usually referred to in a set of 5- panca nīvaraṇāni"

▼**ධර්ම මාර්ගය අවහිර කරන නිවරණ පහ**: 1) **කාමච්ඡන්දය** (කාමච්ඡන්දො - Sensuous desire): කාමයට ඇති ආශාව, පස්කම් සැපය (පංචකාමය) විඳීමට ඇති තන්හාව-ආසාව; කාම ලෝකයට ඇති බැඳීම. කාමවස්තුන් ප්‍රියයයි අල්වාගෙන අයෝනිසෝ මනසිකාරයෙන් කටයුතුකිරීම කාමච්ඡන්දයට මූලික හේතුවය. 2) **ව්‍යාපාදය** (ව්‍යාපාදො- ill will and hatred): ක්‍රෝධය හා තරහ- පටිඝය , සිතේ ඇති තරහ, අමනාපබව. ප්‍රිය නොකරන අප්‍රසන්න, නුරුස්සන දෙයක් හෝ පුද්ගලයෙක් කෙරේ සිතේ ඇතිවන තරහ. අයෝනිසෝමනසිකාරයෙන් කටයුතුකිරීම ව්‍යාපාදයට මූලික හේතුවය. 3) **ථීනමිද්ධය** (ථීනමිද්ධං- dullness and drowsiness) අලසකම, උදාසීනබව හා කුසිතකම: මෙය ඇතිවීමට මූලික කරුණු 5 කි: **අරතිය** (අරති) ධර්මය පිළිබඳව උද්යෝගයක් නොමැතිකම. **තන්දිය (**තන්දි) කුසල් සිත ඇතිකර ගැනීමට ඇති මැලිබව. **කුසීතබව** (විජම්භිකා): ධර්මයේ යෙදෙනවිට ඇති උදාසීනබව. **බත්මත** (භත්තසම්මදො) අහාරගැනීමෙන් පසු ඇතිවෙන කුසීතබවය නිසා භාවනා කිරීම ආදී කටයුතු කරගැනීමට නොහැකිබව. **සිතේ හැකිළීම** (චෙතසො ච ලීනත්තං) ධර්මය ඇසීමට, ආදී කටයුතු කිරීමට සිත නොපෙළඹීම. 4) **උද්දච්ඡ කුක්කුච්ච** (උද්ධච්චකුක්කුච්චං- restlessness and remorse) සිතේ ඇති නොසන්සුන්කම හා පසුතැවීම: සිත විසිරියාම, කැළඹීම හා තමන් කළ අයහපත් ක්‍රියා ගැන පසුතැවීම. 5) **විචිකිච්චාව** විචිකිච්ඡා -doubt) සැකය , සාංකාව (kankhā -skeptical doubt) ලෙසින්ද හඳුන්වයි. ත්‍රිවිධ රත්නය පිලිබඳ විස්වාසය නොමැතිබව, ශ්‍රද්ධාව හීනවීම නිසා විචිකිච්චාව ඇතිවේ**. සටහන්: * විචිකිච්චාව**: සෝතාපන්න මගඵල ලබාගැනීම පිණිස ප්‍රහීණය කළයුතු සංයෝජන තුනෙන් එකකි. ****** සිතේ සැකය ඇතිවීමට බලපාන කරුණු පහක් පිළිබඳව අංගු.නි: පෙන්වා ඇත: 1) තම ගුරුවරයා ගැන විස්වාසය නොමැතිබව 2) ඉගැන්වීම- ධර්මය පිළිබඳව විස්වාසය නොමැතිබව 3) සංඝයා පිලිබඳ විස්වාසය නොමැතිබව 4) ධර්ම පුහුණුව පිලිබඳ විස්වාසය නොමැතිබව 5) තමන් සමග වාසය කරණ සෙසු සංඝයා පිලිබඳ සිතේ තරහ ඇතිවීම හා නොසතුටු බව. **බලන්න**:අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.5 චෙතෝඛිල සූත්‍රය, පි. 422, EAN:5: 205-Barrenness, p. 305. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1):1 නිපාත:නීවරණ ප්‍රහාණ වග්ග සූත්‍ර, පි. 44, EAN:1: Abandoning the hindrances, p. 36.

▼**ආර්යවිනයේ** පංච නීවරණ හඳුන්වාඇත්තේ: මාර්ගය බාධාකරණ, අවහිරකරණ, වසාදමන, වටලාදමන කරුණු යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: “ **... පඤ්චිමෙ නීවරණා අරියස්ස විනයෙ ආවරණා ති නීවරණා ති... ඔනහා ති ...පරියොනාහා’ති පි වුච්චන්ති”** (obstacles, hindrances, coverings-up, enveloping). **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (1): 13 තේවිජ්ජා සූත්‍රය, පි. 610, EDN: 13 Tevijja Sutta: The Threefold Knowledge -The Way to Brahma, p.142.

▼**පංච නීවරණ සිත කෙලෙසයි**: පංච නීවරණ නිසා සිත කිලිටිවේ. එවන් සිත ආධ්‍යාත්මික වර්ධනයට අවශ්‍ය මෘදුබව, කර්මන්‍යබව, ප්‍රභාස්වරබව ලබා නොදේ, එවන් සිත බිඳෙන සුළු නිසා අසාවප්‍රහිනය (ආසවක්කය) පිණිස සමාධිය ඇතිකරගැනීමට අවස්ථාව ලබාදෙන්නේ නැත- නිවන්මග වසාදමයි. **සටහන**: පංචනීවරණ, සිත කෙලෙසන කරුණු (**චිත්තස්ස උපක්කිලෙසා**) ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: උපකෙලේස.

මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (5-): මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත**:** 2.4.3 කිලෙස සූත්‍රය, පි.214**,** ESN: 46: Bojjhaṅgasaṃyutta : 33.3 Corruptions,p.1768

▼**නිවරණ ප්‍රහාණය පිණිස බොජ්ඣංග ධර්මතා දියුණුකරගත යුතුය.** සප්ත බොජ්ඣංග ධර්ම සිත ආවරණය නොකරයි, නො කෙලෙසයි, ඒවා දියුණුකරගැනීමෙන් නිතර බහුල කරගැනීමෙන් සත්‍යඅවබෝධය හා විමුක්තිය ලබාගතහැකියයි (විජ්ජාවිමුත්ති ඵල) බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.4.4 අනාවරණ සූත්‍රය, පි.216**,** ESN:46: Bojjhaṅgasaṃyutta : 34.4 Non-corruptions, p.1769.

▼**ආරිය ශ්‍රාවකයා**, ඕනෑකමින් ධර්මය අසන්නේ නම්, දහම් කරුණුවල වැදගත්කමගැන සිත සහමුලින්ම යොමුකරන්නේ නම්, එවන් අවස්ථාවේදී ඔහුට සප්ත බොජ්ඣංග ධර්ම ඇතිවේ, ඔහුගේ පංච නීවරණ නැතිවියයි. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.4.8 අනීවරණ සූත්‍රය, පි.218**,** ESN: 46: Bojjhaṅgasaṃyutta : 38.8 Without Hindrances ,p.1773.

▼**යෝනිසෝමනසිකාරයෙන් කටයුතු කරන්නේ නම් නීවරණ ඇතිනොවේ**: අයෝනිසෝමනසිකාරයෙන් කටයුතු කරන්නේනම් නුපන් පංච නීවරණ ඇතිවේ, උපන් පංච නීවරණ බහුලවේ. එහෙත් යෝනිසෝ මනසිකාරයෙන් කටයුතු කරන්නේ නම් සිත පංච නීවරණ මගින් ආවරණය නොවේ, සප්ත බොජ්ඣංග ධර්මතා ඇතිවේ. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:බොජ්ඣංගසංයුත්ත**:** 2.4.5 යොනිසෝ සූත්‍රය, පි.216**,** ESN: 46: Bojjhaṅgasaṃyutta : 35.5 Careful-attention,p.1770

▼**නීවරණ නිසා ප්‍රඥාව දුබලවේ**: නීවරණ නිසා සිත කෙලෙසේ, ධර්ම මාර්ගය වැසේ, ප්‍රඥාව දුර්වලවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.4.7 ආවරණ සූත්‍රය, පි.218**,** ESN: 46: Bojjhaṅgasaṃyutta : 37.7 Obstructions,p.1772.

▼**නීවරණ ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය විනාශ කරයි**: මහා ගස් -මහා රුක්, වනයේ ඇති සෙසු ගස් විනාශකර වැඩෙන ලෙසින්, පංච නීවරණ සිත වටකර, යටකර ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය වනසාදමන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය වර්ධනය කරගැනීමට සප්ත බොජ්ඣංග ධර්මයන් වැඩිය යුතුය. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.4.9 මහා රුක්ඛ සූත්‍රය, පි.220**,** ESN: 46: Bojjhaṅgasaṃyutta : 39.9 Trees,p.1774

▼**නිවරණ ධර්මතා නිවන පිණිස නොපවතී**: පංචනීවරණ කෙනෙක් අන්ධ බවට පත් කරයි, නුවණ නැමති ඇස වසාදමයි, අවබෝධය නැතිකරයි, ප්‍රඥාව වලක්වයි, සිතේ සන්තාපය ඇතිකරයි, නිවන ඇත්කරයි යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:

"...පඤ්චිමෙ භික්ඛවෙ, නීවරණා අන්ධකරණා අචක්ඛුකරණා අඤ්ඤාණකරණා පඤ්ඤානිරොධියා විඝාත පක්ඛියා අනිබ්බාන සංවත්තනිකා...". (Bhikkhus, these five hindrances are makers of

blindness, causing lack of vision, causing lack of knowledge, detrimental to wisdom, tending to vexation, leading away from Nibbāna). **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1):මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 1.4.10 නිවරණ සූත්‍රය, පි.222 **,** ESN: 46: Bojjhaṅgasaṃyutta : 40.10 Hindrances, p.1775 .

▼ **නීවරණ පිලිබඳ අවබෝධයට හා ඒවා විනාසකර දැමීමට අරිය අටමග වැඩියයුතුය**: නිවරණ පිලිබඳ විශේෂයෙන්ම දැනගැනීම පිණිස (**අභිඥාය** -direct knowledge), ඒවා පිලිබඳ පූර්ණ අවබෝධය පිණිස (**පරිඥාය** -full understanding), ඒවා සහමුලින් විනාශ කිරීම පිණිස (**පරික්ඛයාය** -utter destruction), ප්‍රහාණය පිණිස (**පහානාය -**to abandon) **අරිය අටමග** -අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො යහපත් ලෙසින්ම වැඩිය යුතුය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ග සංයුත්ත: 1.16. නීවරණ සූත්‍රය, පි. 164, ESN: 46: Maggasamyutta: 177.7 Hindrances, p. 1724.

▼**පංච නිවරණ පෝෂණය වන අන්දම හා ඒවා පහකරගැනීම (අනාහාරකිරීම)**: 1) **කාමච්ඡන්දයට** ආහාරය: සුභ නිමිත්තය. අසුභ නිමිත්ත වඩා ගැනීමෙන් එය පහකර ගත හැකිය. 2) **ව්‍යාපාදයට** ආහාරය පටිඝ නිමිත්තය. මෙත්තා චේතෝ විමුක්තිය වඩා ගැනීමෙන් එය පහකර ගත හැකිය. 3) **ථීනමිද්ධයට** ආහාරය කුසලයට ඇති අරතියය, අලසකම, මැලිකැඩීම, නිදිමත-බත්මත, සිතේ උදාසීනබවය. ප්‍රධාන වීරිය ඇතිකර ගැනිමෙන් එය පහකර ගත හැකිය. 4) **උද්දච්ඡ කුක්කුච්චයට** ආහරය සිතේ ඇති නොසන්සුන්බව හා පසුතැවිල්ලය. සිතේ සංසුන් බව ඇතිකරගැනීමෙන් එය පහකර ගත හැකිය. 5) **විචිකිච්චාවට** ආහාරය දහම් කරුණු පිලිබඳ සිතේ ඇති සැකය. කුසලඅකුසල ධර්ම, සාවද්‍ය නිරවද්‍ය ධර්ම, හීන ප්‍රණීත ධර්ම, දීප්තිමත් හා අඳුරු ධර්ම ගැන නුවණින් මෙනෙහි කිරිමෙන් විචිකිච්චාව පහවේ. **සටහන**: නීවරණ ධර්ම ගැන අයෝනිසෝමනසිකාරයේ යේදීම නිසා ඒවා, පොෂණය වේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1) :1 නිපාත:නීවරණ ප්‍රහාන වග්ගසූත්‍ර, පි.44, EAN:1: Abandoning the Hindrances, p. 36, සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග :බොජ්ඣංග සංයුත්ත: 2.1.2 කායසූත්‍රය, පි. 168, 2.6.1 ආහාර සූත්‍රය, පි. 230, ESN: 46: Bojjhaṅgasaṃyutta: 2.2. The Body, p. 1731, 51.1 Nutriment, p. 1788.

▼**නීවරණ වලින් සිත යටවූවිට යථාබව අවබෝධනොවේ**: යම් කෙනෙක් ගේ සිත පංච නිවරණ වලට යටවූවිට, ඔහු ඒවායින් මිදීම (නිස්සරනය) නොමදනී; එම නීවරණ තමන්ගේ යහපත පිණිස, අනුන්ගේ යහපත පිණිස, දෙපක්ෂයේ යහපත පිණිස නොවන බව නොමදනී යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එලෙස නීවරණවලින් මැඩුන සිතින් වාසය කරනවිට දිගුකාලීනව උගත්, යහපත් දේ පවා නොවැටහේ. පංච නීවරණ වලින් සිත වැසීයාම පිලිබඳ මෙබඳු උපමා දක්වා ඇත: **කාමච්ඡන්දයට** සිත යටවීම පෙන්වා ඇත්තේ රතු හෝ කහ ආදී සායමක්- වර්ණයක් මිශ්‍ර කළ දිය බඳුනකටය. සායම නිසා ජලය පැහැදිලි නැත. සිත කාමයට යටවූ විට පිරිසුදු නැත. **ව්‍යාපාදය** නිසා කැළඹුන සිත දක්වා ඇත්තේ බුබුළු දමන උණුවතුර ඇති දිය බඳුනකටය. උණුදිය ඇල්ලීම නිසා පිඩා ඇතිවේ. තරහ සිත,තමාට මෙන්ම අනුන්ටද පිඩා ඇතිකරයි. **ථීනමිද්ධයෙන්** වැසුන සිත

දියසෙවෙල් පිරීගිය විලක් වැනිය, සෙවල නිසා ජලය පැහැදිලි නැත, එලෙස අලසව ගිය සිත අකුසලයෙන් වැසි ඇත. **උද්ධච්චකුක්කුච්චය** ඇති සිත නිතර හටගන්නා ජලරැලි නිසා කැළඹුන විලක් බඳුය. එලෙස කැළඹුන සිත සමාධියට හිතකර නොවේ. **විචිකිච්ඡාවට** යටවූ සිත මඩ ආදියෙන් පිරීගිය දිය බඳුනක් වැනිය. අකුසල නිසා සිත ධර්මයට යොදාගැනීම අපහසුවේ. එලෙස පංච නීවරනයන්ට යටවූ සිතේ පැහැදිලිබවක්, නිසල බවක් නොමැතිනිසා, සමාධිය ඇතිකර ගැනීමට, සත්‍ය දැකීමට පහසුනොවේ. එහෙත්, නීවරණ තොර පිරිසිදු සිතට යථාබව අවබෝධ කරගත හැකිවේ, දිගුකලක් ඉගෙනගත් යහපත් ධර්මය මනාව අවබෝධවේ. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **මූලශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.4.5.3 සන්ඞගාරව සූත්‍රය, පි. 396, EAN:5:193.3 Saṅgārava sutta, p.300.

▼**පංච නීවරණ ප්‍රහීණය කරගැනීමෙන් ආරිය වාසස්ථාන ලබාගත හැකිය**: පංච නීවරණ ප්‍රහාණය කරගත් පුද්ගලයා ආරිය උතුමෙකි, ආරිය වාසස්ථානය හිමිකරගෙන ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6) 10 නිපාතය: 10.1.2.9-10 ආරියවාස සූත්‍ර 2කි. පි.82,84, EAN: 10: 19.9 & 20.10 Abodes of the noble ones, p. 498.

▲**නුවණ-** Wisdom: නුවණ: ඤාණය-ඥානය, ප්‍රඥාව, අවබෝධ ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. දහම යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමට නුවණ අවශ්‍යතම අංගයකි. එම ගුණය ඇති පුද්ගලයා පණ්ඩිතයාය. **බලන්න**: ඤාණය, බාල පණ්ඩිත.

▲ **නුවණැත්තෝ**- Wise one’s: ධර්මයට අනුව නුවණැත්තෝ යනු මාර්ග සත්‍ය අවබෝධ කළ ආරිය පුද්ගලයාය. නුවණැත්තෝ, අනුවණ මිනිසුන් හා එක්ව හැසිරෙන නමුදු, ලාමක දේ දුරලන්නේ, කොස්වාලිහිණියා, දියමුසු කිරි ලැබුන විට, දිය හැර කිරිපමණක් ගන්නා ලෙසිනි. **සටහන්:** මේ උදානයට හේතුවූයේ, බුදුන් වහන්සේගේ, අතවැසි මහණවූ, නාගසමාල තෙර, උන්වහන්සේගේ අවවාද නොපිළිගෙන, පාත්‍ර සිවුරු බිම තබා වෙන මගක් ගැනීම නිසා ඔහුට සිදුවූ විපත මුල් කරගෙනය. **මූලාශ්‍ර**: ඛු.නි: උදානපාලිය: 8.7 ද්විධාපථ සූත්‍රය, පි. 338.

▲ **නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනය-**base of neither-perception-nor-non-perception.අරූප බ්‍රහ්ම ලෝකයකි- අරූප තලයකි. කෙනෙක් ආකිඤ්චඤ්ඤායතනය සහමුලින්ම මැඩ පවත්වාගෙන, **‘මෙය ශාන්තය මෙය ප්‍රනීතය’** යයි අවබෝධකර, උසස්වූ නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන සමාපත්තිය ලබා මේ අරූප තලයේ පහළවේ. නේවසඤ්ඤානා සඤ්ඤායතන සමාපත්තියේ දී, ආකිඤ්චඤ්ඤායතන සංඥා නිරුද්ධවේ.

බලන්න: බ්‍රහ්මලෝක, අරූපසමාපත්ති, අරූපතල, සංකාර අනුපූර්ව නිරෝධය. **සටහන:** මේ සමාපත්තිය ‘ශාන්තවිහරණ’ යකි. **බලන්න**: අංගු.නි: (6): 10:10.1.1.8 සද්ධා සූත්‍රය,10.1.1.9. සන්ත විමොක්ඛ සූත්‍රය,පි.50.

▼ **නෙවසඤ්ඤා-නාසඤ්ඤායතන** සමාපත්තිය ඉහලම-අග්‍ර විසුද්ධිය ලෙසින් සලකා, පුද්ගලයෝ එම සමාපත්තිය ලබති, එහෙත්, ඔවුන්ද විනාශයට පත්වේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10

නිපාත: 10.1.3.9.ප්‍රථම කෝසල සූත්‍රය,පි. 134, EAN-10: The Great Chapter, 29.9 Kosala-1, p. 505.

▼ **නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධාතුව**, සප්ත ධාතු වලින් එකකි. **බලන්න**: ධාතු

▼ **මේ ආයතනය,** සත්ත්‍වයෝ යළි උපත ලබන ආයතන 2න් එකකි. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (2): මහානිදාන සූත්‍රය, පි.118, EDN: 15 The Great Discourse on Origination, p.169.

▼ **මේ සූත්‍රයේදී** සැරියුත් තෙරුන්, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන සමාධිසමාපත්තිය ලැබීම විස්තරකර ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධවග්ග: සාරිපුත්‍රසංයුත්ත: 7.1.8 නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන සූත්‍රය, පි.498.

▼ **මේ සූත්‍රයේදී** මහා මුගලන්තෙරුන්, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන සමාධිසමාපත්තිය ලැබීම විස්තරකර ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: මොග්ගල්ලානසංයුත්ත: 6.1.8 නෙවසඤ්ඤානා සඤ්ඤායතන සූත්‍රය, පි.523.

▲**නොවැරදිය හැකි මග**- unmistaken way: නොවැරදිය හැකි මග (අපණ්ණකතං පටිපදං-අපණ්නක පටිපදාව) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආධ්‍යාත්මික මගය. **බලන්න**: ආධ්‍යාත්මික මග.

නස

▲ **නසෙවිතබ්බධම්ම-** Dhamma not to be pursued: මෙයින් පෙන්වා ඇත්තේ, මාර්ගය වඩාගැනීම පිණිස, නොසෙවිය (සේවනය නොකළ යුතු) යුතු දහම් කරුණුය. එනම්, මිථ්‍යාදිට්ඨිය සහිත වැරදිමගය, දසඅකුසලය. **බලන්න**: ආසෙවිතබ්බ ධම්ම.

▲ **නොසෙවියයුතු පුද්ගලයා-** Person not to be associated: නොසෙවියයුතු පුද්ගලයා -භජනය නොකළ යුතු පුද්ගලයා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ශිලය සමාධිය හා ප්‍රඥාව හීන තැනැත්තාය. එවැනි අය සේවනය කිරීමෙන් කෙනකුගේ ධර්ම මාර්ගය පිරිහේ.**බලන්න:** සෙවිතබ්බ පුද්ගලයෝ **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 3 නිපාත: 3.1.3.6 සූත්‍රය, පි.270.

▲ **නාස්තික දිට්ඨි-** doctrine of nihilism: මෙය ශුන්‍යවාදය ලෙසින්ද හඳුන්වයි. අපණ්ණක ධර්මය-දුකින්මිදීමේ මග-වඩාගැනීම පිණිස පහකරගතයුතු දිට්ඨියකි. **බලන්න**: දිට්ඨි.

▲ **නිසරු ගස** - the Barren Tree : ඉන්ද්‍රිය අසංවරය නිසා මාර්ගය පරිහානියට පත්වීම පෙන්වා දීමට මේ උපමාව යොදාගෙන ඇත.**බලන්න**: ඉන්ද්‍රිය අසංවරය, උපග්‍රන්ථය:5.

▲ **නිස්සය-** Dependence: විනයට අනුව නිස්සය යනු, සාමණේර හා උපසම්පදා ලැබූ සංඝයා, තමන්ගේ කටයුතු කරගැනීම පිණිස, වැඩිහිටි, පුහුණුවලත්, ජේෂ්ඨ භික්ෂුවක්, උපාදධ්‍යායයා -උප්පජ්ජා ලෙසින් ලබා ගෙන එම භික්ෂුව යටතේ පුරුදු පුහුණුවීමය. මේ සූත්‍රයේ නිස්සය ලබාදීමට තිබිය යුතු සුදුසුකම් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: උපාදධ්‍යායයා

සටහන්: * අංගු.නි: (6) 10 නිපාත:10.1.4.5 නිස්සය සූත්‍රයේ, බුදුන් වහන්සේ නිස්සය ලබාදීමට ඇති සුදුසුකම් 10 ක් උපාලි තෙරුන්ට පෙන්වා ඇත. ** නිස්සය පිලිබඳ බෝධි භික්ඛුගේ සටහන **බලන්න:** EAN:note:1085. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත:5.6.1.2 නිස්සය සූත්‍රය, පි. 466, EAN:5: 252.2 Dependence, p. 311.

▲ **නිස්සයසම්පන්න**-Nissayasampana: නිස්සයසම්පන්න වීම පිණිස සංඝයා සාක්ෂාත් කරගතයුතු ගුණ මේ සූත්‍රයේ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **සටහන**: අටුවාවට අනුව නිස්සයසම්පන්න වීම ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ අරහත් බව පිණිස උපකාරීවන ධර්මතාවය. **බලන්න**: EAN: note:1825, p. 669. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 9 නිපාත: 9.1.1.2 නිස්සයසම්පන්න සූත්‍රය, පි.392, EAN:9: 2.2 Support, p. 459.

▲ **නිස්සරණය** - Nissaranaya: නිස්සරණය (escape) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නික්මීමය, කෙලෙස් වලින් මිදී යාමය. මේ සූත්‍රයේ නිස්සරණ ධර්මතා 3 ක් පෙන්වා ඇත: 1) කාමයෙන් නික්මීම පිණිස ප්‍රථම ජාන සමාපත්තිය 2) රූපයෙන් නික්මීම පිණිස අරූපාවචර සමාපත්තිය 3) හේතු ප්‍රත්‍ය නිසා උපන් ධර්මයෙන් නික්මීම පිණිස නිරෝධය-නිවන ලබාගැනීම. **සටහන:** ලෝකධර්මය අවබෝධකර ඉන් මිදියාම නිස්සරණය ය- සසරින් නිදහස්වීමය. **බලන්න**: ආස්වාදය, ආදීනවය, නිස්සරණය. **මූලාශ්‍ර:** ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.3.3 නිස්සරණිය සූත්‍රය, පි. 430.

▲ **නිස්සාරණිය ධාතු:** පාලි: **නිස්සරණියා ධාතුයො** -elements of escape කෙලෙස් වලින් මිදීමට, වෙන්වීම පිණිස උපකාරීවන ධර්මතා නිස්සාරණිය ධාතුය. **සටහන**: අටුවාවට අනුව නිස්සාරණියා යනු වියුක්තවිමය; වෙන්වීමය. **බලන්න**: EAN: note: 1204, p. 641. **ශබ්දකෝෂ:පා.සිං.ශ:** පි. 343: "**නිස්සාරණ:** පිටත යාම, එලවා දැමීම"

▼**නිස්සාරණියා ධාතු 6: 1)** ව්‍යාපාදය පහකිරීම පිණිස මෙත්තා චේතෝවිමුක්තිය සම්පූර්න කරගත යුතුය. 2) විහිංසාව පහකිරීම පිණිස කරුණා චේතෝවිමුක්තිය සම්පූර්න කරගත යුතුය. 3) අරතිය පහකිරීම පිණිස මුදිතා චේතෝවිමුක්තිය සම්පූර්න කරගත යුතුය. 4) රාගය පහකිරීම පිණිස උපේක්ඛා චේතෝවිමුක්තිය සම්පූර්න කරගත යුතුය. 5) බාහිර නිමිති අල්ලා නොගැනීම පිණිස අනිමිත්ත චේතෝවිමුක්තිය සම්පූර්න කරගත යුතුය. 6) විචිකිච්චාව හා සම්මෝහය (මුලාව) (doubt and bewilderment) පහකිරීම පිණිස අස්මි මානය දුරු කරගත යුතුය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4) 6: නිපාත: 6.1.2.3 නිසසාරණිය සූත්‍රය, පි. 40, EAN:6: 13.3 Escape, p. 321.

▼**නිස්සාරණියා ධාතු 5:** 1) කාමයෙන් මිදීම පිණිස නෙක්ඛම්මය වැඩිය යුතුය. 2) ව්‍යාපාදයෙන් මිදීම පිණිස මෙත්තා භාවනාව වැඩිය යුතුය. 3) විහිංසාවෙන් මිදීම පිණිස කරුණා භාවනාව වැඩිය යුතුය. 4) රූපයෙන් මිදීම පිණිස අරූප සමාපත්ති වැඩිය යුතුය5) සක්කාය දිට්ඨියෙන් මිදීම පිණිස සත්කාය නිරෝධය වැඩිය යුතුය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.4.5.10 නිස්සාරණිය සූත්‍රය**,** පි. 415, EAN:5: 200.10 Escae, p. 303

▲**නිස්සිත සීලය**- Nissitha sila: නිස්සිත සීලය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යම් අරමුණක් සිතාගෙන පවත්වන සීලයය. අරමුණු 2කි: **තණ්හා**

නිස්සය: භව සම්පත් පැතීම (දෙව්ලොව ආදීය) දිට්ඨි නිස්සය**:** සීලය මගින් පාරිශුද්ධ බව පැතීම. **බලන්න**: ශීලය.

▲ **නෙසජ්ජිකයෝ**-who observe the sitter's practice: ධුතාංග පුහුණුව ලෙසින් හිඳින ඉරියව්වෙන් වාසය කරන සංඝයා නෙසජ්ජිකයෝ ලෙසින් පෙන්වා ඇත.**බලන්න**:අංගු.නි: 5 නිපාත: ආරඤ්ඤකවග්ග: 5.4.4.7 නෙසජ්ජික සූත්‍රය, පි.380.

▲ **නුසුදුසු කතා**- Inappropriate Talks: නුසුදුසු කතා-හිස් කථා ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය අහිතකරය. මේවා තිරිසන්කථා ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: කතාව.

නශ

▲ **නිශ්චිතබව**- resolute: නිශ්චිතබව ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මතා පිලිබඳ ස්ථිර අවබෝධය -නොවෙනස්වන-ඇතිබවය. මෙය ධිතිමත්තාන- ධෘතිමත් ලෙසින්ද හඳුන්වයි. මේ ගුණය ඇති භික්ෂුන් අතරින් ආනන්ද තෙර අග්‍රය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1.

නෂ

▲ Nishprithika sukha: මින් අදහස් කරන්නේ, 3නි හ4 නි ජානසමාපත්ති නිසා ඇතිවෙන ප්‍රීතිය රහිත සුඛයය. **බලන්න**: සුඛය, ජාන.

▲ **නිෂ්ප්‍රීතිකාලම්භන සුඛය**-Nishprithikalambhana sukha: මින් අදහස් කරන්නේ, 3නි හ4 නි ජානසමාපත්තිය ආලම්බනය කිරීමෙන් ප්‍රීතිය නොමැතිව හට ගන්නා සුඛයය. **බලන්න**: සුඛය, ජාන.

▲ **නිෂ්ප්‍රපඤ්චාරාම**-Nisprapancharama: නිෂ්ප්‍රපඤ්චාරාම යනු ප්‍රපංච නොමැතිව වාසය කිරීමය. එනම් නිවන කෙරේ ඇල්ම ඇති විහරණයය. මේ ජීවිතයේදීම මහා සුවයෙන් හා සොම්නසින් වාසය කිරීමට මෙය උපකාරී වේ. **බලන්න**: සුඛ සෝමනස්ස.

නහ

▲**නහතක-** washed: නහතක යනු පාපි අකුසලයන් සහමුලින්ම සෝදාගත් පුද්ගලයාය. රහතන්වහන්සේය. **සටහන**: 'The term "washed" (*nhātaka*) refers to a brahmin who, at the end of his discipleship under his teacher, has taken a ceremonial bath marking the end of his training. See Sn 521'. **බලන්න**: EMN:note: 420, p.1104. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (1): 1.4.9 මහා අස්සපුර සූත්‍රය, පි.652,EMN: 39 Mahā-Assapura Sutta, p.342.

▼**ධර්මතා සතක් ප්‍රහීණ** කරගත් නිසා 'නහාතක' වේ යයි මෙහි දක්වා ඇත.සක්කායදිට්ඨිය, විචිකිච්ඡාව, සීලබ්බතපරාමාස, රාගය, ද්වේශය, මෝහය, මානය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 7 නිපාත: සමානවග්ග: 7.2.4.5 නහාතක සූත්‍රය, පි.510.

▲ **නිහතමානිබව**-Nihathamani: නිහතමානි හැසිරීම (**නිවාතො ච**) ධර්ම මර්ගය වඩා ගැනීමට උපකාරිවේ. මෙය මංගල කරුණක් බව මංගල සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: බුද්දකපාත: 5. මඞගලසූත්‍රය, පි.34.

ණ කොටස:

ණය

▲ **ණයගැති**-Debt: ණයගැති ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කාමභෝගී ජීවිතයක් ගත කිරීම පිණිස අනුන්ගේ ධනය- මුදල් ණයට ගැනීමය. ණයගැතිබව දුකකි. ණයගැතිබව, දුගීබවට හේතුවේ.**බලන්න**: ඉණ, කාමභොගිපුද්ගලයෝ,දුගීබව. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි : (6): 10 නිපාත: 10.2.5.1. කාමභොගි සූත්‍රය, පි. 344, EAN:10: 91.1 One who enjoys sensual pleasres, p. 531.

ප කොටස: පක,පග,පංච,පච,පජ,පඤ,පඥ,පඩ,පට,පඨ,පත,පථ,පද,පධ,පන,පණ,පප,පබ,පභ,පම,පය,පර, පල,පළ,පව,පස,පශ,පහ

පක

▲ **පකුධ කච්චායන**-Pakuda kachchayana: **බලන්න**: අන්‍යආගමික නායකයෝ.

▲**පොක්ඛරසාතිබ්‍රහ්මණ** - Brahamin Pokkharasati: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲ **පොකුණු බඳු පුද්ගලයෝ** -People similar to lakes: පොකුණු- විල් (දහරතළා) සතරක් ඇත:1) නොගැඹුරුය,නමුත්ගැඹුරු වැනිය 2) ගැඹුරු, නමුත් නොගැඹුරු වැනිය3)නොගැඹුරුය, එලෙසම පෙනෙන 4) ගැඹුරු ය, එලෙසම පෙනෙන. එවැනි, සිව් පුද්ගලයන් ඇතිබව මෙහි දක්වා ඇත.* එක් පුද්ගලයෙක් පළමු විල වැනිය: කය හැසිරවීම, සිවුරු දැරීම ආදී බාහිර ක්‍රියා මානව කරයි, එහෙත්, චතුසත්‍ය නොදනි ** තව කෙනෙක් දෙවෙනි විල වැනිය: කය හැසිරවීම... ආදී බාහිර

ක්‍රියා මානව නොකරයි, එහෙත් චතුසත්‍ය දනී.** අනිත්කෙනා තුන්වැනි විල වැනිය: කය හැසිරවීම... ආදී බාහිර ක්‍රියා මානව නොකරයි, චතුසත්‍ය නොදනි ** අන්තිමයා, සිව්වැනි විල වැනිය: බාහිර ක්‍රියා යහපත්ය, චතුසත්‍ය දනී, ඔහු අග්‍රය. **බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.3.1.4 උදකරහද සූත්‍රය, පි. 226 , EAN:4: 104.4 Pools of Water, p. 186.

▲**පුක්කුසාතිභික්ෂුව**-Pukkusathi Bhikkhu: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

පග

▲ **පිංගලකොච්ච බ්‍රාහමණ** -Pingalakochcha Brahamin: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3